ISTORIA

TEATRULUI IN MOLDOVA

DE

TEODOR T. BURADA
MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI ROMÂNE

VOLUMUL I

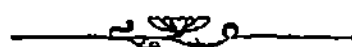
IAŞI
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE N. V. ŞTEFANIU & Comp.
1915

ISTORIA

TEATRULUÍ ÍN MOLDOVA

DE

TEODOR T. BURADA
MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI ROMÂNE

VOLUMUL I

IAŞI
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE N. V. ŞTEFANIU & Comp.
1915

CĂTRĂ CETITORI

Teatrul ca instituţie de cultură naţională, datează de puţină vreme în viaţa poporului român, cu toate aceste începuturile şi desfăşurarea luĭ, a fost greŭ de urmărit, precum este în deobşte toată istoria românilor, chiar şi acea din pragul timpurilor noastre, şi aceasta din cauza lipseĭ unor arhive regulate, în care să se fi păstrat documentele referitoare la trecutul nostru.

Cu toată această greutate, dragostea de trecutul vieţiĭ noastre culturale m'a îndemnat să încerc în cele ce urmează, schiţarea istorieĭ Teatruluĭ din Moldova.

Fiind această încercare a mea cea întăĭ de felul acesta se înţelege de la sine că a trebuit să întimpin marĭ greutăţĭ în cercetarea izvoarelor. Am fost silit să fac cercetărĭ îndelungate şi amănunţite, consultînd Arhivele statuluĭ din Iaşĭ şi Bucureştĭ, Biblioteca Academieĭ române din Bucureştĭ şi acea a Universităţiĭ din Iaşĭ, Arhiva senatorilor din Kişinăŭ, Arhivele Eforieĭ, Primărieĭ, Agieĭ şi altele din Iaşĭ, Gazetele din trecut, greu de aflat, Manuscripte şi diferite documente, Afişe teatrale, precum şi informaţiunile luate de pe la bătrânĭ.

Cu ajutorul acestor cercetărĭ numaĭ, am reuşit să văd cu cea mai mare mulţămire sufletească dat la lumină acest rod al uneĭ îndelungate şi grele muncĭ ce am depus, crezînd că fac un serviciu ţăriĭ mele, arătând originea şi desvoltarea frumoaseĭ instituţiunĭ a *Teatruluĭ romănesc în Moldova*.

In lucrarea aceasta, am căutat pe cît mi-a fost cu putinţă să precizez în primul loc datele, numele actorilor, repertorul, întocmirea sceneĭ, părerile critice ale preseĭ şi a opinieĭ publice, manifestate cu prilejul diferitelor reprezentaţiunĭ, precum şi propriile mele amintirĭ legate de aceste împrejurărĭ.

Aşa fiind am împărţit lucrarea de faţă în două volume conţinînd fiecare cîte patru părţĭ, după cum urmează:

VOLUMUL I

PARTEA I. *Privelişti, Datini, Jocuri şi Petreceri populare.*

PARTEA II. *Epoca de formaţiune a Teatrului din Iaşi.*

PARTEA III. *Infiinţarea Conservatorului Filarmonic-Dramatic.*

PARTEA IV. *Trupele Teatrale şi stagiunile urmate până la deschiderea Teatrului de la Copou.*

VOLUMUL II

PARTEA V. *Reprezentaţiile date de la deschiderea Teatrului de la Copou, până la trecerea lui sub Direcţii particulare.*

PARTEA VI. *Teatrul Ieşan sub diferite direcţiuni.*

PARTEA VII. *Infiinţarea Societăţei Dramatice şi reprezentaţiunile date până la arderea Teatrului de la Copou.*

PARTEA VIII. *Stagiunile Teatrale urmate până la inaugurarea actualului Teatru Naţional 1 Decemv. 1896.)*

Cu această din urmă parte închei scrierea de faţă şi nădăjduesc că timpurile viitoare, vor oferi împrejurări mai prielnice celor ce se vor interesa a duce mai departe firul cercetarilor mele.

Ca anexă la această scriere am adăugat *Inceputurile Teatrului în Valahia* şi acele a *Teatrului din Transilvania.*

PARTEA I

PRIVELIȘTI, DATINI, JOCURI ȘI PETRECERI POPULARE.

—

INTRODUCERE

Oricare popor, din timpurile cele mai vechi şi pana astazi, când munca şi lupta pentru agoniseala de toate zilele, i-a dat ragaz, a cautat sa-şi îmbunatatească şi să-şi înveseleasca traiul, prin deosebite îndeletniciri, în care frumosul şi placutul se uneà cu cele trebuinciase, facând astfel ca şi trupul şi mintea fiecăruia sa-şi aiba anumite vremi de desfatare sau o petrecere potrivită cu împrejurarile în care traia.

Mintea omeneasca, fiind predispusa la felurite combinari, de fapte sau simple închipuiri, a cautat sa plazmuiasca sau sa nascoceasca frumosul şi altele, alăturea cu necesitaţile neînlaturate ale vieţii.

Arta cântarii, arta danţului, feluritele jocuri şi exerciţii corporale, atât individuale cât şi în comun, apoi serbarile cu privelişti la diferite împrejurari sau nevoi, arta picturii şi acea a sculpturii, aplicate în felurite scopuri sau necesităţi zilnice, toate aceste s'au nascut prin cerinţele fiecaruia şi a mulţimei întregi de a se înveselì, de a-şi perfecţiona caracterul sau numai de a se mai odihni de greutaţile comune ale vieţii.

Poporul românesc nu se puteà sa fie lipsit de darul acesta de a-şi plazmui ca şi celelalte popoare diferite petreceri şi priveliști, cu toate învaluirile şi nenorocirile prin care a trecut şi luptat în decursul veacurilor, pâna când s'a aşezat şi recunoscut ca naţiune. Fie ca a împrumutat de la alte neamuri, fie ca a nascocit el însuşi anumite faze ale vieţii intelectuale şi materiale, nu e mai puţin adevarat totuși, ca în momentele

de linişte şi răgaz ce i le lasa lupta grea pentru viaţă, şi acea pentru a şi pastra naţionalitatea sa, a căutat să-şi înjghebe diferite serbari, jocuri, privelişti, petreceri cari sa transmit apoi din generaţie în generaţie, ca nişte obiceiuri ale pamântului strămoşesc şi ale neamului.

Din scrierile şi povestirile vechi câte au ajuns până la noi astazi, nu gasim multe date interesante, privitoare la felul sau chipul în care stramoşii noştri petreceau în ceasurile lor de odihnă. Nici o ştiinţa pozitivă nu avem despre producerile artistice, dramatice, muzicale şi altele ce ar fi fost în ţara noastra prin timpurile mai îndepartate. Nimenea nu s'a gândit sa scrie felul sau chipul cum ele se faceau la noi.

Prin tradiţiuni populare, moştenite din gură în gura şi din reproducerea din ce în ce mai slaba, a vechilor obiceiuri, găsim: *Irozii, Colindele, Steaua, Păpuşele, Pluguşorul, Nunta ţărăneasca, Sorcova, Capra, Căluşerii, Scrânciobul, Paparudele, Pehlivanii, Dragaica, Măscăricii, Suitariii, Geamala, Hagi-Ivat, Caloianul, Cucii, Saegiii, Lăzarelul, Scoaterea cailor Domneşti la Ciair, Udarea cu apa, Jocul giretului, Jocul Halcalei, Chiraleisa,* şi alte multe cari s'au pastrat de poporul roman.

Pe acele enumerate aici le vom descrie. Unele din aceste obiceiuri au un caracter religios, altele sunt numai simple eresuri sau închipuiri de petreceri amestecate cu cântece şi jocuri.

O mare parte din aceste privelişti, ca reprezentaţiunile Irozilor şi a Papuşilor, cari au fost teatrul nostru primitiv, precum şi alte datini, cari au înveselit din timpuri necunoscute pe moşii şi stramoşii noştri, au disparut sau dispar zilnic, faţa cu copleşirea gustului public de alte privelişti mai de seamă, imitate sau împrumutate dela straini.

Este bine deci ca, cunoaşterea diferitelor împrejurari şi faze ale traiului neamului nostru şi a chipului cum s'a dezvoltat şi manifestat societatea românească, sa fie culese şi descrise aşa ca ele sa ramâna în istoria trecutului nostru, ca nişte amintiri de mare preţ, ca nişte relicvii naţionale, ce trebuiesc pastrate cu cea mai mare sfinţenie, caci un popor ce nu-şi cunoaşte trecutul şi fazele prin care s'a manifestat, acela nu poate fi pus în rândul naţiunilor care-şi dau sama de ceia ce au fost şi de ce sânt vrednice.

Astfel fiind voiu descrie aici mai intai tot ce priveşte vechile noastre datini şi obiceiuri, ca unele ce erau singurile privelişti înveselitoare ale străbunilor şi parinţilor noştri, ceia ce alcatueşte Partea I a a acestei lucrari, dupa care apoi, voiu intra în descrierea Teatrului propriu zis.

IROZII.

Din toate cercetările făcute pâna acum, nu putem spune cu precisiune data întroducerii jocului şi cântarilor ce se obicinuesc a se face pe la casele locuitorilor de catre *Irozi*, cari încep din ziua de Crăciun şi ţin până la Bobotează.

Aceste jocuri ce au loc în ţara noastra cât şi în provinciile române supuse dominaţiunilor străine, sânt intrate cu totul în obiceiul poporului, se aseamană mult cu aşà numitele *mistere*, din timpurile vechi, cari au un caracter teatral şi religios şi cari sânt executate în multe parţi chiar de preoţi şi călugari. Ele nu sânt de cât nişte drame, având de subiect, sau un epizod din testamentul vechiu, sau unul din cel nou. Asemine privelişti au loc şi astazi, şi se execută cu mare pompă în diferite oraşe din Italia, Franţa, Germania, etc.

Dr. M. Gaster în scrierea sa: *Literatura populară română*[1], ne spune că: „Irozii au venit în Ungaria şi Transilvania împreună cu protestanţii, unde s'au pastrat şi pâna în ziua de astazi, şi au fost studiaţi pe o scara foarte întinsa de către Schrœer, care ajunge la concluziunea, că textul *„Irozilor“* ce se obicinueşte la Saşii din Transilvania, se trage dela un text fixat în Germania în secolul al XVI-lea. Schuller a publicat un astfel de text, însoţindu-l cu oarecare observaţiuni[2]). De aicî adică dela Saşii din Transilvania, au venit *Irozii* şi la noi cel mult în secolul trecut“.

Noi credem mai degraba, că aceste privelişti şi jocuri vor fi fost introduse la noi, deodată cu creştinizmul, sau de către călugării straini veniţi în ţara noastră în diferite timpuri.

Nici un cronicar, nici Cantemir Domnul Moldovei şi nici Sulzer în scrierile lor nu vorbesc un singur cuvânt macar despre aceste reprezentaţii. Abia în veacul nostru s'a început a se scrie câte ceva, despre Irozi. Scrierea cea mai veche cari să amintească *Irozii*, ne spune Dr. M. Gaster, se afla într'un manuscript dela 1821, aflat în posesiunea sa, care cuprinde patru pagini, fiind mai mult un dialog amestecat cu cântece între Irod Imparatul şi cei trei Filozofi dela rasărit, care se numesc aici *Valtuzar*, *Irimie* şi *Melhior*.

Acest text de Irozi se potriveşte mai mult cu urmatorul text scurtat care se aflâ în cântecele de stea ale lui Anton Pann, intitulat: *Intrebarea lui Irod şi răspunsul Magilor:*

Irod. — Cine sânteţi voi? de unde veniţi şi unde vă călătoriţi?

---

1) Tipărită în Bucureşti. 1883 pag. 492.

2) I. C. Schuller; Ein Deutsches Weihnachtspiel aus Siebenbürgen. Hermanstadt. 1859.

Melhior. — Eu sânt craiul Melhior dela răsărit, şi după steaua ce s'a arătat, cunoscând că s'a născut Impărat mare pre pământ, merg până la Vitleem sa mă închin lui.

Baltazar. — Eu sânt craiul Baltazar dela Persida, care prin steaua ce s'a aratat şi prin Prooroci înţelegând că s'a născut Imparat Christos, merg ca să ma închin şi eu lui.

Gaspar. — Eu sânt craiul Gaspar dela răsărit, şi văzând steaua ce s'a aratat pe cer, am ispitit proorocii şi scripturile şi am cunoscut ca s'a nascut Christos Domnul Domnilor, Craiul Crailor şi Imparatul Impăraţilor, şi merg pâna la Vitleem ca sa mă închin şi eu lui.

Dar tu ce Imparat mare eşti?

Irod. — Eu sânt Irod Imparat, care pe cal am încălecat, sabia în mâna am luat, în Vitleem am intrat, patrusprezece mii de cuconi am taiat şi tot pamântul s-a cutremurat [1]).

Raposatul M. Cogalniceanu vorbind despre *Irozi*, ne dă urmatoarele relaţiuni despre originea lor:

„Dascalii şi diacii, întocmai ca în Franţa, *les clercs de la Basoche*, erau învăţatori ,erau zugravi, erau cântareţi, erau chiar actori reprezentând misterele religioase, ce pretutindene au fost începutul teatrului modern, şi din care, ramaşiţele ne sânt pastrate înca prin *Irodul* sau *Betleemul* nostru, cari din ziua de Craciun şi pâna la lasatul secului, percurg stradele oraşelor noastre şi care se reprezinta mai cu deosebire de cântareţii de la biserici. *La începutul încă al acestui secol, irozii* erau ţinuţi în onoare mai mare, fiii boerilor celor mai înalţi, *îmbracaţi în haină de stofă, aurită mergeau la curtea domnească şi la casele boereşti cele mai însemnate de reprezentau* scenele religioase. Aici este loc sa regret că înca cât este timpul, nu ne îngrijim sa păstrăm ultimile ramaşiţi ale Irozilor, cari secoli întregi cu păpuşele au fost *teatrul nostru popular*" [2]).

*

In Moldova dupa cât cunoaştem *tacâmul Irozilor*, precum se numeà mai de mult, umbla pe străzile cele mai principale ale oraşelor şi prin mahălali, cu mare alaiu strigând *Irod-Irod!* Uneori se duceau chiar şi pe la moşiile boerilor celor mari de jucau, unde nu li se închideau porţile, ci din contra erau bine primiţi, şi se întorceau cu mulţi bani şi

1) Literatura populară romînă. Bucureşti, 1883, pag. 493.
2 Revista pentru Istorie, Arheologie şi Filologie. Red. Gr. Tocilescu I. 1882. pag. 33.

merinde, caci boerilor întotdeauna le-au placut sa sprijinească şi sa vadă ca se menţin datinele noastre stramoşeşti.

In Iaşi în special se aflau mai multe tacâmuri de Irozi, dintre cari unii mai de seamă îmbracaţi luxos, cu haine aurite, jucau numai pe la case mari, iar alţii cu haine mai uţin bogate, jucau pe la casele negustorilor şi a locuitorilor de prin mahalale.

Când se întâmplà sa fie chemaţi în casele boerilor mari, ei erau primiţi în *odaia cea mare* (salon), şi acolo Irod se aşezà în mijlocul odaii pe un jâlţ, iar la spatele lui stateau doi copii îmbracaţi ca îngerii cu suliţi în mâna şi-i ţineau poalele mantiei sale, iar ceilalţi partaşi, ca: cei trei *Magi* sau Crai de la răsărit, *Baltazar, Melhior.* şi *Gaspar*, un *stratiot* (soldat a lui Irod, un *harap* negru la faţa, un *cioban, doi ostaşi* cu săbii şi *doi ostaşi* cu lanci, stateau împrejurul lui, şi astfel aşezaţi îşi începeau şi-şi urmau apoi jocul şi cântecele lor. In acelaş timp boerii îngaduiau sa intre în salon odata cu Irozii şi o parte din popor, precum şi copiii cari urmau pe Irozi pe strade, ca sa priveasca şi ei.

Batrânii ne spun că pe la anul 1830, cei trei *maghi* sau cei trei *Crai de la răsărit*, mergeau calari, şi erau îmbracaţi cu *stihare* şi cu *cămeşi de stofă roşie*, împodobite cu şireturi albe ce aveau zurgalăi pe la mâneci, şi înfaşuraţi cu aurari ca diaconii, pe cap având un fel de mitra facută din hârtie poleita şi cu clopoţei. Ostaşii erau ca la 30 la număr. Irod nu aveà pe lânga dânsul îngeri, ci şedeà singur pe un jâlţ. In tacâmul Irozilor se aflà câte odată şi un cioban, şi întotdeauna un harap cu fes roş, pistoale şi hamger la brîu, iar în mâni ţineà un buzdugan.

In Moldova mai în ficerae localitate atât jocul şi cântecul Irozilor, cât şi numarul inşilor din care se compune trupa, precum şi costumele lor, se deosebeau mult unele de altele.

Intre *Irodari* şi copiii de la *Stea*, a fost şi este o mare neînţelegere şi lupta asupra întaietaţii lor. Irozii pretind ca având. un *Imparat* cu ei, şi pe cei *trei Crai de la răsărit*, precum ca şi fiind şi mai mulţi la numar, steaua trebue sa li se închine. Cei de la stea, spun ca ei sunt mai mari, caci reprezinta instituţiunea religioasa în toată puterea ei. Din toate aceste neînţelegeri a ramas înca şi pâna astazi, ca steaua trebue sa se închine înaintea Irozilor la întâlnirea lor, plecând-o în jos de trei ori, altfel Irozii o sparg.

*

In Moldova cel mai vestit tacâm de Irozi, a fost acel a lui *Costachi Vlăguţă* şi a lui *Mihai Vlasie*, irodari din Iaşi.

Astazi jocul Irozilor atât de cautat de batrâni, şi care

este ca o icoana vie a credinţei noastre strămoşeşti, începe încetul cu încetul să dispara din mai multe localitaţi din Moldova.

In Iaşi încă de pe la unul 1892, nu mai vedem decât un singur tacâm de Irozi.

In stampa ce urmeaza se văd persoanele din care erà compus tacâmul sau ceata Irozilor: *Irod* Imparatul, un *stratiot* (ostaş) al sau, doi *îngeri* având fiecare câte o lance, trei *crai* de la rasarit Baltazar, Gaspar şi Melhior, un *harap* negru la faţă, doi *ostaşi* cu sabii şi un cioban.

Acest tacâm de Irozi ce se vede în această gravura, am pus de s-a desemnat dupa natura, în anul 1892, pentru ca sa ramâie generaţiilor viitoare o icoană vie, despre îmbrăcamintea şi chipul cum erà alcătuit acel tacâm.

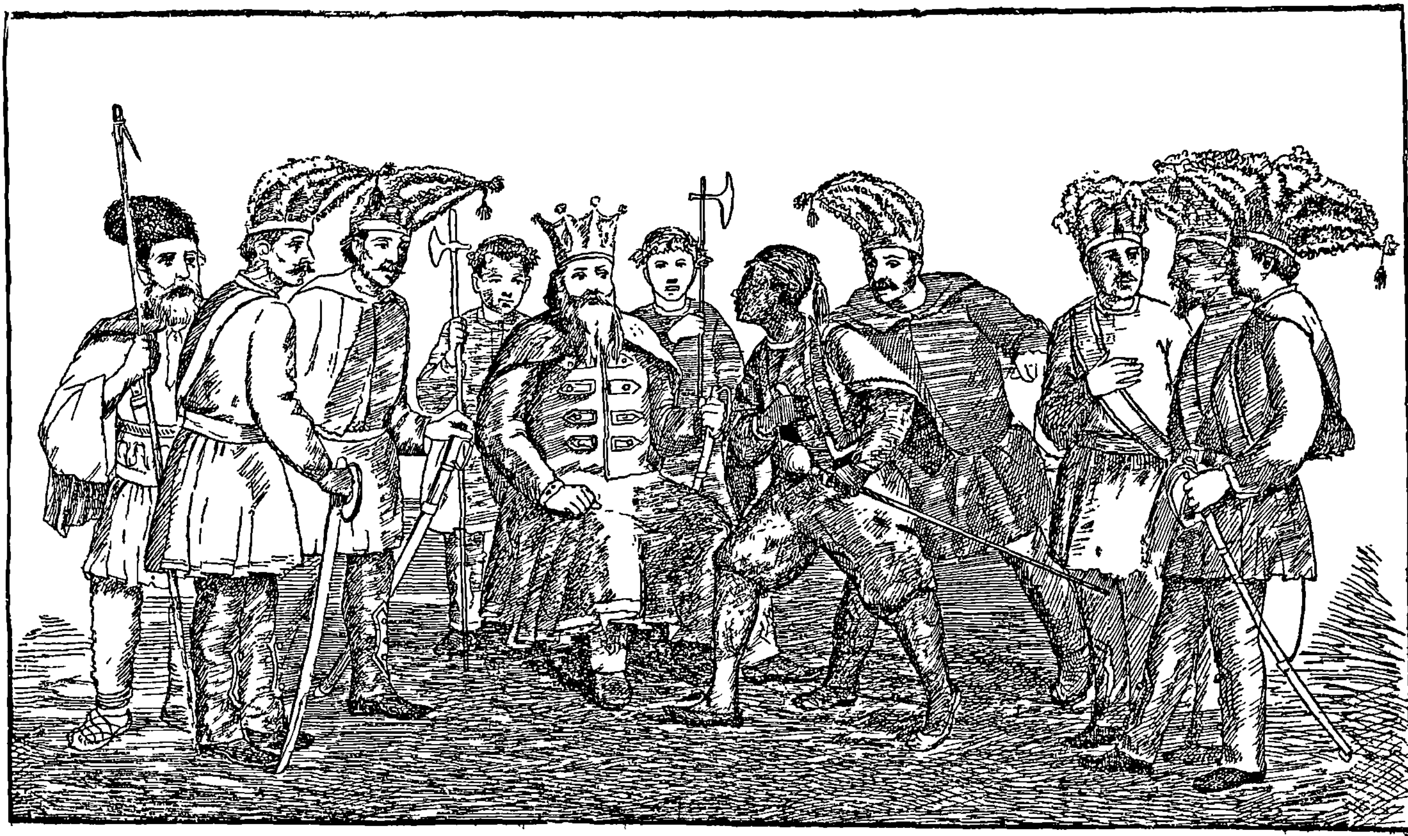
Mai toţi actorii improvizaţi ce reprezentau pe Irozi, erau dascali de pe la diferite biserici.

Asupra cântecului şi jocului Irozilor putem spune că cel mai raspândit în Moldova, e acela pe care în anul 1892, mi l-a spus şi l-am şi scris din gura lui Gheorghe Popovici Baş irodar din Iaşi şi a mai multor dascali de pe la biserici, cari au luat parte la reprezentaţiile Irozilor în diferite tacâmuri jucând fiecare roluri deosebite. Aceştia m-au încredinţat ca acea reprezentaţie a Irozilor se cântà şi se jucà înainte înca de anul 1830, după cum li se povestise şi lor aceasta, de catra batrâni şi ca un alt cântec de irozi mai vechiu ei nu cunosc să fi fost la noi în Moldova; tot ei îmi mai spusera că învăţaseră acel cântec de pe un manuscript ce se purtà din mâna în mână, şi care manusript erà scris din gura altor irodari batrâni, şi dacă-l vor gasì mi-l vor da.

Un an după aceia, Gh. Popovici, găsind acel manuscript la unul din dascalii ce compuneau tacâmul Irozilor din Iaşi, mi l-a şi dat, şi se află în posesiunea mea. Controlându-l apoi cu cele ce scrisesem, am văzut că nu se deosebeşte întru nimic afara de câteva cuvinte, ca: *compliment, regulă, public, secret, palat, respect, figură, glorie,* în loc de închinăciune, rânduiala, norod, taină, curte domnească, cinste, vedenie, mărire, după cum se află în manuscriptul meu.

Manuscriptul gasit de Gh. Popovicî e intitulat: *Regula pentru Irod.* E fără dată şi e scris cu litere cirilice, în care se vad introduse câteva litere latine ca: *t, l, f, s,* ceia ce ne arata că el ar fi fost scris cam prin anul 1860, epoca când începuse a se introduce literile latine în scrierea cirilică la noi.

Intre persoanele care compuneau *Irodul* în textul acestui manuscript, nu se vede figurând şi un cioban dupa cum stă în figura tacâmului de Irozi ce am văzut.

Dam aici textul acestui manuscript, pe care'l publicăm pentru întaia oară, nefiind încă tiparit pâna acum la noi în Moldova vre-un asemenea text pentru jocul Irozilor:

REGULA PENTRU IROD

PERSOANELE TREBUITOARE

Un împarat
Doi îngeri
Un crai a lui Irod, sau Stratiot
Trei crai a rasăritului: Irimia, Melhior, Baltazar
Un harap
Doi ostaşi cu lănci.
Doi ostaşi cu sabii

Ingerii vor intra înainte purtînd suliţi drepte sau simple, având şi un clopoţel şi complimentîndu-se la public zice unul stihurile următoare:

Stih de intrare zis de înger

Prea cinstiţilor boeri,
Ştiţi ca îngerii din ceri,
Pre pamânt s'au pogorît
In vremea cea de demult,
Şi multe au proorocit,
Care toate s'au plinit,
Aşà dar spre neuitare,
Şi spre multa ruşinare,
A neamului ce-a urît,
Pe Hristos de la-nceput,
Noi am înfiinţat,
Un irod prea minunat,
Care ori cine au vazut,
A ramas prea mulţămit.
Noi arătam pre Irod,
Şi pre tot al sau norod.
Pre crai de la rasărit
Cât de smeriţi au venit,
Şi cum ei au cercetat,
Naşterea de împarat.
Şi Irod ce le'au raspuns
Şi ce-a facut într-ascuns.
Şi-n sfîrşit câte au urmat
Pe vremea acestui împărat.
D-voastra de poftiţi,
Şi vroţi ca sa-auziţi,
Sa daţi voe a intrà,
In palatul acesta,
A me trupă mărginită,
Şi la toate potrivita.
Prin stihuri foarte frumoase
Prin cântari milodioase
S-aratăm adevarat
Câte-atunci s-a întâmplat.

Şi dacă da voe boerii, atunci îngerul sună clopoţelul, şi'ndată întră ostaşii, pun un jîlţ în faţa publicului şi încep a cînta:

Iată vine cel dorit [1]...

Indată întră şi Imparatul cu Stratiotul, face compliment la public şi împaratul se pune pe scaun, un înger se pune la dreapta şi altul la stînga, oştenii toţi la o parte; craiul sau Stratiotul la altă parte, şi după ce se mîntue cînticul, începe împaratul a zice următoarele:

Stratioate, Stratioate,
Porunca împarate,
Am sa-ţi spun ceva,
Daca tu te vei jurà,
Ca secretul vei păzi,
Şi nimeni n'a mai şti.

---

1 In manuscript, acel cîntec nu e scris în întregimea lui; noi îl dăm aşa după cum mi l-a cîntat Gh. Popovici cu ceilalţi irodari:

Iată vine cel dorit,
Iată vine umilit,
Imparatul cel mai mare,
Imparatul cel mai tare,
Către ai săi ucenici
Cel mai mare peste mici.

Stratiotul răspunde

— Mă jur înalte împarate
Că voi păzi secretul foarte
Şi nimărui nu voi spune
Ce-oi auzi de la tine.

Impăratul spune :

Eu culcându-mă am visat,
Lucru foarte minunat,
Unde mi s-a aratat
Schimbare de împarat
Care mă ameninţă pe mine.
Şi eu am cunoscut bine,
Căci de se va întâmplà
Şi din tron eu voi picà,
Aşa împarat ca mine
Nu s-a mai găsi în lume,
De a me putere mare
Tremură lumea sub soare.
Voevozii şi toţi domnii
Tremură şi ei ca pomii.
Asta voi o ştiţi prea bine
De când sânteţi lânga mine.
O... nu va fi, cât voi fi eu
Inalţat pe tronul meu.
Aşa dar îţĭ poruncesc
Şi numai decât te grabesc,
Ca să mergi la Vifleim
Să afli pe acel strain
Unde mi s'a aratat
Că acolo a descalecat.
Mergi degraba şi-mi ada veste
Sa vedem cine el este.
Nu cumva-i Hristos numit,
Care s'a proorocit,
Ca va veni împarat mare,
De care tot ce-i sub soare,
De dânsul va asculta,
Şi de frică-or tremura.
Aşa dar de va fi el,
Tu sa faci într'acest fel,
Sa te faci lui a'nchina
Picioarele a-i saruta
Şi să-l ispiteşti pe dânsul
Să vezi cu tot dinadinsul,
Ce gând are el în sine
Ca să facă şi cu mine.
Apoi napoi vei veni
Şi mie îmi vei vesti,
Ca să mergem amândoi
Să ţinem un crunt război.
Sa numeri a lui oştire
Sa vesteşti în omenire
Că el este înşelător
Un mare amagitor.
Sa spui multe de dânsul
Sa te cam înece plânsul,
Ca văzându-te poporul
Impreuna şi soborul,
Sa sai cu mic cu mare
Sa mearga pe-a gloriei cale
Incât acel nou împarat
Cu pietre sa fie alungat,
De acest popor credincios
Ce nu ştie de Hristos.

Imparatul tace şi Stratiotul începe :

Voi merge înalte împarate,
Şi voi face aceste toate,
Şi de va fi ori şi cine,
Te voi înştiinţa pe tine.
A lui oaste-oi numara
Ca să vad cât voi afla.
Apoi mergând amândoi
Voi ţine un crunt razboi.
Vom lua oaste mulţime
Ca sa nu ne bata nime.
Şi tot poporul cu noi
Va merge la-acest razboi.
Caci prin ata înţelepciune
Şi prin a me isteţime,
Sânt sigur că vom fi noi
Biruitori sau eroi.

Stratiotul tace, Impăratul începe :

Mergi dar şi nu zabovi
Ca să ştim cum ne-om găti
Şi te grăbeşte curând
Păn' nu intrăm în mormânt.

Stratiotul iesă. Ostaşii cîntă :

Domnul statu crai în ţară
Ţările se spăimântară [1]).

După sfîrşitul cîntecului împaratul începe a se tîngui, zicînd :

Ah! lume, lume'nşelătoare
Mult eşti tu amăgitoare,
Tu înşeli pe om cuminte,
Tu cu linguşitoare cuvinte
Faci pe om ca sa gândească,
Că, cât lumea să traiasca,
Şi să'nşala mult sermanul
Neştiind ce-aduce anul,
Zile, ceasuri sau minute
Neştiind ca vin cumplite.
Tu faci pe crai şi'mparaţi
Foarte rău împilaţi;
Tu ridici şi tu pogori
Pe tot omul muritor;
Tu pe om faci să se'nalţe
Ca un pom plin de verdeaţă.
Tu îi zici omule vrednic,
Eşti înţelept şi puternic,
Ai multe bogăţii
Ai să trăeşti în vecii.
Mânâncă, be, te veseleşte
Joacă bine şi trăeşte.
Atunci omul înşelat
Auzind s'a bucurat,
Caci văzindu-se bogat
De petreceri s'au apucat.
Mâncă, bea, se veselea,
Şi de nimic nu gândea.
Când atunci deodată
Vede ca i se arată
O figură 'nfricoşată
Cum n'au văzuţ altă dată.
Şi i-a zis cu'n gros cuvânt:
Ticălos, tu om de lut,
Tu bei şi te veseleşti,
Dar la mine nu gândeşti.
Atunci omul cel sumeţ
S'a făcut tot îndrăzneţ,
Şi ea făcut întrebare
Cine este şi ce are
De strigă la el aşa tare.
Iar figura ciudată
Ii răspunde 'nfricoşată:
Acum tu trebui să ştii,

---

1) In munuscript şi acest cîntec nu e scris în întregimea lui; noi il dăm aici aşa după cum mi l-a spus Gh. Popovici şi alţi irodari. Iată-l :

Domnul stătu craiu în ţară
Ţăriie se spăimântară
Şi tot pămîntul să salte
Cu ostroave, de departe.
Imprejuru-i nor şi ceaţă
Sprijinesc sfînta lui faţă,
Şi dreptatea lui tocmeşte
Scaunul ce-l odihneşte,
Şi-l găteşte spre judeţe,
Ne alegînd pe nimeni feţe.
Fulgerile lui ca para
Strălucesc în toată ţara.
Pămîntul e plin de frică
Munţii se topesc şi pică
Şi curg toţi ca nişte ceară
Văzînd pe Domnul în ţară;
Că tu, Doamne, şi-a ta mînă
Vrînd ne-ai zidit din ţărînă.
Cei drepţi şi în curăţie
Te-aşteaptă cu bucurie,
Pentru sfintele judeţe
Ce le găteşti cu blîndeţe,
Ceia ce iubiţi pre Domnul
Urîţi relele tot omul.

Acest cîntec se află şi în *Poezii populare romîne*, culegere de G. Dem. Teodorescu. Bucureşti. 1885. pag. 113.

Eu sânt îngerul morții
Care am venit să te ieu
Să te duc, unde eu vreu.
Acum tu sa-mi spui mie
Ce-ai facut cu bogație?
Ai ajutat pe saracul
Sau ai miluit pe altul,
Pe cel străin l-ai primit
In casă l-ai odihnit
Sau vre-un gol ai îmbracat
Au vre-un flămând ai săturat.
Spune degrabă, răspunde,
Că mai ai vre-o cinci minute.
Atunci omul s'au spăimântat
Toate'n pământ au lăsat
Către înger au picat
Și 'ntr'acest feliu s'a rugat:
Adevărat cunosc bine
Că am greșit eu mult în lume.
Că aceste n'am urmat
De câte m'ai întrebat.
Dar acum mă rog fierbinte,
Lasa-mă de-acum înainte
Ca să urmez cum ai zis.
Din bogăția ce am strâns
Să miluesc ori pe cinc
Care va veni la mine.
Să nu-l las sa se mai roage,
Și'nchinăciune a-mi face.
Ingerul i-a zis iar
Nu te mai ruga'n zadar,
Că acum vremea a trecut
Și tu trebui sa fii mut.
Atunci fara de simțire
Trupul omului a rămas
Și îngerul nevăzut
S'au facut în acel ceas!
Acum vezi și tu Iroade
Inima ta cum se roade
Ca să aduni bogații
Și sa șezi în 'mparății.
Acum tu numai gândești
Că viața ți-o sfârșești.
Ce gândești tot să te bați
Cu 'mparații ceilalți,
Să ți mărești împărații
Și să-ți aduni bogății
Și sá fii numai tu 'n lume
Imparat cu mare nume.
Nu știi ca-ți va veni vreme
Ingerul ca sa te cheme.
Ca să fii tu împarat
La palatu'ntunecat,
Acolo nu-ți va trebui
Numele a ți-l mări!
Ah Stratioate, Stratioate
Tu te-ai dus foarte departe,
Caci numai pociu să te-aștept
Mi s'a pus durere'n pept.

Ostașii îndată cântă:

O! pricina minunată[1])...

La sfârșitul cântecului, vine Stratiotul și cu mare respect stă înaintea împăratului și spune următoarele:

Să trăești înalte împarate,
Eu am fost foarte departe,
Am umblat, am cercatat,
Și nimica n'am aflat.

---

1) Versurile acestui cântec în manuscript asemene nu sînt scrise. Noi le dăm aici așa după cum mi le-a spus Gh. Popovici și alți irodari. Iată-le:

O pricină minunată
Din veci este însemnată,
Căci lumea-i înșelătoare
Și foarte amăgitoare,
Căci ne-nșală ne-amăgește
Și pre toți ne stăpânește,
Ales pré cei bogați foarte,
Și nu mai gândiți la moarte,
Căci moartea nu vre să știe
De averi de bogăție,
Ce vine ca o nălucă
Și fără veste ne-apucă.
Slavă-n cer și pre pământ
Lui D-zeu celui sfânt.

Insă cât am înțeles,
S'a născut acel ales,
Care Hristos e numit
De prooroci de demult.
Aşa dar eu socotesc
In grabă să ma gatesc
Şi să merg la Vitleim
Şi toţi pruncii să-i tăiem;
Caci acuma sânt născuţi
Peste paisprezece mii trecuți,
Căci nu ştiu anume locul
Unde l'a ascuns norocul,
Ca să ma duc să-l găsesc
Viaţa să i-o râpesc.
Aşa de-mi vei porunci
Indata mă voi porni,
Şi-oi umbla cum se cuvine
Ascultându-te pe tine.

Unul din ostaşi vine dinspre uşă şi cu mare respect, stînd inaintea Impăratului, şi zice :

Să trăeşti înalte împărate,
Trei crai vin foarte de departe
Care cer să se 'ntâlnească
Cu împărăţia ta să vorbească.

Impăratul strigă pe Stratiot:

Stratioate, Stratioate

Stratiotul răspunde:

Poronceşte împarate.

Impăratul îi spune:

Acum tu să te grăbeşti
Palatul să mi-l găteşti,
Cum vei şti tu mai frumos
Atât pe sus şi pe jos.
Ca pe acei crai să-i primim
Şi bine să-i mulţămim
Şi să vedem ce pofteşte
Şi inima lor ce doreşte.

Stratiotul porunceşte unui ostaş de aduce trei scaune, şi le pune lîngă împarat. Imparatul zice lui Stratiot: mergi şi pofteşte pe cei trei crai. Stratiotul aduce apoi pe crai. Craii se închină împaratului: împaratul le face semn să şadă; Craii se pun pe scaune, şi Imparatul începe a întreba pe crai, zicînd:

O voi pre puternici crai
Ce de nenumăraţi ani
Stăpâniţi la răsărit.
Vreu să ştiu ce aţi venit
Intru al nostru pământ,
Care nici n'am auzit,
Că nişte crai ca voi
Să veniţi astăzi la noi
Fără oaste înarmată
Fără alai, fără paradă.
Ci ca nişte oameni proşti
Aţi venit fără de oşti;
Vă poftesc să-mi spuneţi drept.
Că nu pot să mai aştept.

Craii se scoală de pe scaune, şi unul dintrînşii răspunde, zicînd:

Pre înălţate împarate,
Noi răspundem cu dreptate,
Noi aici am venit
In Vitleimul cel sfinţit.
Ca bine să cercetăm
Şi Imparat nou să aflăm,
Căci de curând s'a născut
Cel de mult proorocit.
Noi steaua lui am văzut
Când pe ceruri s'a ivit,
Şi îndată am înţeles
Că au venit acel ales

Care Hristos l'au numit
Proorocii de demult.
Aşa dar noi am venit
Şi daruri lui aducând,
Aur, smirnă şi tămâe
Şi daruri de bucurie,
Lui să ne închinăm
Şi de bine sa-l urăm.
Aşa dar înalte împarate
Tu sa judeci cu dreptate.
Noi aici când am pornit
Steaua lui ne-au povăţuit
Când stam noi, sta şi ea,
Steaua lui ne 'ngaduia.
Aşa dar nu se cuvine
Ca sa venim aşa bine
Făra oaste înarmata
Far-alai, fara parada.

Fără numai noi trustrei
Am trecut prea mult pustii
Şi-am venit sa ne 'nchinam
Şi smeriţi sa ne-aratam,
Caci acest împarat
Decât toţi îi mai bogat
Decât toţi îi mai puternic
Mai milostiv şi cucernic.
Aşa dar ne vei erta
Că singur te vom lasa.
Caci trebue sa ne grabim
Planul să ni-l săvarşim.
Apoi înapoi vom veni
Şi ţie îţi vom vesti,
Ca şi tu, mergând curând
Sa te 'nchini pan la pământ
Acestui mare 'mparat
Ce-i decât toţi mai înalt.

Imparatul zice către crai:

Fraţii mei, eu bucuros
Aş merge cu voi pe jos
Ca să ma închin şi eu lui
Şi să mă dau supus lui.
Dar fiindca voi nu ştiţi

Acum vreţi sa-l nimeriţi
Mergeţi dar şi-l aflaţi
Şi mie de ştire-mi daţi
Ca sa merg sa ma 'nchin
Acelui împarat strain.

Craii să închină la împărat şi es. Imparatul zice către Stratiot

Stratioate, Stratioate
Acum am aflat noi toate,
Mergi dar şi te grabeşte

Şi cum ai zis ispraveşte.
Pe-acei 14 mii de prunci
Pe toţi sa-i faci mucenici.

Stratiot către Imparatul răspunde:

Voi merge înalte Imparate,
Şi voi face aceste toate,
Câte tu mi-ai poruncit,

Şi eu ţi-am fagaduit.
Caci şi mai multe voi face
Numai ca sa fim în pace.

Stratiot esă închinîndu-să. Ostaşii cîntă: "Trii crai de la răsărit [1]..." până la sfîrşit. Pe urmă vine Stratiot, aducînd veste, zicînd:

Prea puternice împarate
Am facut cum mi-ai zis toate

Acei 14 mii de prunci
Pe toţi i-am facut mucenici.

1) Versurile acestui cîntec asemenea nu sînt scrise în manuscript. Noi le dăm aici aşa după cum mi le-a spus Gh. Popovici şi alţi irodari. Iatăle:

Trei Crai de la răsărit,
Spre stea au călătorit,
Şi-au mers după cum citim,
Pănă-n oraş la Vifleim,
Acolo cum au ajuns

Steaua-n nori li s-au ascuns.
In Vifleim ni s-a născut
Domnul cel fără de-nceput.
Craii de la răsărit,
La-nchinare-i-au venit.

Ostașii cîntă :

Sfinților mucenici [2] ...

La sfîrșitul cîntecului vin Craii, și unul dintrnșiĭ zice :

O puternice 'mparat,
Foarte mult sânge-aĭ varsat,
De cópii nevinovați,
Nu știm și ce cauți,
Că cetatea Vifleim,
Noi loc sfânt o numim,
Pentru c-acolo s'a nascut,
Cucon tânar de curand,
Pe care noi l'am aflat,
In iesle de boi culcat,
De îngeri încunjurat,
Și noi lui ne-am închinat.
O ! ce minune cereasca,
Unde-a fost ca sa se nască,
Un fiu fara de tata,
Imparat în lumea toată,
Și s'a nascut pentru noi,
Să ne scape din nevoi.

Acum iată împarate,
Că ți-am spus noi ție toate.
Că Hristos s'a nascut,
Cel de mult proorocit.
Așa dar mergi mai curând,
Oaste nimica luând,
Și te smerește foarte,
Căci D-zeu știe toate.
Și mergi de te 'nchină,
Și din inima suspină,
Și te roaga de iertare,
Pentru greșala cea mare,
Care-ai facut-o de curând,
Pruncii cei mulți ucigând.
Așa dar El știe toate,
Te va osândi de moarte,
Dacă nu te vei ruga,
Greșelile ați erta.

Imparatul îndată răspunde către Crai, zicînd :

O tu craĭ făr' de rușine,
Cum de vorbești tu cu mine,
Cu așa 'ndrăzneala mare,
Nu știi tu cine sunt oare.
Eu sunt Irod împarat,
De cât toți îs mai înalt,
Decât toți eu sunt mai tare,
Aici pre pământ supt soare ;
De nimene eu n'am frica,
Toata lumea sa se stringa,
Nu m'ar puteà biruì,
La toți m'ași împotrivì.
Și acum tu îmi zici mie,
Cu-așa mare sumeție,

Ca sa mă smeresc astfel,
Pentr'un copil mititel,
Și să mă rog de ertare,
Ca la D-zeu cel mare.
Doara nu sunt nebun ca voi,
Ca să calc dealuri și văi,
Și sa găsesc un copil,
Și lui ca să mă închin ;
Mai bine voi poronci,
Lui Stratiot a se grăbì,
Ca, cu oastea înarmată,
Sa meargă 'n Vifleim îndată,
Și sa tae pe-acel prunc,
Care și Hristos îi zic.

Daruri scumpe aducînd,
Și către Hristos cîntînd :
Culcă-te-mparat ceresc,
In sălaș dobitocesc !
Te culcă pe fîn uscat,

De îngeri încunjurat,
Craii te vor lăuda,
Și mărire îți vor da ;
Mărire întru cei de sus,
Și pace până la apus.

2 Troparul acestei rugăciuni nu e scris în manuscript. Noi dăm aici rugăciunea în întregimea ei. Iată-o : „Sfinților mucenici cari bine va-ți nevoit și va-ți încununat, rugați-vă Domnului să se miluiască sufletele noastre."

Alt crai îndată zice :

Nu te supara 'mparate,
Ci, fii plin de bunatate,
Căci strigarea maicilor,
Şi ţipetul pruncilor,
Dumnezeu l'a auzit,
Şi foarte tare s'a mâhnit,
Şi din ceriul cel înalt,
Veste 'ntre oameni a dat,
Că'n locul tău s'a rînduit,
Fiul său cel mai iubit,
Şi spre dovada să crezi,
Vom arată şi dovezi.

Imparatul zice îndată :

Şi ce dovezi aveţi voi,
Arataţi-le la noi,
Ca să le văd mai curând,
Să mă 'nchin pan' la pământ,
Acelui mare împarat,
Care-i prea mult lăudat.

Craiul :

Vom arătà.

Imparatul :

Prin ce?

Imparatul :

Arată,

Craiul :

Prin cântare.

Craiul :

Vom arătà.

Imparatul :

Să cânte.

Ostaşii cîntă :

Isaia dănţueşte...[1])

Un ostaş închinîndu-se către Impărat :

Prea înalţate împarate
Un om negru de tot foarte
Voeşte a intrà,
La 'mpărăţia ta.

Impăratul zice :

Să vie.

Ostaşul aduce pe harap, Harapu-i face un complement turcesc, şi se pune într-un genunchiu şi începe a zice următoarele :

Pre 'nalţate împarate,
Eu mă rog dacă se poate,
Ca şă fii cu luare-aminte,
La ale mele cuvinte,
Care-am să-ţi mărturisesc,
Pacatul cel părinţesc.
Tatăl meu a fost om tare,
Şi straşnic cu virtute mare,
Vieţuind viaţă vie,
Din a sa copilarie.
El a fost un Indian,
De pe ţermul African.
El a fost neguţitor,
Şi de robi cumparător.
El vindeà şi cumparà,
După cum i se'ntâmplà.

---

1) Troparul acesta nu e scris în manuscript, noi îl dăm aici în întregimea lui. Iată-l : „Isaia dănţueşte, fecioara au avut în pîntece, şi au născut fiu pre Emanoil, pre Dumnezeu şi omul, răsăritul e numele lui, pre carele slăvindu-l, pre fecioara o fericim“.

Insă tatal meu acasa,
Aveà o roaba frumoasă,
Care-atâta o iubì,
Pentru dânsa se jertfi.
Aşa al nostru împarat,
Tot umblând dupa vânat,
Odata i s'a întâmplat,
Pe la noi a înoptat,
Şi au trimis un ostaş,
Sa-i caute lui salaş.
Ostaşul cum au venit,
Tocmai la noi au nimerit,
Şi au spus să ne gatim,
Pe 'mparatul să-l primim.
Tatăl meu cu bucurie,
Au dat la bucatarie,
O poroncă 'nfricoşată,
Cum n'a mai dat altă dată.
Şi au spus să se grăbească,
Bucatele sa gătească,
Ca, când va veni împaratul,
Impreună cu Senatul,
Să le pue să mânânce,
Că îndata-or vrea sa se culce.
Iara roaba cea 'nţeleapta,
Cum au auzit, îndată
S'au gatit foarte frumos,
Şi s'au dat într'un dos.
Aşa mult n'a zăbovit,
Şi 'mparatul a venit,
Cu a lui svita numeroasă,
Cu o trasura frumoasă.
Din trăsura jos s'a dat,
Şi în casă au intrat.
Tatăl meu l'au 'ntimpinat,
Supus lui s'au aratat;
In genunchi au picat,
Pamântul au sarutat,
Apoi îndata s'au sculat,
De treabă s'a apucat.
Au chemat pre zisà roabă,
Şi iau poroncit ca 'ngraba,
Sa s'apuce să gateasca,
Masa cea împarateasca.
Roaba 'ndata s'a pornit,
Şi masa au 'mpodobit,
Atâta de minunat,
Că 'mparatul s'a mirat.
Şi când toate s'au gatit,
Tatăl meu foarte smerit,
La 'mparatul au venit,
Şi la masá l'au poftit.
Imparatul cu-a sa svită,
S'au pus la masa gatită.
Atuncia roaba intrînd,
Bucatele aducând,
Şi cu'n mare respect,
Şi'au pus mânile la piept.
Insa al nostru împarat,
Mai nimica n'au mâncat,
Ci la roabă au privit,
Şi'au ramas de tot uimit.
Tatal meu cum au văzut
Indată s'au priceput,
Şi-au facut semn ca sa iasă,
Roaba lui cea mult aleasa.
Aşa roaba au eşit,
Nici un minut n'au zabovit,
Şi'n locul ei au venit,
Alte roabe de-au slujit.
Aşa dar dac'au mâncat,
Şi cu toţi s'au saturat,
De la masà s'au sculat,
Şi prin odai au intrat.
Imparatul chiamă 'ngrabă,
Pe tatăl meu şi'l întreabă,
Cine-a fost acea figură
Ce, nevazuta o facura,
Când la masa ei şedeau,
Şi veseli la dânsa priveau.
Tatal meu c'un glas blând,
Iau dat raspuns zicând,
Acea este-o roaba-aleasă,
Care'mi ţine a me casă.
Căci murind soţia me,
In locul ei au rămas e,
Şi fiindca e cuminte,
Şi'nţaleapta la cuvinte
Am socotit s'o ieu mie,
Soţie cu cununie.
Imparatul tulburat,
Atunci s' aratat,

Şi oftând odată tare,
S'au sculat drept în picioare.
Şi'au zis cătra tatal meu,
Ea'n ascultar dragul meu,
Roaba asta s'o vinzi mie,
Ţi'oi da multă bogaţie.
Ţi'oi da bani, ţi'oi da moşie,
Ţi'oi da mare boerie.
Ţi'oi da ori şi ce vei cere,
Din bogaţiile mele.
Iar de te-ai împotrivi,
Foarte mult tu vei greşi,
Caci roaba ta voi luà,
Şi nimica nu-ţi voi da,
Şi te voi face pe tine,
Cel mai sarac om din lume.
Tatăl meu s'a scârbit foarte,
Auzind aceste toate,
Au început a suspinà,
Pre împarat a'l rugà,
Ca sa se milostiveasca,
Şi roaba să nu-i râpeasca,
Dar împaratul nevrând,
Nici rugăciuni ascultînd,
Pre roaba au luat,
Şi-a doaà zi au plecat.
Tatăl meu de jale mare,
S'a 'nbolnăvit foarte tare.
Şi trei zile a zăcut,
Şi îndată'au şi murit.
Unde-am ramas numai eu,
Adevarat fiu al seu.
Am tot plâns câteva zile.
L'am îngropat cum se cuvine,
Pe urmă m'am apucat,
Averea am regulat.
Am vândut tot ce-am avut,
Şi m'am facut nevăzut,
Am venit în Vifleim,
Şi văzându-ma strain,
Foarte mult mă suparam,
Ca casa mea nu ştiam.
Aşa dar m'am apucat,
Şi'ndată m'am însurat,
Şi trăiam aşà de bine,
Cât nu se mai poate spune.
Dup'un an mi s'a nascut,
Un copil foarte iubit.
Acum înalte stăpâne,
Rogute mie-ami spune,
Au fost oare cu dreptate,
Pe tatăl meu a'l desparte,
De un lucru prea iubit,
Care mult l'au costisit,
Căci viaţa şi'au perdut,
Şi'n mormânt s'au pogorît.

Harapul tace, şi împaratul zice aceste :

O nevrednic împarat,
Care tu te-ai bucurat,
Doi iubiţi ai despărţit,
Care unu au şi murit.
Tu ai făcut foarte rău,
Negândind la Dumnezeu,
Nu ştii tu că'ţi va venì,
Răsplătire într'o zi.
Care'n loc de mulţamire,
Pentru buna ta primire,
Tu cu mare obraznicie,
I'ai rapit a lui soţie,
Şi i'ai pricinuit chiar moarte,
Negândind tu mai departe.
De-aşi fi fost eu în locul sau,
Aşi fi înfipt în peptul tău,
Un cuţit înfricoşat,
Macar ca eşti împarat.

Harapul se scoală repede de jos, şi ca turbat se răpede asupra împaratului, apucîndu-l pe piept şi cu un glas sumeţ zice :

Aşa, aşa, am eu drept,
Să-ţi înfig în acest piept,
Acest cuţit înfricoşat,
Macar ca eşti împarat.

Stratiotul apucă pe harap împreună cu ostaşii şi-l` ţin înaintea împăratului. Impăratul ca înspăimîntat zice repezindu se asupra harapului :

Ah ticălos nenorocit,
Pentru aceasta ai venit,
Ca să ma omori pre mine?
Acum ce va fi de tine!
Acum tu trebue să zaci,
Praf, cenuşă să te faci.

Pune mîna pe sabie şi o scoate pe jumătate, zicînd :

Ah, sabie săbioară ,
Iubita me sorioară,
Eşi tu din teac'afară,
Şi vrăjmaşul mi'l omoară,
Precum în alte razboae,
Ai facut de sânge şiroae,
Şi-acum tot aşa să te porţi,
Să-mi prăpădeşti acest hoţ.
Ori nu, ştăi ,te opreşte,
Şi mâna 'ţi potoleşte,
Ca mai bine se gândim,
Şi 'n altfel ca să-l jertfim.

Către ostaşi zice împăratul :

Aşa dar îl luaţi ,
Şi la 'nchisoare'l daţi,
Şi pune'ţi ca să'l păzească,
Ca să nu se prăpădească.

Doi ostaşi duc pe harap afară. Impăratul îndată începe a zice lui Stratiot :

Ea s'aduca pe harapu,
Care-a vrut sa'mi ia capu,
Numai bine'l cautaţi,
Şi armele îi luaţi,
Nu cumva iar să vroiască,
Viaţa ca să mi-o răpească,
Ca să videm ce foc are,
In inima lui aşa mare.

Ostaşii aduc pe harap, luîndu'i cuţitu, Harapul sta în picioare înaintea împaratului. Impăratul zice :

O tu om nesocotit,
Spune'mi. ce foc te-a lovit,
De-ai venit aşa turbat,
La asemene 'mparat,
Căci tu pre bine ştii,
Că eu am oştiri mii,
Şi cum voi porunci,
Praf şi cenuşă vei fi.

Harapul zice către împărat :

Milostive împarate,
Tu ai judecat cu dreptate,
Pe împaratul Indian,
De la ţermul African,
Care cu un cuget rau
A omorât pre tatal meu
Şi l'ai judecat de moarte
Şi pre dânsul cu dreptate.
Aşa dar şi tu ai facut,
Copilul mi-ai omorît
Care atâta 'l iubeam eu,
Ştie unul Dumnezeu,
Dar maica sa ce tot plânge,
Ochii ei de tot se scurge,
Ţipa, plânge şi răcneşte,
La faţa se vestejeşte.
Aşa eu cu jale mare,
Privind această urmare,
Mi-am hotărît sa-mi răzbun,
Şi capul să ţi-l rapun,
Dar fiindcă s-a întâmplat,
Zalele te-a aparat,

Acum fă ce vrei cu mine,
Judeca cum se cuvine,
De socoţi ca's vinovat,
Poronceşte le gelat,
Ca sa ma tae în bucaţi,
Să m'arunce în toate părţi.
Cu-n cuvânt să ma sfârşesc,
Durerea să-mi alinesc,
Dar de am eu vr'o dreptate,
Ma rog ţie împărate,
Ca să te milostiveşti,
Viaţa sa-mi dărueşti,
Şi voiu fi supus şi eu,
Ca şi tot norodul tau.

Imparatul zice către toţi:

Acest om vrednic de jale,
Are multă îndreptare,
Este vrednic de ertare.
Acum vă spun la fiecare,
Ca eu de tot l-am ertat,
Pe acest om nevinovat.

Ostaşii cântă:

Staţi toţi într-o unire...

Conţinutul acestui cântec prea cunoscut de toţi irodarii nu s'a mai scris în textul manuscrisului. Noi însa îl dam în întregime, după cum mi l-a spus Gh. Popovici şi alţi irodari, şi cu care se sfârşeşte aceasta mica reprezentaţie dramatica-religioasă. Iată-l:

Staţi toţi într-o unire
Să dăm glas de mulţemire,
La cinstita adunare,
Să strigăm toţi cu glas mare
Şi prin vers de rugaciune,
Sa ne cerem ertaciune,
La cele ce v-am grait,
La cele ce v-am greşit.

Apoi cu toţii scot săbiile afară din teacă, urmând cântarea:

Sabia să străluceasca,
Mici cu mari să se unească,
Pe acest pământ,
A lui Dumnezeu cel sfânt [1]).

Notăm că sfârşitul acestei reprezentaţiuni este ca împotriva Istoriei, Irod Imparatul se înduplecă mai la urma a se duce sa se închine Pruncului-Dumnezeu.

*

Printre melodiile ce se cântau de Irozi pe glasul Psaltichiei, dam aicia acea mai obicinuita pe care sunt acuma

1) Despre reprezentaţiile Irozilor, vezi şi *Cântece de Irozi*, Braşov. precum şi *Colindele Crăciunului şi ale Paştilor*, de Petru Băncilă. Sibiu, 1875.

40 de ani de când am auzit-o cântata de Irodarii ce erau în Iaşi, scriind-o pe note muzicale sistemul liniar. Iat-o:

*

Afară de acest *joc de irozi* pe care l-am văzut, se mai afla tiparit de Dem. G. Teodorescu o varianta în colecţia sa de *Poezii populare române*. Bucureşti, 1885, pag. 109, pe care ne spune ca a luat-o: „Dupa manuscriptul comunicat Prefecturii Poliţiei din capitală în anul 1870 şi 1879, de catra d-l Luponi, care venise de peste Milcov cu o trupa de Vicleim, precum şi de d-nii Alex. H. Pavlidi şi N. Corneliu, şi tot d-sa ne spune ca: una din aceste trupe pe cât ţine minte, a fost admisa la palat într-o seară, reprezentând drama religioasă în asistenţa M. S. Regelui".

Iata cum era compus acel tacâm de Irozi, şi cum erau îmbracate persoanele ce-l compuneau, dupa cum ne spune G. Dem. Teodorescu:

„Irod Imparat, având în cap o coroană cu şase colţuri, o tunica captuşita şi pe deasupra cu hârtie sau poleiala, mantia lunga cu blană la gât, centura şi sabia; fusta scurta de madapalam alb, pe deasupră alta de tulpan, lucrata cu creţuri; o păreche de tuzluci până sus, ca sa nu se vada din fusta. Se va încrunta şi va pronunţa fiece cuvânt cu asprime. Irod stă continuu pe tron, se scoala la ocaziuni şi puţin se plimba şi apoi iaraşi şede.

Doi îngeri, îmbracaţi cu mantie; în cap chivere cu două colţuri, la spate câte doua aripi de carton, în mână cu suliţe poleite. Ei însoţesc pe Irod, ţinându-i poalele mantiei.

Stratiot, ofiţer al doilea după Irod, purtând acelaş costum, în alta coloare, afara de coroana şi mantie.

Craiul irodesc, având acelaş costum, cu coroană de alta forma şi fiind însarcinat a conduce trupa, a regula cântările, a pastra ordinea şi observa regulile „Vicleimului".

Trei crai, purtând coroane crăeşti, sceptru oriental, să-

bii şi restul costumului, însa mantiile de colori deosebite, şi nu toate de aceiaşi lungime.

Un cioban, cu caciula, sarica, opinci şi restul costumului național.

Un Arap cu fes în cap ; îmbracat cu o tunica roşa strîmta, cusuta cu aur şi cu mânicele largi; şaluri; în mană un buz dugan cu glob; la brâu cu hanger; spoit negru pe obraz".

*

Jocul *Irozilor* ce se afla în Valahia, sub denumirea de *Vicleim,* îl gasim şi în alte țari locuite de Români, ca: *Tran silvania, Bucovina, Basarabia, Valahia din Moravia şi Ma cedonia.*

*

In *Basarabia,* tacâmul Irozilor se alcatueşte din: *Irod împarat* şi trei crai dela rasarit: *Baltazar, Melihor* şi *Ilimiu.* Reprezentațiunea jocului Irozilor, nu e decât o prescurtare a textului din manuscriptul *Regula pentru Irozi,* pe care l am publicat aici.

In *Valahia din Moravia,* cei trei crai dela rasarit, *Gas par, Melihor* şi *Baltazar,* merg de colindeaza pe la case, cu prilejul sarbatorilor de craciun. *Gaspar* întrebat ca cine este el, raspunde: Eu sunt craiul Gaspar, care aduc tamâie şi smirna în semn de vecinica stapânire. *Melihar* asemene spune, ca: aduc aur, tamâie şi smirna în semn de vecinică stapânire. *Baltazar* respunde şi el: Eu sunt craiu negru din țara Ara pilor, care am vazut steaoa, calatorind, şi dupa dânsa ma grabesc a ma duce în Vitleim. Aceşti Crai sunt îmbracați cu camaşe albe, încinşi cu brâie roşii şi de alta coloare, în mâni având buzdugane cu capetele poleite cu aur, iar Balta zar are buzdugan cu capatul poleit cu argint ; pe cap au chi- vere împodobite cu hîrtie colorata şi poleita cu aur şi argint.

In *Macedonia* reprezentația Irozilor a început de vre o câțiva ani numai.

Toate acestea le-am constatat la fața locului, în diferitele calatorii ce am facut pe la Românii din țări straine, din cari multe le-am publicat.

*

Irozii la noi aveau înca din timpurile cele mai vechi, dupa cum am vazut, mare vaza, atât în Iaşi cât si în alte oraşe, şi erau primiți cu drag de bătrânii noştri ca sa şi dee şi ei reprezentațiunea lor religioasa. Cu prilejul jocului Irozilor din anul 1863 însa, se vede ca unele tacamuri de irozi nu se purtau cuviincios cu publicul şi în afara de acea sta, în cântecile cu caracter religios, mai adaogeau şi unele mai dişanțate cari se abateau dela buna cuviința fața cu re

ligia şi morala, aşa că autoritatea comunală în înţălegere cu P. S. Locotenent de Mitropolit, cari întotdeauna priveghеau deaproape menţinerea şi ridicareá prestigiului religiunii creştine şi a moralei publice, în faţa celor petrecute, a găsit de cuviinţă a opri reprezentaţiunilor irozilor.

In contra acestei dispoziţiuni un număr de irodari au făcut în ziua de 20 Noembrie 1864, o cerere îndreptată Primarului oraşului rugându-l sa li se învoiască *facerea unui Irod,* promiţând că vor *umbla cu cea mai mare paza şi linişte.* Primarul însă respinge această cerere pe considerentele ce le arătăm aici şi cari sunt următoarele:

„O asemenea învoire nu se poate da, pentrucă din înţalegerea avută cu P. Sf. Locotenent de Mitropolit, chiar P. Ş. nu permite, pentrucă acest personal prin jocul lor şi conduită, au probat ca în loc de a rîdica şi a susţinea religiozitatea serbării Mântuitorului cu naşterea sa, ei disconsiderează sanctitatea zilei memorabile ale creştinismului [1]).

In urma staruinţei însa a unui mare număr de cetăţeni, încredinţând autoritatea comunala, ca Irodarii se vor ţinea strict numai de reprezentaţiunea religioasă, făra a jigni câtuşi de puţin religiozitatea reprezentaţiunii, şi fară a atinge morala publică, s'a învoit jocul Irozilor aşa cum s'a apucat din bătrîni.

COLINDELE

Una din sărbătorile cele mai însemnate la creştini, este *Naşterea Domnului Isus Hristos,* fiul lui Dumnezeu, trimes în lume sub chip omenesc, care, a propoveduit înfraţirea între toţi oamenii, libertatea, egalitatea, învaţatură care a dat naştere progresului uriaş ce a facut omenirea.

Cu prilejul acestei sărbători care cade neschimbat la 25 Decembrie, precum şi în ajunul ei, (ajunul Craciunului) se petrec la poporul român o mulţime de datini, unele aparţinând dogmelor bisericii ortodoxe, altele, obiceiurilor strămoşeşti transmise prin tradiţiune dela o generaţie la alta.

In ajunul Crăciunului (24 Decembrie) se încep *colindele.* Mai mulţi copii întrunindu-se atât prin oraşe cât şi prin sate, se duc dela casă la casa, şi pe la fereşti încep a cânta diferite *colinde,* unele având refrenul de *Florile dalbe,* altele *Velerim şi Veler Doamne* sau *Ler Doamne,* etc. compuse din nenumarate versuri prin cari se povestesc întâmplarile Mântuitorului, urîndu-le tot atunci creştinilor, tot felul

---

1 Vezi: *Acta Papuşilor şi a Irozilor,* No. 156 din 1864, aflată în Arhiva Primăriei de Iaşi.

de fericiri şi bunuri pământeşti. Drept mulţămită se dă copiilor bani, colaci şî nuci.

In timpurile vechi în Ţara Românească şi *preuţii* mergeau pe la casele boierilor dorindu-le bucurie; tot asemenea făceau şi *lăutarii*. Arhidiaconul *Paul de Aleppu*, in călătoria sa prin Moldova şi Ţara Românească între anii 1650 60, întovărăşind pe Macaria Patriarhul de Antiohia, ne spune că: „e de observat că, în această ţară se obicinueşte în seara spre naşterea lui Hrist, ca toţi *preuţii* din diferite târguri, însoţiţi de sermani, de citeţi şi de corişti, sa se adune în bande, purtând icoane şi să umble prin politie toată noaptea, vizitând casele boerilor şi dorindu-le bucurie... Astfeliu ei umblă toată noaptea cântând *Naşterea lui Hristos*.... Tot asemenea făceau *lăutarii, toboşerii, flauţii* şi *fluieraşii*, colindând în bande toata noaptea dinspre naştere şi în noaptea următoare, cu lanterne, pe la casele boerilor celor mari, la casa Arhiereului şi la Patriarh, când se întâmpla vreunul în politie. Mulţi dintre muzicanţi sunt din ţara turcească [1]".

Colindele de care vorbim nu le mai reproducem aici, de oarece sunt publicate cele mai multe în diferite broşuri şi reviste din ţară.

Una din cele mai vechi colinde ce se cântă în Moldova e acea cu refrenul *Florile dalbe* pe care a publicat-o G. Seulescu în *Calendarul pe anul 1847*, de G. Asaki. Iată melodia acelei colinde ce am pus-o pe note muzicale:

Noi dam aici o colindă ce am auzit-o în Bucovina, la satul Sf. Onofrei, spusa de locuitorul Mihalachi Breban, şi care nu e decât o variantă a *Colindei cu Florile dalbe*, ce din timpurile vechi se cânta în Moldova. Iat-o:

Buna vreme mari boeri,
Florile dalbe,
Ce'nfloriţi ca meri ca peri,
Florile dalbe,
V-o venit colindători,
Florile dalbe,

Pe la miez de cântatori,
Florile dalbe,
Şi nu vin cu nici un rau,
Florile dalbe,
Şi v aduc pe Dumnezeu,
Florile dalbe,

1) Haşdeu. *Arhiva istorică a României*, Bucureşti 1865. Document No. 310, pag. 89.

Mititel şi nfaşoşel,
Florile dalbe,
Cu făşuţa de matasă,
Florile dalbe,
Pe la margini cu aur trasa,
Florile dalbe,
La doi meri,
Florile dalbe,
La doi peri,
Florile dalbe,
Lâng o gură de izvor,
Florile dalbe,
Este un pat
Mare rotat,
Florile dalbe,
Cine şede in cel pat
Florile dalbe,
In cel mare pat rotat,
Florile dalbe,
Doarme Domnul rastignit,
Florile dalbe,
Cu faţa la rasarit,
Florile dalbe,
La picioare
Minta 'n floare,
Florile dalbe,
Dela brîu
Spic de grîu,
Florile dalbe,
Dela cap
Liliac,
Florile dalbe,
La fereşti
Flori domneşti,
Florile dalbe,
Cîntă 'n luncă turturele,
Florile dalbe,
La fereşti rîndunele,
Florile dalbe,
Şi vă zice să trăiţi,
Ani mulţi şi fericiţi;
Iar tot anul cel ce vine
Să traiţi boeri cu bine,
Dumnevoastră sănătoşi
Totdeauna şi voioşi,
Sa ne primiţi bucuroşi.
La mulţi ani!

Afară de aceasta colinda am mai publicat şi altele în: *O calatorie în Dobrogea*. Iaşi, 1880, pag. 38—104 şi în: *O calatorie în satele Moldoveneşti din Gubernia Cherson* (Rusia), 1893. Iaşi, pag. 26—32. Vezi şi al meu *Almanach musical*, pe anul 1876, Colinda cu Florile dalbe, pag. 57.

*

Multe din aceste obiceiuri ce se pastreaza la noi şi până în ziua de astazi cu mare sfinţenie, le întâlnim şi la românii razleţiţi de noi, ce locuesc în diferite ţări sub dominaţiuni straine. La *Românii din Macedonia*, la acei din oraşul Veria şi de prin alte localităţi, începând din ajunul Crăciunului, se duc băeţii cu *colinda* în cete de câte doi, trei şi mai mulţi, având fiecare câte un ciomag numit *chiulum*, cu care mergând pe la casele locuitorilor, bat cu el în poartă, pânace li se deschide; apoi intră în ogradă şi încep a canta colinda urmatoare:

COLINDE, MELINDE

Dani maie culaclu,
Că v aţi acaţ cucotlu,

Da-mi babă colacu
Că am să-ţi prind cucoşu,

Và ţi-l bag tu palatiri,	Am să ţi l pun la fereastră,
Và ţi-l mac, tra S ta Mării.	Am să ţi l mânânc la S ta Maria.

După aceia li se da de obiceiu cate un colac, împreună cu poame, adeca: mere, pere, castane, nuci, migdale, stra fide, nohot şi altele. Dacă gospodarul casei are oi, li să dă mai întai sare, apoi poame pe care le aruncă prin ogradă; colindatorii pun sarea pe foc, iar poamele aruncate, le culeg de pe jos, şi în tot timpul acela fac ca oile *mee! mee!* Dacă gospodarul are capre fac ca caprele: *mehehe! mehehe!* Daca unii gospodari nu deschid porţile colindatorilor ca să intre în ograda, atunci ei îi blastămă cu cuvintele urmatoare:

Di tu ogiac fumlu s nu-ţi easă,	Din ogiac fumul să nu-ţi iasă
Iarba verde di tu nare s'ţă crească.	Iarba verde din nas să ţi crească.

Mai toate aceste obiceiuri sunt şi la *Românii din Asia mica*, numiţi *Pisticoşi* şi despre care am vorbit în scrierea mea: *O calatorie la Românii din Bithinia*. Iaşi, 1893.

In *Valahia din Moravia*, pe când Bohemii şi Moravii fac în ajunul Craciunului *Copacul Craciunului*, copiii *Valahi lor*, merg atunci pe la casele locuitorilor şi pe la fereşti le cântă *Coledva* (colinda), în care se descrie naşterea lui Hristos, începând cu cuvintele: „*Stante, stante Valasi, nic vas zleho nestrasi*“, adecă: Sculaţi sculaţi Valahi, nu vă sparii cu nici un rau, etc. Aceste cuvinte se mai canta de plugari şi de dascali de la biserică.

Toate aceste obiceiuri sunt deasemenea şi la *Romanii din Silezia Austriaca*, ce locuesc în satele: *Bistrita, Ropiţa, Leşna, Ligotca, Vedrina, Goleşov* şi altele.

STEAUA

In ziua naşterei Domnului nostru Isus Hristos (25 Dec.), şi până a doua zi de Bobotează, este obiceiul la Români, ca trei sau patru băeţi sa poarte pe stradă o stea mare, facută din speteze de lemn de brad, învalite cu hîrtie colorată şi poleită cu aur. Unele stele au câte şase cornuri mari, altele mai au şi alte cornuri mai mici. Inăuntru stelei care e facuta la mijloc dintr-o veşca de sita arde o lumânare ca intr un fânar. La mijlocul ei se văd zugrăvite *ieslele* unde s a nás cut *Hristos*, şi *cei trei crai dela rasarit*, cari aduc aur, zmirna şi tămâe; pe coluriţle stelei mai sunt zugraviţi şi câte un *serafim* sau *heruvim*, precum şi diferite icoane din istoria sfânta, între care şi amăgirea lui *Adam* şi a *Evei* de catra şarpe.

In figura ce urmează se vede steaua purtată de băeţi.

In Moldova băeţii purtând steaua pe stradă, cântă versurile urmatoare:

Ste frumoasă luminoasă
Dela Dumnezeu trimească. Ste!

Noi dam aici aria acelui cântec:

Acţiunea stelei e foarte simpla; introdus în casă, micul cor începe a cântà versuri religioase despre naşterea lui Isus, şi alte apologii ale religiunei creştine[1]).

In unele locuri pe lângă stea, se mai poartă de baeţi şi o altă stea mai mică numită *luceafar*, care printr-un mecanizm se poate mişca, împingând-o înainte la o distanţă ca de un metru şi trăgând o apoi îndărăpt.

Steaua se obicinueşte aproape prin toate părţile locuite de români, şi acum de curând a inceput a se introduce şi la românii din Macedonia.

Noi dam aici un *cântec de stea*, pe care l am auzit în Bucovina în anul 1882 în satul Sf. Onofrei, spus de Toader Palamaru, şi care nu este decât o varianta ce din timpurile vechi se cântă şi se cânta şi astăzi în Moldova:

In oraşul Vifleem,
Veniţi boeri sa vedem.
Că astazi ni s a născut,
Domnul cel făr' de 'nceput.
Nici în ceriu nici pe pământ,
Zemislit din duhul sfint.
Sus pe munţi la rasărit,
Raiul că l-a dobândit,
Şi frumos l-a 'mpodobit,
Cu flori toate înflorite,
Ce sunt pentru raiu menite,
Şi cu pomi de cei rotaţi,
Şi de îngeri laudaţi,
Alţii leaga, şi rodesc,
Şi pe Domnul proslăvesc,
Aici Adam se veselea,
Şi pe Domnul proslavea;
Dar Eva l'a îndemnat,
Dându-i poame de mâncat,
Adam daca a greşit,

1) Pre cât se ştie cea mai veche colecţiune de *Cuntece de stea*, a a părut în 1822, fără nume de autor, într'o cărticica mică de vr'o 128 pagini. Bibliografia cronologică română de D. Iarca, ediţia II a, Bucureşti, 1873. pag. 26. La anul 1830, Anton Pann, dă la lumină o altă colecţiune de *cân tece de stea*, împreună cu glasurile fiecăruia, puse pe note de psaltichie. Co lecţiuni de *Colinde* în care se află şi cântece de stea se găsesc adunate de At. Mariann Marienescu, în *Poesia Populară*. Pesta 1859. *Versurile naşterei Domnului nostru Isus Hristos* de Gh. Ucenescu, Braşov 1869 Vezi şi al meu *Almanah musical*, Iaşi 1876, pag. 54, 55 şi 56.

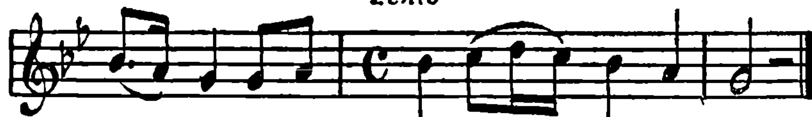
De a mancat din pom oprit,
Domnul din raiu l a gonit,
Cu blastam l a osândit,
Şi din gură i a grait:
Adame ziderea me,
Aici nu mai rămâne
Dute Adame dela mine,
Că te-ai lipsit de mult bine,
Şi te ai lipsit de viaţa,
Şi de a raiului dulceaţa.
Din raiu jalnic şi amarît,
Indata a şi pornit.

Şi n preajma raiului stătea,
Şi din gura aşa zicea:
Raiule grădina dulce,
Nu mă'ndur de-a ma mai duce,
De dulceaţa ta cea dulce,
De dulceaţa poamelor,
De mirosul florilor,
De glasul îngerilor,
De versul paserilor,
De freamatul frunzelor.
Oh! Eva cea ticăloasă,
Dela cat bine mă scoasa!

Melodia ce se cântă la noi în Moldova la *Stea*, era urmatoarea:

Iată aria cea mai obicinuită ce se cântă astăzi la stea:

In timpurile vechi *cântecele de stea*, se cântau pe glasurile ı saltichiei.

PĂPUŞILE

Introducerea jocului păpuşelor pe la casele locuitorilor care se găseşte în obiceiul poporului Român, datează desigur din timpurile cele mai vechi.

Precum *jocul irozilor* reprezinta părţi religioase ca: plecarea din orient a celor trei Magi, venirea lor ın Iudea, întâlnirea cu Irod împărat, tăerea pruncilor în Vifleim, gasirea lui Isus, născut în ieslele boilor, şi altele, aşa şi păpuşele, teatrul nostru primitiv, încep şi ele reprezentaţiunile lor profane, în ziua de Craciun, arătând deosebite scene variate de tradiţiuni vechi, mici scandaluri locale, şi luări în rîs ale moravurilor sociale, petrecute în viaţa publica a poporului. Aşa, în jocul lor, papuşerii reprezintă scene ce amintesc nenorocitele timpuri ale ocupaţiunilor ruseşti şi turceşti, punând în scena „bataia dintre un turc şi un moscal", „îngroparea turcului căruia i se adresează diferite luări în rîs". „danţarea cuconiţelor cu cazacii ruşi", etc. Apoi persoane, ca *evrei, ţigani, comisari,* sunt satirizaţi şi ei pe rînd prin păpuşi, care le imitează vorba şi costumele. Influenţele politice asupra ţării noastre încă se arată în mijlocul păpuşelor; aşa vedem pe *Napoleon Bonaparte* pus în scenă, do vadă despre întipărirea adâncă pe care marele cuceritor o facuse asupra minţilor chiar a celor mai puţin culţi din ţările cele mai îndepartate[1]).

Păpuşele sunt facute de lemn, cioplite şi îmbracate cu petici reprezentând diferite chipuri din jocul lor ce se face într'o cutie mare de scânduri numită *lada papuşelor sau hărzob,* având dela 80 90 cent. lungime, păna la 50 cent. lăţimea, şi aproape 50 cent. înălţimea. Acea lada e îmbracată atât pe dinafara cât şi pe dinăuntru cu hîrtie colorată. Interiorul ei pe jos e îmbracat cu piele de iepure. Partea din faţă a lazii are doua geamuri mari de sticlă, între giamuri se afla o deschizătură pe unde păpuşele vorbesc cătra spectatori. Inauntrul lazii ard două lumânări. Dela baza lăzii spânzură o perde de pânză colorata. Papuşele chemate spre a-şi da mica lor reprezentaţiune, păpuşerul pune lada pe două scaune şi se aşează la pamânt dindosul ei, privind în ladă, printr'o crăpatura spre a putea juca păpuşele.

Din spusa bătrînilor, în timpurile mai de mult, a trăit un păpuşar în Iaşi *Vasile Dragan,* care avea de tovarăş pe *Ilie Păpuşarul,* cunoscuţi ca cei mai de seamă.

1) Vezi şi *Ioan Păpuşarul* canţonetă de V. Alexandri. *Convorbiri literare* An. I 1868 pag. 294. *Prelecţiuni populare* de I. Vârgolici în *Convorbiri literare* An. VII, No. 9, pag. 132, şi al meu *Almanah muzical* pe 1876, pag. 57.

Pe lângă păpuşari ,mai merge şi un lautar cu scripca, care cântă din când în când, o arie cunoscută, numită *cântecul dela papuşi*[1]). Păpuşarii mergând pe stradă strigă:

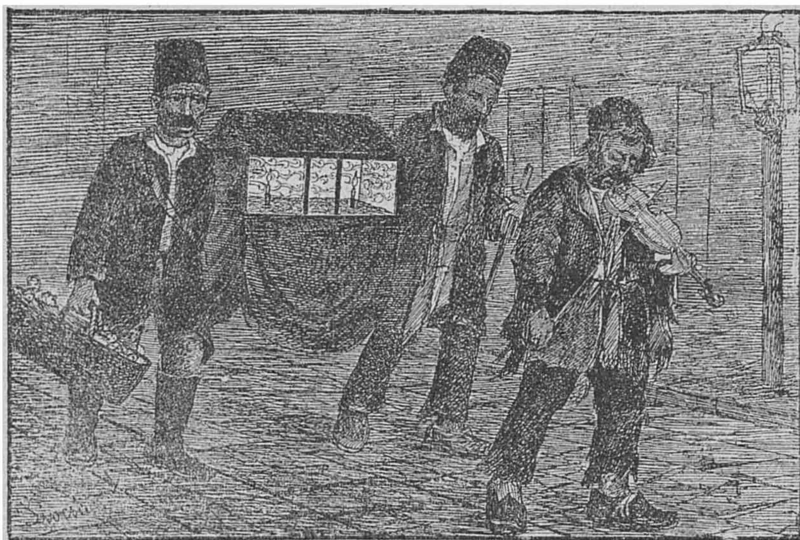
Papuşi! papuşi!

sau:

Papuşi, papuşi dela Huşi,
Cu capul cât un cauş!

sau:

Papuşele franţuzeşti
Tot sa stai sa le priveşti!

Păpuşele chemate să joace şi ele reprezentaţia lor, intrînd în casă, păpuşarul întreaba pe cei de faţa, cum vor ei să joace păpuşele, *pe uliţa* ori *pe hudiţa*, sau: *deadreptul, ori pe înconjuratele, cu perde* sau *fără perdè*, cu alte cuvinte, vreau *expresiuni cuviincioase* ori *obscene*. Ramâne deci acuma numai la gustul celor ce platesc a se pronunţa, ori pentru una, ori pentru alta.

Nimene pana acuma în Moldova n'a dat la lumină *jocul papuşilor*. Noi pentru prima dată îl publicăm aici, aşà dupa

1 Acea arie am publicat o în al meu *Almanah muzical*, pe anul 1876, pag. 58.

cum l-am auzit în Iaşi, sunt acum 36 de ani, din gura păpuşarului Ioan Hangan[1]). Papuşele sunt 17 la număr, şi anume:

1) Un cioban.
2) O oaie.
3) Un ţigan cu dairaua şi cu un urs.
4) Vasilache ţiganul.
5) Fata Ilenuţa.
6) Fata Ciubăroaiei.
7) Gaciţa, femeia lui Vasilache ţiganul.
8) Un cioclu.
9) Un turc.
10) Un cazac.
11) Un dascal de la biserică.
12) Jupânul Leiba Badragan.
13) Un drac.
14) Un calic.
15) Un şoarec.
16) O mâţă.
17) Napoleon Bonaparte.

Inainte de a se începe reprezentaţia, păpuşarul spune scripcarului:

— Lautaraş, ia prinde a zice!

Lăutarul începe a cântà, iar Păpuşarul scoate din cociug pe rînd păpuşele, dupa rostul ce au fiecare:

Mai întai vine *ciobanul cu o oaie, şi cântă:*

Buna vremea la boeri,
La boeri şi la cucoane,
Sluguliţa dumitale.
Dragi-mi sunt oiţele,
Dar mai dragi fetiţele.
Dragi-mi sunt oile lăi,
Şi copilele bălai.
Mai ciobane dela oi,
Tu n-ai grija nici nevoi,
Tu te culci pe pat de flori,
De cu sara până 'n zori.

---

1) In Valahia *Jocul păpuşilor* aşa după cum se obişnueşte a se juca acolo, s'a publicat în: *Poezii populare române*, de G. Dem. Teodorescu Bucureşti 1885, pag. 50.

Am să eu oaia 'n cîrlig,
S-o duc în deal la Ciric,
Ori pe cel deal la Cârlig
Unde-s vacile din târg.
Una paşte una rage
Şi una de brâu mă trage!
Bâr oiţă, bâr, bar, bâr.

Aceste versuri se cântă pe următoarea melodie:

Vine apoi *Ţiganul cu ursul şi spune următoarele versuri:*

Diha, Vlaicule, diha!
Hop odata, pe lopată,
Dunărea s-o trecem toată,
Să privim Sârboaicele,
Impletindu-şi gâţele.
Pe dealul cu florile.
Paşte Sârbul oile,
Şi Sârboaica caprele.
Pe dealul cu floricele
Merge ursu 'n degeţele.

In tot timpul cât zice aceste versuri, joacă ursul, cântând versurile pe melodia urmatoare:

Pe urma vine *Vasilache Ţiganul,* da afară pe Ţiganul cu ursul, şi prinde a zice:

Afara, afara măi ţigane! nu ştii tu, că:

Eu sunt Vasilache ţiganul,
Care-a sărit gardul,
Şi-a mâncat curcanul.

Se uită apoi în toate părţile şi strigă:

Ilenuţă, Ilenuţă! Ia poftim din cămăruţa.

Ilenuţa vine şi zice:

Iatama-s badiţă!

Urmeaza apoi un dialog glumeţ şi cam deşanţat între Ilenuţa şi Vasilache ţiganul, şi după aceia se prind la joc; în timpul acesta Lăutarul cânta, iar Vasilache ţiganul zice:

De mi-ar mai da dracul una,
Sa joc cu ea într'una.

Apoi vine *Fata Ciubăroaei* pe care o ia deasemenea la joc Vasilache ţiganul, zicând:

Intre doua,
Nu ma ploua,
Nici ma plouă, nici ma ninge,
Dar cu una,
Totdeauna!

Apoi se duc cu toţii.
Cântecul lui Vasilache este pe melodia urmatoare:

Intră apoi cu fuga *Gaciţa,* femeia lui Vasilache ţiganul, cu un copil înfăşat în braţe, se uită în toate părţile, întrebând unde-i este răul ei de barbat; apoi se duce şi iar vine cu barbatul ei şi cu cele două femei, pe cari i-au gasit la cafenea, bând şi desfătându-se, şi să iau la batae. *Gaciţa,* trage de cap pe barbatul ei şi pe cele doua femei, şi chiamă în ajutor pe *Cioclul lui Drăghici,* strigând:

— Sai ciioclu lui Drăghici,
Şi-ţi fa lopata bici,
Şi vin' degraba-aici.
Ca se face moarte de om,
Afară de-aici sa i dăm!

Cioclulu lui Drăghici vine cu lopata în mâna, şi le zice:

— Ía staţĭ mai, da ce vă este?
Şi începe a-i bate cu lopata.

Gaciţa

La Urzică [1]) să mi-i duci,
Că ţi-oi da doi irmilici;
Şi-apoi la dicasterie,
La popa Elefterie.

1) Comisar de pe timpul lui Mihai Sturza-Vodă, ce era spaima celor trimişi la comisie spre a fi pedepsiţi, din pricina asprimei lui.

Ciochul

Afară, afară muerilor!
La dicasterie, la dicasterie,
La popa Elefterie!

Pe urmă se duc cu toții.

Vine apoi *Turcul* și cântă:

— Esă Turcul din cetate,
Sa-i dea babei sănatate,
Sanătatea babelor,
Dragostea nevestelor!
Neder, neder, bacalâm [1])
Evet, Evet hoș ghioldum [2])
La oala cu meșnița,
Ia, mai vină la bădița.
Ghel Moscov, ghel!

Iată și melodia acestui cântec:

Vine după aceia *Cazacul* și zice:

A! iaca și Hasan,
Cel cu pielea 'n suman!

Turcul începe a strigà:

Aman, Aman, bre!

Cazacul, tae cu sabia capul turcului [3]) și începe a cânta și a jucà, zicând:

Idi, idi Marișca,
Nima, nima parișca.
Cine joacă căzăcește,
Vara pânza nu ghilește.
Ci-o ghilește la Craciun,
Când suflă mereu în pumn.
Raz, dva, tri, cetire,
La hazaica na cvartire,
Nu-i găină, nu-i cucoș,
Tae puica, fă cu borș!

1) Ce este, ce este să vedem.
2) Da, da, bine ați venit.
3) Se vede din aceasta, credința poporului în superioritatea Rusului.

Cazacul cântă următoarea melodie:

Prindę apoi a pipăĭ cu lopata pe turc, îl asculta cu urechia la inimă, şi zice:

I se bate inima ca într-un rac mort.

A raposat Hasan!
Ca şi cel din an.

Strigă apoi pe Dascalul dela biserică ca să îngroape pe turc. Dascalul vine. Cazacul îĭ zice:

A! Iaca şi dascalul Tarara.
Cu coliva în basma.

Dascalul prohodeşte pe turc, cu un prohod ţigănesc, care începe cu versurile urmatoare[1]):

Pe cea balta lata,
Este-un putregaiu de piatra,
Şede-un epure greceşte,
Legat la cap turceşte,

1 Vezi şi *Evanghelia ţigăneasca,* inserată în *Oraţiuni ţinute la nunţile ţărăneşti,* Bucureşti 1857, pag. 28.

Cu ţiganii sfatueşte,
Să facă o biserică pentru ţigani
Să trăiască o mie de ani!
Să o facă de caş dulce,
Cu gura s o apuce!
Când a bate vântul
Să curga untul,
Când a bate gerul
Să curga zerul.
Dar icoanele de ce să le fa~a?
Şa le facă de slanină grasă
Sa se 'nchine şi dancii de-acasa.
Iar u~a s a hotaiît,
S-o fac~ de rogoz
Când o pune mâna sa cază jos.
Iar lacata de ce s-o facă?
S o faca dintr'un purcel fript,
In loc de cheie un cuţit înfipt,
Când a veni popa.
Să descue lacata.
Să ştearga bucata!

Pe când ceteşte prohodul, vine *Cioclul*, dă cu lopata ın Dascal, şi i zice:

Prohodit.
Neprohodit,
Da-l ın groapă,
Şi-l îngroapa!

După aceia Cioclul îngroapă pe turc, şi-apoi joaca şi cânta:

Toată grija mi am luat
Şi pe turc l-am îngropat.
Pe podul tabăcăresc,
Fetele se sfătuesc,
Miorlaesc ca mâţele,
Prin toate cotruţele!

Vine apoi jupânul *Leiba Badragan* din Târgul Cucului şi se închină jidoveşte şi cântă. Dupa aceia Cioclul se uită la el, şi-i zice:

Iaca jupânul Leiba Badragan
Din fundul căruţei taman.

Apoi cânta:

Esa dracul dintr'o bortă.
C'un papuc şi cu-o ciubotă,

Esă dracul din urechi,
Esă dracul din curechi,

Esă dracul de sub gheaţă
Cu jidanul de musteaţa,
Esă dracul de prin nalba
Cu jidanul prins de barbă,
Esă dracul din tăciuni,
Cu jidanul de perciuni,
Esa dracul de sub horn,
Cu jidanul prins de corn.

Iată şi cântecul jidanului:

Vine apoi Dracul, şi ie pe Jidan în coarne, şi l duce la baltă.

Cioclul vazând aceasta, zice:

— La baltă diavole, la baltă!

Intră după aceia un calic şi zice:

Hai şi noi calicilor
Breasla mămaligilor,
O saracă babăţie.
Eu ştiu ce ţi trebue ţie,
Un colac şi-o lumânare,
Şi unul cu căciula mare!
Hai în balta să sărim,
Sa ne prăpadim.
Unde a fi balta mai lată
Sa ne 'ncapă zestrea toată.

Dam aici şi cântecul calicului

Iesă apoi un *şoarec,* iar păpuşarul îi cântă:

Unde-i mâţa sa ma vada,
Să-i dau coada să mi-o roada;
La hambarul cu făină,
Acolo-i a me hodină!

Iata dam şi cântecul şoarecului:

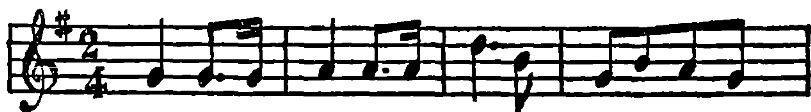

După Şoarec vine tiptil Mîţa, şi-l prinde şi fuge cu dânsul.

Intră apoi *Imparatul Napoleòn Boñapartė*, cu care se încheie reprezentaţia păpuşilor, şi zice:

Napaleon Bonaparte,
Stand în pământ de departe.
Ochii sus a rîdicat,
Spre Franţia a catat,
Spre marea apusului.
In preajma Parisului.
O Franţie ţară buna,
Ţară bună şi blajină,
Ai încăput pe-a Rusului mînă,
Nu mă duceţi aşa doparte,
Caci eu vă sunt Buna-parte!

In tot timpul cât Păpuşarul zice aceste versuri, lautarul câ̦nta *Marşul lui Napoleon*, pe care'l dam aici.

Jocul păpuşilor începe din ziua dé Crăciun şi ţine într'una, pâna la începutului postului mare, şi numai în timpul nopţii.

Acest joc al păpuşilor îl găsim mai la toate popoarele din anticitate. *Fr. Sulzer*, în scrierea sa: *Geschichte des Tran salpinischen Daciens*, Wien, 1872, t. II, pag. 403, ne vorbeşte că şi la noi se juca la palat papuşele, care erau facute din carton şi avea nişte sfori pentru ca să se pună în miş

care diferitele lor încheieturi. Acest joc nu era altceva decât o specie de *Marionete*, şi se sevârşea ast feliu: „se făcea in tunerec în sală. într'un colţ se întindea o pânză subţire in dosul careia se punea o masă cu câteva lumânari aprinse. In acest loc se aşeaza un singur ciauş, care începe a primbla şi a mişca papuşele pe masă conform cu cuvintele pe care le spune în limba româna şi greacă, şi mai cu seamă în limba turceasca; aşa că cei din întuneric vad umbrele acestor fi guri de carton jucând pe pânză, şi aud cuvintele ce spune ceauşul, ca cum ar fi fost rostite de papuşi.

Melodiile ce le-am vazut înserate în paginele precedente le am pus pentru prima dată pe note musicale, sistemul li niar, cu 40 de ani în urma, după cum le am auzit cantate a tunci de Papuşari, şi aceasta am facut'o spre a nu se perde în noianul uitării amintirea lor, întrucât astazi puţini bătrîni au mai ramas, cari îşi mai aduc aminte de asemenea cântece.

Papuşele care au inveselit pe moşii şi stramoşii noştri sute de ani au fost şi ele prin ordinul din 25 Noemvrie 1864 oprite de autoritatea comunală ca şi Irozii tot pe motiv că jocul lor ar fi nemoral.

Iată conţinutul acelui ordin:

„Ingrijirea pentru moralitatea publică, este şi ea una dintre datorinţele principale ale Comunei.

„Datinile naţionale nu constau în giocuri nemorale scandaloase şi necalificabile, care se comit prin cântări şi acţiuni de catră păpuşari prin casele particularilor şi pe stră zile publice, încât parinţii cu copii, fiice, tinerimea şi orice individ înroşeşte la auzul lor.

Primarul îşi impune o datorie sacră, ca în sprijinul mo ralitaţii publice să opreasca cu totul aceste giocuri scanda loase.

Prin urmare încă din timpuriu se face cunoscut această măsura, prin afişare şi batere de barabană pe toate străzile oraşului, iar onorabila Prefectură a Poliţiei este invitată a esecuta în toată esactitatea această măsură“ [1]).

In urma acestui ordin jocul păpuşelor a fost oprit în Iaşi. timp de mai mulţi ani, până când în luna Decemvrie 1879, după stăruinţa atât a lui Ioan Hangan, vestit păpuşar, cât şi a mai multor cetaţeni, între cari era în primul loc şi povestitorul *Ioan Creangă*, Primăria a încuviinţat din nou jocul păpuşelor.

1) Vezi: *Acta păpuşilor şi a Irozilor ce s'au oprit de a nu mai giuca giocuri nemorale în serbătorile viitoare a Naşterei Domnului Isus Hristos*, No. 156 din 1864, aflat la Arhiva Primariei de Iaşi.

Mai târziu s'a oprit iarăş acest joc, tot sub aceleaşi motive, şi atunci în iarna anului 1897 după staruinţa mea li s'a învoit jocul lor [1]) după cum s'a pomenit din timpurile vechi.

PLUGUŞORUL

Cu prilejul anului nou se vede petrecându-se la poporul român o mulţime de datini şi obiceiuri, ce-şi au obârşia lor în elementul latin care înjgheabă temelia naţionalitaţii noastre.

Intre datinile şi obiceiurile pastrate de secoli de străbunii noştri, şi cari au remas nestramutate şi până in ziua de astazi, sunt mai cu seamă: *Impartirea de daruri la anul nou şi colinda cu buhaiul*, exprimându-se prin aceasta fericirea de a trece de la un an la altul.

Anul, care în ştiinţa nu înseamnă altăceva decât o învârtire a globului nostru, împrejurul soarelui, din care fapt se urzesc veacurile şi vecinicia, este un ce cu totul abstract; pentru popor însă el are o formă vie, care poate să-i aducă toate fericirile sau toate durerile.

Fiind însa că omul este o fiinţă în care speranţa creşte chiar acolo, pe unde a trecut cele mai grozave nenorociri, de aceia ivirea unui an nou, pe calea veacurilor, trebue să fie pentru dansul o pricina de bucurie. El uita toate relele şi nenorocirile ce le-a suferit în cursul anului trecut, şi se aşteaptă ca acest an nou, sa-i aduca cele mai vii mulţumiri. Anul ce a fost s a dus, s-a nimicit, şi cu dânsul s-a stins şi toate durerile; anul nou ce are sa înceapa, speră el că nu-i va aduce decat placere şi mulţumire, caci pe aceste le doreşte.

Dacă vre-un lucru îndreptaţeşte o privire optimista a lumii, apoi sunt tocmai serbarile anului nou, cari, la toate popoarele a caror obiceiuri ne sunt cunoscute noua, îmbracă o formă veselă şi zburdalnica.

Obiceiurile şi datinile poporului român, nu s'au nascut numai prin instinct, într'un mod spontaneu, ci mai ales prin tradiţiunile moştenite, transmise dela strămoşi din care ne coborîm. Cele mai multe, pe care le aflăm cu ocazia anului nou, au cea mai mare parte din ele radăcini în cea mai bărînă anticitate a poporului Roman şi chiar a întregei rase latine.

O datină din cele mai frumoase şi mai vechi, ce s'a

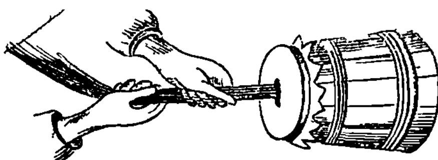
1 Pentru relaţii mai pre larg despre aceasta, vezi în gazeta „Evenimentul" din 30 Decembrie 1897, articolul meu intitulat, *Datinele poporului român şi copacul Crăciunului.*

pastrat şi se păstreaza încă până în ziua de astazi, la poporul român, este *Colinda cu Pluguşorul sau cu Buhaiul*, ce se obicinueşte în ajunul anului nou. în seara spre sfântul Vasile [1]).

Domnul Moldovei Dimitrie Cantemir, care a scris despre datinele moldovenilor, nu ne spune nimic despre obiceiu rile ce au loc cu prilejul anului nou, ci numai că: *la începutul fiecarui an, se cânta colinda, şi se obicinueşte în multe chi puri atât la prostime cât şi la cei mari* [2]).

Obiceiul este că în ajunul anului nou, prin sate, ciobanii şi vacarii, iar prin oraşe flacaii şi argaţii depe la curţile boereşti, se întovărăşesc de cu vreme, pentru a umbla cu colinda pe la casele locuitorilor, pregătindu-se în acest scop a avea cu ei un *buhai, harapnice, un clopoţel* sau o *talancă*, precum şi o cofiţă cu apă, şi astfel pornesc dela casă la casă, cântând pe la fereşti *Colinda Pluguşorului.*

In tot timpul cât unul din colindatori, numiţi în unele locuri şi *plugaraşi*, rosteşte acea colinda, ceilalţi care l inso ţesc, nu încetează de a suna unii clopoţeii, sau talanca, iar alţii de a pocni amarnic cu harapnicele sau bicele, trăgând buhaiul într'una, şi când cel ce urează spune la colindători, *Ia mai mânaţi mai!* toţi într'un glas strigă cât le ia gura, *Hăi! Hai!*

Buhaiul este un instrument primitiv a cărui forma o dam aici. Origina lui se pierde în întunerecul veacurilor, el nu se întrebuinţeaza decât odată pe an, în ajunul anului nou şi nu se afla în uz decât numai la poporul român. Buhaiul imiteaza rágetul boului; e facut dintr-o putinică, sau cofă, legata la gura cu o piele de oaie, dubita, întinsă ca o dara bana; în mijlocul ei se află prinsa o şuviţă de par de coadă de cal, pe care tragând-o sau mai bine zis alunecând amândoua mânile pe rînd. când una când alta, şi dupace mai întăi se udă palmele cu apa din cofiţa ce o au cu ei,produce o vibraţiune care seamană cu ragetul unui bou ce se aude în departare, sau mai bine a unui buhai, de unde probabil de-

---

1) In multe părţi locuite de românii, Sf. Vasile se numeşte şi *Sân Vasâi.*

2) *Descrierea Moldovei*, ed. II, Iaşi 1851, pag. 281. Nota 1.

rivă şi numele acestui instrument, precum şi zicerea *a umbla cu buhaiul*[1]).

Colinda pluguşorului, vorbind despre aratul pământului, cu plugul cu doisprezece boi, despre sămănatul grîului, saceratul şi macinatul lui, precum şi despre altele, era natural, că buhaiul ce imitează mugetul boilor ce trag la brazda, să fie întodeauna însoţit şi de un colopt sau talanca, şi aceasta, fiindcă la noi s a păstrat vechiul obiceiu, ca întotdeauna, cand sunt mai mulţi boi sau mai multe anmiale la un loc, sa aiba una din ele, un colpot sau talangă aninată de gât. Acest obiceiu credem că ni s a transmis dela Romani. La ei era şi o lege care pedepsea pe acei ce furau *talanca* sau *clopotul* dela gâtul animalelor. (Imparat. Iustinian in *legibus rusticis)*.

In timpurile vechi, la greci, la romani, şi la alte popoare clopotul sau talanca se anina şi la gâtul celor condamnaţi la supliciu.

Asemenea nu lipseşte dela aceasta colindă *harapnicul* sau *biciul*, cu care se îndeamnă boii la mers, drept care colindatorii pocnesc necontenit din bici în tot timpul cât se colindează.

Dupăce colindatorii au sfîrşit de recitat colinda lor, urează gospodarului o recoltă manoasă, belşug în toate, şi ani mulţi şi fericiţi, pentru care primesc apoi drept mulţamită parale, colaci, mere, nuci şi altele deale mâncărei, aşa după cum s'a pomenit din batrîni.

Din colindele cu pluguşorul, pe care le-am auzit în Basarabia în comunele *Răteşti* şi *Cotăjenii mari*, ţinutul Soroca, precum şi în comunele: *Şoldaneşti, Raspopeni, Gânjeni, Bolohan şi Mălăeşti,* ţinutul Orhei, dam aici colinda ce urmează. Ea e scrisă în vechiul graiu moldovenesc şi am crezut că e bine să se dee aici la lumina în felul acesta, pentru a se putea studia diferitele dialecte în deosebite localitaţi româneşti, cu atât mai mult că această colinda, este aproape identică cu acele ce se cântă atât în Iaşi, cât şi în mai toate satele şi oraşele din Moldova.

Iată colinda despre care vorbim:

1) In Valahia, buhaiul se numeşte *Taur*. Prin unele oraşe şi sate flăcăii şi băeţii fac un Plug în miniatură, pe cari îl numesc *Pluguşor* sau *Pluguleţ*, imitând pe cât se poate adevăratul plug; îl împodobesc cu hârtie colorată şi cu flori, îi pun un clopoţel sau doi în coarne, iar cei de la ţară, iau adevăratul plug, cu un clopot mare, îl târăsc, şi astfel merg la fiecare casă de urează. Din acest fapt, derivă zicerea a *umbla cu pluguşorul*. (G. Dem. Teodorescu: *Incercări critice asupra unor credinţe, datine şi moravuri ale poporului român*. Bucureşti 1874, pag. 58).

Aho!... Aho!...
Cu sara sfântului Vasili,
Să vă hii boeri de ghini.
S'o sculat jupânu gazdă într-o sfântă Joi
Cu douăsprezece pluguri di boi,
Şi 'ntr'o sfântă Vineri
Cu doisprezece juncani tineri.
Părechea de boi mari,
Haznale di bani,
Parechia di juncănaşi,
Mii de galbânaşi.
Acii di dinainti
Cu coarnele poliiti
Acii dela prigonă [1])
Cu coarnele di limonă [2]),
Acii di la roate,
Cu coarnele inpreunate,
Şî li-o pornit la dealu Gărăraului
La valea Rusalimului,
La dialu nalt,
La teiu plecat.
Undi-o blagoslovit D-zeu loc di arat.
Ia mai mânaţi mai,
Hăi! Hăi!

Şî-o arat Marţile
Fânaţele,
Miercurile
Piscurile,
Joile,
Văile.
Şî-o sămanat grîu arnăut,
Şî o dat Domnu di o crescut.
Cu boroana borăne
Grîu în urma rasăre.
Gazdei ghine-i mai păre.
Când s-o dus la lună
La săptămână,
Să vadă grîu di-i răsarit,
L'o gasit,
Inalt ca casa,
Verde ca matasa,
Da jupânu bucuros,
Vazând grîu ca i frumos,
Acasă a alergat,
El în grajd că s-o bagat,
Şî-o scos un cal minunat
Negru graur
Cu şaoă de aur,
Cu poclăzile de mărgărint,
Cu potcoavele di argint.
Voios s-o încalecat
Şi la fuga o apucat
Sa vadă grîu tot
Di-i copt.
Când l-o prigit
L-o şi gasit
In schic ca vraghia,
In pai ca trestia.
In cir (fir) ca mazarea,
Di calare s-o plecat
Trii schici o luat
Şi în mâni el li o frecat
In buzunar li-o bagat,
Acasa a alergat,
Tare s-o mai spăimântat,
Cà pânea s-o scuturat.
Ia mai mînaţi măi,
Hăi! Hăi!

O scos apoi un tretin
Şi s-o dus înspre Hotin.
In Hotin pi uliţa mare
N-a gasit ce i trebui Dumisale,
Pe uliţa cea mică
N-o aflat nimica,
Numai pe doi negustori,
Un covrig cocea 'n cuptori
Dela meidanu făinii
Să mîncau jidovii ca cânii.
Se trăgeau jidoavcele de gâţă.
Dela un talger de brînză.

---

1) Boi din mijloc
2) Alămâe.

Apoi la Bălţi s-o inturnat.
Ce-i trebue Dumisale a cătat.
La târg la Balţi,
Numai linguri şi lopeţi.
El o luat lopeţi di vanturat,
La trierători linguri di mâncat.
Ia mai îndemnaţi măi,
Hăi! Hăi!

S'o dus la târg la Soroca
Unde se vinde ceru cu oca.
Şî-o cumpărat nuoa ocă di cer,
Şi nouă ocă di oţel.
Şi o venit la Vasile ţiganu,
Care bate ghini cu ciocanu,
Şi-o facut săcerele
Burzugele [1]
Cu mănunchi di floricele,
Cu zimţi di giorele.
Să sacere fetele cu ele.
Ia mai mânaţi măi,
Hăi! Hăi!

Şî 'ntro sfântă joişoară
O adunat o clăcuşoară
Şî o strîns hini (fine) şi vecini
Şi două babe bătrîni,
Ce ştiu rînduiala ghini.
Şi li-o pus în gheliştea vântului,
Din marginea pământului;
Şi când vântul abure
Numai ghine li spore,
Mai era şi-o copiliţă.
Cu garofi prin cosiţă
Cu-o rochiţa de-alăge [2]),
Mare ghine-i mai şide,
Ca la isbovnica me.
Cu mânicile suflecate,
Poalele 'n brîu rîdicate,
Cu dreapta săcera,
Cu stânga snopi lega,
,Din snopi facea clae,
Din clae hodobae,
In faţarea mare de alamă
Numai Domnu-i ştie de samă
De mare ci era,
Singur jupânu se miera,
Şi de tare ce lucea,
Toată lumea să'ncruce,
Şî din grajdi mai aduce,
Nouă epe,
Tot sirepe,
Câte de noua ani sterpe,
De picioare potcogite,
De frînghii zlobozîti,
Cu chicioarele
Ca raschitoarele,
Cu copitele,
Ca pitele,
Unde calca,
Faţarea scapara,
Schicii le sfarma;
Cu coada felezue,
Cu urechea vînt trăge,
Cu botu'n sac pune,
Cu dinţii înţapuşea
Mai bună măsură nu-i trebuia
Ia mai mânaţi mai,
Hai! Hai!

Şî-o gatit douasprezece cară
La Prut la moara,
Dar hoaţa di moară,
Când a văzut atâtea cară
O pus coada pi schinare
Şî-a trecut prin lunca mare
Şî-o trecut în ce costişa
Să pască floare di branduşă,
Dar noi la ea am catat,
Şî'napoi ne-am înturnat,
Pe un drum părasit
De Dumnezeu urgisit,
Boi am disjugat,
La o parte ne-am dat,
In marginea drumului,
Că'n căşligile Crăciunului,
Boii păştea
Di sa prăpădea,

1) Frumuşele.
2) Stofa pentru rochie

La troscot şi la flori de căpşună,
Cu adevarat că n-a fost minciună.
Ia mai îndemnaţi măi,
Hăi! Hăi!

Di acolo am înjugat
Pe urma de car am apucat,
Şî n-am zabovit
Şî-am nimerit
La moara lui Avram
Dupacum am fost şi'n an.
Moara noi am cautat-o
Unde-o fost n-am mai găsit-o
O mutasă di pi dial
Pe-un cap di cal.
Avram aştepta un pic de vînt,
Căci şi el era flamând.
Şî-am apucat pe-o urmă de cârtiţă,
Şi-am nimerit la Moisei la răşniţă.
Moisei calare pe-un foi
Urluca la popuşoi
Şi zisă de pe foiu descalecat,
Fraţilor nu-i chip di măcinat,
Că nu-i grîul uscat,
Şî-a apucat pe urmă de furnică
Şî-a nimerit la moara cea mică
A lui căpitan Ionică.
Da capitan Ionică.
Şidea într-o tufa de urzica,
Incalţat cu o opincă.
Şi zicea poftim la noi la moară,
Că la noi la moară,
E ca şi afara.
Când ai turnat în coş
Ca şi când torni jos.
Tomarul[1]) ăi de boz,
Cu grindeiu ciotoros,
Cu veşca de urzică
Cu chiatra de mămăligă,
Numai nişte pâne strîcă.
Şî capitan Ionică,
Di la moara lui cea mică.
E un calic,
E uium[2] şi din mertic
Şi-a întrebat căpitan Ionică
Di la moara lui cea mică
Unde i calicu
Cu merticu
Şi leliţa
Cu străchinuţa?
Ia mai mânaţi măi,
Hai! Hai!
Noi de-a colo am fugit
După ce l-am probozit.
Hai să mergem mai Gioară[3]),
Să ne cătám altă moară
Şi-am strigat, hais Tuluc[4])
La moara lui Ciuluc,
Cura apa pe uluc.
Când am ajuns la moară
La moara la Gioară
Am gasit morariu beat,
Intr'un bordeiu culcat,
Incins cu'n brîu di lâna,
Lângă un pumn de făină.
Când de moară i-am pomenit,
El la noi s-a rîngit,
Şi să prefacea,
Ca nu 'nţelegea,
Da când cu puha l-am plesnit,
Drept în chicioare a sărit.
Şi de tot s-o spăimântat,
Barda 'n mâna o luat,
Şi la moară-o-apucat.
Şi-o-apucat-o de părpăriţă[5])
Şi-o trîntit-o la portiţă,
Ho! nu da moară 'napoi,
Ca-i da în cel ţăpoi.

1) Sul care poartă moara.
2) Vamă, dare.
3) Nume.
4) Numele boului.
5) Un lemn de desupt la piatră, la fus.

Cu barda i-a dat în proţap
Di ia sărit ochii din cap.
Şî-o uns-o cu untură de mânzat,
Şî-o îndreptat-o pi pasat.
Şî-o uns-o cu untură di pohaci [1]),
Şî-o sărit pi doi saci,
Şî-o uns-o cu untură di găină,
Şî o îndreptat-o pi faină.
Pănă pe Joi dimíneaţa
Gata făina ca ghiaţa.
Ia mai îndemnaţi măi,
Hăi! Hăi!

Sta cucoana pe-un crivat,
Mare mândru şi rotat,
Cu duducili la sfat,
Cu tufle [2]) de diamant
Aduse din Ţarigrad.
Când vedea boi hlachind [3])
Şî flăcăii chiuind,
O trimes o babă 'n casă,
Şî o luat o sâta diasâ,
Di matasâ,
Şî o hrăstit un sac de ţapuşâ,
Şî l-o trîntit după uşa,
Hârş şi unu, hârş şi altu
Păn' la douăzeci şi patru,
Şî-o cernut un sac,
Şî-o facut un colac,
Şî-o cernut doi saci
Şî-o făcut doi colaci,
Pi chiatra morii masuraţi,
Di douspre̦zece babe lucraţi,
Cu zahar zăharuiţi,
Ca pentru plugari gătiţi.
Şî o zbătut [4]) un citfirig [5])
Şî-o facut un covrig;
Şî-o rupt în două,
Ne-a dat şi nouă;
O rupt în trii
Şî-o dat şi lui Andrii;
Şî-o rupt în patru,
Şî-o dat şi lui Alexandru.
Alexandru om la curte,
Ştie naravuri multe.
A mânca nu l-a mâncat,
Nici l-a altul nu l-a dat.
Şî-o pornit prin sat,
Şi s-o apucat,
Cânii de 'ntărtat.
Oamenii 'l tot opre,
De nime să ştie nu vroe,
El cu cuşma 'n câni zvârle
Şi bucluc mare face.
Ia mai mânaţi măi,
Hăi! Hai!

De urat am mai ura,
Că vii drag a asculta,
Dar di când a insarat,
Noi nimica n-am arat.
Şî-avem dealuri de suit,
Vai adânci de coborît,
Şî mari codri de trecut.
Balauri cu guri cascate
Stau sa ni apuce di spate.
Şî raman fetele nisărutate.
V-am mai ura, v-am mai ura
Dar nu suntem de ici, colea,
Suntem din dealu lung,
Unde trag fetele 'n plug,
Pe toate le mânâ
O babă bătrînâ,
Cu puha de lînă,
Cu şfichiu de sîrmâ,
Când le love
Chelea plesne
Sângele ţîşne
De ibovnici aminte 'şi aduce.
Am mai ura, am mai ura,
Da ne temem c'om însara,
Daţine un bănişor,
Să cumpărăm un boldişor,

1) Un soiu de pasere.
2) Papuci.
3) Suflând.
4) Cernut.
5) Măsură mai bine de un pud.

Să'npungem boii'n şoldişor,
Să meargă mai iutişor.
Daţine o capeicuţă,
Să cumpărăm o opincuţă.
Am mai ura, am mai ura
Că vii drag a asculta,
Da vine pe ce vali,
O ploaie cu ninsoari,
Şî noi n-avem mantali.
Are unu un halat,
Numai bun de scaparat,
Unu are un cojoc,
Poate muri lânga foc.
Şî unul tuns,
Cu un cartuz [1],
Desculţ şi cu iţari,
Şâ fugi prin tufari;
Numai eu îs cu giube,
Şî nici asta nu 'i-a me.

Va mai rugăm boerime
Ca sâ vă hie de ghini
Daţine un cucoş încalţat,
Şî un gânsac tarcat,
Şî-o raţuşcă vanătă,
Macar Sâmbătâ
Să ne'nfruptăm şi noi.
Că suntem ca vai di noi.
Ia mai mânaţi măi,
Hăi! Hăi!
La anul când om veni
La mnevoastră cand om prigi
Să fiţi înfloriţi
Ca merii
Ca perii
Pe la mijlocul verii
Să va hie boeri di ghini.
Şî la mulţi ani!
Aho! Aho! ho!! ho!! [2])

Deasemenea am putut constata că şi pe la mai toţi românii împrăştiaţi prin diferite ţari sub dominaţiuni străine, pe unde am calătorit, se obicinueşte încă cu prilejul anului nou, multe din datinile poporului nostru. Cel mai raşpândit obiceiu la ei e *Colinda*, care îmbracă diferite forme, şi are de scop de a ura ca Anul nou ce începe, sa fie mănos şi îmbelşugat.

Colinda cu *Pluguşorul* ce se păstreaza atât în Bucovina cât şi în *Basarabia*, am aflat-o şi peste Nistru, în Gubernia *Cherson*, în satele aşa numite *moldoveneşti*, ca: *Floarea, Iasca, Butur, Coşarca, Perperiţa, Goiana, Tei, Siclia, Ceoburceni etc.*, precum şi în satele: *Ţiganauca, Pogoreni, Coşniţa, Sarăţei, Boluşani, Chetros, Uşiţa, Lipoiani, Buda, etc.* din gubernia *Camenitz-Podolsc*. Alte obiceiuri, ca *Vrajile*, ce se fac în ajunul anului nou, s-au păstrat şi pâna în ziua de astăzi, în acele localitaţi, aproape ca şi la noi.

La românii din *Istria* ce locuesc în *Vlasia* (Valahia), şi munţii *Cici*, ce se numesc *Rumeri* şi *Vlahi*, este obiceiul ca în ziua de anul nou, baeţii sa meargă în cete de cate cinci, sau şi mai mulţi pe la casele locuitorilor cu samanatul, pocnind din bice, sunând din clopeţei şi recitind colinda numită de ei *Coledva*. Tot atunci arunca asupra gospodarilor grîu, urîndu-le ani mulţi şi fericiţi.

La românii din *Moravia*, ce locuesc în *Valasca* (Valahia) precum şi la cei din *Silesia Austriacă*, de prin prejurul ora-

1) Şapcă.
2) *Notă*. Literile *n* şi *m* din cuvintele miercuri, nimica, mică, dumisale, ce se găsesc în această colindă, se pronunţă ca *gn* franţuzesc.

șului *Teschen* și din comunele: *Bistrița, Ropița, Libița, Leșna Ligotca, Vendrina, Mistrovița, Goleșov* și altele, cari se numesc *Valahi* și *Valași*, este asemenea obiceiul ca să meargă mai mulți băeți în cete, pe la ferestrele locuitorilor, cântând *coledva* (colinda).

La locuitorii din partea de jos a *Galiției*, ce se chemă în vechime Pocuția, precum și la acei din satele: *Brusturi, Runguri, Șesuri, Acrișor, Bobârca, Turca, Moldovăț, Ferescul, Crasnoila*, etc., este asemenea obiceiul, că băeții în cete decâte cinci sau și mai mulți, să meargă pe la casele locuitorilor, recitând colinda, care se numește *colenda*, dupa care apoi, îi samană, aruncând peste ei grîu, orz sau păpușoi, dorindu le un an mănos și îmbelșugat.

Tot în ziua anului nou băeții se fac așa numiții *Liguciari*. Ei se îmbracă în haine pestrițate și cu mască pe obraz, având și câte un hamger în mână, și însoțiți de muzică, compusă dintr-o *zurnă* (un soiu de oboe) și o *gaida* (cimpoiu), merg pe la case și joaca. Drept mulțamită li se dau parale, rachiu și vin.

La Românii din Bithinia (Asia mică) numiți *Pisticoși*, ce locuesc în satele: *Bașchioi, Ekisge, Caragiova, Ceatalaghâl, Caracogia, Aghia-Kiriaki, Subași, Serian și Kirmikir*, ce se află înspre lacul *Apolonia*, s-a păstrat o mare parte din obiceiurile ce se afla și la *Armânii* (Românii) din Macedonia.

NUNTA ȚĂRĂNEASCĂ

Tot în ajunul Anului Nou, se obicinuește a se asocia mai mulți tineri, în vechime mai ales dascalii și palamarii depe la biserici, cari îmbrăcându-se în frumoase costume naționale, alege un mire băet chipeș, și o mireasă de asemenea, care cele mai de multe ori este un băet îmbracat în haine femeești. Așa pregatiți, ei pornesc în numar dela 12—16 persoane, împreuna cu doi sau mai mulți lăutari și merg pe la casele oamenilor mai cu dare de mână, cântând în cor și jucând hora. In mijlocul horei stau lautarii și cu mirii. Vorniceii chiuesc cât li ie gura și ridică sus bețele lor împodobite cu cordele, flori și basmale colorate.

SORCOVA

Sorcova nu este altaceva, decât o rămurică sau o nelușă împodobită cu hîrtii de diferite colori și poleite, precum și peteală, flori artificiale, etc.

Cu ea copii mici până la 9 ani și chiar pâna și pe la 12 ani, se duc în ziua de anul nou pe la casele locuitorilor și-i

sorcovăesc, atingându-i cu sorcova de mai multe ori, urîndu-le „ani mulţi şi fericiţi“. In timpurile vechi drept mulţămită li să dădeau daruri, colaci, turte, fuioare, nuci şi faguri de miere, astăzi însă li se dau de cele mai multe ori numai bani.

Acest obiceiu s'a practicat din timpurile cele mai vechi numai în Ţara Românească (Valahia), iar de un timp încoace a început a se introduce şi prin unele oraşe din Moldova.

Despre acest obiceiu, iată ce ne spune Cesar Boliac[1]:

„Era un timp şi nu prea departe cât să nu l fi ajuns cei nascuţi pela finitul secolului trecut; era un timp când *sorcova* juca mare rol în toată Ţara Românească.

Marele logofat de obiceiuri, atribuţiile căruia se împart astăzi unele la Ministerul Cultelor şi altele la mareşalul Palatului; marele Logofăt de obiceiuri mergea în mare ceremonie cu sorcova verde şi aurită în carîtă la Curte, şi sorcovăea pe Vodă, urîndu-i de calendele cele noi ale anului.

La Mitropolitul în Mitropolie, pe la toţi boerii cei mari halea şi mazîli, erau trîmbe de copii şi băeţi destul de măgădăi cari urcau scarile să sorcovăească pe boer, pe cucoane şi pe cuconiţe, căci cuconaşii erau şi ei porniţi cu sorcovele în caleşti sau în braţe de slugi, să sorcovăească pe semenii părinţilor lor.

Pentru Sfântul Vasile, ziua de Anul nou, se pastra de peste an, parale nuoi, ortişori, tulţi, leiţe, zloţi, lei, iuzluci, beşlii, rubiele şi până la galbăn, care umbla cincisprezece lei, şi până la mahmudea moale, care umbla treizeci de lei.

Toate acestea, după stare şi putere, după om şi după persoană, se împarţeau în toate părţile pe la copii de familie cu nahut prăjit cu strafide, cofeturi rotunde de nezeştea vopsite, cu un graunte în mijloc şi pe migdale. La Curte şi la Mitropolie, la banul Ghica, tata lui Grigore Vodă Ghica, la banul Filipescu, tata banului Iordache Filipescu, erau aglomerările cele mari de fiii boerimei Bucureştene şi de fiii isnafurilor,—puii de ţigan şi de ovreiu nu se primeau.

Poslujnicii, scutelnicii, dârvarii fiecărui boer, trebuiau să vie la Curtea stapânului său protector, cu mâna plină de Sfântul Vasile. Şi vataşii plaiurilor îşi disputau vrednicia pe cătăţimea vânaturilor trimise din munţi...

...Urarea dar prin mângâiere cu ramura verde la calendele lui Ianuarie, dată dela formarea Romei, nu se mai ţine în formă, în numire şi în lucru, decât numai între aceia cari port pîna astăzi numele *Români din Ţara Româneasca*. Se perde însă şi aci din zi în zi, şi Logofat de obiceiuri nu mai este ca să observe acest vechiu, acest străvechiu obiceiu.

1) Gazeta *Trompeta Carpaţilor*, 1875 Ian. 1.

Care fecior de boer mai vine astăzi să sorcovăească pe Domn, Mitropolit, sau chiar pe tatăl său? Care fiu de neguștor mai merge cu sorcova, macar pe la rudele lui? Abia copiii poporului foarte de jos mai umblă pe ulițe să sorcovăească pe cei întâmpinați în drum, căci porțile și ușele sunt toate închise acestei urări de calendele Anului nou.

Țineți bătrîni juni, și juni bătrîni, țineți acest obiceiu al sorcovei în ziua de Anul nou. Aruncați orz, bani și dulcețuri prin casele și pe scările voastre după vechiul obiceiu, și credeți că aceste obiceiuri străbune nu împedică nicidecum progresul civilizațiunei moderne.

Faceți mamelor, sorcova verde și frumoasă cu flori vii, copiilor voștri, și i trimetiți în dimineața zilei de Anul nou să sorcovăească pe tatăl lor, urîndu-i:

Sorcova veselă
Să trăești să 'mbatrînești
Peste vară
Prima-vară
Ca un par
Ca un măr
Ca un fir
De trandafir,
Tare ca peatra
Iute ca sageata
Tare ca ferul
Iute ca oțelul
La anul
Și la mulți ani!

In timpurile vechi sorcova era împodobită cu flori naturale. Despre aceasta iată ce ne spune G. Dem. Teodorescu [1]):

„La 30 Noembrie, biserica creștină orientală serbatorește pe sfântul Andrei. In acea zi, disdedimineață, mamele de familie vorbind despre femeile din popor, care au pastrat datinele și țin la dânsele, se duc în grădină sau în curte, și cu cuget curat, rup smicele din fiecare arbor róditor (mai cu seamă din meri, peri și trandafiri); iar în lipsa lor din: vișini, zarzări, gutui, etc., apoi, legând la un loc trei ramuri diferite, destina câte un manunchiu de acestea fiecaruia dintre ai familiei: soțului, copiilor, etc.

Ramurile, puse într'un vas și la o căldură potrivită sunt de aproape îngrijite căci apa trebue schimbata în toate diminețele. Incetul cu încetul *înmuguresc*, din foi, și până

1) *Poesii populare române*. București, pag. 158

în ajunul Anului nou, chiar *înfloresc*. Acela va fi mai norocos ale carui ramuri vor înflori, sau cel puţin vor înmuguri şi în verzi. Florile sunt destinate a se pune la *Sorcovele*, pe cari copiii le vor purta în dimineaţa zilei de 1 Ianuarie.

Astfel se împodobea *sorcova* în timpul de mai înainte, şi la ramurile de meri, de peri, de trandafiri fac alusiune versurile din recitativ.

Astăzi hărtia colorată şi poleită înlocuesc florile naturale".

CAPRA SAU TURCA

Jocul cu *Capra* sau *Turca*, datează la noi din timpurile cele mai vechi. Atât Cantemir [1]) cât şi Sulzer [2]), ne vorbesc despre acest joc.

In Moldova, ca şi prin alte părţi locuite de români, este obiceiul ca la *Craciun*, să se joace *Capra* sau *Turca*. Să iea un cap de cerb sau de bou, cu coarnele pe el, sau de pasere cu cioc, şi să poarta prin oraşe sau sate, de către un om îmbracat cu haine carpite cu petici de diferite culori, înfăşurat aşa ca sa nu i se vadă picioarele, care prin mijlocul unei sfori, face ca sa clănţanească falcile dela aceste capete, ca la un cocostârc.

Iata ce ne spune Cantemir despre Turca [3]): „Este o joaca care s-a iscodit în vremele cele batrîne din pricina uraciunei ce avea Moldovenii asupra Turcilor; adeca în ziua de Craciun, îmbracă pe unul cu un sac de pânza, la care leagă un cap de bou, şi peste acela încaleca altul, însa şi tocmit ca când ar fi ghebos, şi aşa merg pe la toate casele şi uliţile, cu jocuri şi cântari".

Turca sau Capra, în Valahia se numeşte *Brezaia*, despre care iată ce ne spune G. Dem. Teodorescu [4]):

„Dela prima zi a Craciunului, se vede în satele române jucând un om, învaluit într'o manta lunga sau într'o zeghiă şi împodobit cu mulţime de basmale, panglice şi flori de diferite colori, adica împerstriţat, de unde proverbul *parcu eştr-o brezaie*, adresat femeilor gatite cu exagerare şi cu panglice sau flori de difertie nuanţe.

„Individul poarta un cap de animal cu bot, sau de pasare cu cioc, pe care, printr'o sfoară ce ţine 'n mâna, îl face

1 Descrierea Moldovei, Iaşi 1851, pag. 289.
2 Geschichte des transalpinischen Daciens. Viena, 1782, t. II, pag. 404.
3 Loc. cit.
4 Incercări critice asupre unor credinţe, datine şi moravuri ale poporului roman, Bucureştí, 1874, pag. 27 şi 28. Vezi şi *Şezatoarea*, Fălticeni 1892 vol. III, pag. 181.

să se mişte şi să clănţănească ca barza. In cazul dintăi, reprezintă o capră, un ţap, un lup, etc.; în cel de al doilea un cocor, un cocoş, un păun, etc.

Astfel stravestit, individul paiaţ joacă şi modulează mişcările botului sau ciocul după cântecul unui bătrîn viorariu, care recita oarecare versuri lascive şi, amintind imitaţiunea animalelor, repetă adesea:

Brezăiţa Moşului
Pe coada *cocoşului!*

„Mergând din casă în casă, alergând după copii, legându-se de oameni şi de femei, sau spre a le imita gesturile, sau spre a li se parodia voacea, risul şi figura. Brezaia ţine la ţară, şi în specie la munte locul teatrului, balurilor, Vicleemului şi tuturor spectacolelor din oraşe, prelungind zgomotoasele i comicării în tot timpul carnavalului.

„Cercetând bine acest primitiv germene al dramei populare, vedem concentrat întrînsul o mulţime de alte obiceiuri pe care le găsim la Elini şi la Romani. De exemplu, tot în felul Brezaiei se stravesteau acei cari cântau versuri satirice în contra generalilor ce repurtau vre-un triumf, învalindu-se cu piei de ied şi punându şi în cap caciuli ţuguiate sau coifuri cu peri lungi şi zburliţi [1], spre a nu fi cunoscuţi de superiorii lor pe care îi batjocoreau. Tot de acest gen, tot o specie de Brezaie erau şi femeele *Citeria* şi *Petreia,* ce se vedeau la procesiunile romane, pe care Catone le califica astfel: *effigies quoedam arguta et loquax ridiculi gratia* [2]. In Brezaie mai găsim poate, şi oarecare amintiri vagi despre danţurile cunoscute la greci sub numele de *Cocorul, Şoimul, Bufniţa* şi *Cucuvaia* [3].

„Oricum ar fi, această tradiţională petrecere este o veche ereditate conservată inalterata, cu caracteru-i nepreţios şi necioplit, prin urmare cu atât mai curioasă şi mai importantă pentru a putea oferi materia unui studiu mai lung.

„In Transilvania încă se joacă *Turca,* începând din *ajunulu Craciunului* până în *ajunul craciunului cel mic*".

Iată ce ne spune şi cum descrie acest joc şi C. I. Tacit [4]:

„Cantemir în descrierea Moldovei vorbind despre Turca, zice că numele acesta l-a împrumutat Românii din ura cătră Turci; aceasta se desminte însă prin faptul că nici un popor din lume nu şi-au putut petrece cu obiectele ce-i inspirau ură. Căpcaunii cu doua guri şi cu patru ochi, cari mâncaù carne de om şi umblau prin păduri, n au dat ocaziune la nici un

1) Dion. Halicarn. lib. VII cap. 74.
2) In Fest voc. *Petreia* şi *Citeria.*
3 Poll., lib. IV, cap. 1, 4, Athen., lib. XIV.
4 Vezi *Traian* de P. Hajdeu 1869, pag. 212 No. 53.

joc popular, ba încă din contra, bătrînii noştri exprimau cu mare groază numele acestor monştri.

Turca nu s-a introdus dar de când Românii făcură cunoştinţă cu Turcii, şi nici nu se putea introduce sub o dominaţiune deja încuibată a creştinismului, căci deşi nu pare a fi în opoziţiune directă cu religiunea, totuşi abea era tolerată, dacă nu şi lovită: preotul se grăbi a declara Turca de *chipul dracului*, şi buna mea spunea cu mare părere de rău că: *s-a stricat legea şi ne apropiem de coada veacului, fiindcă popa comunică pe jucătorul turcei înainte de 40 de zile, în care timp lipseşte îngerul păzitor de lângă dânsul.*

In compoziţiunea turcei actuale şi a celei antice nu poate fi mare diferenţă.

Rugând noi pe Hajdeu a ne explica originea cuvântului *turca*, iată notiţa pe care binevoi a ne împărtăşi:

„Această vorbă se mai găseşte în Slavonia, unde se ştie „că au existat numeroase colonii române slavizate mai în „urmă, dar păstrînd până astăzi numele de *Vlahi*. La ceilalţi „slavi nu este de loc. In Slavonia *turca* se numeşte zina răz„belului *Bellona*. La Elini zeul *Marte* se numea în anticitatea „cea mai depărtată *Thuras* şi *Thurios*, precum se poate ve„dea în Suidas. Astfel originea cuvântului se pare a fi dela „Pelasgi părinţi comuni ai Grecilor şi Latinilor".

Cantemir descrie turca din Moldova pe la începutul secolului trecut, şi eu cunosc *Turca* actuală din Transilvania, anume pe cea din ţara Oltului, ambele sunt identice.

Când începe postul Crăciunului, junii se strâng la un loc şi se constituesc, alegând comitetul, care să derigă lucrările: *birău, doi vornici, doi juzi, doi pristavi* şi *patru părgari;* alegerea şi responsabilitatea cărora ne indică în miniatură Constituţiunea municipiului.

Această adunare a junilor se numeşte *toană*, care cuvânt se aplica numai la această adunare.

Mi se pare că de aci îşi are originea locuţiunea: *acest om are toane*, adecă *nu poartă grijă de nimic, ci umblă dintr'un loc într'altul, pare că ar fi cu feciorii la Crăciun.*

Birăul îngrijeşte de buna ordine şi administrează; pedepseşte pe cei ce se îmbată, fac bătăi sau nu merg la biserică, cu amendă, cu arest până în douăsprezece oare, sau în cazul cel mai rău, cu escludere; pedepseşte pe fetele care refuză mâna vreunui june când le invită la joc, făcându-le admoniţiuni sau oprindu-le dela joc pentru o zi sau două, sau şi până în cinci săptămâni.

Vornicii poartă grijă de masă şi de băutură.

Juzii aranjază locurile, unde au să joace în sările Crăciunului, şi invită a treia zi pe fete la joc.

Pristavii ocupă funcţiunea de inspectori şi ţin locul birăului.

Pargarii sunt eexcutorii ordinelor.

In satele mai mari se fac două toane: cei mici dela 17 21 ani, şi cei mai mari dela 21 ani în sus, câţi sunt neînsuraţi.

Astfel constituiţi, încep a învaţa colinde şi a prepara turca.

Fiecare june e îndatorat a aduce panglice şi mahrami, pe care le împrumută dela fete, sub condiţiune, ca îndată dupa desfacerea *turcei* să le înapoieze.

Ca sa ne putem forma o ideie clară despre turcă, iată cum se face:

Două fălci de lemn, încheiate la partea superioară prin tr'un cuiu, în jurul caruia se învârteşte falca inferioara cu mare înlesnire, formează capul; pe falca superioară se văd niştc aısuri cari formeaza ochii şi narile; doua beţe înţepenite in craniu, încât fac un unghiu ascuţit, se numesc coarnele turcei şi sunt petrecute dela o parte la cealalta de panglice de mai multe colori, mai aninându-se cu buchete de ederă şi vâsc, aspectul celor de mai sus samana cu capul cerbului sau a caprei; un baston înţepenit sub barba turcei închipueşte piciorul; dela cerbice se întinde un covor ţesut anume în mai multe colori şi cusut în forma de bunda; lungimea acestuia este cât jucătorul, două mahrame numite pinteni, atârnă de ambele laturi de un corn şi de altul, trecând pe lânga gâtul turcei pâna jos; trei curele cu nasturi de alama galbenă se întind dela cerbice până la vârful coadei în linie paralelă pe spinare; clopoţei deoparte şi de alta, culoarea predominantă este roşul.

Jucatorul intră în turcă, prinde piciorul turcei într-o mână, iar sfoara cu care se pune în mişcare falca inferioară în cealaltă.

Poziţiunea lui e astfel că trunchiul corpului formează cu pământul linia paralelă încât turca apare tocmai ca un cerb sau căprioară.

Jucatorul nu se vede, iar pentru ca dînsul să vada, e rezervată o mică spărtură la capul turcei.

Cu o mâna ridica şi lasa piciorul turcei după tactul lăutei; cu cealaltă trage şi lasă sfoara trasa prin falca inferioară, lovindu le astfel unul de altul tot dupa tact.

Turca în joc, este mijlocul horei.

Sunetul produs prin lovirea falcilor se numeşte *clănţanire*, de unde se zice în unele locuri turca şi *clanţa*, precum s'a numit în altele *capra* şi *caprioara*, dupa aspectul ce prezintă. Cu o săptamână înainte de crăciun turca trebue să fie pregatita.

In unele locuri, cum de exemplu la Porceşti lângă Turnul Roşu, în loc de turcă se face un moş cu secerea în mână întocmai cum se reprezintă Saturn la cei vechi.

Uneori turca a fost oprită de administraţiune, dar nemulţumirea fu generală, sarbatorile fară turcă au fost adevărate zile de doliu.

Ovas pentru caii cutăruia, vânat pentru celalat, griu, pentru al treilea, au fost mediile, prin care poporul şi a conservat vechile datine; pedicele au fost învinse dar corupţiunea deveni obiceiu.

In ajunul crăciunului, junii convin spre a fi impreună nedespărţiţi pentru o săptămana: mânâncă, beu, cantă şi joacă împreuna.

Cantemir zice ca tot aşa faceau junii ţarani din Moldova, mai adaugând însa, că atunci nu se deosebiau nobilii de popor.

Romanii la Satunalie petreceau împreuna cu Sclavii, ba încă după cum zice Oraţiu, stapânii serveau la masa sclavilor şi suferea mustrarile lor, facându-se astfel întru toate egali, dupa cum au fost sub Saturn, în onoarea căruia ţineau aceste serbători.

Sulzer adaugă dela sine, pe lângă cuvintele lui Cantemir nobili şi popor, cuvântul *batrîni* şi *tineri*, de unde trage consecinţa, că n-au aface cu *ludi juvenilis*, care se executau numai de junii Romani, fara batrîni.

La noi junii nu primesc între dânşii pe cei însuraţi, decât cand ies cu jocul afara in mijlocul satului, şi chiar atunci numai într'un loc anumit, ceeace probează îndestul, că cei însuraţi sunt numai toleraţi; apoi chiar când ar lua parte însuraţii n-ar însemna nimic alta decât ca jocurile au degenerat.

Sara în ajunul crăciunului încep colindele.

Familia preutului are preferinţa.

Feciorii binecuvântaţi de preot trec în capul satului şi colinda la fiecare familie pe rînd, de unde primesc un colac, o peciă sau costiţa de porc.

Vornicii îngrijesc pentru a avea *toana* proviziuni în decursul sarbătorii.

Cu turca se împacă stapânul de casă, punându-i câteva monezi în gură, pe care le ia turcaşul cu mare abilitate prin spartura cea mica dela capul turcei.

Din aceşti bani se platesc lăutarii şi băutura. Unde sunt însuraţei şi fete mari, joaca toata toana, şi în urmă sunt ospataţi cu colaci şi câte cu un pahar cu vin sau rachiu.

Unde sunt două turce, fiecare începe dela un cap de sat şi când se întâlnesc, se întreb jucătorii; turcaşul ii vingator

primeşte o coroană de ederă, pe care ca un semn de distincţiune o poartă în coarne cât ţin sărbatorile.

Când se face ziuă terminând colindatul, intrá în biserică, apoi venind acasa prînzesc şi se culcă până la toaca.

Pe sară merg cu toţii la o familie, unde juzii angajaseră serata: joaca, manâncă şi beau pană la douăsprezece oare, de aci trec la altă familie până dimineaţă, făcând toate ca şi în ziua precedentă.

Pe la toaca vin toate fetele din sat, însoţite de mame, surori măritate, mătuşe etc. şi aduc poclon, un colac de grîu, ornat cu nuci, alune, mere, pere, ederă sau alte flori, care însa sunt rare în acest timp.

Crainicul biscricei, cu unul din vornici, primesc aceste donaţiuni, mulţumind la fiecare în parte.

Doi colaci mai frumoşi şi mai bine împodobiţi ii duce birăul cu juzii în numele toanei la popă şi la primar.

Femeile sunt invitate la masă. Puţin după aceasta fetele cu feciorii se pun la altă masă; toate fetele şed deoparte iar feciorii de alta în faţa fetelor.

Masa terminată, se execută un joc şi fetele se duc pe acasă, iar feciorii, ca şi mai înainte merg la serate prin familii.

A treia zi pe la toacă, scot jocul în mijlocul satului: aci vin toate fetele din sat, dupăce au fost invitate de juzi.

Petrecându-se astfel până în ajunul crăciunului cel mic, desfac túrca.

In alte locuri o desfac a doua zi după anul nou. Fetele la care n-au putut face serate, au rînd pentru anul viitor".

CĂLUŞERII

Jocul căluşarilor care a fost în timpurile vechi şi în Moldova şi unde acuma însă a dispărut cu totul, îl gasim că s'a păstrat cu mare sfinţenie şi până în ziua de astazi atât în Valahia cât şi în Transilvania. In săptămâna dinaintea *Rusaliilor*, se asociază mai mulţi flăcai, cari îmbracaţi cu diferite cârpe şi împodobiţi cu pene de păun, având bâte în mână, zurgalăi la picioare şi un steag, merg pe la case şi joacă *căluşarii*, dupa cum se vede în figura ce urmează [1]).

Credem nimerit a arăta aici origina acestui joc şi modul cum se execută la noi în ţară. Despre aceasta iată ce ne spune I. Eliade:

„Nu este popor unde se vorbeşte limba românească, in-

1) Reprodusă după un tablou aflat la Ministerul Instrucţiunei publice şi Cultelor.

MARVAN.

tre care să nu fie cunoscut *jocul caluşarilor*, ce se săvârşeşte in săptămâna dinaintea Rusaliilor. Se adună mai mulţi juni buni dănţuitori, şi formând o ceata se împodobesc cu deosebite cârpe cu pene de paun şi alte asemene, şi se înrolează pe o săptămână sub un stindard, sau un steag ce înalţa. Unul dintrînşii cu o superstiţie foarte religioasă e îndatorat a ţine tacerea în toata vremea săptamânei, şi devine mut de bună voie. Jocul se formează când se face regulat într'acest chip: în sunetul lautelor junii sevârşesc deosebite danţuri cu versuri într'adins, a căror riturnel este: „pe ea"! steagul sau se ţine în mană în vremea danţurilor sau se împlânţă în pămant, împrejurul căruia se sevarşesc jocurile pe lângă care, fiece danţuitor trebue saltând intr'un chip de curtenire, până cand strigând neîncetat „pe ea" unul dintr'înşii rîpeşte stindardul şi fug cu toţii în larma. Dupa aceasta întalnindu-se, îşi încrucişează toiagele în semn de bataie. Unul din ei se ardică pe un loc mai înalţat, de unde vin alţii a-l goni. El starueşte acolo şi strigă că e moşia şi cetatea sa intarită. Pe urma după deprinderea şi îndemnarea danţuitorilor, se incing felurimi de jocuri gimnastice. Femeile au o superstiţie a lua dela danţuitori felurimi de obiecte sau de vestminte sau de mancare, iar mai cu seamă aiu sau usturoiu, care se crede ca daca vor juca căluşarii peste dansul sau cu dânsul, e bun de friguri şi alte boale.

„Curat se vede origina acestui joc şi dupa felul sau şi dupa versurile ce se cântă ca este jocul romanilor, întocmit de strămoşul nostru Romulus spre răpirea Sabinelor. Penele de păun care la cei vechi era paserea Junonei, a gelo- ziei, care era acest Argos cu ochi mulţi, ce privigheaza asupra obiectului dragostei sale, e un fel de diviza a cavalerilor Romani ce purtau la cap, spre semn ca trebue să aibă gelozia Sabinelor ce ei despreţuisera. Secretul întreprinderei cavalerilor Romani, trebuia să se pazască sub osânda de moarte. Mutul de buna voie se vede figurând in joc.

„Scopul jocului era ca să atragă femeile Sabine, şi căluşarii pană în ziua de astăzi atrag femeile, cu felurimi de obiecte, care prin strecurarea a mii de ani, devenirà superstiţioase.

„Sfârşitul jocului se împlinea prin răpirea Sabinelor, semnalul răpirei era: *pe ea!* adică *pe fata*, n'o lasa! *de a da!* şi altele. Caluşarii nu incetează acest semnal şi sfârşesc jocul cu răpirea steagului dupa ce l'a curtenit şi cu o fuga şi larma mare. Dupa aceasta începe un fel de serbare de triumf in care se săvârşesc jocuri gimnastice. Curat se vede la sfarşitul jocului caluşarilor, chipul unui razboiu ce avură Romanii în urmă cu Sabinii, închipuirea lui Romulus ce stareşte a şi apara moşiea şi cetatea, şi în sfârşit pedeapsa

a unuia dintre ei, care dezerta, închipueşte sau uciderea lui Remus, ca a sărit şanţul cetăţei, sau rezbunarea asupra Sabinelor. Toate înfăţişează foarte lamurit şi sub un chip alegoric pastrat şi desfigurat în aceiaşi vreme de veacuri, începutul şi originea noastră...." [1]).

Acest joc care acuma nu se mai joacă decât în Valahia şi Transilvania, odinioară se juca şi în Moldova, după cum am spus mai sus. *Dimitrie Cantemir* vorbind despre jocurile Moldovenilor, ne spune că:

„Osebit de jocurile acestea ce se obicinuesc pe la veselii mai sunt şi alte jocuri cu eres, alcătuite cu numar nepotrivit adecă 7, 9, 11, şi jucăuşii se chiamă *căluşari*, şi se adună odată într'un an, se îmbracă cu haine femeeşti, şi pun pe cap cunună de pelin împletită şi împodobită cu alte flori, vorbesc cu glas femeesc, şi ca sa nu se cunoască, îşi învălesc faţă cu pânzi albă, şi în mâni poartă sabie goală, ca să tae cu dânsa ori şi pe cine ar cuteza să le descopere faţa, căci puterea aceasta le-a dat-o lor un obiceiu vechiu, aşa încât niminea nu-i poate trage la judecată când fac vre-o ucidere întru acel chip.

„Povăţuitorul cetei se chiamă *Stareţă*, şi cel de al doilea *Primiceriŭ*, şi are datorie să întrebe ce fel de joc pofteşte stareţa, şi apoi se spue celorlalţi în taină, ca să nu audă norodul numele jocului, până nu-i va vedea cu ochi, pentru că ei au mai mult de o sută de sarituri, şi unele aşa de potrivite, încât acei cari joacă se pare că nu se ating de pământ, ci se poarta în văzduh, şi cu acest fel de urmări cu jocuri şi cu saltări prin toate târgurile şi satele se petrece acele zece zile ce sunt între praznicul Inălţarii şi a Coborîrei Sfântului Duh, şi întru această vreme nu se culcă ei nicăeri fără numai sub streşinile bisericilor, şi zic: că de se vor culca la alt loc, ar fi czniţi de strigoaice, şi când se întâlnesc pe drum două cete de căluşari, bat război una cu alta, şi ceata cea biruită face loc celeilalte, şi după ce fac învoială de pace, apoi ceata cea biruita este supusă celeilalte noua ani, şi întâmplându-se să se omoare vre-unul la acest fel de bătălie, atunci nu se încape judecată, şi nici judecătorul nu întreabă pe cel ce a făcut ucidere, şi cel ce intră în vre-o ceată de acestea, trebue nouă ani în tot anul să se afle adunat dimpreună, iară întâmplându-se să nu se arăte vre-odată, atuncea zic ceilalţi că este căznit de duhuri rele, şi de strigoaice şi prostimea ce eretică crede, cum ca ei au putere să gonească acel fel de boală. Căci ei fac vindecare întru acest chip, adică: aştern la pământ pe cel bolnav, şi încep a sări şi la o notă anume a cânţării, îl calca fişte carele dela cap

1) Curierul Românesc, 1843, No. 41.

pâna la calcae, şi mai pe urmă îi zic la ure hic nişte cuvinte alcătuite de dânşii înadins, şi poroncesc beteşugului să se departeze; şi dupa ce fac ei aceasta de trei ori în trei zile, apoi urmeaza lucrarea care o nădajduiau ei; şi aşa întru acest chip cu prea puţina osteneala se pot vindeca boalele cele mai grele care se împotrivesc meşteşugului doftoresc. Asemenea lucrare are nadajduire şi în farmece"[1]).

Şi Damaschin Bojinca vorbind despre jocul *colisaliilor romani*, ne arată originea jocului *căluşerilor* noştri spunându-ne, ca: „*Colisalii* aceştia şi până astazi se mai ţin în Ardeal şi prin Banat (poate că şi alt unde) şi se chiamă *căluşari*, iar cel peste ei mai mare, după a carui rânduială joacă şi fac toate se numeşte *vatau* adica *vates*. Intre căluşerii aceştia se aduna feciori, mai de pe multe sate învecinate, cari sunt mai buni şi mai aleşi jucatori. Joacă la Rusalii (care mai tot în luna lui Mai cad) toată săptămâna umblând mai prin multe sate. Şi precum *colisalii* vechilor romani erau preoţi şi slujeau unei Dumnezeiri, aşa şi căluşarii românilor de acum, cred ca este o putere, care-i ajută în saltare, şi priveşte neadormit spre jocurile lor, ba încă şi aceia cred, că cel ce nu ştie juca bine şi de loc, iesă dintre căluşeri. Incă şi un sbiceriu este cel ce, când ceilalţi saltă, neîncetat îi încunjoara, pocnind cu sbiciul de carele toţi se feresc; aceasta însemneaza doar puterea nemarginita a romanilor, de care ca de sunetul sbiciului se fereau alte neamuri ai napăciui. De mirare cu adevărat este ţinerea datinilor vechi la români, cum şi una aceasta, se putu pastra de atâtea mii de ani până acum. Nu credinţa deşartă doar, ci datină dela strămoşii săi moştenita este jucarea *căluşarilor* româneşti, deci pastrează-o deapururea, ca o mărturie nevinovată a urzirei sale"[2]).

Despre acest joc, cel mai vechiu la români şi păstrat ca prin minune de poporul român până astăzi, şi Sulzer ne vorbeşte spunându-ne că:[3])

„Este mai mult decât probabil că *căluşarii*, sunt o rămăşiţa însemnată a *colisalilor* vechilor romani; căci nu numai numele de *căluşari*, când ne vom lua dupa numele latin, dar chiar şi îmbrăcămintea, jocul, timpul când se face această serbare a colisalilor, sunt în raport cu jocurile căluşarilor noştri, şi aceştia au ca şi cei a romanilor două centure acoperite cu bumbi de alamă sau curele puse cruciş pe umărul stâng şi drept, de cel drept se anină sabia şi se numeşte brâu de ţinta; precum acei a romanilor aşa şi acei a românilor au în loc de suliţa, un băţ lung în mână, şi diverse basmale colorate, iar pe capul lor legături împodobite

1) Descrierea Moldovei cap. XVII.
2) Anticile Romanilor. Buda. 1832 tom. I, pag. 179 nota 1.
3) Geschichte des Transalpinischen Daciens 1782. t. II pag. 405 şi urm..

cu metal, ca reprezentaţiunea aurului roman şi a purpurului. Chiar şi pălăriile lor se deosebesc ca şi a colisaliilor romani, prin un pompon de pene şi alte ornamente care diferesc de a pălăriilor ordinare şi a căciulilor. Ei au un *vătau* ca şi *vates* a colisaliilor romani, ei cauta înainte, primeşte pe dănţuitori sau îi izgoneşte, şi are dreptul de a da ordine ca şi un *magister* sau *praesul*. Aceasta serbare dănţuitoare se făcea după unii la 9 sau 13 Ianuarie, după alţii însă, la 21 Aprilie şi la 21 Mai. In această din urmă lună coincide şi timpul, şi anume la Duminica mare, după care sărbătoare, încep căluşarii românilor danţul lor. Ei execută acest danţ cu puţină diferenţă de acel ce-l executau romanii. Căluşarii joacă în satul lor sau în cele vecine pe strade ca şi preoţii romani, după melodii proprii cu deosebite gesturi şi sărituri. In genere ei au printre dânşii un individ mascat pe care-l numesc mut, fiindcă fără a vorbi, are obiceiu de a înspăimânta, şi a lovi din glumă pe toţi acei care-i întâlneşte şi mai cu seamă pe femei. Câte odată acest individ are pus peste obraz o masca cu cap de cocoară sau de cocostârc, a carui plisc tras printr-o sfoară ascunsa, plesneşte în cadenţa jocului spre mirare după ritmul muzicei. Căluşarii execută jocul lor cu toiagele în mână, făcând diferite figuri în salturile lor".

Şulzer vorbind despre *căluşeri*, ne dă şi melodia ce se cânta în vechime la acest joc pe care noi o reproducem aici. Iată-o:

Nouă nu ne mai rămâne nimic de zis în urma acestora.

ca dovadă despre originea romană a jocului caluşarilor noştri. Despre vechimea caluşarilor şi Dr. Valeriu Branisce încă ne spune în foaia *Transilvania* No. 8 din 15, August 1891, pag. 230, după notiţele culese din *Istoria Ungariei* de *Nicolae Isthvanfi Pannoni. Liber XXV an. 1572, că:* „poetul maghiar *Balassi*, care în tinereţa sa a petrecut multă vreme în Transilvania, a avut ocaziunea a învaţa jocul naţional românesc numit *căluşerul*. La festivitatea încoronarii lui Rudolf (25 Sept. 1572) a jucat acest danţ obţinând admirarea tuturor celor de faţă".

Asemenea şi scriitorul ungro-secuiu Dozsa Daniil, în opul istoric „Kornis Ilona" Pesta, 1859, ne vorbeşte despre vechimea jocului caluşarilor cu ocazia descrierei unei serbatori mareţe ce a dat Zigmund Bathori principele Transilvaniei, la 19 Oct. 1599, în onoarea Beatricei, fiicei celei mai mari a lui Mihai Voda, şi la care fusese de faţă Doamna Munteniei, cu două fiice, Beatrice şi Florica, şi cu Patraşcu fiul lui Mihai. Locul acestei serbări a fost valea între *Cricau* (Krako) şi *Alba-Iulia*, sub ruinele de pe *Peatra Caprei*.

La sarbătoarea aceasta a lui Bathori—zice Dozsa—participara şi oşteni de ai lui Mihai Vodă, *căluşerii*, sub conducerea voinicului Novac Baba, care produseră urmatorul joc (danţ): „Intr'un cerc mai larg erau aşezaţi 12 stâlpi, pe vârful carora se afla table de un stânjen patrat. Pe fiecare se postase câte un jucauş în costum de aceiaşi croitură romantica cum îl poarta şi astazi jucăuşii poporali munteni, numai din stofa mai fina, din lăuntrul stâlpilor se afla o pânzătura orientala de ţasătură foarte tare, dela care se întindeau 12 sfori de matasă la vârful stâlpilor în mânile celor 12 jucauşi postaţi pe stâlpi. In jurul stâlpilor stăteau înşiraţi una sută de caluşari, rezemaţi după datina poporului cu mânile şi cu capul pe bâtele lor ghintuite cu argint. Pe cap aveau căciule de miel negre, împenate cu betele şi pene aurite. Purtau cameşi albe până la genunchi, care se contrageau în creţe fantastice prin un brâu de piele (şerpariu) încarcat cu medalii şi bumbi. Opincele erau legate după datina romană cu curăle roşii şerpuite preste pulpe până la genunchi şi prevazute cu zurgalăi (clopoţei) de argint, formând un contrast pitoresc cu cioarecii de panură albă, croiţi pe corp.

„In centrul cercului de căluşeri se postă vătavul şi îi blastămă pe căluşeri (Dosza zice în numele celui necurat !) de a nu se însura şi de a nu participa la lucruri sfinte, până ce nu vor fi dezlegaţi de acest jurământ. „Nu ştiu—zice Dosza—mai există şi acum jurământul acesta? Pe timpul copilariei mele se mai vorbea de el şi dacă l-a ţinut poporul pîna acum, apoi păstrează suvenirea de două secole a

lui Novac Baba, carele se zice că ar fi fost urzitorul acestui juramânt 1).

„Vatavul era un muntean cu numele Florean, cel mai renumit căluşer al ţinutului, un ţaran frumos, de musculatura şi tărie enorma. Dar şi cei 12 de pe vârful stâlpilor erau toţi vatavi dela deosebite despartemințe de caluşeri.

„Sosind principele şi Doamna Munteniei, la un semn al lui Florean începu muzica, şi cei 100 de căluşeri din jurul stâlpilor, porniră jocul recitând unul dupa altul strofe de poezii (adica chiuind). Jocul e surprinzător la prima vedere. Se afla expresiunea unui timp antic în jocul acesta.

„La alt semn întinseră vatavii de pe vârful stâlpilor sfoarele şi ridicară pânzetura dimpreuna şi pe Florean aşa de sus, încât pe sub pânzetura jucau şi saltau ceilalţi 100 de căluşeri. Aici întru înalţime pe pânzetura cea întinsa de mânile musculoase ale vatavilor de pe stâlpi, începu şi vatavul Florean jocul şi saltul sau maestric.

„Chiuiturile curgeau neîncetat încât se parea că un cor lin acompaniază solo-aria unei filomele din înălţime. Publicul remunera cu dese aplauze salturile surprinzătoare ale lui Florean, a căror frumuseţă naturală întrecea toată arta baletiştilor trimişi de principele Etruriei. Dar mai mare surprindere cuprinse pe privitori, când plecându-se vatavii de pe stâlpi slobozira pânzetura ceva mai în jos şi apoi zmuncind-o cu celeritate de fulger aruncară pe Florean în aer, carele învârtindu-şi bâta împletită cu betele, se dete în aer peste cap şi bătând de vr-o 10 ori în pinteni, căzu în picioare pe pânzetură unde şi urmă mai departe jocul. Aceasta se repeţi de trei ori; iar a patra oara nu mai cazu Florean pe pânzetura, ci pe unul din stâlpi, sărind în tot acel moment vatavul de pe stâlp în mijlocul pânzeturei. Şi acesta îşi produse salturile sale pe pânzetură şi în aer şi aşa se schimbara pe rînd 12 vatavi de pe stâlpi, iar dedesuptul lor în cercul stâlpilor curgea jocul cu bravura şi desteritate rara. Ajungând rîndul iar la Florean, fu aruncat mai sus decât toţi ceilalţi până acum, atunci deodată încetă muzica, iar Florean striga sus în aer cu voce sonoră: „Trăiasca Bathori Zsigmund, principele Maria Sa". Aruncat a doua oară aduse un „sa traiască" principesa Maria Cristina, aruncat a treia oară într-o înălţime teribila, esclama în resunetul munţilor

1) Jurământul nu esistă, şi nici că a putut esista în senzul lui Dosza „pe cel necurat". Era aceia o simplă promisiune, o parolă a jucăuşilor, de a nu oocheta sub decursul jocului cu fetele privitoare, parte spre a nu greşi ei însâşi în joc, parte spre a le feri pe acestea ca să nu cază în boala cea grea „de arsura dorului, vapaia focului". Esistă însă şi astăzi simbolizarea acestui jurământ. E regulă adecă, ca jucăuşii înainte de începe jocul, să lovească unul cu altul în dreapta şi stânga cu bâtele lor.

„Trăiască Mihai Voda eroul dela Nicopole“, apoi Doamna Munteniei şi în fine boerul Novac Baba“. (Vezi în gazeta „Observatorul“ Sibiu 14/26 Martie 1879, articolul „Căluşerul“ de *Turturel Codreanu).*

Astăzi melodia cea mai obicinuită ce se cântă la jocul caluşarilor este următoarea:

SCRÂNCIOBUL

Petrecerea cea mai plăcută şi mai însufleţită a poporului nostru de prin oraşe şi de prin sate, este acea dela scrânciob. După toate cercetările făcute nu putem spune a nume în ce timp şi de către cine s-a introdus la noi în ţară scrînciobul, numit în Valahia *dulap*, cuvânt turcesc. Andreas Wolf [1]), vorbind despre scrînciob ne spune că: Scrînciobul nu este o invenţiune românească, ci vine poate din Rusia, unde asemenea maşini sunt populare. Francejii numesc scrînciobul *balancoire russe*, nemţii *russische Schaukel*. La noi scrînciobul datează de mult. Pe la anul 1717, se afla un scrînciob în Iaşi, înaintea Curţei Domneşti [2]).

Petrecerile scrînciobului încep din ziua de Paşti şi ţin până la Rusalii.

De ordinar scrînciobul se află în oraşe pe la grădini,

---

1) Beschreibungen des Fürstentum's Moldau, 1805, pag. 237.
2) Letopisiţile ţării Moldovii. Bucureşti 1874, t. III, pag. 61.

iar în sate în fața crîșmei. In tot timpul cât se învârtește scrînciobul un scripcar și un cobzar înveselesc gloata. Acolo fetele și flăcăi îmbracați frumos ca în zi de sărbătoare dau năvală la polițele scrînciobului ca să se învârtească în aer, când aude pe scrânciobar că strigă cât îi ia gura *loc-l loc!* după cum se vede în figura ce urmeaza [1] .

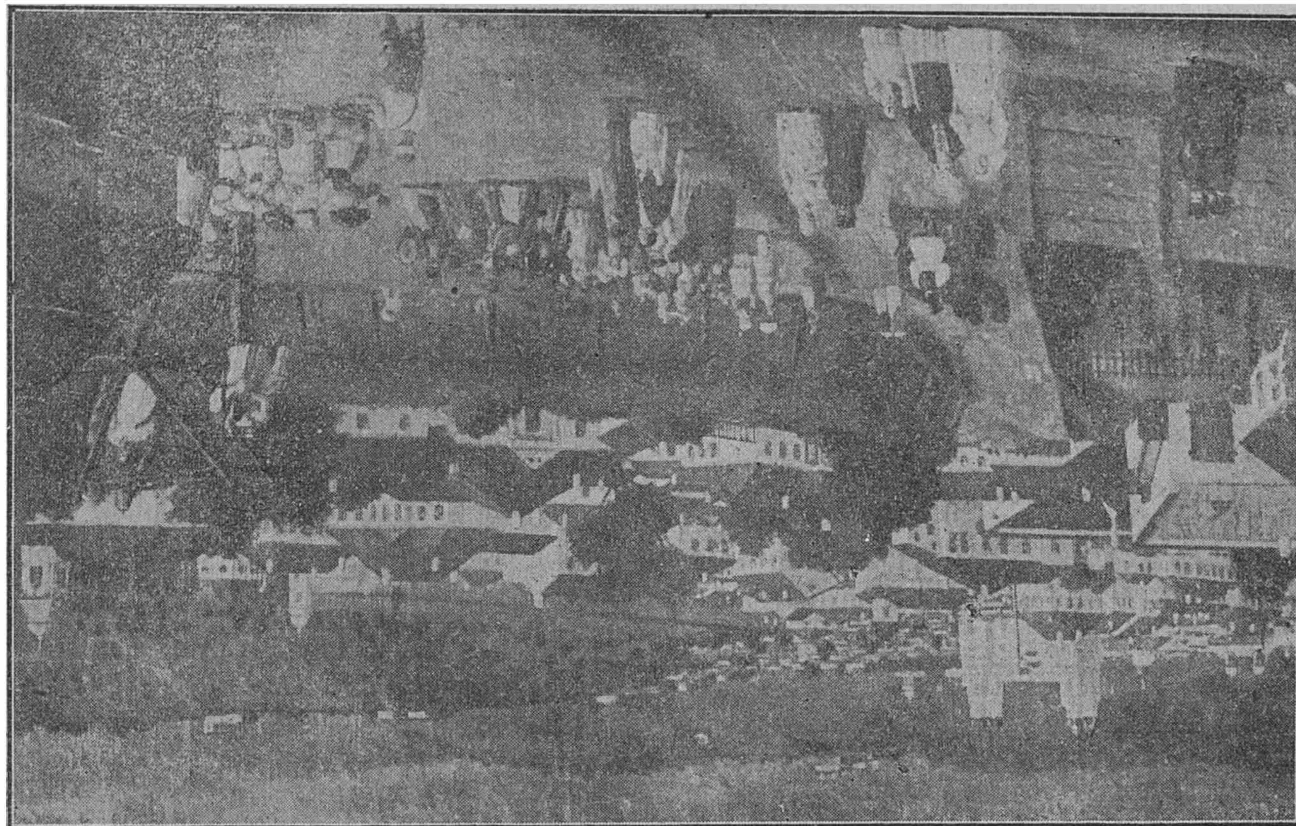
Dar petrecerea cea mai frumoasă din săptămâna luminată era aceea ce se făcea a treia zi după Paști, la scrînciobul din cotuna Buciumi, de lângă Iași, unde venea Domnitorul țării și toată boerimea.

Gh. Asaki ne descrie minunat această frumoasă serbare pe care noi o reproducem aici pentru ca să nu se pearda în hoianul uitării. Iată-o :

In pareta răsăriteană a capitalei în depărtare ca jumătate de oară, se formează un gavan, încunjurat de dealurile Bârnovei și Repedei, unde obîrșiază și rîulețul numit Repede, șerpuind printre viile și pometele, de care sunt acoperite coastele acestor dealuri și care de pe culmea Repedei mai ales, înfățoșează călătorului spre Iași cea mai frumoasă panoramă.

„Acel Gavan, de vînturile crivățului aparat, încă din vechime s au împoporat de o colonie de păstori cari cu turmele lor, aprovizionau pe locuitorii capitalei și'i desfătau cu sunetul buciumului de la care se trage și numirea cotunului. Poziția cea pitorească, aerul curat, îndeletnicirile cele idilice. adese ori atrăgeau în sînul lor pe Ieșeni, dar în Joia luminată li era lege, a face acolo un pelerinaj. In acea zi îndată după eșirea din biserică, cete de pedeștri și călăreți, de căruți încărcate cu familii și cu merinde, trecînd puntea ominoasă numită roșie, se îndreptau pe la Podul-Lung, pe la ezătura lacului numit a Frumoasei, ce se întindea până sub poalele dealului Cetățuiei, a căruia coaste umbrite de o frumoasă speluncă, serveau nobleței de zilnică preumblare. Stolurile cele necurmate a locuitorilor, în curînd prefăceau pacinicul cotun a Buciumului în o tabără zgomotoasă de familii doritoare de a se desfăta. Nucii cei anuoși, cu a lor ramuri tufoase, formau corturi pentru oaspeții așezați pe covoarele cele naturale ale erbei înflorite, între care ouă roșie cu pască galbănă, cu ulciorul de vin, formau buchete gustoase, aici o grupă de lăutari trăgeau cu arcușul pe yioară, sunînd nu arii străine, ci cînturi vechi, a căror versuri erau în formă de recitativ. Bardul, de razele și de spiritul lui Apolo întipărit zicea fapte strămoșești, când despre fapta eroica a lui Ștefan V. V. carele au învins pe regele Matias la Baia, când istoria

1) **Reprodusă după un tablou în oloi aflator la Pinacoteca școalei de Bele-Arte din Iași, reprezentînd Iașul în anul 1841, pictat de Ludwig Stawski.**

melancolică a meşterului Manoli, carele a zidit pe femeia sa în murul bisericei de Argeş. Despre altă parte un moşneag încă verde acompania cimpoaiele sale cu nişte ziceri şagalnice care deşteptau-rîsul şi chiute între ascultători.

„*Pe un muncel se înalţă o maşină legănătoare, scrîncìob —care, ca aripele unei mori de vânt, învârtea în acr, o salbă de juni şi de fete, a căror horbote fluturânde, le asemănau cu zîne zburătoare prin aer,* când hora rotunda întinsă şi arcanaoa înşirata cu tropote cadenţate (măsurate) faceau a rasuna pamîntul.

„Departe era încă pâna la apusul soarelui când pe drum despre Iaşi se ridică un nour de colb, din care scînteia armele lucitoare ale panţirilor, ele dadeau de ştire ca vinea Domnitorul ţării, carele totdeauna, era în mijlocul poporului sau.

El vinea încunjurat de boeri şi de armaşi, spre a consfinţi prin a sa prezenţa asta serbare populara şi dupa ce încunjura în miezul urărilor locurile petrecerei, se aşeza sub un cort, înaintea caruia o ceată de batrâni, de juni şi de fete prezentau pârga florilor, şi daruri câmpene; dupa aceia calareţii ghibaci şi luptatorii pedestri executau feliurite jocuri gimnastice. Iar Doamna cu cucoanele şi a lor fiice sosite în radvane şi leftice, trageàu la schitul Socolei împoporat de călugăriţe evlavioase, vrednice de asemenea nume, unde în acel timp după rînduiala monahică nu putea calca bărbat strein. De aice ca din o galerie Doamna şi cucoanele gustau placerea unei privelişti naţionale, unde un popor deşi de clase deosebite, era strâns unit de sentimentul patriotic, gata a sacrifica averea, ambiţia şi viaţa pentru păstrarea şi fericirea patriei"[1]).

Astăzi însă acea petrecere dela Buciumi a dispărut cu totul.

PAPARUDELE

La români este un obiceiu vechiu ca în Marţa sau în Joia celei de a treia saptămînă după Paşti sau în lunele Iunie şi Iulie, mai cu sama în timp de secetă mare, sa joace *Paparudele* prin sate.

Fete de ţigani, împletesc cununi de boji şi le pun pe cap apoi împodobindu-se cu panglice roşii, şi cu salbe de firfirici, aşa împestriţate, mai mult goale, merg în sat de joaca dinaintea caselor. Fata cea mai în vrîsta începe a cînta şi a se ruga lui D-zeu ca să ploaie; în timpul acesta celelalte fete încep, a juca facînd fel de fel de sarituri, batînd din palme. plesnind din degete, şi strigînd din cînd în cînd *ha! ha! ha!* Pe cînd joacă fetele, gospodina din casă, ie o galeata sau o

1) *Gazeta de Moldavia*, Iaşi. 1858, No. 27 din 7 Aprilie.

doniță cu apa, şi o zvârle asupra lor, şi le udă din cap până în picioare. După aceea paparudele urează gospodinei ani mulți şi fericiți, şi apoi li se dă câte un gologan, făină sau haine vechi. Este credința în popor că la casa la care n'a mers să joace paparudele n'au să meargă bine trebile în vara ce urmează.

Cuvintele ce zic Paparudele cînd cîntă şi joacă sunt următoarele:

Paparudă, rudă
Vino de te udă
Ca să cadă ploile
Cu găleţile,
Paparudele;
Să dea porumburile
Cât gardurile.
Paparudele;
Ca sa cadă ploile
Şi să crească spicele
Cît vrăbiile,
Paparudele;
Să sporească grînele
Să umple pătulele,
Paparudele;
Să deschizi cerurile
Să porească ploile.
Şi să fereşti holdele,
De toate mălurile
Să goneşti tăciunele
Din toate ogoarele
Paparudele! [1]).

Despre vechimea Paparudelor şi cuvintele ce spun ele când joacă, ne vorbeşte şi Dimitrie Cantemir Domnul Moldovei; această datină el o numeşte *papalugă*, şi iată cum o descrie:

„Vara când este secetă cu primejdie pentru semănături atunci îmbracă țăranii câte o copilă mai tânără de 10 ani, cu cămeşa de cânepă de copaci şi de buruiene, şi cu toate cecu cameşe de frunză de copaci şi de buruiene, şi cu toate celelalte copile şi copii de vrîsta ei, umblă jucând şi cîntînd şi cum sosec la fiecare casă obicinuiesc babele să le toarne pe cap apă rece, iar cuvintele pe care le cîntă ele sunt mai întru acelaş chip: *Papaluga suite la ceriu şi deschide porțile sale, şi ne trimite ploaie de sus*, ca să crească grâul şi popuşoiul, malaiul şi altele" [2]).

1) G. Dem. Teodorescu. Loc. cit. pag. 128 şi *Şezătoarea*, Fălticeni, 1891 vol. I pag. 155.

2) Descrierea Moldovei. Ediția II. 1851. Iaşi, pag. 288, Nota 3.

Acest obiceiu există şi în Dobrogea şi până în ziua de astazi[1]. Asemene se mai păstreaza şi în Transilvania unde se numeşte *Papaluga* ca şi în Moldova.

Romînii din Macedonia numesc paparuda, *papaluga* şi *dodola*.

PEHLIVANII

După ceia ce ne spun bătrînii *pehlivanii* sau *pelivanii* erau un soiu de luptătòrí, de comedianţi acrobaţi sau saltimbanci, cari se aflau pe lîngă curtea Domnilor greci, şi cari în totdeauna la petreceri, la logodne, la nunţi şi la toate alaiurile domneşti, făceau în faţa poporului ca petrecere, soiuri de soiuri de sărituri, întorsături şi lupte în cari-şi aratau puterea trupului lor.

Iată ce ne spun Cronicarii despre aceşti pehlivani:

„Constantin Căpitanul, cronicarul Ţării Româneşti, vorbind despre logodna fiicei lui Duca Vodă din Moldova, Catrina cu Ştefan feciorul lui Radu-Vodă, în anul 1681, ne arată, că: „Strînsau toată boerimea ţării cu toate jupânesele, şi au întins corturile în deal despre Mihai Vodă, în drumul Cotrocenilor, acolo făcea ospeţe în toate zilele. Adusau *pelivani* de cei ce joacă pe funii şi de alte lucruri, aduseră şi un *pelivan* Hindiu harap, carele făcea jocuri minunate şi nevăzute pre locurile noastre, iute om era şi vîrtos.

„Lângă altele de nu le putem lungi, făcea aceste mai ciu dat: punea în rînd 8 bivoli, şi se repezia iute şi sărind peste ei, se dă în văzduh peste cap, şi cădea în picioare de ceia parte; alta, un cal Domnesc gras mare, îşi lega chica de coadă-i şi'l bătea comişelul cît putea, si nu putea să'l mişte de loc; alta, un copaciu mare din pădure adusese neted, şi înfipt, s'au suit pre dînsul ca o maimuţa, deci după multe jocuri ce au făcut în vîrf s'au slobozit de acolo cu capul înjos şi au dat în picioare; alta, un tulpan lung de mulţi coţi, îl ţinea oamenii în mâni cât era, şi se repezea iute şi mergèa călcând pre tulpan şi nu se afunda; alta, se prindea mulţi oameni câte doi în mâni, şi făcea chip ca de o bute cu mânele şi mai lung, şi se repezia iute şi intra cu capul prin gaura aceia, şi nu-l simţia oamenii, şi de ceea parte cădea în picioare, ca acestea multe făcea, care nu le ţinem minte"[2].

După această logodnă s'a pornit Duca Vodă cu fiica sa Catrina şi cu ginerele său Ştefan Beizade, în Iaşi, unde în acelaşi an (1681) au făcut nuntă mare Domnească pe care cronicarul Ioan Neculcea o descrie în modul următor: „S'a ve-

---

1) Vĕzi a mea scrieri „O călătorie în Dobrogea". Iaşi, 1889. pag. 24.
2) Magazin istoric pentru Dacia, Bucureşti, 1845 t. I, pag 351.

selit două săptămîni cu fel de fel de muzici şi de jocuri şi *pelivani*, şi pusce, şi juca doua danţuri prin ograda curţilor domneşti şi pe uliţe cu toţi boierii şi jupânesele, împodobiţi şi toţi negustorii, şi tot tîrgul, şi un vornic mare purta un cap de danţ, şi alt vornic mare purta alt cap de danţ îmbracaţi cu şarvanale domneşti“ 1).

In Dobrogea, în comuna Eni-Sala districtul Tulcea, se afla şi astazi asemene *pehlivani*. In ziua de S-ta Treime este obiceiul ca sa se adune flăcaii de prin maî multe sate, şi să se apuce la luptă, care se numeşte *pehlivănie*, de la cuvîntul turcesc *pehlivan*, care însamnă luptator. Luptătorii sînt desbracaţi în pele până la jumatatea corpului şi se luptă numai din mâni; în unele comuni îşi ung trupul cu unt de lemn 2).

DRAGAICA

In timpurile cele vechi era obiceiul ca, pe când se coceau samanăturite, să se adune mai multe fete din cele mai frumoase de prin sate şi împodobite cu spice de grâu să meargă prin ogoarele sătenilor, cu mare alaiu sălţînd şi cântând. Intrând prin ogoarele cu semănături împletesc o cunună de spice de grîu şi o pun pe capul celei mai frumoase şi mai voinice fete, căreia îi dau numele de *Dragaica*.

Aceasta petrecere era una din cele mai plăcute şi era aşteptată cu mare nerabdare de locuitorii de prin sate.

In Dobrogea în unele comune locuite de români, a rămas obiceiul dupa cum era şi în Moldova, ca în ziua de *Sînzienii* la 24 Iunie, patru fete, dintre care două îmbracate barbăteşte apucîndu-se cruciş de mînă cu celelalte două, se danţuiască pe la case la sunetul unui fluerar, care zice diferite arii de danţuri, apoi drept mulţumita să li se deie câte un bacşiş. (Vezi a mea scriere „O călătorie în Dobrogea“. Iaşi 1889, pag. 26).

Despre această datină principele Dimitrie Cantemir ne spune că: „Aceasta se înţelege *Ceres* cum se vede căci la acea vreme a anului pe cînd încep a se coace sămănaturile se aduna la un loc toate fetele ţăranilor de prin satele ce sunt pe aproape şi aleg pe cele mai frumoase dintre dînsele şi îi pun numele *Dragaica*, şi cu mare tovarăşie merg cu dînsa prin ţarini, împodobind-o cu cununa împletită de spice şi basmale multe, şi îi dau în mânile sale cheile de pe la şurile sau grajdurile lor; şi Dragaica aceasta întru acest chip împodobită, cu mânile întinse, şi cu basmalele legate asupra vântului ca când ar zbura, merge acasa dela ţarini şi umbla

1) *Letopisiţile*. Iaşi. 1851. t. II. pag. 238.
2) Vezi a mea scrieri „O călătorie în Dobrogia“ Iaşi. 1880, pag. 19.

prin toate satele tovarașilor săi, cântând și săltând împreuna cu toate tovarășele sale, care de multe ori o numesc pe dînsa sora și stăpână; și toate fetele țaranilor din Moldova cu mare poftă se străduesc după cinstea aceasta, macar deși sunt ele obicinuite să cânte totdeauna, cum că aceea care să face în chip de *Dragaică*, nu poate să se mărite până după trei ani"[1]).

MĂSCĂRICII

După științele ce avem, *măscăricii* erau un soiu de bufoni tocmiți anume la alaiuri domnești sau la festivitați particulare pentru a înveseli lumea.

La încoronări de pildă, ei mergeau înaintea alaiului domnesc încălecați dea îndoasele pe cai, împodobiți și duși de slugi domnești. Mascăricii erau îmbracați în haine împestrițate cu toate coloarele bătatoare la ochi și cu felurite gaitanuri, pe cap aveau fes roșu de care'ș atîrnau două sau trei cozi de vulpe ce fluturau în jurul capului lor. Ei călărind, făceau felurite schimonosituri caraghioaze, strigau, țipau și căutau prin toate chipurile să facă să râdă poporul ce'i privea.

Măscăricii se făceau din clasa poporului de jos, de rând, și erau priviți ca niște oameni de nimica fara capatîiu, neavând nici o considerație în societate.

Iată ce gasim despre aceasta, în pravila lui Vasile Lupu Vodă din 1646[2]), vorbind despre cazul când barbatul prinde în flagrant delict pe femeia sa, ce pedeapsă trebue să se dea complicelui: „Iar de va fi fost vre-un om de gios cum se zice țăran, sau vre-un slugoiu sau vre-un *măscăriciu*... și de'l va ucide pe acesta, nimic nici o certare sa nu aiba".

In privința *pehlivanilor* și *măscăricilor* găsim urmatoarele note, într'o condica veche de cheltueli a lui Constantin Basarab Vodă din anul 7203 (1695)[3]).

---

1) Loc. cit, pag. 287. Nota 1.

2) Carte romînească de învățătură de la pravilele împărătești și de alte giudețe cu zisa și toată cheltuiala a lui Vasilie Voevodul și domnul țării Moldovei din multe scripturi tălmăcită, din limba ilenească în limba romînească. In tipariul domnesc sau tipărit în mânăstirea a Trei Svetitele în Iași, de la Hristos, 1646. (La titlul: Pentru cel ce'și va ucide pe tatăl seu, sau pre măsa, ce cercetare va ave; al. 47).

3) Această condică se află în biblioteca Seminăriei din București, ea cuprinde în totul 122 file în folio, și are titlul următor; „Anatefer care s'a făcut în visterie să se scrie toate dăjdiile și orânduelele cîte es în țară la fieşte care, cum în ce chipues și alte obiceaiuri, vânzări de vămi, și de pârcălăbii și de dijmărituri și oerituri și de toate dăjdiele și slujbele precum se fac cărțile domnești a fieștecăreia slujbă după a ei obiceiu și rînduială ca să se poată ști fiecând, care s'au făcut în zilele prea luminatului nostru Domn Ion Constantin Basarab Voevod, pe vremea ce au fost Șerban vistier mare Let 7203. Iscăliți „Iordachi Crețulescu vel Logofăt și Az Șerban grec. vel vist. procit".

„Darurile *pehlivanilor* cum scrie în jos anume celor dintăi, Iunie 7 zile 7220 (1712) pagina 106 a condicei:

70 taleri, celui mai bătrân, taleri 40 i un postav şai i un atlaz.

35 taleri, celui de al doile, taleri 20 i un postav şai.

10 taleri, la cel de al treile.

3 taleri, lui Ciauş Ciolac.

2 taleri, la ficiorul lui Ciolac, zloţi 10 i la istodor zloţi 2.

8 taleri, la *măscărici*, taleri 3 i un postav sifit.

10 taleri, la mehteri.

„Darul pehlivanilor celor de al doile ce au jucat vineri cum scrie în jos anume: Iunie 9 zile, 7220 (1712) Pagina 107 a condicei:

130 taleri, celui mai mare taleri 100 i un postav şai i un atlaz.

30 taleri, la doi de al doile, două postavuri şaiuri.

25 taleri, *la cel ce sau lăsat din clopotniţă*, taleri 10 i un postav şai.

15 taleri, la trei copii mai mici.

8 taleri la *măscărici* taleri 3 i un postav sifit.

10 taleri la mehteri".

In timpurile mai vechi pehlivanii se mai numeau şi *pelivani măscărici*, de sigur atunci când pehlivanii pe lângă săriturile lor mai făceau şi caraghioslâcuri ca şi *clownii* de astăzi.

Despre acest soi de pehlivani cronicarul Ioan Neculcea ne vorbeşte descriind obiceiurile traiului lui Grigore Ghica Vodă, după ce s'a întors în ţară de la Constantinopol în anul 7235 (1727): „Şi în viaţă era tot în plimbări şi tot cu mese mari, şi cântări şi cu feliu de feliu de muzici. In toate zilele pre de ave vre-o treabă mare, să nu iasă la câmp, ca să facă veslii cu naiuri şi cu cântece hagimeşti şi cu mulţi *pelivani măscărici* [1]).

SUITARII

Batrânii ne spun că în timpurile mai de mult, la curtea Domnitorului era obiceiul ca să fie până la patru *suitari*, cari nu erau altă decât nişte bufoni, îmbrăcaţi arnăuţeşte ca paiaţii, având pe cap căciuli mari de blană în vârful cărora erau atârnate cozi de vulpe, cari de câte ori se făcea vre-un alaiu la curte ei mergeau pe jos înaintea alaiului şi făceau fel de fel de sărituri comice şi soiuri de soiuri de ghiduşii, strîmbându-se şi râzând cu hohote către lumea adunată, ca ea să fie cu chef şi vesela, când va trece Voda.

1) *Letopisiţile*, t. II. pag. 351.

Cel mai cabazlâcos, după cât ne spun batrînii, în Iaşi a fost *Ioniţă suitariu* din comuna Săuceşti judeţul Bacău.

Ioan Ghica, vorbind despre alaiul lui Neculai P. Mavrogheni Voda, când eşia la preumblare, ne spune ca: „După prînz, resturnat într'o caleaşcă poleita, trasă de patru cerbi cu coarnele de aur, eşia la primblare încunjurat de ciuhodari (slugi domneşti), cu fusie albe şi işlice rotunde de samur, de arnauţi şi de *soitari* (paiaţi *cu cacîuli lungi de postav pestriţi împodobite cu cozi de vulpe şi cu clopoţei, cari jucau chicecurile pe lângă trăsura domnească, se strâmbau la trecători şi insultau femeile cu vorbe neruşinate.* Cu astfel de alaiu mergea de'şi bea cafeaua şi ciubucul lângă havuzul din frumosul chiosc dela Isvorul Tămăduirei, în sunetul surlelor şi tobelor, al mehterhanelelor şi tumbelechiurilor“ 1).

GEAMALA

Geamala 2) era un fel de papuşa foarte mare, numita şi *paiaţ*. Era purtata pe stradă ziua, într'un paravan de pânza închis în patru parţi. Geamala avea pe cap o chivară în formă de căpăţină de zahar împodobita cu hârtie poleita şi colorată, în vârful chiverei era atârnată o coada de vulpe. Geamala juca la sărbatori mari, la paşti şi la anul nou. Inauntru paravanului se afla stăpânul giamalei, care când era sa o joace o ridica în sus deasupra paravanului, punând în mişcare prin ajutorul unor sfori, mânele şi picioarele ei, facând soiuri de soiuri de întorsături caraghioase ce te făcea sa râzi.

Gh. Sion în „*Revista Carpaţilor*“, Bucureşti t. I pag. 48, descriind *geamala*, ne arată că: „reprezintă un spectru sau fantasmă înspăimântătoare, cu care parinţii îngrozesc pe copii şi că se obicinueşte încă în unele locuri în Ţara-Românească, în Moldova nu e cunoscută“. Mulţi bătrâni m'au încredinţat că au apucat jucându-se *geamala* şi în Moldova mai cu seamă în Iaşi.

Astăzi atât *suitarii* cât şi *geamala*, ce erau la noi prin timpul fanarioţilor, au disparut din ţara încă de pe timpul lui Ioniţă Sturza Vodă.

HAGI-IVAT

Pe timpul fanarioţilor se introduse în Iaşi aşa numitul *Hagi-Ivat*, care se compunea din doi indivizi şi cari erau de ordinar armeni ori turci. Unul avea o tambura din care cânta

---

1) „Câteva pagini din istori fanarioţilor“ în *Revista nouă*. Bucureşti, 1888 pag. 224

2) Cuvînt turcesc ce însamnă *mare, uriaş*.

iar celalalt spunea cabazlâcuri, şi reprezenta diferite scene din viaţa poporului, apoi juca şi cânta cântece turceşti „manele" de multe ori cânta şi cântece româneşti. Hagi-Ivat dădea aceste mici spectacole prin cafenele, mai cu seamă la cafeneaua de la hanul lui Manuc din Bucureşti. Unii spun că în Moldova Hagi-Ivat n'a fost nici odată, alţii că a fost şi ca dădea reprezentaţii la *Hanul Turcesc*. Astazi însă Hagi-Ivat a disparut cu totul atât din Valahia cât şi din Moldova.

CALOIANUL

In a treia zi Marţi după Paşti, este o datină pastrată la poporul nostru de prin unele sate din judeţele Brăila, Ialomiţa, Buzeu şi Iaşi, în comuna Hermeziu, după cât cunosc eu, ca să se adune în acea zi la casa unui locuitor mai multe fete de la 6 ani în sus, în unele locuri chiar şi neveste, şi sa plazmuiască din lut un chip de om mic ca de o pulmă de lung ,cu mânile puse pe piept după cum se vede în figura aici alaturată 1).

Acest chip de om, acest idol se numeşte *Caloian*, *Calian* şi *Scaloian*. In unele locuri se face şi o *Caloiţă* care are chip de femee. Dupa ce au plasmuit ele acest idol, îl pun într'un sicriu mic sau numai pe o scândură, îi aprinde lumânări şi tămâe, apoi îl împodobesc cu flori de câmp, mai ales cu busuioc, şi cu coji de oua roşii de la Paşti, apoi astfel împodobit îl duc cu sicriu spre al îngropa afară din sat, fie în câmp, prin măracini, fie prin pădure la un loc ascuns, ori pe malul vre-unei ape, dacă se află în apropiere de sat. Inaintea sicriului merge o fată care se face popă, o alta care se face dascal, şi o a treia duce prapurul dela biserică, adecă o trestie sau o prăjină în vârful căreia atârnă o basma alba. apoi vine sicriul încunjurat de mai multe fete având cu ele lumânări aprinse.

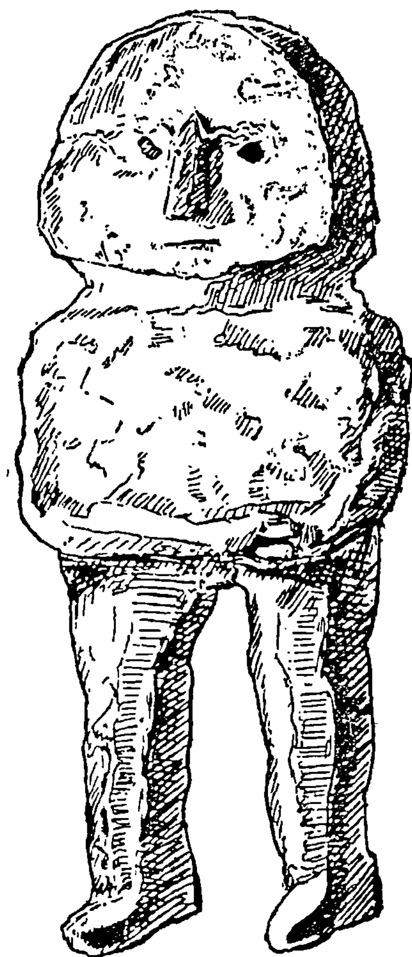
In tot timpul cât se duce *Caloianul* la groapă, fetele îl plâng şi-l bocesc amar, apoi ajungând la locul hotărît spre a fi îngropat, îi face o bortă în pământ, îl pun acolo, dând ţarâna peste el, şi văicărându-se spun versurile următoare:

Iene, Iene,
Caloiene,
Măta te cătă,
Prin pădurea rară,
Cu inima amară,

---

1) In pastrarea mea se află un *Caloian* de lut pe care l'am adus din comuna Viziru, judeţul Brăila.

Prin pădurea deasă
Cu inima arsă,
Şi mi te plânge,

Cu lacrimi de sânge,
Iene, Iene,
Caloiene.

In locurile unde se face şi *Caloiţa* se spun aceleaşi versuri ca şi la Caloian, începându-se însă cu cuvintele:

Caloiţa, iţa,
Măta te cată... etc.

A treia zi, Joi, se strîng iarăşi fetele des-dimineaţă şi se duc la locul unde au îngropat *Caloianul*, şi-l desgroapă, apoi începând al boci îl aduc în sat, şi acolo îl rup în bucaţi şi-l aruncă prin fântâni sau prin bălţi; dacă se află însă vre-un râu în apropiere îl pun în sicriu şi-i dau drumul pe apă. După aceia se strîng fetele iarăşi la casa unde au făcut *Caloianul sau Caloiţa* şi acolo se face *pomana Caloianului*, adică se pune masa şi se aduce brânză, ouă şi se fac mâncări: sarmale, friptură şi altele, apoi se aduce vin, iar flăcăii satului sosesc şi ei cu lăutari, şi prind apoi a mânca şi a bea, şi se întemeiază joc mare care ţine până în seară.

In ziua Coloianului prin unele locuri plugurile nu umblă decât numai până la prînz.

Caloianul se face nu numai în Marţa din săptămana a treia de după Paşti, ci şi în zilele când nu plouă mai multe săptămâni şi e zăduf şi secetă mare de crapă pământul de căldură, atunci numai şi în asemenea caz se recurge şi se invoacă idolul Caloianu, şi se poartă în procesiune prin sat pentru ca D-zeu să trimeată ploaie, cu deosebire numai, că ducându-l la groapă fetele bocindu-se, spun atunci versurile următoare:

Caloiene, Iene,
Caloiene, Iene,
Du-te în cer şi cere,
Să deschidă porţile,
Să sloboadă ploile
Să curgă ca gârlele,
Zilele şi nopţile
Ca să crească grânele. [1]).

Răposatul Gheorghe Săulescu ne spune despre Caloian următoarele:

„Când nu plouă, Românii cei vechi pastrau procesiunea următoare, invocând două divinităţi naţionale, pe *Calian* şi pe *Papaluga*. Femeile, şi mai cu samă fetele, efigiează o statue de argilă sau lut galbăn, mare ca de o palmă pe care o numesc *Calian;* îi fac un sicriu de scoarţă, îl învăluesc în giulgiu şi ducându-l la un mormânt făcut înadins, fetele îl lugesc (bocesc), dechiemând următoarele versuri:

Iani, Iani,
Caliani!
Iea ceriului torţile,
Şi deschide porţile,
Şi porneşte ploile,
Curgă ca şuvoaile,

1) Vezi şi altele versuri în *Serbătorile la Români* de Sim. Fl. Marian t. 3. Bucureşti. 1901. pag. 300.

Umple-se pârăele,
Printre toate văile,
Umplese fântânele,
Să răsară grânele,
Florile, verdeţele,
Să crească fânaţele,
Să s'adăpe vitele,
Fie multe pitele!

„Aceste cântându-le lugubru, fetele satului înmormântează pe figuratul *Calian*, şi apoi făcându-i comândare se ospătează“ 1).

Obiceiul de a se face Caloianul e uzitat nu numai la Românii din Moldova şi Valahia, ci şi la acei din Dobrogea.

In călătoria ce am făcut prin satele din Dobrogea în anul 1880, am văzut că în Joia din săptămâna a patra după Paşti se fac *Scaloenii;* în acea zi mai multe fete din sat se adună şi fac *Scaloianul:* chipul unui om mititel ca de o palmă de lung făcut din lut, apoi îl pun într'un sicriu de papură şi îl dau pe Dunărea sau pe baltă, când atunci încep toate fetele a se face că plâng şi a se văicăra, zicând următoarele versuri:

Scaloiani Scaloian,
Trupuşor de Dician;
Scaloiţa, Scaloiţă,
Trupuşor de cuconiţă,
Măţa mi te-a cătat,
Te-a cătat, te-a întrebat,
Prin pădurea rară,
Cu inima amară,
Prin pădurea deasă,
Cu inima arsă.

In multe locuri *Scaloenii*, înainte de a să aruncă în apă, stau trei zile îngropaţi în pământ.

După ce *Scaloianul* s'a dat pe apă, toate fetele se întorc acasă, pun masa, fac bucate şi plăcinte, beau, mânâncă şi fac horă, iar flăcăii cântă din fluer şi din cimpoiu.

Care este originea acestui cult a idolului *Caloian*, nu o putem şti, uitându-ne însă la procesiunea ducerei lui la groapă vedem, că în Dobrogea pe unde se face *Caloianul*, se cântă întocmai versurile din satele judeţelor din Moldova şi Valahia, cu deosebire însă că încep cu următoarele cuvinte:

Scaloeni, Scaloian
Trupuşor de *Dician*...

In călătoriile mele etnografice făcute în Dobrogea, ju-

1) Vezi: Raportul relativ la manuscriptele lui G. Săulescu presentat „Academiei Române“ din Bucureşti, în sesiunea generală din anul 1883, publicat în: Descântece poporane culese de S. Fl. Marian, Suceava 1886, pag. 298—300. Tot acolo se vede că G. Săulescu derivă cuvântul *Calian* de la Ioaniţiu,fundatorul Imperiului Bulgaro-Român pe la 1204, poreclit Καλογιωαννης (bunul Ioan)

dețul Tulcea, am văzut că în satele de pe malul Dunării și în acele ce vin în apropiere de Dunărea, ca: *Turcoaia, Văcăreni, Luncavița, Niculițel, Somova, Parchis, Enisala, Calica, Sarighiol, Mahmudie*, locuitorii se numesc *Dicieni* și *Decieni*. Așa dar când se cântă Caloianului că are trupușor de *Dician*, am pute zice, credem noi, că Caloianul e o rămășiță a vre-unei zeitați din Dacia și că e de origină Dacă, începând în Dobrogea mai întai cultul acestui zeu, care se păstrează până-n ziua de astăzi la noi.

CUCII

In Dobrogea mai cu samă, precum și prin unele comuni de pe malul stâng al Dunării, jud. Ialomița cari sunt locuite în cea mai mare parte de Bulgari, este obiceiul ca Duminiça în ziua de *Lasatul secului*, a Postului Paștelui, iar prin alte locuri, a doua zi, adecă Luni, în săptămâna cea d'intâiu a Postului mare, să se facă datina numită *Cucii*. In acea zi se adună 20 de flecai din cari unul își pune coarne, se îmbracă cu haine împestrițate și se zugrăvește cu negru pe obraz ca diavolul, numindu-se el Impărat; apoi merg pe la case și joaca, după care apoi li se dă câte un bacșiș.

Această datină a început a dispărea din ce în ce mai mult de la noi [1]).

SAEGIII

In Dobrogea, în noaptea spre Sf. Dimitrie, în unele sate locuite în mare parte de români, este obiceiul să se facă *Saegiii*: mai mulți flecăi întrunindu-se, pornesc pe la case jucând și cântând din fluere și cavale, având cu ei un flecău îmbrăcat în haine femeești de cadână, după care apoi li se dă câte un bacșiș. Din toate cercetările făcute și din spusa mai multor bătrâni, am aflat, că s'au făcut încercări ca să se introducă *Saegiii* și în Moldova precum și în Valahia, dar nu s'a putut [2]).

---

1) Vezi mai pe larg. Sim. Fl. Marian, *Serbătorile la Români*, București, vol. I, pag. 282—284, *Șezătoarea*, Fălticeni, an. I. pag. 40—43 și a mea scriere: *O călătorie în Dobrogia*, Iași 1880, pag. 26.

2) Vezi a mea scriere: *O călătorie în Dobrogia*. Iași, 1880. pag. 26.

LĂZĂRELUL

Datina colindei cu *Lăzărelul*, nu se practică decât prin unele localităţi din Valahia şi Dobrogea, mai cu samă prin mahalalele Bucureştilor în aşa numită *Sâmbăta lui Lazar* sau a *Floriilor*. In acea zi pornesc de dimineaţă pe la casele lo cuitorilor 3 copile dela 6 12 ani cu colinda Lăzărelului. Cea mai mică din aceste copile este îmbrăcată în alb cu peteala şi cu flori de lămâiţă pe cap, ca şi o mireasă. Această datină se mai numeşte a *umbla cu mireasa*. După ce ele au ispravit de colindat, li se dau cele mai de multe ori ouă şi bani.

Cântecul *Lăzărelului* descrie moartea nefericită a lui *Lazăr*, arătând cum a plecat cu oile la pădure, cum s'a suit pe o creangă de copac ca să scuture frunze oilor, şi apoi cum bătând vântul, creanga s'a rupt şi a căzut jos, şi podidindu'l sângele pe gură şi pe nas, a murit, iar surorile sale trei la număr, văzând că nu mai vine cu oile, s'au dus să-l caute şi, aflându-l mort, l'au adus acasă, l'au scaldat în lapte dulce şi apoi l'au înmormântat.

De câţiva ani *colinda cu Lăzărelul*, începe a se introduce şi prin unele localităţi din Moldova. Atât la românii din Macedonia cât şi la acei din Tesalia, această datină se află şi la ei [1]).

SCOATEREA CAILOR DOMNEŞTI LA CIAIR

In ziua de Sf. Gheorghe, dacă era câmpul încheiat cu iarbă, sau şi mai pe urmă, cu puţine zile, după vreme, era obiceiul şi în purtarea de grijă a lui Vel Comis, *ca să scoată caii domneşti la ciair*.

Iată ce gasim despre aceasta în „Condica de obiceiuri vechi" a Logofătului Gheorghaki [2]):

„Intr'această zi facându-se gatire, chiamă Domnul pe Vel Comis şi-l îmbracă cu caftan, şi eşind dela Domn cu caftanul îmbracat şi punându şi în cap şi şlicul lui cel de sobol, merge la grajdiul domnesc şi de acolo se pornesc caii, după cum îi rîndueşte Vel Comis, în priveala Domnului, a Doamnei a Beizadelelor şi a toata boerimea, petrecându-i prin meideanul cel mare al curţii, despre camara, ori dinnauntrul curţii. Şi înainte este un steag de Arnăuţi cu zapciii lor, după

1) Vezi mai pe larg despre colinda cu *Lăzărelul*: Sim. Fl. Marian. *Serbătorile la Români*. Bucureşti, 1899, vol. II pag. 247.
2) Letopisiţile. 1874. III. pag. 323.

dânşii două steaguri de Seimeni, pe deoparte şi pe de alta în şăreag şi printre dânşii înainte se aduc telegarii; pe urma telegarilor: sacabaş, apoi Vel Armaş, G. Armaş şi surucbairactar".

UDAREA CU APA

Despre acest obiceiu iată ce ne spune Logofatul Gheorghaki:

„A doua zi de Sfintele Paşti a fost obiceiul în Moldova de se *uda cu apă şi se trăgea la văi cu apă unii pe alţii,* şi mai în toate breslele era această obicinuinţă, până la vremea domniei lui Antiohie Vodă, (care obiceiu până acuma la Ţara-Românească se pazeşte şi se urmează a doua zi de Bobotează, în ziua de Sf. Ioan). Şi cum s'a purtat cuvântul din bătrâni, că boierii şi Domnului îndrazneau a zice că-l vor trage în vale, şi pe acei ce-i trăgeau la vale ca să le toarne cofa cu apă în cap, ei se împăcau cu trăgătorii: unii dîndu-le vedre de vin, alţii paşte şi ouă. Şi mai vârtos femeile se adunau la un loc câte douăzeci, treizeci, şi trăgeau în vale pe barbaţi. Iară din zilele lui Antohie Vodă, din pricinile *trasului în vale* au născut gâlcevi foarte mari şi s'au şi omorât câţi-va oameni. Şi atunci din porunca domnească, s'au tăiat ca nici de cum obiceiul acesta să nu mai fie (macar că femeile aşa oareşice tot îl mai ţin" [1]).

JOCUL GIRETULUI

Atât Moldovenii cât şi Muntenii au avut o iubire deosebită pentru călărie, şi aceasta era îndeletnicirea lor cea mai placută. Una din plăcerile la care norodul se grăbia să asiste a fost *jocul giretului,* şi adeseori în timpul cel frumos, primăvara ori vara, ne spune M. Carra, vede cineva tinerimea exercitându-se de calare la *jocul giretului* din fugă, după cum fac Turcii [2]). Acest joc de origină arabă (djerid), se săvârşeşte între doi călăreţi, cari aruncă unul într'altul giretul care nu e altceva decât o lance de lemn lungă de un metru. apărîndu-se de lovituri cu paveze de pâslă petrecute pe braţul stâng. Meşteşugul jocului stă în râdicarea *djeridului* din fuga cailor, de jos, cu un fel de suliţă (cu cârlig în vârf) ce poartă la brâu. Dintr'aceasta călăreţii pot de multe ori să-şi facă răni la piept şi la picioare [3]).

---

1) Letopisiţile. 1874 t. III, p. 321.
2) Istoria Moldovei şi a României. Bucureşti, 1857, pag. 150.
3) După descrierea ce mi-a făcut răposatul Lt. colonel Papazoglu.

JOCUL HALCALEI

Una din petrecerile publice în timpurile vechi a fost şi *jocul halcalei* (cerc de fer), care se făcea sau a treia zi sau a patra zi după Paşti. Despre acest joc Logofătul Gheorghaki ne spune, că: „In acea zi a fost vechiul obiceiu de eşia Domnul afară cu tot alaiul de slujitorime şi cu toate boerimea mari şi mici, la *halcă*, ori în şesul Bahluiului, ori la Copou, scoţându-se toţi caii Domneşti; şi şezând Domnul la saivant şi boerii pe scaune, pe cine din boeri rînduia Domnul, încăleca pe cal Domnesc şi se slobozea cu suliţa asupra halcalei (carí suliţe sunt aduse din ţara Ungurească, acolo se fac într'adins pentru aceasta treaba), cu zicături de mehterhanea; şi care lua halcaoa în repeziciunea calului, venea de se închina Domnului şi-i saruta mâna şi poala, şi celor mai mari boeri, li se daruia de către Domn câte o lastră sau canavaţă[1]), cu fir şi un postav, celor mai de jos postaji şi atlaze, iar celor mai mici, postaji. Fiştecăruia se da darul Domnului după cinstea sa, petrecând în acea zi şi cu alte chipuri de glume pentru bucuria sărbătorii“[2]).

.CHIRALEISA

Despre această datina numită *Chiraleisa*, Dimitrie Cantemir ne spune, ca: „Acest cuvânt se deriva din exclamaţiunea Kirie eleison care o întrebuinţează creştinii în rugăciunile lor. In cinci Ianuarie spre ziua de Botezul Domnului, fie-care părinte de familie face o cruce de lemn şi o îmbracă pre cât se poate mai elegant cu pânză albă, de matasă ori sirmă precum îi ajunge puterile, şi apoi după vecernie o poartă ca în procesiune pe la toate casele urmată de o mulţime de copii, cari strigă cât se poate mai des cuvântul *Kiraleisa*“[3].

Datina aceasta astazi a dispărut cu totul dela noi.

*

Acestea erau după cât cunoaştem în timpurile vechi, singurele petreceri şi datini cari se obicinuiau, şi cari au în-

---

1) *Lastra*, un soĭ de materíe de matasă. Canavăţă, materie de lînă vargată.

2) Letopisiţele Ţării Moldovei. Bucureşti, 1874, t. III pag. 321–322.

3) Descrierea Moldovei, ediţia Academiei Române. 1874. Bucureşti. Tom. II pag. 155.

veselit sute de ani pe moşii şi strămoşii noştri. Astazi însă multe din aceste datini au început a dispare, iar altele au dispărut cu totul, remâindu-ne abia amintirea lor. Prin urmare avem o datorie sfântă de a le pastra pe cât se poate aşa după cum le-am apucat din trecut, căci prin ele, dupa cum am mai zis, se arata însemnatatea trecutului în viaţa popoarelor.

PARTEA II

EPOCA DE FORMAȚIUNE A TEATRULUI

CAP. I

Prejudiciile nobilimei înpotriva artei dramatice și a muzicei.—Actori la Curtea lui Vasile Lupu Vodă cu prilejul nunții fiicei sale.—Reprezentații date de ciaușí sau bufoni la Curțile Domnitorilor.—Scamatorii, Pantomime și Priveliști prin curțile boerilor și prin diferite cafenele.—Zidirea unui teatru de către antreprenorul Gaetano Madji, în care a jucat o trupă rusească.—Teatru nemțesc în casele lui Grigore Ghica. Reprezentații date în limbele greacă și franceză de elevii din școli particulare. Literatura dramatică de pe atunci.

Una din pricinile care credem că va fi contribuit mai mult a împiedeca propășirea artelor la noi, în timpuri pe când în alte țări, ele se aflau în mare înflorire, a fost aceea că din prejudicii de castă a boerilor, cari erau conducătorii mulțimei și aveau putința de a introduce orice sâmbure de dezvoltare națională și civilizație, atât actorii cât și muzicanții erau considerați ca formând o clasă de oameni, ce nu meritau a se amesteca sau a face parte din *eghemonia* clasei boerești.

Aceste arte, erau considerate mai cu samă, ca o îndeletnicire exclusiva a strainilor; era ceva înjositor pentru boeri, a-și vedea pe fiii lor, luând arcușul în mână, căci își închipuiau că aceasta este o meserie dată numai țiganilor [1]), ceva neauzit și degradator cu totul, a se suì cineva pe scena teatrului,

---

1) Gheorghe Burada, fiul Vornicului Teodor Burada, a fost cel întâĭ artist român, fiu de boer moldovan, care în anul 1852, s-a suit pe scena Teatrului Național din Iași, cu scripca în mână, cântând Concertul de *Beriot* op. 16, cu acompaniament de piano. (Vezi *Grigore C. Buțureanu.* Spatarul Gheorghe Burada, schiță biografică, Iași. 1904).

considerând pe cel ce se făcea actor, ca pe un om fără căpătâiu, ca pe un comediant, şi un ce. în contra moralei de a lasa fiii sau pe fiicele lor, să îmbrăţişeze cariera teatrală. Pe atunci actriţa română era privită ca o femee perdută, scena fiind considerată numai de domeniul unor astfel de femei.

Chiar în *Pravila* lui *Andronachi Donici,* tipărită în Iaşi la 1814, se vede că: *Actorii,* cari pe acea vreme aveau înca denumire de *ghiduşi* [1]*),* erau dispreţuiţi în faţa societăţii, nefiind primiţi ca *vechili* sau *avocaţi* înaintea judecătorilor ţării, căci iată ce zice titlul 7 din această legiuire: ...„şi iarăşi după pravilă vechil sau advocat nu poate fi primit la judecată fără alegere precum *surdul* şi *nevrîsnicul,* cel ce n-a împlinit 17 ani şi cel ce a fost în *vinovăţii,* de *moarte,* şi cel ce a fost dovedit de *pârâş mincinos,* şi *boinicul* şi *ghiduşul* şi alţii asemenea *necinstiţi*".

Nu numai la noi, dar în timpurile vechi chiar şi în alte ţări, actorii erau disconsideraţi în faţa societăţii; în Franţa bisericile nu-i primeau a se înmormânta în cimitirile lor, considerate ca locuri sfinte; după cum s'a întâmplat chiar cu Molière, care a fost înmormântat pe ascuns într'un cimitir din Paris, fără a i se putea găsi apoi locul mormântului său.

Biserica încă oprea în canoanele sale pe drept credincioşii, să nu privească sau să ieie parte la *diferitele privelişti* sau *jocuri publice,* după cum se vede aceasta în canonul 24 şi 62 din *Pidalion.* (Mânăstirea Neamţu, 1844, pag. 164 şi 187). In Canonul 24, se zice:

„Nu fie slobod vre-unuia din cei ce se numără în ieraticeasca tagmă sau din monahi a merge la alergare cu cai să privească sau să sufere *scenicele jocuri...* dacă „vre-unul s-ar prinde întru aceasta. sau să înceteze sau să se caterisească".

In Canonul 62: „Cele ce aşa se zic *Kalande* şi cele ce se zic *Vota,* şi cele ce se numesc *Vrumalia,* şi prăznuirea cea ce se săvârşeşte în ziua dintăi a lui Martie, deodată voim cu totul a se ridica din petrecerea credincioşilor. Dar însă şi *saltările muerilor cele în aratarea publicului* care pot a face multă vatamare şi pierzare... hotărînd ca *nici un bărbat să se îmbrace cu podoabă muerească sau muere cu cea cuvenită barbaţilor. Dar nici cu masce comiceşti sau satiriceşti sau traghiceşti să se îmbrace.* Deci cei ce de acum înainte ceva din cele mai înainte zise s-ar apuca a face. după ce s-au înştiinţat de aceste, aceştia de vor fi clirici, poruncim să se caterisească, iar de vor fi mireni, să se afurisească".

1) Şi până în ziua de astăzi românii din Macedonia numesc pe actori, *ghiduşi.*

Aceste idei cari par a fi rămase prin tradiţiune mai la toate popoarele moderne dela nobilimea romană[1] s-au întărit mai mult la noi sub domnii fanarioţi, cari ştim cu toţii, că pe lângă altele, ne-au deprins şi cu luxul oriental, înăduşind pentru câtva timp, sentimentele noastre de naţionaltate.

Astăzi putem zice că aceste deosebiri de clase şi desconsiderare a artiştilor, a dispărut la noi mai mult sau mai puţin.

In această scriere noi vom căuta a da, pe cât ne va sta prin putinţă, ştiinţile ce am cules în mod succesiv, despre cele întăi începuturi de teatru în Moldova.

*

Cea mai veche ştiinţă ce avem despre reprezentanţiuni teatrale în Iaşi o aflăm în autobiografia lui *Kemény Ianoş*, cu ocazia descrierei nunţii fiicei celei mai mari, Maria, a lui *Vasile Lupu Vodă*, cu kniazul *Radzivil*, om de casă mare din Knejia Litvei, şi care nuntă a avut loc la Iaşi, în anul 1645. Iată-o:

„Această nuntă s-a facut cu mare solemnitate. Din Polonia venise multă nobilime înaltă şi deputaţii regelui şi a mai multor magnaţi, foarte frumos îmbracaţi cu haine frumoase şi cu copii cu echipamente strălucite, *actori* şi o mulţime de oameni, cam la 2000 călăreţi şi pedeştri. Insă adevarul scriu, că polonii deloc n-au trecut cu bogăţia hainelor, curtea principelui din Moldova. Cei din Moldova erau îmbracaţi cu toţii cu haine de matasă, arătând peste tot o avuţie foarte mare; pe masa fiecărei clase se găseau mâncări proaspete, gătite după moda poloneză, cofeturi, prăjituri în abundenţă; pe întreaga masă lunga, numai blide şi talere de argint, feluri de feluri de muzici, oameni ce faceau *petreceri de Carnaval*, jucători pe frînghie, căluşeri şi oameni cari arătau feluri de feluri de jocuri, de petreceri, de care trebui să te minunezi“[2]).

Inainte de anul 1780 pe la curţile Domnitorilor noştri se dădeau diferite reprezentaţii atât în limba română, cât şi în cea grecească sau turcească cari erau organizate de *ciauşii* sau *bufonii* palatului. Chipul cum se prezentau aceşti actori împrovizaţi este descris de Fr. Sulzer, în cartea sa intitulata: *Geschichte des Transalpinschen Daciens.* apărută în Viena, în anul 1781. Iată ce ne spune acest autor la pag. 403, vol. II:

---

1) Astfel vedem la Romanĭ legea *Iulia*, care opreşte pe Senatori şi pe fiiĭ lor a se căsători cu actriţe. Ulp. Reg. tit. 13. D 23. 2. fr. 41, 42 şi următorĭ. Această lege s-a abrogat apoĭ prin Constituţiunea luĭ *Iustin*, unchiul luĭ *Iustinian*. Procop. Anecd.

2) Erdelyi Fejedeleni. Onéletirása. Pest. 1856 pag. 423.

„Domnitorul Valahilor ordonă câte odată unui ciauş care de ordinar era bufon al Palatului, ca să puna la cale toate cele necesare spre a se reprezenta un spectacol.

„Aceasta se întâmpla întotdeauna numai atunci când Domnitorul se găsea după prînz bine dispus şi-i era urît, sau când din întâmplare se afla vre-un călător străin poftit la masă, căruia Domnitorul vroia să-i arăte o parte din splendoarea vieţii dela curtea sa. La moment se îmbracau *şese indivizi* cu pantaloni turceşti lungi, albi ori roşii, în mână cu beţe împodobite cu argint, pe cap cu căciuli de blană înalte şi rotunde; aceştia astfeliu îmbracaţi, îşi pun mânile pe piept, şi cu o mică închinăciune arată că sunt gata a îndeplinì îndată poruncile lui Efendi; — se retrag din sala de mâncare şi după câteva momente deschid spectacolul. cu un prolog pe care-l pronunţă cei mai dibaci dintre dânşii. Insăşi sala în care s'a ospatat, formează scena, şi costumul constă dintr-o manta zdrenţuroasă a vre-unui dezertor austriac, ori alte strae vechi, rufoase, remaşiţe din vre-un costum străin ori indigen. Se întrebuinţau şi rufe femeeşti, când din întâmplare trebuia sa se înfăţişeze o femee.

„Rolul acesteia îl jucà câteodată un ciauş mustecios, travestit ca femee. Piesa este jucată în limba romăna, greacă sau turcă".

Despre acest soiu de reprezentanţiuni cari se mai dădeau încà în anul 1822, ne mai vorbeşte şi M. I. Lejeune, arătând că aceşti actori ciauşi, cele mai de multe ori erau armeni şi serveau de bufoni pentru a desfata pe Domnitor când stătea la masă; ei jucau şi comedia în limba turcă, care nu era decât o farsă, tot atât de indecenta în acţiuni cât şi în cuvinte[1]).

Dintr'o corespondenţa familiară a lui Alecu Manoliu cu Costache Rosetti Bălănescu, se vede că pe la 1795, a venit din Lemberg în Fălticeni o trupă de actori nemţi ce vroiau să treacă în Rusia. Această trupă se vede că nu era cuprinsă, căci cerea să; i se facă înlesniri de drum dela Isprávnicia din Falticeni, lucru ce le-a şi fost acordat, dânduli-se şi oameni carì să-i conducă mai departe spre Kişinau şi apoi peste Nistru.

E cu putinţă ca acea trupă în trecerea sa prin Iaşi, să se fi oprit şi pe aici şi să fi dat câteva reprezentaţii[1]).

Pe la începutul veacului acestuia, pe când domnia în ţară Alexandru Moruzi Voda (1802), nu erau alte petreceri

1) *Voyage en Valachie et en Moldavie*, Paris, 1822, pag. 123.
2) Relaţiuni comunicate de Dl. Emanoil Manoliu artist dramatic, fiul lui Alecu Manoliu.

sau spectacole în Iaşi decât *ghiosboiagialâcurile* (scamatoriile), ce se faceau de nişte turci şi greci, în *cafeneaua grecească* din Uliţa Mare, peste drum de pităria lui Ciaculi, lângă fostul Han Turcesc[1]), şi în *cafeneaua armenească*[2]) de pe Podul Vechiu, ce astăzi nu mai au fiinţă. Acei scamatori scoteau o mulţime de coţi de cordele din gură, făceau apă prin odăi, îşi sfredeleau palmele, înfingeau cuţite în frunte, aninau lacaţi de gură şi altele. Pe atunci mai umblau adesea pe uliţi câte un neamţ cu papuşi mari (marionete , pe cari le jucà într'un paravan portativ, prin pieţe şi prin ogrăzile boerilor. Acest neamţ, venit pe aicea de obiceiu de prin Transilvania, era numit de popor *paiaţ* sau *caraghios*. Paravanul era facut din cercevele de lemn şi învălit cu pânză, în patru canaturi, în care se închidea paiaţul, şi-şi jucà de acolo păpuşile deasupra paravanului. Aceste papuşi nu erau aşa de primitive ca acele ce le-am descris în partea I, la priveliştele populare româneşti, ci erau bine facute, representând capete de oameni, cu feţe caraghioase, având unele gura, altele nasul sau urechile disproporţionate (caricaturi , aşa că provocau râsul tuturora; era un număr oarecare de papuşi deosebite, caci representau diferite tipuri. Papuşarul, vorbia o românească foarte stricată, îşi schimba glasul după tipul care-l jucà, de care lucru privitorii şi mai ales copiii, făceau mare haz, rîzând în hohote.

Origina acestor jocuri vine dela caraghioşii turceşti, cari până şi in ziua de astăzi se mai văd în ţarile orientale, pe când la noi acum au dispărut cu totul.

Mai erau şi alte petreceri ce se făceau prin gradinile din mahalale, de către nemţi cu maimuţe şi comedianţi de tot soiul: saltinbanci, echilibrişti, caraghioşi, şmecheri, etc. cari acolo îşi făceau meşteşugul lor. Aceşti comedianţi de multe ori erau chemaţi şi pe la casele boerilor noştri.

In timpul ocupaţiunei ruseşti (1806 veniră în Iaşi nişte nemţi cu camere obscure şi cu panorame, în care se vedeau diferite războaie, şi cele mai frumoase oraşe din Europa. Aceştia mergând pe la casele boerilor, le arătau pe păreţi diferite desemnuri (umbre chineze), şi când aceştia se duceau la băile dela Strunga, în apropiere de Târgul-Frumos, cari pe atunci erau căutate di aristocraţimea Iaşului, veneau şi nemţii cu panoramele lor, şi petreceau şi ei acolo, tot timpul bailor, producând boerilor, cea mai mare şi unica petrecere ce o aveau nî timpul acela[3] .

---

1) Fost în dughenile, astăzi dărămate, în faţa actualii Şcoli primare Trei-Ierarhi.

2) Foastă în casele din strada Veche, colţ cu strada Nemţească.

3) Aceste relaţiuni îmi sunt cnmunicate de Postelnicul Manolachi Drăghici.

Nu trebue să uităm că pe lângă aceste petreceri mai veneau şi trupe de voltijori (circuri), apoi nemţi cu menajerii şi figuri de ceară, care desfătau nobleţa şi publicul în trecerea lor prin oraşul Iaşi.

După cât ştim abia în anul 1809, se încep în Iaşi reprezentaţiunile teatrale propriu zise, când s-a şi zidit un teatru de catră un străin, anume *Gaetano Madji*, în care a jucat o trupă comupsă din actori ruşi. Acest Gaetano Madji era şi antreprenorul acelui teatru.

După cât se vede, trupa jucà în limba rusască. Din actorii ce o compuneau, cităm pe: Ivan Carvovski, Andrei Serbulov, Petru Matiuşevski, Efimov şi pe sufleorul Iosef Cernelevski.

Sosirea acestei trupe ruseşti în Iaşi se datoreşte faptului că dela 1809 până la 1812 Moldova a fost ocupată de ruşi, aşa ca reprezentaţiile date în limba rusască, slujeau mai mult pentru desfătarea oştirei ruseşti.

Trupa lui Madji a jucat în Iaşi dela 1810 până pe la sfârşitul anului 1812, având ca funcţionar în comitet pe pristavul Sobov.

Aceste ştiinţi, singurele ce le avem despre aceasta trupă, le-am cules din două dosare, unul cu No. 1441 din 1810 şi altul cu No. 4231 din 1812, pe care le-am găsit în *Arhiva românească a Senatorilor* [1]) din Kişinău, şi care se compune din 4415 dosare, începând din anul 1808.

Gasim nimerit a reproduce aici, actele din dosarele menţionate, relative la teatrul lui Gaetano Madji. Ele sunt scrise în ruseşte şi le dăm traduse în româneşte. Iată-le:

DIVANUL MÒLDOVEI

Trimiţând alăturata petiţiune a lui Gaetano Madji, spre a-i mulţumi de truda ce a întrebuinţat la zidirea teatrului local, după convenţiunea cu antreprenorul clubului, neguţitorul din Iaşi Hristodul, eu propun cinstitului Divan, ca luând în vedere cererea jăluitorului cu convenţiunea care e între dânşii, să i se deie satisfacţie, şi totodată să mi se facă şi mie cunoscut.

In Iaşi, 1810 Ian. 15

---

1) Această arhivă se numeşte a *Senatorilor*, fiindcă s'a alcătuit pe timpul când senatorii Imperiului rusesc ocârmuiau Moldova, având şi titlul de *Preşedinţi*. Parte din aceste dosare sunt în ruseşte şi parte în româneşte.

Către Excelența sa Sfetnicul de taină Senatorul divanurilor Knejiei Moldoviei-Valahiei și Cavaler Serghie Kușnicov.

DIVANUL KNEJIEI MOLDOVEI

Predlojenia D-voastră întărită sub No. 119, cu cinste primindu-se și văzându-se cuprinderea jalobei ce au dat către D-voastră Gaetano Madji, s-a chemat întru înfățoșare înaintea noastră pe țiitorii clubului, și după cercetarea ce s-a făcut pricinei, s-a aflat că ei nu au avut altă datorie catră jăluitori, fără numai să deie a șesea parte din venitul teatrului, cum și o odae pentru loterie.

Acum fiindcă s-a hotărât casele D-sale Bănesei Maria Sturza pentru club, țiitorii clubului nu se împotrivesc a nu da jaluitorului acea a șesea parte din venitul teatrului, cum și o odae unde sa-și aibă loteria sa, și cu aceasta nici o păgubire nu se pricinuește jaluitorului, și nici nu poate avea mai multe pretenții în pricina aceasta, pentru care nu lipsesc a înștiința pe Excelența voastră.

17 Ianuarie 1810

COMITETUL POLIȚIEI DIN IAȘI

Trimițând altăratele două petiții adresate către mine dela actorii cari să jăluesc asupra fostului lor antreprenor supus străin Madji, pentru neplata banilor ce se cuvine lor, după convențiune, eu propun comitetului de poliție, ca imediat să intre în cercetarea pretenției jăluitorilor, și conform cu dreptatea ce vor ave, să li se deie legala indestulare.

Iași, Aug. 15. Anul 1812.

Excelenței sale Sfetnicului de taină Senatorului, prezident Divanurilor Knejiei Moldovei și Valahiei Cavaler Vasile Ivanovici Krasno Milașevici

COMITETUL POLIȚIENESC DIN IAȘI

RAPORT

Conform ordinului Excelenței voastre din 25 Aug. expirat, sub No. 4155, comitetul a luat în cercetare pretențiile actorilor: Registratorului de colegie Efimov, Ivan Carvovski, Andrei Serbulov, Petru Matiușevski și a sufleorului Iosif Cernelevski, făcute în contra antreprenorului străin Gaetano Madji, și după împrejurările cercetărilor făcute de funcționarul comitetului pristavul Sobov, s-a găsit că pretenția mai sus numiților actori în contra lui Madji, este întemeetă, mai

cu samă că Madji căruia i s-a comunicat petiţiunile actorilor, a îndestulat pe acei cu pretenţiile mici, pe Efimov, Serbulov şi Cernelevschi, iar lui Carvovski şi Matiuşeski, cărora le datorea o sumă mai mare, nu le-au plătit, sub pretext cum că ei ar fi fost îndestulaţi într-o afacere anterioară cu Kvasneşevski de către cvartalnicul Protojevici, care cvartalnic însă, într'un raport prezentat de dânsul, neagă nu numai faptul, dar spune că nici nu i-a cunoscut vreodată; de aceia considerînd că Carvovski, pentru a dovedi pretenţia sa. a prezentat două chitanţe pentru banii ce-i datoreşte Madji, în valoare de 18 galbeni; Comitetul a hotărât a se plăti lui Carvovski după contul din dosar 36 galbeni, lui Matiuşevski 20 galbeni, în totul 56 galbeni. Pe dânsul, Madji, îl obligă la plată, în caz contrar, secvestrîndu-se pentru suma aceasta din averea lui, să se facă vânzare prin licitaţie publică, şi cu banii prinşi din vânzare, sa se îndestuleze dreapta pretenţie a lui Carvovski şi Matiuşevski, neaducându-se însa aceasta la îndeplinire sa se prezenteze dosarul în original pe lângă acest raport, pentru ca de Excelenţa voastră să se cerceteze.

Poliţmeistru Dicescul.

No 2434
Sept. 18 Anul 1812

Pe la finele anului 1812, reprezentaţiunile ruseşti din teatrul lui Madji, încetând din mai multe împrejurari, vine în Iaşi un antrepronor neamţ, cu o trupă de actori şi cu un orchestru, şi dadù în timp de vre-o patru luni mai multe piese de teatru în limba nemţeasca, în casele cele mari ale lui Grigore Ghica de lângă Curtea Domneasca. De aici înainte, timp de doi ani nu mai ştim nimica, dacă s-a mai dat vre-o reprezentaţiune teatrală în Iaşi [1]).

Pe la anul 1814, fii de boeri cari învaţau în şcoala grecească particulară a dascalului Kiriac [2]), singura pe atunci în Iaşi, vazând că actorii nemţi produsera cu reprezentaţiunile lor cea mai frumoasă distracţiune publicului, vroiră să reprezinte şi ei câteva piese teatrale, şi aşa dupa câteva luni de studiu, dădura în limba grecească şi franceză mai multe reprezentaţiuni prin saloanele boerilor, dintre cari *Moartea lui Cesar* de Voltaire şi *Junius Brutus* de Alfieri, avură mai ales o reuşită strălucită.

Asemenea reprezentaţiuni teatrale mai dădură şi elevii

---

1) Aceste relaţiuni mi s'au dat de Postelnicul Manolache Drăghici.
2) Şcoala se afla în apropiere de biserica S-ta Haralamb în casele Levandovski.

din şcoala lui *Govdală* şi *Cuculi*, tot din Iaşi[1]. Ele erau mai cu samă date sub conducerea lui Lincourt, profesor de literatura franceză. Orchestrul se compunea din lăutari. între care se deosebea tarafurile lui Barbu şi a lui Angheluţă; câte odată cântà şi muzica ungurească, care se aflà atunci venită din Transilvania[2].

In ceeace priveşte literatura dramatică, ea pare a fi fost răspândită întrucâtva in Moldova, pe la inceputul veacului; càci găsim un fragment dintr-o comedie în versuri (care era perdută intitulată *Serdarul din Orheiu*, şi aflată apoi de Vasile Alexandri, care fragment pare a fi fost scris înainte de 1811, adecă pe când Basarabia făcea încă parte din Moldova.

Nu ştim daca aceasta comedie e unica scrisă în timpul acela, sau poate că mai multe de asemenea lucrări literare şi teatrale sunt ratăcite, fara să fi ajuns la cunoştinţa noastra. Deasemenea nu putem şti daca aceasta piesa a fost sau nu jucata pe vre-un teatru, fie de actori de profesiune, fie de diletanţi. In tot cazul modul cum se începe această scriere dramatica, dovedeşte oarecari cunoştinţi teatrale din partea autorului anonim.

„Fragmentul dramatic, zice Alexandri[3], în scrisoarea cu care-l trimete spre a se publica în *Convorbiri Literare*, pare a fi fost totodata o încercare de satiră, făcută în contra unui parvenit, ce intrase ca ginere într-o familie *evghenista*; el se prezinta atât ca model de stil, cât şi ca un colţişor din tabloul social dela începutul secolului nostru. Autorul anonim a pus în scena trei *obraze* (personagii originale, cari negreşit erau menite a conduce intriga unei piese in mai multe acturi, însa nu mi-a căzut în mână decât câteva scene din *aratarea A* (actul I).

„Aceste obraze sunt: 1-a. Un ginere de boer mare cules într-o dugheana de negustor şi rînduit dregator la Orheiu prin protecţia socrului său. 2-a. O cucoană din *protipenda* maritată fara voia ei, după obiceiul vechiu, cu un prost, pe care-l dispreţueşte, exprimând ahtul inimei sale în limba greceasca, limba de moda pe atunci. 3-a. Un grec, anume

1) Pe lângă toate aceste şcoli mai era şi şcoala D-lui şi D-nei Germont înfiinţată în anul 181 , unde pe lângă limbile franceză, greacă şi italiană, se mai învăţa muzica vocală, piano şi harpa, dansul, a coasă şi a broda. (Aceasta se vede din dosarul No. 3338, anul 1812, din *Archiva românească a Senatorilor* din Kişinău pe care l'am cercetat).

2) Relaţiuni comunicate mie de l'ostelnicul Manolache Drăghici.

3) Vezi *Convorbiri Literare* An. IX, 1875 1876 pag. 274 276, unde-i tipărit acest fragment.

Stavarache sau Stavrachi, gramatic, adecă un om cu condeiu. soiu de factotum în materie de intrigi, soiu de profesor de *tirtipuri* (hoţii dibace , care făcea educaţia tinerilor feciori de boeri în carierele administrative şi judecatoreşti.

„Iată dar o mică galerie de tipuri dispărute, ce are preţul ei în ochii amatorilor de studiu fiziognomic, cări arată câteva caractere de sub regimul Fanariot. Din aceste scene se intrevede rolul corumpător, ce-l jucau în ţară svânturaţii din Fanar, dominarea absolută a părinţilor asupra copiilor şi mai cu samă asupra fetelor, deprinderea de a se servì de limba greacă în soicetate, nepăsarea cu care Domnii rînduiau în funcţii pe protejaţii boerilor mari, chipul întrebuinţat de aceşti funcţionari pentru a-şi face interesele lor, etc. etc. Ar fi de dorit ca să se descopere urma acestei comedii şi alte scrieri de asemenea natură, spre complectarea tabloului social din timpul Fanarioţilor".

Este de observat că în acest fragment, numărarea scenelor este însemnată prin literile greceşti: alfa, vita, gama, delta, epsilon, ita, etc. *Aratarea* însamnă act şi *perdeaua* scenă 1).

1) In tragedia *Orest* de Voltaire, tradusă în româneşte la 1820, de Alex. Beldiman, persoanele piesei sunt însemnate de traducător prin cuvântul *obraze,* actul prin *facerea,* scena prin *cortul.* In *Erast* de Gesner, tradus în 1821 de Sărdăreasa Zoiţa Grigoriu, persoanele sunt traduse prin *feţele,* actul prin *partea* şi scena prin *perdea.*

CAP. II

Gheorghe Asaki face cea întăi încercare de reprezentații în limba românească cu piesa „Mirtil și Hloe". Fiii de boeri cari au luat parte la această reprezentație. Impresia făcută asupra publicului, și versurile alcătuite la acea ocazie de Gh. Asaki. Incurajarea dată de Mitropolitul Veniamin.—Alte reprezentații în limba românească între care tragedia „Alzira".—Reprezentații date de trupa rusască de sub direcția lui Ghenzel.—Teatrul nemțesc în casele doctorului Peretz.

O încercare despre înființarea unui teatru românesc în Moldova, dateaza numai dela anul 1816, când Gheorghe Asaki, tânăr încă pe atunci, și cu o cultură deosebită, ce o capatase în mai multe orașe din străinatate, luptând în contra prejudiciilor înradacinate la boerii noștri, făcu cel întăi, încercarea de a da în limba româneasca reprezentațiuni teatrale. El traduse și localiză mai întăi câteva piese străine din cele mai bune de pe acel timp; apoi prin mari staruințe, făcu pe mai mulți boeri să îngadue ca fiii lor să fie interpreții pieselor sale.

Asaki cu cheltuiala sa înființă *un teatru de societate,* în casele Hatmanului Costachi Ghica, de peste drum de Mitropolie, care deveniră mai târziu proprietatea lui Negroponti și Paltișanschi. El tocmi un pictor de decoruri precum și un mașinist, și prefacù casa într-o adevarată fabrică. Cortina principală a fost zugrăvită după un model adus dela Roma, înfațișând pe Apolon cu muzele, care întindea mâna Moldovii spre a o rîdica.

Astfel la 27 Decembrie acelaș an, s-a reprezentat cea întai piesă de teatru în limba română: *Mirtil și Hloe,* pastorală într-un act, prelucrată de însuși Gheorghe Asaki, după Gesner și Florian. Copiii boerilor Ghika și Sturza au jucat rolurile din aceasta piesă; aceștia erau: d-na Șubin născută Ghika în rolul păstoriții *Hloe,* prințul Ghika în rolul păstorului *Mirtil* și Costachi Sturdza în rolul lui *Lizis* închinătorul lui *Amor*[1]).

---

1) Relațiuni verbale date de Mihalache Cerchez. Vezi și *Nuvelele istorice a Românieĭ,* de Gheorghe Asaki. Iași 1867. pag. VI.

Intr'o broşură intitulată *Gheorghe Asaki ca tipograf şi editor*, de d. N. Iorga[1], găsim o stampă care reprezintă una din scenele piesei *Mirtil şi Hloe*, pe care o reproducem aici redusă în fac-simile.

Această reprezentaţiune în limba românească a avut o înrîurire fericită asupra tuturor. Pe atunci limba noastră era defăimată şi privită numai ca bună pentru a ne înţelege cu slugile şi cu ţaranii dela ţară, iar nu pentru a ne exprimà diferitele noastre sentimente sufleteşti. Era un ce înjositor şi respingător a vorbi prin saloane limba românească, nu era nobil ca cineva sa nu ştie sa ţină o conversaţiune în societatea boerilor noştri fie în greceşte, franţuzeşte, nemţeşte, ori cel puţin în ruseşte.

Gheorghe Asaki

Gheorghe Aaski, în precuvântarea ce o face la piesa *Mirtil şi Hloe*, tipărită în anul 1854, ne descrie cele zise, în modul următor: „In o epocă de streinomanie, la 1816, am fost înfiintat un teatru de societate în casele răposatului Hatman Constantin Ghica, boer generos şi iubitor de cultură. Actorii erau fii şi fiice a celor întăi familii, cari reprezentau piese franceze. Acestora am încredinţat întreprin-

1 Vezi Analele Academiei Române. Seria II. Tom. XXXIV. 1912.

Tablo din
Chloe
1816
Ghyka,
Ghyka

derea pe atunci șumeața a face o breșă în acea streinomanie, adresând lmiba patriei către inimi patriotice. Și fiindcă prea mult ar fi fost a vorbi de odata românește despre evenimente eroice, sau despre intrigi de saloane, cari atunci numai în limbi străine se urzeau, Muza modestă s-au fost învăscut în veștminte câmpene și cu ajutorul acestui prestigiu și a costumului național, cel mai pitoresc pentru păstori, inimile s-au încântat și auzul a început a se domestici cu limba ce pe atunci se numea dialect"[1]).

Mitropolitul Veniamin Costachi

Fiecare poate să priceapă câtă plăcere și câtă bucurie a produs în inima lui Gh. Asaki și a adevăraților români reprezentarea acestei piese, în limba românească, care era menită să înainteze cu pași mari către scopul ei înalt, acel al culturei poporului.

Această încercare a lui Gh. Asaki a fost ajutată mult și de îndemnul exemplar al luminatului și patriotului Mitropolit Veniamin cum și a Postelnicului Al. Beldiman, cu dor de propășirea neamului său.

1). Piesa *Mirtil și Hloe*, s'a jucat pentru a doua oară într'al V-lea al meu *Concert populár*, ce am dat în Iași, la 14 Dec. 1887, în Teatru Național, Sala Pastia).

Apariţiunea pe scenă a gingaşilor *Mirtil* şi *Hloe*, îmbrăcaţi în veştminte pastoreşti, şi vorbele lor pline de farmec înflacărară inimele nu numai a tinerilor, dar chiar şi a unor din boeri în care simţul patriotic şi artistic nu era înădușit încă de influenţa fanariotă.

Publicul ieşan în genere, simţi o adâncă impresiune, aflând mai cu samă că însuşi capul bisericii noastre vrednicul Mitropolit Veniamin, nu numai că a încurajat aceastră încercare, dar încă i-a şi dat binecuvântarea sa, venind să vada cea întăi reprezentaţie în limba patriei.

Edgard Quinet, marele patriot francez şi unul din cei mai de seamă filoromâni, ginerele lui Gh. Asaki, vorbeşte astfel despre acest început al teatrului românesc[1]):

„Acest spectaclu într-un salon particular iluminat de câteva lumânări, s-a părut lui Veniamin admirabil, încât teatrul român s-a inaugurat sub patronajul lui, ca în timpul misteriilor".

Placerea şi bucuria ce a simţit-o adevaraţii români când auziră pentru prima oara limba românească pe scena teatrului, se exprimă foarte bine prin versurile întocmite de Gh. Asaki, cu ocazia deschiderei teatrului naţional în zisul an 1816. Aceste versuri au fost adresate Prinţului Ghica şi d-nei E. Şubin, cari au conlucrat la reprezentarea piesei *Mirtil* şi *Hloe*.

Iată acele versuri:

In un timp de ovelire, pe când limba cea românа
Din palaturi întărită, se vorbea numai la stână,
Nobili voi de neam şi cuget, sfarmînd a sale fere,
Vorbita-ţi întăi c-aciia ce ne dau pâne şi miere,
Şi-aţi vădit în astă piesă, c-a lor inimi nu sunt mute,
La respect la cunoştinţi, la amor şi la virtute.
Pîrga scenei naţionale cu drept vouă se cuvine
Suvenir ca se vă fie a juneţelor senine
Picătura deşi mică, ce pe-o stâncă picurează,
Face rîului o cale, care după ea urmează[2]).

Reuşita deplină ce încununa aceste silinţi de propăşire a artei şi a simţului patriotic român, făcù ca în curînd să se pue în scena şi alte piese nouă, între care una foarte valoroasă ca literatură, şi grea de executat ca artă, anume: *Alzira*, tragedie în 5 acte de Voltaire[3]).

1) Vezĭ: Edgard Qüinet. Oeuvres complètes. *Les Roumains*. Paris 1857, pag. 90.

2) Vezĭ: *Culegere de poeziĭ* de Gh. Asaki. edit. II. Iaşĭ 1854 pag. 83.

3) Aceste relaţiuni îmi sînt comunicate de Dimitrie Gusti şi de Postelnicul Manolachi Drăghicĭ.

Doi ani după aceia, adeca pe la 1818, s-a dat niște reprezentațiuni de tablouri vii (tableaux vivants tot în casele Logofătului Costachi Ghica, unde se reprezentase *Mirtil* și *Hloe*, cea întai piesă în limba română după cum am văzut. Acele reprezentațiuni erau executate de junii și junele Modlovene[1].

Pe la 1820, a venit în Iași o trupă rusasca de comedii, sub direcția lui Ghenzel, care a dat mai multe reprezentații în casele unui boer Gheorghe Krupenski.

Dintr'un afiș ce l-am gasit în biblioteca Academiei Române din București, cu data de 26 Septembrie 1820, pe care-l dăm aici redus în fac-simile, vedem ca această trupa jucà pentru întàia dată în acea seara piesa *Scoala muerească* sau *Intâmplările nopții*, comedie în cinci *despărțiri*, de Molière, tălmăcita din limba franceză în rusește de Boguslawski.

Dupa cât se vede, această piesă este comedia *L'Ecole des Femmes*, care a fost nu numai tradusă ci și localizată. de oarece se scrie în afiș că scena se petrece în Varșovia.

In afiș se arată că reprezentația în chestiune urma să aibă loc *în casa lui G. Krupenski.* Cercetând despre aceasta pe batrînii din orașul nostru, precum și pe membrii din familia Krupenski ce se afla tot în Iași, și în special întrebând pe avocatul Gheorghe Krupenski, acesta mi-a spus că, în tradițiunea familiei sale sta, ca cu mult înainte de 1820, a fost într'adevar în Iași o trupă de actori *Leși* și *Ruși*, și a dat niște reprezentațiuni teatrale în casa *boerului Grigore Krupenski;* probabil ca aceste reprezentațiuni s'au dat în casa ce-a fost în apropiere de vechea Primarie a orașului nostru, devenită în urma proprietatea boerului Talpan; care era un coborîtor în linia femeeasca a familiei Krupenski; acea casă mai târziu, pe la 1832, a fost transformata în *Teatru de Varietăți*, dupa cum vom vedea mai departe.

S'ar fi putut întâmplà asemenea că acele reprezentațiuni să se fi dat în alta casă, ce se aflà peste drum de poarta bisericii Golia, și care a aparținut altei spițe a familiei Krupenski, supranumită *Feredeanu.*

Sala în care s'a jucat acea reprezentație, după cât se vede nu era pregătită ca sala de teatru, ci numai improvizată, căci în afiș se scrie că sunt numai două feluri de locuri; adecă· *fotoliuri* a cinci lei, și *partere* a 2 lei 30 parale, fară a se pomenì ceva de *loje*, *galerii*, etc.

Apoi în 1821, în timpul Eteriei grecești, a mai venit o trupă nemțască ce avea și un cor de muzica vocală, și a

1) Vezi: Albina românească. Anul 1847 No. 110.

СЪ ДОЗВОЛЕНІЯ НАЧАЛЬСТВА.

Сего 1820 года Сентября 26-го дня Въ Воскресеніе.

КОМПАНІЯ АКТЕРОВЪ

Подъ Диренціею Г. Гензеля, будетъ имѣть честь, представить весьма искусную КОМЕДІЮ съ Французскаго Г. Моліера, — Г. Богуславскимъ переведенную въ 5-ти Дѣйствіяхъ.

Подъ названіемъ.

ШКОЛА ЖЕНЩИНЪ

Или,

НОЧНЫЕ ПРИКЛЮЧЕНІЯ.

Дѣйствующія Лица

Анзельмъ подъ названіемъ Богацкаго Старостіи - - - - .	Г Гензель
Ануся его воспитанница - - - - - - -	Га Гензель.
Россондницкій братъ Анзельма - - - - - - -	Г Гецъ
Старушкѣвичъ помѣщикъ - - - - - - -	Г Доноаырскій
Порутчикъ - - - - - - - - - -	Г Долубскій
Филютовскій слуга его - - - - - - - - -	Г Геровскій.
Фелюся служанка Ануси - - - - - - -	Д Ольшевска
Бартекъ } Сторожи. - - - - - - - -	Г Радзиовскій
Матвѣй } Сторожи. - - - - - - - - -	Г. Мельоненскѣ

Дѣйствіе происходитъ въ Варшавѣ.

Компанія Актурилоръ суптъ Диренція Д. Гензель чинсте ва аве ѫтѫяждатъ а приставлиси Комедія ѫ чинчй диспѣрцирй

Супт нумиле.

ШКОАЛА МУЕРѢСКЪ

Сау

ѫТЪМПЛЪРИЛЕ НОПЦИ,

ЦѢНА МѢСТЪ

Билетъ въ Кресы . . . . 5-ть Левовъ.
— — Въ Партеръ . . . . 2. Лева 30 Паръ

Мѣсто Театра въ Домѣ Г. Крупенскаго.

Билеты во всякое время получать можно въ Домѣ Г: Крупенскаго — Или же въ Кассѣ при входѣ.

Начало въ 7-мъ часовъ.

făcut o sală de teatru în casele lui Canta dela Copou, devenită apoi a doctorului Peretz [1].

Orchestrul era alcătuit din *muzica talienească* ce se află pe atunci în Iaşi [2].

In această epocă vedem că teatrul românesc încetează cu totul, ne mai urmând nici o alta mişcare din partea cuiva.

Pricina acestei încetari a reprezentaţiunilor teatrale în limba româna, credem a fi pe lânga tulburarile tarii prin războaie şi boli epidemice, şi plecarea în străinătate a iniţiatorului Gh. Asaki, care la 1822, fu numit agent diplomatic a Moldovei în capitala Austriei, de către Domnitorul Moldovei de atunci Ioniţa Sturza.

Pe la 1826 se află în Iaşi o trupă franceza ce dadea reprezentaţii de pantomime, producând mari distracţii publicului ieşan, după cum se vede aceasta dintr'un raport în limba franceză a subdelegatului de consul din Iaşi, Margotti, catră Kreuchely, consul prusian din Bucureşti, cu data din 10 Martie 1826, pe care-l reproducem aici:

„Nous sommes entourés de diables; les habitants en sont les plus méchants; le théatre nous fait voir des diables au milieu du feu; le prince desquels est tiré par six diablotins, qui sont précédés de deux autres, formant des *massaladgis* (porte flambeaux). Cette charmante compagnie francaise, qui laisse entre voir la satire du prince des diables princiers, qui va avec des *massalas* (flambeaux dès les 12 heures turques, a eu l'esprit de contenter le public, et on demande tou jours la répétition; en preuve de cela, j'ai l'honneur de ci-joindre l'original. Les étrangers forment la plus grande partie du concours, etc. (sic).....

Totodată Margotti trimete şi un program al acestei Companii franceze, care are deasupra o gravură pe lemn destul de grosolană, în care scena descrisă mai sus e încunjurată de gerbii de lumina, şi e urmata de anunţul următor:

După cerire

„Kompania franţuzasca va ave cinste astăzi Joi în 17 Fevruarie (sic) o mare aratare de meşteşugurile lor şi o mare aratare cu pantomima de scoborîrea lui Platon în iad. Duminică va fi o mare aratare cu pantomimă italieneasca.

1) Aceste case au fost în urmă cumpărate şi prefăcute de Prinţul Grigore Sturza,(Str. Română).

2) Vezi: Vornicul Alecu Beldiman. *Eterie*. Iaşi 1261. pag. 16.

Traduction du moldave

La compagnie française aura l'honneur ce Jeudi, 17 Fevrier, de donner un grande représentation de son industrie, avec une pantomime de la descenta de Pluton à l'enfer. Dimanche il y aura une autre representation avec une pantomime italiene". Acest Program se afla astăzi în Arhiviul regal secret din Berlin [1]).

La anul 1827, Gh. Asaki reîntorcându-se în ţară a inceput a lucrà din nou pentru propaşirea artelor frumoase, şi cu toate stăruinţele sale, n-a izbutit de loc a reînfiinţa teátrul românesc.

Dela anul 1821 şi pană pe la sfârşitul anului 1832 nu mai ştim, dacă s-a mai dat de cineva şi anume în ce loc vre-o reprezentaţiune teatrală în Iaşi. Atâta numai ştim că, Vineri 26 Decemvrie 1831, s-a dat pentru petrecerea publicului în ospătaria de S. Petersburg, la 7 ciasuri sara un *Bal cu mască*, iar biletul de intrare ţinea 3 sorocoveţi [2] .

---

1) Vezĭ : Documente privitoare la Istoria Românilor culese de Eudoxin de Hurmuzaki. vol. X, cuprinzând Documente, adunate, adnotate şi publicate de Neculai Iorga, Bucureşti 1867, pag. 344 şi XXXII.

2) Vezi Albina românească No. 62 din 1831, pag. 248, din 24 Dec. 1831.

CAP. III

Fraţii Fovraux zidesc un Teatru de varietăţi în casele lui Talpan. Cele dintai regulamente relativ la poliţia teatrului şi la actori.—Reprezentaţiile date de trupa franceză.— Reprezentaţiile date de tinerimea germană şi italiană. Cele dintăi reprezentaţii de operă. Reprezentaţia dată în onoarea lui Kisseleff de diletanţii moldoveni.—O altă reprezentaţie data în onoarea lui Mihail Sturza Vodă.—Debutul lui Matei Millo în piesa „Serbarea Militară".

——

In timpul ocupaţiunei ruseşti, pe la anul 1832, veniră în Iaşi fraţii Baptiste şi Josephe Fouraux, cu o trupa franceză care cu un an mai înainte dăduse un şir de reprezentaţiuni teatrale în Bucureşti.

Aceştia prin mijlocirea girantului consulatului *Galiei* (Franţei Duclos, catră Postelnicie, cu adresa No. 3746 din 27 August 1832, pe care o dăm în traducere, au cerut să li se deie învoire a preface într-o sala de teatru salonul cel mare din Curtea Domneasca, împreună cu vre-o câteva odăi, cari erau ruinate din cauza focului ce se întâmplase, cu condiţiune, ca acea sală de teatru, să rămână a Statului după zece ani.

Fraţii Fouraux vazându-se însă expuşi la mari cheltueli, au parăsit acest plan şi cerură învoire dela guvern, ca să facă un teatru vremelniceşte în curtea ce a fost a lui Neculai Suţu. Guvernul învoì cererea lor, dar ei din mai multe împrejurari parasiră şi acest plan, şi luara apoi pe timp de cinci ani casele lui Talpan care astăzi nu mai au fiinţă şi se aflau în colţul grădinii actuale a Teatrului naţional, despre *Institutul Gregorian* şi şcoala *Notre Dame de Sion* spre a le preface în teatru [1].

Preschimbarea casei lui Talpan în teatru a fost supraveghiată de arhitectul şi inginerul Fraivald [2]. Iată ce găsim despre aceasta în „Albina româneasca" [3]:

1) Despre toate acestea vezi: Dosarul Postelnicei No. 263 din 1832-1837 aflat în archiva Statului din Iaşi şi intitulat: Dela înfiinţării teatrului în oraşul Eşi sub direcţia fraţilor Furo.

2) El a făcut şi planul caselor Visternicului Gh. Roset Roznovanu.

3) An. 1832 No. 97 pag. 383 şi anul 1837 pag. 81.

„Intre noua folositoare publice aşezămînturi, Capitala noastră se poate lăuda şi cu statornicirea unui teatru ce este o şcoală, unde desfatându-se publicul învaţă cele bune şi care mult înrîureaza asupra moralului şi informarea haractirului

„Forma teatrului este eliptică cu trei rînduri de loje, şi cu o galerie toată cu gust împodobita. Decoraţiile s-au zugrăvit de d-l Livaditi, carele pe cortină (perdeaua întăia au înfaţişat muzele fieşcare în a lor îndeletnicire".

Fraţii Fouraux avura mult de luptat până ce au văzut teatrul lor zidit, cheltueli mari şi multă truda. In aceiaşi foaie „Albina românească", mai găsim urmatoarele[1]:

„Facerea unui teatru din nou mai ales în asemene timp, este însoţită de multe greutaţi; cu toate acestea, sirguinta d-lui întreprinzator Fouraux şi a sa necruţare de cheltueala, au biruit toate împedecarile, şi teatrul se apropie de a fi gatit cu toata taria şi înfrumuseţarea cerută pentru asemenea public aşezamânt".

Deschiderea acestui teatru, care s-a numit *Théatre des Variétés (Teatru de varietaţi[2])*, anunţata pe la mijlocul lui Octombrie, era aşteptata cu nerabdare de nobleţa şi publicul cult din capitala Moldovei.

Iată ce ne spune foaia timpului[3]):

„Dorinţa nobleţii şi a publicului cultivit a acestei Capitalii de a ave un teatru, sa înfiinţaza. Trupa d-lor Furo, face aceasta întreprindere şi lucrul urmează în casele d salo Talpan cu acea sporire, încât deschiderea teatrului se va putea face pe la mijolcul lui Octombrie.

„Cu inspecţiunea şi cu privigherea teatrului s-a însarcinat pe marele Posfelnic Beizade Neculai Suţu, unul din boerii cei mai luminaţi şi mai iubitori de arte din Moldova, care urmă totodată a censura şi piesele ce trebuiau a se reprezenta".

Pentru poliţia interna a teatrului, şi pentru îndatoririle actorilor s-a întocmit mai apoi de către Beizade Neculai Suţu în unire cu fraţii Fouraux, următoarele două regulamente în limba franceza, legalizate de consulatul francez, pe care noi le dam aici în traducere, ca unele ce au alcatuit cele întai legiuri teatrale la noi în ţara. Iată-le:

1) Anul 1832, No. 91.

2) Pentru prima dată am cântat cu violina în anul 1854 pe scena acestui *Teatru de Varietăţi*. Vezi: Asociaţiunea generală a artiştilor din Iaşi: *Serbarea Jubileului de 50 ani a d-lui T. T. Burada*, Iaşi, 1904.

3) *Alb. rom.* 1832, No. 74 din 18 Sept. şi *Uricarul* de Th. Codrescu Vol. XII pag. 58.

Regulament privitor la poliţia internă a teatrului.

Art. 1. Pentru a înlatura orice învalmăşag şi accident ce s ar putea întâmplà, trăsurile cari vin, vor intra prin poarta cea mare a ograzii şi vor eşi prin partea grădinii.

După spectacol, trăsurile vor veni prin partea gradinii, şi vor ramâne până ce vor fi chemate de catre un crainic însărcinat de poliţie cu un asemenea serviciu, căruia fiecare trebue să se adreseze. Trăsurile nu vor putea veni decât după ce voi fi chemate şi vor eşi prin poarta ogrăzii.

Art. 2. Indată ce trăsura a fost chemată şi a venit, dacă stapânul ei nu este faţa, va trebui să iasa şi sa aştepte în gradina până ce va fi chemată din nou.

Art. 3. Slugile vor aştepta în coridorul lojelor şi nu vor putea intra în sală fără porunca stăpânului lor.

Art. 4. Sunt rugaţi ca nimenea să nu steie cu capul acoperit în timpul cât ţine spectacolul.

Art. 5. Nu este permis a fuma, decât în sala anume destinată pentru acest scop.

Art. 6. Nimenea nu trebue să tulbure liniştea nici să întrerupă reprezentaţia prin nici un mod.

Art. 7. Biletele de intrare în teatru, vor fi date acelui în drept de a le primi. Biletele de abonament vor fi arătate.

Art. 8. Abonaţii cari ar dori să deie lojile lor pentru o seară la o altă persoană, trebue să încunoştiinţeze pe direcţiune.

Iată dăm aici şi pe cel al doilea regulament:

Regulament privitor la îndatoririle actorilor.

Art. 1. Toate persoanele facând parte din trupă trebue să se afle în teatru cu o oră înainte de oara hotărîtă pentru reprezentaţie, în caz chiar când n-ar juca în acea seară. Acei cari se vor lenevi a se duce, vor fi supuşi la o amenda de 12 lei.

Art. 2. Acei cari vor întârzia la râdicarea perdelei cu cinci minute, vor fi supuşi la o amendă de 2 lei.

Art. 3. Acei cari vor lipsi o intrare 1 leu.

Art. 4. Dacă din cauza unei absenţe va trebui sa se schimbe reprezentaţia, amenda va fi de 1 galben.

Art. 5. Dacă un artist lipseşte un spectacol întreg, atunci nu mai este administraţia care decide amenda, ci autoritatea va hotărî.

Art. 6. Acei cari nu vin la repetiţie vor fi supuşi la amendă, care va fi pentru o jumatate oră 2 lei; pentru o oră 6 lei; pentru toată repetiţia 12 lei.

Art. 7. Când cineva va veni la teatru în stare de beţie 12 lei.

Art. 8. Când se va sfădi în teatru 15 lei.

Art. 9. Pentru insultă făcută directorului sau regisorului 1 galben.

Art. 10. Pentru bataie 2 galbeni.

Art. 11. Când cineva tulbură repetiţia prin râsete sau jocuri 1 leu.

Art. 12. Pentru fumat în teatru (afară de sala bufetului 12 lei.

Art. 13. Pentru refuzul de a cântà în cor 12 lei.

Art. 14. Persoanele sunt ţinute să încunoştiinţeze pe administraţiune cel puţin cu două ore înainte de reprezentaţie, în caz contrar, vor fi privite ca nefăcându-şi datoria.

Art. 15. Acei cari vor murdări teatrul 8 lei.

Art. 16. Artiştii şi impiegaţii cari vor introduce în teatru persoane străine şi chiar rude de ale lor, vor fi supuşi la o amendă de 12 lei.

Art. 17. Pentru intrarea în sală fără învoire 12 lei.

Art. 18. Acei cari vor avea nevoie de costumuri sau accesorii, vor trebui să se adreseze la d-l Iosif Fouraux, şi dacă sara ar trebui să tulbure liniştea cuiva, amenda va fi de 1 leu.

Art. 19. Artistul este ţinut să deie chitanţă pentru rolele ce primeşte; în caz când le perde, este îndatorit a le copia cu cheltuiala sa.

Art. 20. Acei cari vor pune mâna pe lumânările culiselor, vor plăti o amendă de 1 leu.

Art. 21. Sufleorul este dator după reprezentaţie să deie broşurile la administraţie; el este răspunzător.

Art. 22. Totul se va regula după pendula d-lui Baptist Fouraux.

Art. 23. Oarele repetiţiilor şi a lecţiilor vor fi aratate într-un cadru ce se va aşeza la teatru; pana atunci repetiţiile vor fi indicate la d-l Fouraux, pe o foae care va fi afişată pe uşa sa [1].

Poliţia teatrului în serile de spectacol se compunea dintr-un comisar un epistat, doi slujitori şi patru pojarnici [2].

Iluminatul teatrului se făcea cu lumânari de sau; între acte veniau un şir de servitori cu mucările în mână, şi executau taierea mucurilor [3].

1) Aceste două regulamente se găsesc în dosarul Postelnicei No 263, din 1832, aflat în Archiva Statului din Iaşi.

2) Dosarul Postelniciei No. 263 din 1832, aflat în Arhiva Statului din Iaşi.

3) Abia la anul 1845, Oct. 7 teatrul a început a se lumina cu lumînări de stearină. (Albina Românească, 1845, p. 317).

Abonamentul pentru loje se făcea la Ospătăria de San-Petersburg la fraţii Fouraux. Preţul pentru 24 reprezentaţii era de 18 galbeni pentru lojele din rândul I; 16 galbeni pentru cele din rândul al II-lea şi 14 galbeni pentru cele din randul al III lea. Pentru scaunele închise numeruite, abonamentele se faceau la d-l confetar Nicoliti cu preţ de 5 galbeni *bani gata* Preţul intrarii pentru parter era de 2 sorocoveţi [1], iar pentru galerie, un sorocovaţ.

Reprezentaţiile se începeau la 6 jum. ore seara [2].

Casier şi ca asociat la trupa Fouraux a fost Paolo Ciabati.

Capelmaistrul orchestrului era Iosef Herfner; primviolonist era D. Cuna, iar ceilalţi muzicanţi erau luaţi dela muzica militară [3]).

Deşi deschiderea *teatrului de varietăţi* trebuia să se faca după cum am vazut pe la mijlocul lunei Octomvrie 1832 totuşi din mai multe împrejurari, nu s-a făcut decât în 4 Decemvrie acelaş an.

Fraţii Fouraux, înainte de a începe reprezentaţiunile lor propriu zise teatrale, jucau împreuna cu trupa lui *Marteaux* şi *Kobler*, pantomime şi jocuri pe funie. Soţia lui Baptist Fouraux când juca *pe funie* pasul numit *Nec-plus ultra*, era aplaudata cu frenezie; apoi se mai faceau salturi mortale, scene de ventrilochie, care faceau pe public sa râda şi să-i produca o distracţie din cele mai mari. Baletistele mai ales, ce erau în acea trupă, faceau ca teatrul sa fie întotdeauna plin; era o adevărată navala la acele spectacole, ce se dadeau mai în toate serile, urmând până la finele lunei Noemvrie 1832. După aceea s-a jucat vodevilul *Derlindindin* [4].

In seara de 4 Decemvrie acelaş an, încep apoi reprezentaţiunile franceze a trupei fraţilor Fouraux. Cea întai piesă a fost vodevilul: *„Inturnarea lui Grenade în sânul familiei“*. Despre reuşita acestei piese, avem amanunţimile ce urmează, date de *Albina romănească*: „Acea întăi reprezenatţie s-a primit cu aplauz, fiindcă toată trupa şi mai ales întreprinzătorul d-l B. Furo, au jucat a lor rol cu multă nimereală şi adevăr. Orchestrul diriguit de d. Capelmaistru Herfner, au raspuns aşteptarii, şi toate dau a nădajdui sporiul acestui a-

1) Un sorocovăţ ar valora astăzi aproximaitv 70 bani.

2) Albina Românească. An. 1832, pag. 292 şi 316.

3) Artiştii cari compuneau orchestrul nu aveau intrare deosebită în Teatru, ci intrau prin acelaş loc cu publicul din parter.

4) Relaţiuni verbale date de Postelnicul Manolachi Drăghici. Vezi asemene şi C. Negruzzi Scrisoare către G. Asachi, din 21 Iulie 1838, publicată în *Uricarul* de T. Codrescu, vol. VIII pag. 218 225.

șezământ, ce se cuvine a se sprijini de fieșcare patriot bine cugetător[1]).

Patru zile după aceia, adică la 8 Decembrie s'a jucat piesa *Somnambula* sau *Lunatica*, vodevil în trei acte[2]). Dela 8 Decembrie 1832 până la 17 Ianuarie 1833, ne lipsesc orice științi despre reprezentațiile ce ar mai fi dat aceasta trupă[3]). Probabil însă că, din pricina îndelungatei și grelei boale a directorului Fouraux, această trupă a încetat cu reprezentațiunile sale. Despre aceasta, iată ce ne spune *Albina românească* din 22 Ian. 1833:

„După îndelungata și grea boala, șeful trupei franceze d. Baptist Furo. s-au înfațoșat iar pe teatru la 17 Ghenarie, în o opera vodevil, intitulată: *Toni* sau *Negutitor de rețe*, care s'au execuit (pus în lucrare), cu o deplină nimerire și a publicului mulțemire. Toate mădulările trupei au giucat rolul lor cu mare adevăr. muzica acestei opere vodevil este adunată din cele mai frumoase opere, și înfrumusețata de horuri de cântec. Aceste și decorațiile și costumurile nouă au adus tuturor obștească placere și prin sunătorul aplauz (bravo) au înoit dorința pentru sporul acestui placut și folositor așezamânt, a caruia urzire suntem datori vrednicii trupe Furo".

In 27 Ianuarie s-a jucat de aceiași trupă: *Trei-zeci de ani* sau *Viața unui jucător de cărți*, despre care găsim relațiunile următoare[4]):

„In mijlocul placerilor unui carnaval (câșlegi) atât de vioi încât de asemene Eșii de demult sau nici odată nu s-au învrednicit, Teatrul a dat o reprezentație, care facând o adâncă impresie (lucrare) în inimile privitorilor, i-au îndemnat a vărsa lacrimi ce se pot număra între cele mai frumoase și mântuitoare plăceri a inimilor simțitoare, iar celor ce se stapânesc de patimi au fost de aspră învățătură.... Teatru a rasunat de *bravo*, aceste sunt cele mai bune semne a adevărului și a ghibăciei cu care d-l Baptist au înfățoșat rolul jucatorului. D. Laman a lui Varner și Madama Laman ale Amaliei; învățătura pentru carturarii de meșteșug este cumplită, și de dorit este ca să aibă înaintea ochilor această înfricoșată zugraveală a soartei care le poate aștepta".

Nu trecù mult și această reprezentațiune care făcù o așa de mare impresiune asupra publicului, se mai joaca încă odata; apoi se pune în scenă pentru a doua oară opera vodevil *Toni* sau *Negutitor de rețe*, cure se jucase la 17 Ianuarie.

1) An. 1832, pag 388.
2) Alb. Rom. an 1832, pag. 388.
3) Atâta aflăm în *Alb. Rom.* din 1833. la pag. 8, că în 15 Ian. acelaș an se va da *Balul Mascat*.
4) Albina Românească din 2 și 19 Febr. 1833.

Această piesă care plăcù aşa de mult publicului prin ariile muzicale şi corurile ce le avea, *după cererea a multor boeri*, s'a mai jucat apoi la 12 Martie 1833, pentru a treia oară, după cum se vede aceasta dintr un afiş al timpului, tipărit in limba românească [1] pe care-l dăm aici în facsimile [2]). Afişul are în lungime 26 c. m. iar în laţime 20 c. m.

Deşi teatrul francez era acuma destul de bine întocmit, şi piesele ce se jucau erau primite cu entuziasm de public, totuşi fraţii Fouraux în dorinţa lor cea mare de a vedea teatrul progresând se gândesc să mai mărească trupa şi cu alţi actori de forţă, aduşi din Paris, şi în acelaş timp să facă şi mai multe îmbunatăţiri cladirii teatrului. Pentru acest scop deci, ei cer dela guvern o subvenţiune de 800 galbeni

Boierii iubitori de cultură, cari vedeau în acest teatru francez un bun prilej şi o şcoală servind de model tinerilor moldoveni pentru dezvoltarea lor, pe terenul artei teatrale, şi un mijloc de propăşire şi a teatrului românesc, au susţinut cu stăruinţa şi ei cererea fraţilor Fouraux.

In urma acestei stăruinţi, Sfatul Administrativ prin raportul No. 848 din 21 Martie 1833, au gasit cu cale ca în asemene împrejurare, să deie subvenţia ceruta de fraţii Fouraux Acest raport a fost apoi supus Excelenţei sale deplin înputernicitului prezident divanurilor Moldovei şi Valahiei, general Lietenant Kiselef, care luând în bagare de samă cele conţinute în acel raport, încuviinţează a se acordà fraţilor Fouraux din *casa rasurilor* [3]) subvenţia ceruta şi dânduli se privilegiul, ca nimene sa nu aibă voe a da baluri cu mască, afară de Regensbürger care avea mai dinainte o concesiune pentru nişte asemenea baluri ce le dădea în Iaşi la Ospătăria de San-Petersburg [4]).

In anul 1833 Martie 25, se hotarăşte de guvern ca tea-

1) Din cercetările făcute vedem că afişele şi dările de samă de prin gazetele timpului la început s'au făcut în limba românească, iar mai apoi atât unele din afişe cât şi din dările de samă sunt facute în româneşte şi franţuzeşte; alte afişe însă numai în franţuzeşte.

2) Se păstrează în biblioteca Academiei Române.

3) Un venit al ţării care se alcătuia din un adaos de 14 parale la leu la întregul venit al ţării şi care slujia a se rândui din el lefile boerilor, pe lângă alte venituri de care se bucurau, cât şi a se da o despăgubire celor ce nu puteau încăpea la vre-o dregătorie şi se aflau în lipsă. (Xenopol, Istoria Românilor T. V. pag. 574, Iaşi, 1892).

4) Vezi dosarul Postelniciei No. 263 din 1832. Inceputul balurilor mascate era la 7 ciasuri sara, iar biletul de intrarè ţinea 3 sorocoveţi. Alb. Rom. din 1831, Dec. 24, pag. 248.

ТЕАТРУ ДЕ ВАРІЕТЪЦЙ

ЪН ЄШЙ

АБОНАМЕНТ 4.

АСТІЗ ДУМІНІКЪ ЪН 12 МАРТ 1833

Дупъ черерѣ амѹлтор Боерй

Акторії Францезї вор дее чінсте а да о тріа Репрезентаціе де

ТОНІ САѢ НЕГУЦІТОР ДЕ РЕЦЕ

ОПЕРА ВОДЕВІЛ, КОМІКЪ ЪН ДОѪ АКТУРИ

Доріторій де театрѹ сѫ ъншцінцазъ къ пот гъси ложе ши скаѹне

---

trul şi repertoriul să fie pus sub privigherea şi inspecţiunea marelui Postelnic şi a D-sale Aga oraşului [1]).

*

Reprezentaţiile trupei franceze cari mergeau progresând şi erau aşa de bine primite şi apreciate de public, influenţau necontenit nu numai asupra paturii culte a tinerilor moldoveni, ci şi asupra tinerimii germane şi italiene ce se aflà în Iaşi, şi care frecventa teatrul francez. Tinerimea nemţască şi cea italieneasca au fost cele întăi cari au început a da reprezentaţiuni în teatrul francez; tinerimea germană în limba germană, cea italiana în limba italiană, şi după aceea târziu numai vin şi diletanţi moldoveni sa se sue pe scena; nu însă cu piese în limba patriei, ci în limba franceză, căci tot înca se credea că în limba românească nu-şi poate cineva exprima starea sa sufleteasca în diferitele împrejurari ale vieţii. Acei diletanţi, la început nu erau decât elevii de pe la pensionatele particulare, cari numai îmboldiţi şi sprijiniţi de directorii acelor pensionate, îndrăznesc a se sui pe scenă, deşi erau expuşi a fi huliţi de public, care înca nu dădea nici o consideraţiune artelor, mai ales artei teatrale.

După cum am aratat mai sus, tinerimea germană cu cea italiană au dat mai întăi doua piese, una în limba germana, alta în limba italiană, despre cari iată ce găsim în No. 21 dela 27 Martie 1833, pag. 84, din „Albina Românească":

„La teatru din Eşi cu plăcere s-au văzut două noua reprezentaţii a d-lor sale diletanţilor (persoane ce fac oarecare lucru numai din plăcere) acestei politii. Acea întăi a fost *Timur hanul Tatarilor*, dramă reprezentată în limba germana, pentru benefisul d-lui Herfner, vrednicul maestru de capelie gvardii moldovene şi director de orchestrul teatrului, în care toţi diletanţii au agonisit publică lauda.

„A doua era drama italiană a nemuritorului Metastasio, intitulata: *La Didone abandonata,* dată pentru benefisul lui Sinior Livaditi, ghibaciului zugrav acestui teatru. Sinior Livaditi care a reprezentat pe Dido, şi Sinior Keminghe în rolul Selenii; prin cunoştinţa măestriei teatrale şi a declamaţiei (rostirea teatrală) versurilor armonioase au adus privitorilor cea mai plăcută mulţămire. Sinior Nicoleti a jucat în rolul lui Jarba cu înţelegere şi cu foc, asemenea şi Sinior Livaditi în partea lui Eneas s'a sârguit a îndeplinì reprezentaţia italiană, care pentru luatorul aminte patriot, înfaţo-

---

1 Vezi Dosarul Postelnicei No. 263 din 1832—1837, aflat în Arhiva Statului din Iaşi.

şind asemanarea acestei limbi cu acea românească, au deşteptat nouă dorinţă a se vede pe teatru şi oarecare product în limba patriei".

Aceste reprezentaţiuni a diletanţilor nemţi şi italieni, au deşteptat şi mai mult dorinţa diletanţilor moldoveni, de a se produce pe scena cu piese în limba românească. Ei aşteptau cu nerăbdare a arata publicului ieşan, că şi tinerimea moldovană se poate rădica la aceiaşi înalţime ca şi cea străină.

Pe la 25 Iulie 1833 fraţii Fouraux au dat o reprezentaţie la Teatru de varietăţi în folosul celor ce au fost victima focului întâmplat în Iaşi la 25 Iunie acelaş an[1].

De aici înainte, „Albina româneasca", nu mai conţine nimica despre reprezentaţiile ce s-ar mai fi dat, şi credem chiar, cà în timpul verei, această trupă nu va fi jucat deloc.

*

Pe la începutul lunei Iulie, 1833, Fraţii Fouraux se duc în Paris. ca să aducă şi alţi actori, spre a-şi mai mari trupa, după îndatorirea ce-şi luase faţa de ocârmuirea ţării, şi pentru care li se şi dăduse 800 galbeni ca ajutor, după cum am văzut aceasta. In Paris ei au găsit pe Eugène Hette, care avea o trupa de actori ce jucau drame, comedii, vodeviluri, opere şi operete, pe care l-a şi angajat pentru *Teatrul de Varietăţi* din Iaşi. Eugène Hette era numai director acestei trupe, dar nu jucà pe scena niciodată.

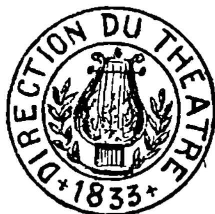
Trupa se compunea din actorii urmatori: Elisa şi Celestine Hette, Ana Valery Mommenet, Jenny Righetti, toate patru fiicele lui Eugène Hette; Eugènie Hette, nora lui Eugène Hette; apoi Jules Hette, fiul lui Eugène, care jucà rolurile de june prim, Valery Mommenet, care jucà roluri de I-iu comic şi comic buf, şi era angajat şi ca pictor pe lângă ghibaciul pictor Livaditi, al Teatrului de Varietaţi din Iaşi; Joseph Righetti, doi fraţi Pellier, Jacinthe, şi soţii Mouchelet. Cu aceasta trupă de actori a mai venit şi fiul cel mai mare al lui Eugène Hette, Paul Hette[2]) care a fost angajat ca prim violonist la orchestrul teatrului[3]. Trupa de actori a lui Hette adusă în Iaşi, formează cu cea a lui Fouraux,

1) Vezi Buletinul oficial, Iaşi 1833 No. 9.

2) In anul 1849 mi-a fost profesor de violină, apoi în anul 1857, de Gheneralbas (armonie).

3) Aceste relaţiuni îmi sunt comunicate de d-na Eugenia Gănescu (Nini Valery) fiica Anei Valery Mommenet din trupa lui Eugène Hette din Paris, precum şi de d-l intendent al spitalului Sf. Spiridon din Roman, Eugène Hette, nepotul defunctului director trupei din Paris Eugéne Hette. Atât d-na Gănescu cât şi d-l Eugéne Hette locuesc astă-zi în Roman.

o singură trupă sub direcţiunea fraţilor Fouraux, facându-şi un sigil al teatrului[1]) pe care-l dam aici în facsimile:

Pe lângă actorii citaţi mai sus, gàsim nimerit a enumàra aici, şi pe actorii cei mai renumiţi din trupa fraţilor Fouraux, cu cari s-a deschis cel intai teatru francez de varietăţi din Iaşi, despre care am vorbit. Acestia erau. Fraţii Baptiste şi Joseph Fouraux, Paulo Ciabatti, d-l şi d-na Laman, citaţi în dările de seamă facute în „Albina Românească".

Direcţiunea teatrului, după înjghebarea acestei trupe, a afişat în oraş cà pe lângă drame. vodeviluri. comedii, se va mai jucà şi opere precum şi operete.

Deschiderea stagiunei era aşteptata cu nerabdare de public, toţi vroiau să vada pe noii actori aduşi din Paris, şi mai ales opera, care era ceva cu totul nou pentru Iaşi.

Pe la finele lunei Octomvrie încep reprezentaţiile trupei Teatrului francez, cari sunt primite cu entuziasm de public. Nu se vorbea decât de actorii aduşi din Paris, şi de modul natural cum îşi interpretau rolurile.

Reprezentaţiile urmau regulat de două ori pe saptămână, Joia şi Duminica. Cu prilejul aniversării înălţării pe tron a M. S. Imparatului Neculai a tuturor Ruşilor, s'a dat în onoarea acelei zile, Luni în 20 Noemvrie 1833, o mare serbare teatrală la Teatru de varietăţi.

Reprezentaţia s'a încheiat cu transparenturi alegorice ce cu entuziasm s'au urat de toţi privitorii. (Buletinul oficial No. 45 din 1833 .

Din toate reprezentaţiile ce se dadeau la Teatru francez, opera era acum cea mai placuta publicului nostru. Impresia ce a produs mai ales cunoscuta operă de Boieldieu „*La Dame Blanche*", ne-o descrie „Albina Românească", din 1833 Dec. 24, în o dare de samă facută şi în limba franceza. Iată-o:

„După ce au vizitat mai toate ţările, *Dama cea albă* şi-a facut placuta ei aratare şi pe scena teatrului francez a politiei noastre. Aceasta frumoasa opera a lui Boaldie s'a reprezentat în joia trecuta pentru benefisul d lui Baptist Furo, cu o nimerire care mai ales este cuvenita întrunitelor sârguinţi a toatei trupe, şi în deosebi talanturilor celor felurite a d lui Baptiste Furo. Muzica sub diercţia ghibaciului d. Herfner. foarte bine au sunat prin placuta împreună lucrare a întâiului sunător de violină a orchestrului, d. Cuna,

1) Vezi dosarele Postelniciei No. 263 din 1832 şi No. 976 din 1837 pag. 162.

şi prin ale muzicii moldovene care au dat o nouă probă de repedea ei înaintire.

„Publicul Eşului, pentru care asemeni privelişti sunt nouă au vădit cum că ştie a deosebi şi a preţui un lucru frumos. Cântecile cari mai bine s au nimerit s au ascultat cu plăcere, şi la încheierea operei, toate mădulările s au învrednicit de bravo care a agonisit".

Pe lângă reprezentaţiunile teatrale ce urmau regulat şi cari produceau în public o distracţiune din cele mai plăcute, se mai dădeau la teatru de varietăţi din când în când şi alte spectacole de trupele ce veniau în Iaşi: prestidigitaţiuni, gimnastică ventrilochii, jocuri pe frânghii şi altele[1].

Pe la începutul anului 1834, pe când reprezentaţiunile teatrului francez desfătau publicul iesan, producandu i una din cele mai placute distracţiuni, deodată direcţiunea teatrului francez se pomeneşte ca vine în Iaşi *Teodor Müller*, directorul teatrului german din Bucureşti, Temesvar şi Hermanstadt, cerând prin suplica sa din 23 Februarie acelaş an, dela deplin împuternicitul prezident al Moldovei si Valahiei Kiselef, învoire ca să dee reprezentaţiuni de opere, tragedii şi comedii în limba nemţasca, fie in sala construită de fraţii Fouraux, fie intr-o sală de spectacol mai mare, ce vroia sa construiască în camerile arsului palat Domnesc. De va

1 Noi dăm aici o dare de samă ce găsim în Albina românească No. 23 din 1834, Fevr. 25, în care se descrie nişte exerciţii de gimnastică care au avut loc în sala Teatrului de Varietăţi şi în care se arata impresiunea ce a făcut asupra publicului, căci nu se mai văzuse asemenea lucru în aşa feliu pană atunci pe la noi; o dăm aici mai mult ca curiozitate despre terminii în care se exprima acea dare de samă, fiind şi în limba franceză. Iat'o:

„Sinior Luzzato, întâiul model Academiilor de Roma şi Neapoli, numit Eraclis italian Hercule italien), carele aici, de curând au sosit de la Bucureşti au dat în 21 şi 23 acestei luni în teatrul varietăţilor două reprezentaţii de exerciţii gimnastice şi de vârtute, în care au întrecut toate câte până acum aici s'au văzut în acest feliu.

„Ca un model a sculpturii izvod pentru cioplitorii de peatră), el au reprezentat cu adevăr şi cu gust cele mai frumoase statue antice. Pătruns de haracterul fieşcăruia, el asemăna cu deplinătate atitiuda (starea şi vioşia fisionomiilor până la muşchii trupului.

„După furia lui Eraclis, luptându-se cu leul de Nemea, au urmat într-o clipală pacinica stare a lui Eraclis Farneze, încât ca un nou Proteos, el se prefăcea în multe figuri fieşcare de tot deosebită de alta.

„După aceste au dat probe de o minunată vârtute. Făptuirea numită a coloanei este din cele mai vrednice de mirare; căci călcand cu talpa picioarelor pe coasta unei coloane (stâlp) vertical (stătător), nu numai că în potriva legii gravităţii ţinea trupul său de tot paralel cu orizonul, ca cum ar sta cineva cu picioarele pe perete), ce încă el ţinea cu dinţii o povoară de 50 funturi, când tot odată cu mâna râdica pe pe un om şi-l rotea în aer.

„Toate aceste prube de vârtute, făptuite cu o rară uşurătate, au căştigat lauda publicului, carele i-au mărturisit a sa mulţumire învrednicind pe artistul cu obştesc bravo".

fi dat vre-o reprezentaţiune sau nu, acest Teodor Müller nu ştim, căci în dosarul Postelniciei [1]) unde se află suplica lui nu se vede nimica scris, dacă guvernul de atunci i-a învoit concesiunea cerută.

In 23 Fevruarie 1834, trupa franceză a dat o reprezentaţie când atunci Ambasadorul Turciei Muşir-Ahmet Paşa *a cinstit Teatru cu a sa fiinţă* [2]).

La 3 Aprilie 1834, Prea Inaltatul Domn luând în bagare de sama îmbunătaţirile făcute şi acele cerşute a se face teatrului din Iaşi de către direcţia fraţilor Furo. pe lânga subvenţia de 800 galbeni hărăzită de Kiselef, îi mai hărăzeşte încă 400 galbeni care se vor da de Eforie şi careia i se va întoarce aceasta suma din poşlina saului [3] .

Cu ocazia plecării în Rusia a lui Kiselef (11 Aprilie 1834 funcţionarii înalţi ai guvernului provizoriu, au dat un stralucit ospăţ în ziua de 10 Aprilie 1834, în casa Hatmanului Teodor Balş. In cursul prînzului, Kiselef a închinat un toast în sănătatea M. S. Imperatorului, iar d-nii diletanţi de muzică şi *capelia miliţiei moldovene* au sunat cântecul: „Doamne păzeşte pe Imparat“, cântându-se apoi şi oarecare versuri rosiene alcătuite de d. Tumanski.

Sara, în ajunul plecării lui Kiselef, nobilimea ţarii a organizat în onoarea lui la teatru de varietaţi. o reprezentaţie teatrală ce s-a jucat de delitanţii moldoveni, cari erau în culmea bucuriei că li s-au prezentat o ocazie ca aceasta. Alcatuirea şi direcţia acestei serbări teatrale a fost încredinţată d-sale Agăi Asaki. La această reprezentaţie, Kiselef n'a azistat, în părerea de rău a întregului public.

Iata ce ne spune „Albina Românească“ din 12 Aprilie 1834, pag. 138, în darea de samă ce o face şi în limba franceză, despre aceasta serbare teatrala:

„Aceasta alcătuire intitulată: *Serbarea păstorilor moldoveni* cu cântece şi danţuri, înfăţişa slava osteneasca a vechilor moldoveni, nenorocirile de care această ţară adeseori s'au certat, facerile de bine a noului aşezamânt şi mulţumirea locuitorilor către bunul a lor ocârmuitor. Piesa (alcatuirea) a câştigat o deplina mulţumire mai ales prin a sale nimerite aluzii (înţelesuri) foarte bine simţite de o înbulzire nespusă de privitori. Cu toate aceste, acel mai frumos minut, cu nerabdare aşteptat nu s-a ivit; adica fiinţa stralucitei persoane pentru care s'au făcut aceasta serbare. Mare părere de rău au urmat, văzându-se cum ca Excelenţa sa n'a venit la acea serbare chiar rară în felul ei.

1) Dos. Postelniciei citat No. 262 din anii 1832—1837, pag. 48.
2) Alb. român. 1834 din 25 Fevr. No. 23.
3) Vezi dosarul Postelniciei citat, No. 263.

„După ce au cântat Simfonia, demoazelele Aristia Ghica, Maria Cantacuzin şi Ermiona Asaki, împreuna cu ai lor părinţi, au depus în loja d-lui Plenipoteni o cunună alcătuită de dafini, de flori numite nemuritoare şi de frunze de maslini, pre care toţi privitorii au urat cu aplaosuri obşteşti şi de strigatul: „Vivat prezidentul"! Toate aluziile atârnatoare de cortul, ce înfaţoşase stema Exc. sale, s-au primit cu mare bucurie. In minutul când păstorii depuneau a lor urare şi flori la poalele acelui cort, carele peste puţin avea sa se departeze dintre noi, toţi ochii s-au umplut de lacrimi, şi teatrul a răsunat de aplaozuri purure înoite cu mai mare putere şi cu entuziasmos, şi de strigare: Vivat al nostru Prezident vivat Kiselef!

„La încheierea serbării, adunarea parterului au ales de deputaţi pe d-nii Vornici Constantin Balş şi Lupu Balş, pe d-nii Postelnici Nicolai Canta şi Iorgu Ghica, spre a duce Exc.-sale drept marturisire a simţirilor toatei noblese şi a publicului, cununa de flori şi cântecul, a căruia muzică s'a facut de d-na Elenco Asaki".

In această piesă au figurat ca personaje mute: raposatul Dimitrie Gusti, care avea un snop de grâu în mână, Ghiţa Caliman (fost prefect), care avea o strachina cu faguri de miere şi Alexandru Asaki, care închipuia un îngeraş [1].

La aceasta serbare teatrala [2]) *Simfonia cântată, despre* care se menţioneaza în darea de seamă de mai sus, nu este alta decât o bucata pentru voce cu acompaniament de piano, cântata în limba franceza şi compusă de Elena Asaki, intitulată: *„La Tente"* Cantate de la Pastorale donnée au Théatre de Iassy le 10 Avril 1834. Traduction du moldave et mise en musique par Hélène Asaky [3]. Pe lânga această bucata s'a mai cântat tot în limba franceză de Elena Asaki: *Ballade*, tirée de la fête pastorale representée sur le Théatre des Variétes a Iassy le 10 Avril 1834 [4]).

După aceasta serbare teatrala trupa lui Fouraux mai joaca câteva piese apoi pe la începutul lunei lui Iulie 1834 se duce în Odesa unde da mai multe reprezéntaţiuni, după aceia pe la finele aceleiaşi luni întorcându-se în Iaşi mai joacă

---

1) Relaţiuni comunicatè mie de Postelnicul Manolachĭ Drăghici şi Mihalachí Cerchez, care acesta mai apoi a fost elev în Conservatorul filarmonic dramatic ce s'a înfiinţat în Iaşi la 1836.

2) Vezi mai pe larg: *O. Loguşianu.* „O serbare la Iaşi" (10 şi 11 Aprilie 1834) şi Revista nouă. Anul VII No. 9, pag. 339.

3) Această bucată de muzică s'a mai cântat şi în al XII-lea Concert popular, ce am dat în sala conservatorului de muzică şi declamaţiune din Iaşi, în 21 Octombrie 1895.

4) Aceste două bucăţi de muzică, tipărite în litografia de note a lui Gh. Asaki, se află bine conservate în biblioteca Academiei române.

câteva piese cu concursul trupei de balet și gimnastică a lui Marteau și Kobler, care se stabilise în Iași pentru câtva timp [1].

Venind pe tronul Moldovei Mihail Sturdza Voevod, directorii pensionatelor particulare, cărora în mare parte li era încredințată cultura junimei ieșane, se grăbesc după pilda diletanților moldoveni, cari acum jucase pe scenă în mai multe rînduri, a și manifesta și ei părerea de bine a suirei pe tronul Moldovei a Măriei sale, dând în onoarea sa, reprezentațiuni teatrale cu elevii pensionatelor lor. Incepe mai întăi d-na Garet, Directoara pensionatului de *nobile demoazele*, cu o piesă de teatru nu în limba patriei, ci tot în limba franceză, caci limba românească, putem zice că mai nu se învața pe atunci în școlile particulare, obiectele diferitelor materii de studiu fiind predate în limba franceză.

Faptul că fiicele din nobilimea țării ce erau eleve prin pensionatele particulare, dau reprezentatii teatrale în fața publicului, era un ce neauzit pentru acele timpuri, și probează ca cultura artei dramatice începuse a prinde oarecare temeiu, având în mare parte și sprijinul boierilor iubitori de cultură, cari dadeau concursul lor prin tot ceea ce le stătea prin putință, pentru ca arta teatrală sa progreseze și la noi.

Despre reprezentația teatrala dată în limba franceză, de elevele pensionatului d-nei Garet, Duminică 29 Iulie 1834, în onoarea M. S. Domnitorului, „Albina Românească", acelaș an, pag. 273, ne spune următoarele:

„Demoazelele pensionei nobile a Mad. Gare, au dat in casa D. M. Logof T. Balș o reprezentație teatrala în cinstea M. S. Domnului și M. S. Doamnei, fața fiind si mulți boeri și dame a capitalii.

„Prin această îndeletnicire cu plăcere s'au văzut sporul minunat ce au făcut elevele în limba franceza și în declamație. M. M. Loi și toți privitorii au ramas împacati și au mărturisit a lor mulțamire directoarei acestui pension".

Diletanții moldoveni, cari acum începuse a fi apreciați întrucâtva de public în rolurile ce jucau, sunt chemați a luà și ei parte de câte ori se înfățișa vre-un prilej la care ar fi putut da concursul lor. Așa cu ocaziunea încoronării lui Mihail Sturdza Voevod, în 26 August 1834, organizându se o reprezentație extraordinară în Teatrul de Varietați, s-a jucat de ei piesa națională, intitulată: *Dragoș, întaiul Domn suveran al Moldovii.* Iată ce ne spune „Albina Românească"

1 Alb. rom. No. 65 din 26 Iulie 1834.

despre această repezrentație în darea de sama facută și în limba franceza [1] :

„Drama eroica alcătuită de d. Aga Asaki, muzica aleasă de Dumneaei E... A.... întemeietă pe fapte istorice și infrumusețată de harurile unui epizod interesant; această piesă a înfațoșat privitorilor vechea slava, întâmplările și de nou nașterea acestui pământ acăreia aducere întru împlinire este păstrată ocârmuirei I. nostru Domn. Toate aluziile (asemănarile) atingatoare de aceste s'au simțit cu viosie de către o nenumărata mulțime de privitori cari, în câteva rînduri, au mărturisit cu infocare a lor supunere cătră persoana I. S. și încrederea publică întru înțelepciunea guvernului său".

In acea seară s'a împarțit publicului la teatru în amintirea zilei încoronarii lui Mihai Sturza Voda, versurile urmatoare:

Ziua de 26 August 1834.

Zioa cea mult strălucită în Moldov'au luminat
Bronzuri sfinte și mii tunuri către Cer au răsunat!
Mihail ce ni-i *parinte* împreună cu noi giură;
De-a păzi pe totdeauna a credinții legătură.
Sub umbrirea *a doi luceferi Unsul* Domnului dorit,
Pe-a Patriei Tron s'așază în putere și mărire,
Cungiurat de-a sa lucoare și respectul umilit,
Dar mai mare slavă-i este a norodului iubire! [2]).

Directorul pensionatului renumit, unde învățau fiii de boeri, francezul Victor Quinem, a ținut sa produca si el pe elevii sai în public, nu numai cu piese franceze ci si cu o piesa în limba românească, fiind îmboldit la aceasta și de o sama de boeri, cari aflase despre pregatirea unei serbari ce vroia să dee Quinem, cu elevii școalei în ziua de Sf. Mihail, Onomastica Domnitorului Mihail Sturdza, și țineau sa auda din gura elevilor și dulcea limba româneasca răsunând pe scena teatrului.

Despre aceasta reprezentație, „Albina Româneasca" No. 98 din 18 Noembrie 1834, ne spune urmatoarele, în darea de sama ce o face și în limba franceza:

„Elevii pensionatului D. Kiunem, au dat cu prilejul serbarii Sf. Mihail, la Teatrul Varietaților, o reprezentație în limba franceza, la care a fost de fața o numeroasă adunare. Această petrecere s'a încheiet cu o mica piesă în limba românească intitulată: *Serbarea militară,* cu cântece, alcătuita și jucata de d. Matei Millo, elev acestui pensionat. Aplau

1) An 1834, pag. 295.
2) Se află in biblioteca Academiei Române.

disiri conglăsuitoare şi înoite însoţea toate aluziile (asemănările; şi vădea plăcerea ce avea privitorii de a vedea pe fii lor făcându-se organi a simţirilor de dragoste către un domn iubit.

„In privirea îngrijirei, ce hărăzeşte, d. Kiunem, pentru creşterea tinerimei, pre I. Domn au bine-voit a-i mărturisi a sa mulţumire, trimiţându-i şi un frumos ceasornic de aur cu acest înscris sapat: *Ingrijirea hărăzită educaţiei pregăteşte viitorimea soţietăţii.* Şi un alt ceasornic tânărului Millo, pre carele o educaţie desăvârşită, îl va face folositor şi placut soţietăţii. Pre I. Domn a încurajat şi pe ceilalţi elevi, D. D. Alex. Mavrocordat, Filadelf Kiunem, I. Crupenski, Const. Vârnav, T. Brăescu, I. Diamandi, I. Docan, I. Negri, C. Crupenski, I. Brănişteanu, I. Alexandri, G. Diamandi, P. Docan şi A. Kogalniceanu, cari au împlinit roluri în acea reprezentaţie".

Cu ocasia acelei reprezentaţiuni, la care era poftită acea mai aleasă adunare a capitalei s'a împarţit la toţi *rafresismenturi.* (Buletin. Foaie oficială din 1834 No. 87, pag. 474).

CAP. IV

Continuarea direcției teatrale a fraților Fouraux, împreună cu trupa adusă din Paris de Eugène Hette. Petrecerile de Carnaval. Cum își tipăreau afișele frații Fouraux. Protestul tipografilor ieșeni.—Propunerile directorilor Fouraux pentru mărirea trupei și înbunătățirea localului teatrului.—Noul contract încheiat de guvern cu Baptist Fouraux.—Intocmirea comisiunei de supraveghere a teatrului.

In cursul anului 1833—1834, parte din actorii trupei Fouraux, mai ales cei veniți cu Eugène Hette din Paris, se duceau din când în când la Kișinău și Odessa, unde dadeau reprezentațiuni teatrale: tragedii, drame, comedii, operete și opere.

Baptiste Fouraux, directorul teatrului, în urma unor scandaluri, cari atrageau pedeapsa închisorii, petrecute pe la finele lunei Decembre 1834, a fost pus la închisoare ca supus francez, de gerantul consulatului Galiei (Franței) Duclos. Aflând despre aceasta boerii, pentru a nu se stingheri reprezentațiunile teatrale, s-au dus la consulat, intervenind ca să fie pus în libertate. Consulul le-a raspuns ca nu poate să se abata dela ceeace dictează legea penala, prin urmare nu'l poate pune în libertate, iar în ce privește reprezentațiunile teatrale, Baptiste Fouraux pentru ca teatrul să nu sufere, să-și învețe rolurile în închisoare[1]).

Dupăce a stat închis trei zile, el a fost pus în libertate continuînd apoi a lua parte la reprezentațiile ce se dădeau.

Pe la începutul anului 1835, ne spune „Albina românească"[2]) „desfatările carnavalului încep a luà în capitala noastra un haractir particular. Adunarile la curte, teatrul, și balurile măscuite cuprind mai toate sarile săptămânii".

Teatrul mai ales era distracțiunea publicului ieșan cea mai principala, piesele ce se jucau erau alese și morale,

---

1). Dosarul Postelniciei No. 263 pe anul 1832—1837. pag. 58.
2). No. 6 din 20 Ian 1835.

ele erau îmbrațoșate de public, și din ce în ce mai mult contribueau la deșteptarea gustului pentru teatru.

Pe lângă aceste petreceri mai erau și alte spectacole ce se dădeau în Teatru de Varietăți, între care reprezentațiile de gimnastică a lui Sinior Guagliardi Iraclis (Hercule) italian, în care se vedeau *jocuri a anticilor Romani, lupte, bătalii a gladiatorilor și exerciții de vârtute* 1).

Cu începerea anului 1835, directorul trupei franceze Baptiste Fouraux din spirit de economie nu-și mai tipărește afișele și anunciurile teatrale nici la tipografia lui Gh. Asaki, nici la aceea a Sf. Mitropolii, ci le scrie cu mâna, și le tipărește apoi în autografie, urmând în modul acesta mai mult timp.

In contra acestui meșteșug, întrebuințat de antreprenorii trupei franceze, spre a-și tipări afișele lor pentru reprezentațiunile ce se dadeau, Gheorghe Asaki, proprietarul tipografiei *Institutul Albinei* și Gh. Seulescu, directorul tipografiei Sf. Mitropolii, se tânguesc la sfatul Administrativ că sus zișii antreprenori se servesc de unelte tipo-litografice pentru tipărirea afișelor, pe când concesiunea tuturor tipariturilor era dată exclusiv numai la vre-o doua sau trei tipografii din Moldova întreagă.

Iată suplica prin care ei se tânguesc:

Catra cinstitul sfat administrativ

Gios iscălitul A(ga G. Asaki, proprietar Institutului Albinei și G. Seulescu, Director tipografiei sf. Mitropolii, întemeeți pe hotărîrea obșteștei adunări rostitoare, că pentru întemeerea industriei pământene și pentru cuvenita responsabilità, afară de aceste două tipografii și litografie cu ale stintei Manăstiri Neamțu, în acele în care atât ocârmuirea cât și shoala publică au drit înca a înființa, nime altul în Moldova, sub nici un cuvânt, să nu fie volnic a avea unelte de tipar, aduc la cunoștința cinstitului sfat, că D-lor Furo antreprenorii teatrului de varietăți, întrebuințează tiparnice unelte pentru tipărirea afișurilor și altor înștiințări; deci fiind că asemene urmare este în potriva legiuirei susînsemnate, iscăliții cu supunere se roagă a se opri această călcare a pravilii și jignire a dreptaților câștigate.

Iscăl. *Gh. Asaki*, *Gheorghie Seulescu*

Eși în 1 Sept. 1835.

1). Alb. rom. No. 19 din 7 Mart 1835.

Asupra acestei suplici stă pusă următoarea rezoluţie:

„Fiindcă după privilegiul ce are dl. Aga Asaki, este oprită orice lucrare cu tipariu, şi dl. Furo tipăreşte afişuri, fără a ave autorizaţie întru aceasta, apoi Postelnicia, îi va face cunoscut, că nu este slobod a mai tipari afişuri, ci să se îndrepteze la tipografiile aşezate".

Iscăl. *Cantu vel Logofăt*, *N. Suţu.*

Baptiste Fouraux, care era îmbratoşat de public pentru trupa ce avea, şi fiindcă la o parte din actori li se expirase termenul contractului, vroind a arata mulţănirea şi recunoştinţa sa publicului ieşan, caută prin toate mijloacele a-şi îmbunătăţi trupa prin aducere de noi actori şi prin îmbunătăţirea localului teatrului; de aceea prin o petiţiune ce face către Domn în 18 Februarie 1835, arată că voieşte a aduce din Paris noi actori şi a mai mari localul teatrului, care operaţiune după preţaluirea arhitectului Freywald ar costa 50,000 lei. Pentru aceasta el cere ca Domnitorul să'i faca concesiunile urmatoare:

1 Să i se dee o indemnitate anuală de 600 galbeni. 2) o reînnoire pentru 5 ani a contractului privitor la privilegiul actual, cu începere dela data expirării celui care i-a fost acordat. 3 Privilegiul exclusiv a oricărui bal mascat sau paré (de lux şi pentru durata totală a întreprinderii. 4) In caz când chiria teatrului actual pe viitor s-ar ridica, Fouraux se obliga sa zideasca un teatru la Copou mai mare decât acest actual, cu odai pentru toată trupa şi o ogradă, în care ar putea încăpea toate trasurile, ca sa nu se stingherească intrarea lor, apoi mai cere ca abonamentele lojelor sa-i fie garantate.

Pentru direcţie. Iscălit, *Baptiste Fouraux.*

Asupra acestei ceri urmează următoarea rezoluţie domnească: „Sfatul ocârmuitor va luà în băgare de samă propoziţiile jaluitorului şi mijloacele eforiei, închipuindu se o alcătuire, care să asigureze întreprinderea teatrului a fi in cea mai buna stare, şi prin anafora să ni se faca în grabă cunoscut". 21 Fevruarie 1835[1].

Trupa franceză în cursul acestui an, afară de reprezentaţia *Trente ans ou La vie d'un joueur*, melodrame en trois actes (abonament 15), anunţată prin un afiş autografiat ce se află în biblioteca Academiei Române, nu ştim, cè piese

1). Dos. Posteln. No. 263 din 1832—1837, din Arhiva Statului din Iaşi

a mai jucat. In foaia timpului nu aflam alta, decât că: în 26 Martie se închee stagiunea teatrala a anului 1835—1836, prin o reprezentaţie dată în beneficiul capelmaistrului I. Herfner 1). Iată ce ne spune despre aceasta, „Albina Românească“, No. 24 din 1835, pag. 96:

„Marţi în 26 Martie 1835, se vor închee reprezentaţiile teatrale acestui timp, şi direcţia au însemnat zioa aceia de benefis pentru D. Capelmaistru Herfner, dându-se în sara aceia vodevilul: *Soţia tulburătoare (Le diable à quatre)*; noi suntem încredinţaţi că nobleţa se va grabi a fi faţa la această reprezentaţie, spre a da un semn de preţuire a slujbelor D-sale Herfner, urzitorul capelei (musichiei) moldovene, şi compozitorul frumoasei uverturi în drama naţională *Dragoş*, precum şi a placutei opere *Diuber*“.

Trupa lui Fouraux, care începuse a jucà în Iaşi din anul 1832 şi care avea încheet cu guvernul un contract prin care i se dădea privilegiul de a juca singură piese în limba franceză şi i se acordase şi o subvenţiune bănească ca încurajare, după cum am vazut, pentru a pute fi menţinută în Iaşi unde-şi atrasese simpatia publicului cult, Guvernul Moldovii văzând ca nu se facuse nimic la cele cerute de fraţii Fouraux prin suplica lor din 18 Fevruarie 1835, îndreptată catră Domn, mencionata mai sus, se hotărăşte în luna Aprilie 1835, în urma stăruinţei acestora, a încheia cu ei un nou contract pe termin de cinci ani, cu începere din anul 1836, dându-le privilegiul exclusiv al balurilor mascate publice, plus o subvenţiune de 600 galbeni din partea Eforiei.

In această privinţa socotim nimerit a reproduce aici tradus în româneşte, contractul făcut în limba franceză şi

1). Iosef Herfner, părintele def. general Gheorghe Herfner din armata romînă, s-a născut în Presburg (Ungaria) la anul 1795.

După îndemnul mai multor boeri, cari l-au cunoscut în Cernăuţi, a venit în Iaşi pe la anul 1826, ca să deie lecţii de piano. In anul 1830 a fost numit capelmaistru la muzica Străjei pămînteşti în locul lui Rouschitzki Herfner a fost cel întăi care a format muzica militară din romîni la noi în Moldova. A fost asemenea capelmaistru la orchestra Teatrului de Varietăţi a fraţilor Fouraux. El dădea lecţii de piano şi era adînc cunoscător a contrapunctului şi a orchestraţiei. Pe lîngă piano, instrumentul din care cînta mai bine, era violoncelul. Ocîrmuirea, pentru serviciile aduse muzicei ostăşeşti ca răsplată, i-a dat 100 galbeni şi l-a înălţat la rangul de maior, cu ocazia retragerei sale din funcţiunea de capelmaistru, în anul 1838. In anul 1865 s-a săvîrşit din viaţă în Iaşi. Din compoziţiile sale notăm: Opera *Tobern* (Albina romînească No. 24 din 1835); *Oratoriu*, care s-a executat în anul 1835 în biserica catolică din Iaşi, cu ocazia morţii M. S. Imperatorul Austriei Francisc I (Albina romînească 1835, pag. 71); *Uvertura naţională* şi un *imn*, ce s'a cîntat la teatru în 7 Noembrie 1845, de orchestra şi de trupa romînă, cu ocazia zilei onomastice a Domnitorului Mihail Sturza (Alb. rom. 1845, pag. 349 şi 352). In anul 1847, a compus muzica la piesa *Armura* sau *Soldatul moldovan* (Alb. rom. 1847, pag. 116). In anul 1848 a compus muzica la comedia *Plumper* sau *Amestecătorul în toate* (Alb. rom. 1748, pag. 64).

încheiat de Guvern cu fraţii Fouraux, ce poartă numele de *Jurnal*, şi care e legalizat de Consulul francez din Iaşi, având data de 24 Aprilie 1835[1]). Iată l:

JURNAL

Statul administrativ, asupra autorizaţiunei Inalţimei Sale Domnitorul ţării, luând în băgare de samă propunerea d-lui Fouraux, director teatrului francez din Iaşi, a stipulat următoarele:

1 Guvernul va acorda d lui Fouraux un nou privilegiu pentru cinci ani, dela data expirării celui ce l-a avut până în prezent. Ii mai acordă şi privilegiul exclusiv al balurilor mascate publice.

2 Eforia va da între altele asupra veniturilor sale d lui Fouraux, pe fiecare an, până la expirarea contractului al doile. şase sute galbeni, care se vor plati în întâiul trimestru al fiecărui an, cu începere din anul 1836.

Pentru aceasta:

1. Dl. Fouraux se va îndatori a reînoi trupa sa, a mai mari şi în acest scop a aduce din Paris pentru stagiunea viitoare (toamna an. 1836) şase actori, din care patru bărbaţi şi două femei, care să fie tot de aceiaşi valoare artistică ca şi d-nii *Arthur* şi *Vallery*, a căror joc de scena a fost gustat de public. Printre aceşti artişti trebuie să fie cel puţin o femeie şi un bărbat, capabili de a îndeplini şi de a canta bine cele întâi roluri în vodeviluri şi opere comice, care nu conţin mari greutăţi. Ceilalţi actori trebuie asemenea sa cunoască canto. Se înţelege dela sine ca trebui să fie cel puţin trei femei capabile de a juca rolurile prime, şi că personalul trupei sa fie destul de numeros pentru ca, într-un caz de boala a vre-unui actor, reprezentaţiile să nu fie întrerupte sau rău jucate. Cu toate acestea, în caz de boala sau de indispoziţie subită şi justificată, se va putea cu consimţimântul comisiunei despre care se va vorbi mai jos, sau a doi din membri ei, în caz de trebuinţă, să se joace în locul piesei anunţate, o alta equivalentă şi în gustul publicului, după ce se va face aceasta cunoscut, fie prin afişe, fie mainte de reprezentaţiune prin anunciu verbal şi cuviincios.

2. Nici o reprezentaţiune nu va putea să aibă mai puţin de trei acte, fie în o singură piesă, fie şi în două. Operele, în vederea lungimei actelor, fac excepţiuni dela această regulă.

1). Vezi dosarului Postelniciei No. 263 din 1832 1837, pag. 64, aflat în Arhiva statului din Iaşi.

3. Dl. Fouraux va reînnoi repertoriul şi va face o culegere de piese moderne din cele mai preţuite şi mai plăcute publicului, şi de opere, aşa după cum s'a vorbit mai sus. O comisiune numită de guvern va fi însărcinată de a alege piesele, şi de a dirija ordinea reprezentaţiunilor, precum şi orice are raport la buna ţinere a teatrului.

4. Orchestrul va fi totdeauna complect, adică va avea acelaş numar de artişti ca şi în stagiunea din urmă.

5. Preţul lojelor va fi în totdeauna păna la expirarea contractului de 18, 17 şi 14 galbeni, pentru un abonament de 24 reprezentaţiuni; preţul scaunelor închise de 5 galbeni pentru acelaş timp, preţul intrarii doi sfanţi pentru parter şi un sfanţ pentru galerie.

6. In cazul când printre numarul actorilor ce se vor aduce din Franţa se vor afla şi cari sa nu placa publicului, direcţiunea va fi ţinuta de a-i schimba pe cheltuiala ei, prin alţi actori pentru stagiunea teatrala urmatoare.

7. Dl. Fouraux, se va obliga de a face în cursul anului curent, tot ceiace va fi necesar, fie înăuntru fie în afara teatrului, pentru a face îndemanatice şi lesnicioase toate esirile care sunt, pentru ca mulţimea sa se poata împrăştie şi sa nu se deie loc la înghesuiala.

8. In cazul când direcţiunea nu se va putea înţelege cu actualul proprietar a casei teatrale, pentru reînoirea contractului de închiriere la expirarea acelui care exista astazi, şi în cazul când guvernul va ceda numitei direcţiuni un loc pentru a se zidi un nou teatru, d. Fouraux va lua asupra sa de a face aceasta zidire, care se obliga a-i da o întindere mai mare şi mai spaţioasa decât aceia ce este astazi, cu condiţiune însă, a fi liber de a zidi după planul sau, bine înţăles şi cu aprobarea arhitectului oraşului. Işi rezerva cu toate acestea facultatea de a rezilia privilegiul sau şi de a renunţa la îndemnitatea anuala de 600 galbeni, dacă această zidire după chiar însuşi punctele stabilite despre care s-a vorbit, ar cere cheltueli mai mult decât mijloacele sale.

9 Orice contravenţiune din partea d-lui Fouraux, la condiţiunile mai sus enumerate, va atrage dupa sine reziliarea privilegiului şi a îndemnitaţii ce-i sunt acordate.

(Iscăliţi) *Alex. Ghica, L. Balş, N. Cantacuzin, N. Suţu.*

Este bine înţeles, că contraventiunile despre care s'au vorbit la art. 9, vor trebui pentru ca să atragă reziliarea privilegiului şi a îndemnitaţii, să fie bine constatate de cei în drept şi în afara de cazul de forţa majoră.

Primesc condiţiunile de mai sus

Baptiste Fouraux

Legalizat de Consulul francez, la Iaşi, în ceia ce priveşte iscălitura d-lui Baptiste Fouraux directorul teatrului francez din Iaşi.

No. 16. din 24 Aprilie 1835.

(L. S.)

Consul Franţei în Moldova

(Iscalit *A. Mimaut*

In urma acestora, Secretarul de Stat N. Suţu, văzând ca la art. 3-lea din mencionatul contract se prevede instituirea unei comisiuni care să aiba îndatorirea *de a alege piesele ce au a se jucà şi a povăţuì rînduiala reprezentaţiilor*, roaga pe Domnitor prin suplica data în zioa de 25 Septembrie 1835, ca sa rînduiasca acea comisiune. Iată acea suplica:

Pre Inălţate Doamne

In condiţiile contractului încheiat cu dumnealui Furo directorul Teatrului, pentru regulele reprezentaţiilor la pontul al 3 lea se zice: „o comisie rînduita de Ocîrmuire va fi însărcinată de a alege aceste piese şi de a povătui rînduiala reprezentaţiilor precum şi orice alta ce atinge de buna ţinere a teatrului" gios iscalitul dar spre îndeplinire aratatului pont, cu toata supunerea aduce la cunoştinţa Inalţimei Voastre, rugându-va plecat ca sa binevoiţi a întări persoanele ce veţi încuviinţa întru alcatuire acestei comisii spre a intra în cuvenita lucrare potrivit cu jurnalul No. 651".

Secretar de stat Al Inălţimei voastre plecată sulgă

N. Suţul

No. 1574

Anul 1835, Sept. 25.

Pe aceasta suplică, Domnitorul puse următoarea rezoluţie: „Această comisie va fi alcatuită de d-lui Hatman Grigorie Ghica, de Beizade Gheorghe Suţu şi de dl. Camil Baroţi, cari la întâmplare de trebuinţă se vor înţălege cu Postelnicu"[1].

Aceasta comisiune a alcatuit la noi cel dintaì Comitet Teatral.

---

1) Vezi dosarul Postelniciei citat.

CAP. V

Debutul lui Matei Millo Teatru de societate. Continuarea reprezentațiilor franțuzești.—Baluri mascate, circ, gimnastica, pancrame etc. Diletanți fii de boeri jucând o piesă românească împreună cu trupa franceză. Desorganizarea trupei franceze după moartea lui Baptiste Fouraux. Propunerea colonelului Mavrocordat și a lui Alex. Cantacuzin de a reorganiza trupa franceză și îmbunătăți localul teatrului și zestrea lui.

Gustul teatrului începea a se răspândi din ce în ce mai mult la noi; boerii prinseră a privi teatru ca un element de cultură: ei începură a se gandi serios la mijloacele ce sunt de întrebuințat pentru a se vedea și în capitala Moldovei un teatru românesc stabil, prin care să se deie românizmului un avant, deșteptând în acelaș timp în popor și simțul național.

Prin saloane, fiii boerilor începură a da în limba patriei mici piese teatrale, cari produceau o impresie din cele mai placute asupra auzitorilor, și pe nesimțite cu modul acesta se deștepta cultul pentru arta dramatică.

Unul dintre fii de boeri cu mare pasiune pentru teatru, era tânărul Matei Millo, care prin puterea talentului său pentru arta dramatică a pus în uimire pe toți cei ce l-au văzut, dela prima sa apariţiune în fața publicului.

La 25 Sept. 1835, cu ocaziunea unei serbări, date de logofatul Neculai Canta, la moșia sa Horodnicenii, s-a reprezentat într-un parc, unde scena era splendid iluminată și decorată cu brazi și flori, piesa *Peatra Teiului*, în care Matei Millo, pe atunci în floarea tinereții, jucà rolul unui bătrân *prisacar*, Alexandru Asaki pe *Plăeșul Codrat*, și tânărul Nicu Canta pe *Cimbru*.

Pentru acea serbare Elena Asaki a transcris versurile: *De câte ori în cursul vieții*, pe melodia franceză *Te souviens tu, disait un Capitaine*, care se cântà mai prin toate saloanele boerilor de pe atunci. Matei Millo a cântat această melodie înaintea lui Mihail Sturdza-Voda și a Mitropolitului țarii,

Veniamin, cari se aflau faţă la acea serbare, cu atâta simţire, încât a stors lacrimi dela numerosul public ce azista[1].

Tot în acel an Matei Millo, atras din prima sa tinereţa cătră arta teatrală, la a carei culme ajunsese, călcând în picioare prejudecările de familie şi de poziţie sociala, a organizat singur un *teatru de societate;* a compus şi jucat, devenind actor şi autor totodata, două piese originale: *Poetul romantic*[2]) şi *Postelnicu Sandu Curcă*, cari au avut mare succes[3]).

Faţa cu talentul timpuriu ce'l arata cu prisosinţa Matei Millo, mai mulţi prieteni dintre tinerii nobili ai epocei, fură entuziasmaţi de calităţile aratate de acesta, şi să hotărâră să înlesnească şi să contribue pentru a trimite pe Millo în străinatate, ca sa se instruească cât mai mult în arta dramatică, spre a putea mai apoi pune o temelie serioasă teatrului moldovenesc. Aşa acei tineri prieteni. au hotărât sa contribuească la organizarea mai multor reprezentaţii şi venitul ce ar produce acestea, să fie dat lui Millo spre a merge în strainatate şi a se instrui, drept care se şi tipari următoarea înştiinţare în foi răzleţe care se împarţiră în public:

„Tinerii noştri nobili ce cunosc râvna spre învăţătură şi împotrivitoarele încungiurări al prietenului lor Domnul Milo, ne gasind alt chip spre înlesnire ispravii acei învăţături în ţari străine, au socotit să dee vr'o zece reprezentaţii în folosul său; urmare de lauda ce nù poate jigni întru nimică cinstea acestui tânar, şi nu îndoesc a crede ca toata noblesa nu vă raspunde la îndemânatoare îmbrăţoşare la un aşa noblu ţăl".

Eşi în 9 Noemvri 1837.

*

Trupa franceza în faţa comisiunei teatrale instituită de guvern după cum am vazut. se silea din toate puterile să-şi păstreze renumele ce'l obţinuse, de aceia Direcţiunea caută ca repertorul teatral să fie compus din piesele cele mai alese şi morale.

Direcţiunea pe lângă actorii ce compuneau trupa a mai angajat pe artiştii: Alexis, Nicolina, Lieppe şi pe d-rele Mina şi Emilia, dupa cum se vede aceasta din afişele unul cu data din 8 Decemvrie 1834, când s'a jucat pentru beneficiul ar-

---

1) Vezi *Elena Asaki, Schiţă biografică* de T. T. Burada, în Convorbiri literare An. XXI, No. 7, pag. 639.

2) Tipărit în Iaşi la 1850, în Tipografia *Buciumul Român.*

3) Vezi G. Vărnav Liteanu. *Scrierile teatrale ale lui V. Alexandri* în Convorbiri Literare. An. IX pag. 382 şi *V. Alexandri,* Opere complecte, *Teatru.* vol. I, Prefaţa, pag. I, Bucureşti, 1875, ediţia Socec.

tistului Valery, piesele: *M. Jovial ou L'Huissier chansonnier*, vodevil în 2 acte de Théauton, şi *Les deux percepteurs* [1]), şi altul din anul 1835, când s'a jucat *Trente ans ou La vie d'un joueur* [2]), melodrame en trois actes, abonement 15, făcut pentru economie de directorul trupei franceze Baptiste Fouraux cu tiparnice unelete, despre care am vorbit, afiş care se află în biblioteca Academiei Române din Bucureşti.

Trupa franceză care fusese acuma mai de multe ori in Kişinău şi Odesa, unde daduse un şir de reprezentaţiuni, după încheierea stagiunei teatrale în capitala Moldovei, se duce pe la finele lunei Aprilie 1836 în Bucureşti unde a jucat mai multe drame, vodevile şi tragedii. Acolo ea fu bine primită şi publicul se îmbulzea cu mare curiozitate şi mulţamire a vedea o trupa aşa de bine întocmită, şi a auzi o limbă ce era mai la toţi cunoscută [3]). După succesul ce l obţinù în Bucureşti trupa se întoarce iaraşi la Iaşi, unde mai dă vre o câteva reprezentaţiuni în beneficiul unor actori.

*

Pe la începutul lunei Octomvrie 1836, începe stagiunea teatrala. Piesele ce se joacă sunt alese şi produc mare mulţămire publicului. Totul menea ca teatrul să meargă prosperînd în această stagiune, caci publicul îl frecventa cu mare staruinţă.

La 15 Noemvrie 1836, se joacă în al XVI-lea abonament *Les Empiriques d'autrefois*, comedie vodevil într'un act de Scribe. şi *Prosper et Vincent*, vodevil în două acte. Actorii cari au jucat în acéste piese au fost: Théodore, Valery, St. Jules, Casimir, Regetty, d na Lebrun şi d-ra Anna [4]).

Baptiste Fouraux având a regula nişte afaceri în Bucureşti pentru a se pune la cale cu direcţia de acolo în privinţa unor reprezentaţiuni ce ar fi vrut sa deie cu o parte din actorii ce compuneau trupa sa, se şi porneşte pe la începutul lunei Noemvrie 1836.

Cu aceasta ocaziune având a merge până la o moşie

1) Acest afiş se află în proprietatea D lui Doctor C. I. Istrati, e tipărit pe matasă albă şi bine pastrat

2) Această melodramă de Victor Ducange şi Dinaux s'a tradus de Căminarul C. Negruzzi şi s'a tipărit în Iaşi în anul 1835 în *Tipo Litografia Albinei*.

3) *Gazeta Teatrului naţional*. Bucureşti, No. 3, anul 1836, pag. 30.

4) Acest afiş e litografiat şi tradus şi în romîneşte prin: *Empiricii sau Doftorii din vechime*, se află în proprietatea D-lui Doctor Şeptelici-Andrieş. Vezi „*Arta*“ Revistă pentru Teatru şi Literatura. Iaşi, No, 14 din Fevruarie 1904.

în apropiere de Bucureşti, se duce, şi întorcându se pe la finele lunei Noemvrie, pe drum fiind calare, din întâmplare puşca ce o avea la oblâncul şelei se descarcă şi-i frînsă mâna, din care cauza peste câteva zile şi muri [1]).

Această tragică moarte pricinui mare tulburare şi mâhnire în toţi actorii trupei, şi fu una din cauzele principale —după cum vom vedea mai la vale a dezorganizării şi a încetarii reprezentaţiunilor trupei franceze a fratilor Fouraux.

După încetarea din viaţă a lui Baptiste Fouraux, fratele acestuia Joseph şi asociatul sau Ciabatti conduc afacerile teatrului francez. Reprezentaţiile urmează înainte regulat şi sunt frecventate cu placere de public; tot aşa sunt frecventate şi balurile mascate care sunt foarte animate, observându-se un mare lux în costume.

Posedând un bilet de intrare autografiat, scris în limba franceză [2]) pentru un bal mascat de lux cu data de 6 Fevruarie 1836, nu gasim de prisos a l reproduce aici. Iată-l:

CARTE D'ENTRÉE
AU
BAL PARÉ ET MASQUÉ.
du Jeudi 6 Février 1836.

1 Curierul românesc, Bucureşti, 1836, Noemvie 23, pag. 309.
2) Dat mie de dl. N. A. Bogdan publicist.

Pe lângă reprezentaţiunile teatrale şi balurile mascate, ca distracţiune pentru publicul iaşan, vine în Iaşi un neamţ, anume Kichheim, cu o panoramă, un ce cu totul nou. Iată cum se anunţă deschiderea panoramei:

Cu voia Ocârmuirei

Gios iscălitul va ave cinste a înfaţoşa în această Capitală a Moldovei încă aici nevăzuta

COZMORAMA

sau

PRIVIREA LUMII DIN O CAMARA

înfăţişată din cele mai frumoase cadre a întâilor zugravi de Paris, Berlin şi Petersburg, prin care avidoma se vad acele înfăţişate aşa parcă ar fi vii[1].

Mai aflăm încă, că pe la începutul lunei Decemvrie (1836 Charles Rappo începuse a da un şir de reprezentaţiuni la teatru de varietaţi, despre care nu putem da nici o relaţiune, căci în Dosarul Departamentului trebilor dinnăuntru No. 113 la pag. 51, unde am găsit aceasta, nu vedem scris altăceva, decât că: „Charles Rappo a început *comediile meşteşugurilor sale*", cari după spusa bătrânilor nu erau altaceva decât reprezentaţiuni de gimnastică.

In cursul anului 1836, se face oarecare îmbunătăţiri Teatrului de varietăţi se deschide o poartă despre casele Vornicului Ştefan Catargiu, şi osebit o portiţă despre casele Caminarului Spiru, menita pentru *eşirea pedêştrilor*[2]).

In anul 1837, Ianuarie 15, trupa franceză a reprezentat piesa *Angelo*[3]). In „Albina Româneascâ" (No. 6 din 21 Ianuarie 1837), gasim o dare de sama în limba franceza şi română, pe care o dam aici:

„Actorii francezi, cari sporesc plăcerile carnavalului nostru au dat Vineri, 15 Ghenarie spre benefisul d-lui *Teodor* dramul *Angelo sau Tiranul de Padoa* a lui Victor Hugo.

„Cu nu puţină plăcere s'au văzut, în asemene departare de Franţia, nemerita înfăţişare a unei compuneri atât de slavite. Nici odinioară nu s'au prezentat la noi o piesă cu mai plăcută mulţămire, încât ea ar fi putut îndestula si pe publicul altor capitalii. D lor Teodor, Jules, Madame Jenny

1) Dosarul No. 7744 număr roş a Agiei, anul 1833, aflat în Arhiva statului din Bucureşti.
2) Dos. Posteln. No. 236 din anul 1832—1837, aflat în Arhiva statului din Iaşi.
3) Piesa *Angelo tiranul Padovei* de Victor Hugo, a fost tradusă de C. Negruzzi si tipărită în Bucureşti în Tipografia lui Eliad, în anul 1837.

şi Lebrun, au dezvalit mult talant, adevărul şi expresia jocului lor, adesaori au adunat dela spectatori aplaozuri generale şi agonisite".

Pe când teatrul francez urma a desfata publicul prin piesele de teatru ce se dădeau, şi cari erau bine primite de public, vine în Iaşi vestita *trupa de călărie* a d-nei Laura de Back dirijată de Louis Soulié, care dă în luna Ianuarie 1837, un şir de reprezentaţiuni, în manejul curţii vechi, producând o distracţiune din cele mai plăcute, fiind un ce minunat pentru capitala Moldovei [1]).

In luna următoare 2 Fevruarie 1837, se reprezintă pe scena teatrului de varietaţi două vodeviluri franceze, cu concursul a doi tineri diletanţi fii de boeri, cari au jucat atunci în limba românească, o piesă de teatru. După cum am arătat mai sus, diletanţii moldoveni la cari gustul pentru teatru român, începuse a prinde rădăcini şi un avânt puternic de dezvoltare, nu aşteptau acum decât numai prilejul spre a-şi da sprijinul lor. Despre aceasta iată ce gasim în „Albina Românească" No. 10 din 1873, Fevruarie 4, pag. 45:

„Marţi 2 Fevruarie s-a jucat la teatru în benefisul D. Valeri vodevilele: *Bufonul prinţului* şi *Balul lucrătorilor*. Din deosebită privinţă pentru acest artist, doi tineri nobili au jucat în limba românească *Actorul fară de voie*; aceşti diletanţi asemene şi benefiţatul s'au primit cu aplaosuri de către o numeroasă adunare".

Deşi fiii boerilor începură a luà şi ei parte din când în când la reprezentaţiunile de binefacere şi a se sui pe scenă, înfăţoşându-se publicului ca actori şi jucând piese în limba românească, totuşi numele lor nu stă scris pe nici un afiş şi nici într-o dare de samă făcută prin gazete; prejudecările timpului încă nu erau învinse. Suirea pe scenă era încă în ochii multora considerată ca un ce înjositor, care degradează. Singur numai tânărul Matei Millo, fiu de boer

1) Impresia ce a făcut acest soiu de petrecere asupra publicului Ieşan şi modul cum e descrisă, ne face a da aici darea de samă ce o găsim facută în această privinţa în *Albina românească* No. 6 din 1837 Ian. 21. Iat-o: „Compania de călărie a Madamei L. de Bah diriguită de d-l Luis Sulie, alcătuită de 16 artişti, barbaţi şi femei, au dat aici la manejul curţii vechi, un şir de reprezentaţii numite *olimpice*, şi carele pentru mirarea de care s-au cuprins privitorii, au meritarisit această clasică numire. Ghibăcia, puterea şi sumeţia d-lor Sulie, Cochi, Cavalieni şi Raihenbah, feluritul lor joc, gustul costumurilor, înţelegerea cailor, au adus spectatorilor pururea nouă plăceri.

„Ne simţim datori a da cuvenite laude, întregii companii, şi mai ales directorului D. Sulie, care ni se pare chiar el, întâiul său, *Non-plus-ultra* între artiştii călăreţi".

moldovan, neținând seamă de prejudecările timpului, nu se rușinează a-și vedea numele său tipărit pe afise și prin darile de samă făcute prin gazetele timpului.

Păna la această reprezentațiune teatrul francez a mers regulat cu mari greutăți însă, de aici înainte se observă o lipsă de energie în toată trupa, actorii nu-și mai învațau rolurile ca în trecut, și jucau putem zice numai de mântuială. Baptist Fouraux, unul din cei mai buni actori, nu mai era acuma; moartea lui începe a se simți. In ceiace privește administrația teatrului, reprezentațiunile se dau neregulat și din când în când numai; discordia și intrigile intrase între actori; nu li se mai platea regulat salarele lor și din această cauză ei amenințau direcțiunea că vor întrerupe reprezentațiunile, tânguindu-se în acelaș timp și Consulului francez despre aceasta.

In fața acestor împrejurari cari amenințau teatrul a se desființa, se râdică atunci unii din boerii noștri iubitori de cultură și de dorința de a vedea și la noi teatru dezvoltându-se cât mai mult, și fac încercări de a-l susține, și a nu-l lasa în părasire, propunând guvernului de a aduce din străinătate noi actori, nu numai pentru jocul comediilor, vodevilurilor și altele, după cum era până acuma, cât și pentru cântatul operelor.

Așa vedem pe colonelul Mavrocordat și pe Alexandru Cantacuzin, că vin la Domn cu o cerere însoțită de un prospect, prin care se roagă sa li să deie voie ca să aduca, pe termin de 5 ani, din străinătate un număr de cinci actori de căpetenie, pastrînd din trupa veche numai pe cei ce au placut mai mult publicului. Asemenea se obliga a aduce decoruri și costumuri noi pentru garderoba teatrului. Pentru toate acestea ei cer dela guvern să li se deie o subvențiune de 800 galbeni, cu adăogire, ca toți acei ce *vor veni cu feliuri de jocuri* precum voltijeri și acrobați, etc. să fie îndatoriți a se învoi mai întâi cu direcția teatrului.

Iată dăm aici suplica și Prospectul boerilor despre cari am vorbit[1].

1) Dosarul Postelniciei Pentru ținerea teatrului după moartea lui Baptist Furo. No. 976 din 1837—1850, aflat la Arhiva statului din Iași.

Pre Inalțate Doamne

„Supusele slugi a Inălțimei Voastre, văzând că ținerea teatrului aŭ ajuns în poziție de a se curma cu totul, din pricina că nici un feliu de măsuri nu se văd luate pentru siguripsirea unei așa de moralicești petreceri în patria noastră, am socotit de folos daca Înălțimea Voastră veți binevoi a încuviința, să luăm asupra-ne însarcinarea pentru ținerea în dreptați de directori și, înbunătățirea lui pe viitorime. De aceia gios iscăliții supunând precăutării Inălțimei Voastre alăturatul pe lânga aceasta Prospect, înbunătățirea ce prin personalnică stăruință au dorit a da spectacolului teatral, cu o reformă însemnată și condițiile cu care am puteà luà ținerea lui, întru tot plecat rugăm, se avem Inalta Voastră poruncă spre dezlegare".

(semn.) *Colonel Mavrocordat,* *Al. Kantacuzin*

29 Martie 1837
Eșii.

PROSPECT

Având în privire ca *Teatrul Varietăților* din Iași, este cea mai însemnata și plăcută petrecere a nobleței și a publicului din această capitalie, și ca din pricina nechibzuirei de către antreprenori, și lipsa neaparatelor mijloace, este acum într'o poziție de la care se poate aștepta negreșita cădere și curmarea lui, și văzând silința ce și Ocarmuirea întrebuințează pentru conservarea acestei moralicești petreceri, gios iscaliții patrioți, dorind a pastra în avantajul și dorinta publicului această neaparată petrecere, ce este statornicită în toate ter murile Evropii, și dă dovada civilizatiei, și având de îndemnare catră acest sfârșit, A mijloacele neinteresului (căci întregul venit al teatrului urmeaza a să întrebuința numai în lefile actorilor, din care venit pană acum s'au împărtășit și antreprenorii cu cea mai mare parte. B) Cunostința obiceiurilor și a placerii (gustului naționale, și în sfârșit deosebitele îndemănari însușite staruinții patriotice.

„Cu toate că ținerea teatrului pe viitorime, întimpină acum mai simțitoare greutăți, pentru că publicul din zi în zi se luminează în critica și talentul actorilor, precum slujește pildă deschiderea lui; caci la început, o mică trupă de acrobați ce întaiași dată a încercat scena, cu îndestul mai înjosit talent înpotriva aceluia ce astăzi vedem pe scenă, aducea atunci mai mult impresion și plăcere, și dar neaparat este, ca pe vii-

torime să se numiasca actori mai buni în privirea acelor de astăzi.

„Gios iscăliţii se îndatoresc, ca luînd direcţia teatrală în dreptăţi de antreprenori, se adaogă trupa prin aducerea înca a 5 actori noi în chipul următor:

Se vor aduce din nou

		galbeni
1)	Intăia damă (Prima donă) cantatriţă, pentru cântatul operelor şi giucatul vodevilurilor . comediilor cu leafă până la	. 380 # pe an
2)	Prim tenor (întăi cântăreţ) până la . . .	. 380 „ „ „
3)	Un al doile comic	. 160 „ „ „
4) 5)	Doi actori pentru feliuri de roluri mici . .	. 160 „ „ „
		Peste tot # 780 pe an [1])

„Din aceştia ce se află acum, se vor opri acei mai buni daca vor vroi a ramâne, iar de nu, apoi se vor aduce alţii cu asemeneaş talent.

„Actorii se vor aduce pe termin de doi ani, şi se vor alcătui, cà daca ei vor place în anul întâiu vor fi ţinuţi şi pe al doile an, iar de nu, se vor schimba, ei vor juca vodeviluri, comedii, dramuri, şi opere la trebuinţa.

„Costumuri se vor aduce noi pentru garderoba teatrului, precum şi decoraţii nouă.

„Cu nişte asemene masuri daca direcţia teatrala se va încredinţa gios iscaliţilor pe termin de 5 ani, ei se îndatoresc a fi şi antreprenori, şi a unelti, o simţitoare îmbunătaţire şi prefacere în actorii franţuzeşti, precum mai sus s'a arătat. şi în orchestrul teatrului ; cu aceasta ca pentru toate aceste îmbunătăţiri, sa se adaogà pe lângă convenţia de 600 # pe an. ce până astăzi s'a dat teatrului, încă 400 #. dar, numai pentru anul întai se vor da soma de 1000 #. avand a se cheltui cu aducerea actorilor noi, iar pentru ceilalţi patru ani, câte 800 # pe fieşte care an, care sa se plătească la începutul anului, adecă către 1 Mai. caci de atuncea începe regularisirea actorilor.

„De însemnat este că din sporul de 200 # ce cer gios iscăliţii pe an, îmbunataţirea se poate socoti de 1000 #, caci 780 # va ţine precum mai sus s'a arătat aducerea numai a cinci actori pentru adaogirea trupei, deosebit de chiria teatrului ce pana acum nu s-a platit, şi cere trebuinţa

1 După adunarea făcută de noi, totalul lefii actorilor nu corespunde cu cifrele de mai sus. Nota autorului.

a se închiria. iar pentru înlesnirea sumei în cheltuiala drumului se vor slobozi acum înainte acei 1000 # pentru anul întăi, şi deosebit odată pentru totdeauna, vor plăti câte zece galbeni, familiile ce vor vroi a ave loje la rangul întăi, şi acei ce vor plati vor ave protimis asupra acelor loje.

„Pe aceste temeiuri, teatrul se va ţine cu toată orînduiala căzută şi în buna stare, şi cu aceleaşi întocmai privileghiuri, cu care până astazi au fost date familiei Furo, cu adăogire că toti acei ce vor veni cu feliuri de giocuri, precum voltijeri şi acrobaţi, şi orice alţi ce pentru bani vor vroi a se arata în public, se fie îndatoriţi a se învoi cu direcţia teatrală.

„Totodata alegerea piesurilor se vor încredinţa gios iscaliţilor, sub a lor raspundere, care se vor aduce din Evropa, cele mai noua de la un anume librer ce se va plati întru aceasta.

„Fiindca casa în care acum se află teatrul, este scoasă în mezat. şi nu se poate năimi, apoi Ocârmuirea se siguripsasca de la proprietariul luarea pe cinci ani cu un preţ hotarît şi masurat".

(iscalit : *Colonel Mavrocordat*

Această încercare a boerilor Moldoveni din ce cauză nu se ştie a rămas fără de nici un rezultat.

Acuma dupa moartea lui Baptist Fouraux, teatrul mergea din ce în ce tot mai rău, toate sforţările facute de fratele sau Joseph Fouraux pentru a-l menţine, au fost zadarnice, de aceia acesta face cunoscut în 14 Aprilie 1837, Secretaria tului de Stat, că nu mai poate ţine teatrul [1]).

Mai urmeaza apoi în cursul verei nişte reprezentaţii date de acrobaţii Ghinsberg şi Jilbert cari împreună cu o trupa de gimnastici desfăteaza timp de mai multe săptămâni publicul din capitala Moldovei. Aşa ei încep în 20 August 1837, un şir de reprezentaţii cu *tururi de tarie*, cari produc o distracţiune din cele mai plăcute [2]).

---

1) Dosarul Postelniciei No. 263 citat, pag. 119.

2) Vezi: *Della* pentru comedianţi şi alţi straini ce vin de prin alte ţări aici în Capitală, spre a-şi arăta feluritele lor meşteşuguri, No. 32 din 1837, ce se află în Arhiva comunei Iaşi.

CAP. VI

Diferite propuneri pentru aducerea în Iaşi a unor trupe de comedie şi operă, franceza, germană şi italiană. Propunerea boerilor St. Catargiu, Alexandri şi Gh. Asaki, de a lua ei întreprinderea teatrului francez şi românesc. Contractul încheiat cu Domenico Castiglia pentru aducerea în Iaşi a unei trupe de operă italiană. Teatrul lasat în părăsire.

In urma declaraţiunei despre care am vorbit a lui Joseph Fouraux că nu mai poate ţine teatrul, parte din actori prind a se împrăştie părasind ţara. Faţa de această descompunere a trupei franceze Joseph Fouraux, însufleţit de dorinţa ce pururea a ávut de a nu lasa teatrul să se nimiceasca, intra in vorbă cu unii din actori ce mai rămasese, punându-se la cale cu ei ca să înceapă iarăşi reprezentaţiunile teatrului francez.

In acest scop deci pe la finele lunei August 1837, face împreună cu Paolo Ciabatti o propunere la Consiliul Administrativ, ca să li sa deie voie să aducă o trupa franceză, care în unire cu actorii ce mai ramăsese, sa joace drame, vodeviluri, comedii şi opere.

Pe la 1 Septembrie 1837, se prezinta un neamţ Ignatz Frisch, şi face şi el guvernului o propunere, ca să aduca o trupă nemţască să joace opere. pentru care, să se încheie un contract pe termin de trei ani.

La 17 Septembrie 1837 vine apoi un italian Domenico Castiglia, cu un *Progetto teatrale (proiect teatral)*, prin care propune ca să aducă şi el la Iaşi o trupă, care sa fie obligată să joace 37 de opere, iar personalul trupei să fie compus după cum urmează:

1) Prima Donna Soprano	7) Primo tenore
2) Prima Donna Contralto	8) Primo Basso Cantante
3) Prima Donna di supplemento	9) Primo basso comico
4) 2-da Donna	10) Tenore di supplemento
5) Altra 2-da Donna	11) Basso generico
6) 3-a Donna	12) 2-do Tenore

6 corişti
Orchestru complect [1]).

In contra acestor propuneri facute de aceşti antreprenori straini, se ridică trei boeri moldoveni iubitori de cultura şi de prosperarea teatrului: Vornicul Stefan Catargiu, Alexandri şi Aga Gheorghe Asaki, cari în anul 1836 Noemvrie 15, înfiinţase o şcoala de muzică şi declamaţiune sub numele de Conservatorul filarmonic-dramatic şi despre care vom vorbi mai departe, susţinând ca teatrul acestor întreprinzători straini, nu va putea satisface dorinţa publicului, care acum nu se mai poate mulţami numai simplu cu reprezentaţiuni de opere, fară a i se da încă şi drame, vodeviluri, comedii şi altele.

In acest scop deci se hotarăsc sa aducă o trupă straina care sa joace opere, drame şi comedii, staruind din rasputeri pe lânga Ocârmuire şi facând tot ce li statea prin putinţa numai ca să poata reuşi, de oarece ei vedeau în reprezentaţiunile actorilor trupei străine şi o şcoala pentru elevii conservatorului filarmonic-dramatic, îndatorindu-i sa joace cel puţin odată pe săptamână.

Iata arătam aici cererea facuta la Domn:

Prea Inalţate Doamne [2])

„Conservatorul filarmonic, câştigând dreptate de a desfata pe public prin începatoarele sale reprezentaţii în limba patriei şi de care fireşte toata obştia cu mulţamire s'au împartaşit din ceasul îmbunătaţirei ce aţi bine-voit a'i hărazi, s-a nevoit cu toate chipurile a dovedi în viitorime bunul ei scopos pentru care au primit aceasta sarcină.

„Fiind însa ca până a veni el în stare de a putea cu desavârşire a împlini a sa chemare, mărturiseşte trebuinţa ce urmează pentru a obştiei desfatare de opere, drame si comedii în limbi straine, aşteptând a se închipui aceasta prin alte mijloace, care de vreme ce pană acuma încă nu se văd,

1) Della Postelniciei No. 978 din 1837 1846, aflată la Arhiva Statului din Iaşi. pag. 8.
2). Vezi dosarul Postelniciei, No. 976 din 1837, pag 12, aflat la Arhiva Statului din Iaşi.

după dorința ce are, iea îndrăzneala a propune aducerea unei trupe pentru împlinirea celor sus zise.

„Pe asemene prințipii întemeindu-sa, fiind trebuință neaparata a avea o casă de Teatru pentru reprezentațiile Conservatorului său și pentru acele a reprezentațiilor streine, jos iscaliții află tractarisind pentru încheerea unui contract de închiriere a Teatrului pe termin de șese ani, spre înlesnirea următoarelor lucrări:

In iarna aceasta s-ar da cel puțin odata pe saptămână în limba patriei reprezentații, iar în carnaval baluri masche alte desfătări plăcute; venitul teatrului va fi parte între buințat spre întimpinarea cheltuelii acestor lucrări, iar parte intru alcatuirea unui capital trebuincios de a aduce o trupa franceza sau italiană cel mult pană la 1 Fevruarie viitor.

Primind Conservatorul cu asemene drepturi și chiar soma de 600 galbeni pe an hărăzită până acum Teatrului public din partea ocârmuirii, cu aceste mijloace socotește a putea îndestula asemenea trebuință însemnatoare spre multămirea obștiei".

Al Inalțimei Voastre prea plecate slugi: *Catargiu Logofat, Vasile Alexandri Spatar, Gh. Asaki Aga.*

No. 33
Anul 1837, Sept. 18.

Domnitorul de atunci, Mihail Sturza, pune cu data din 19 Septemvrie, următoarea rezoluție pe această cerere:

„Sfatul nostru, având în vedere și această propoziție, va face acea mai cuviincioasa punere la cale".

Aceasta propunere a boerilor dupa cum se va vedea mai la vale, n-a avut nici un rezultat, caci cu puține zile mai înainte se ivise înaintea Sfatului Administrativ italianul Domenico Castiglia cu un proect de teatru, despre care am vorbit îndatorindu-se a aduce o trupă, care să joace cele mai renumite opere de pe teatrele din Europa, fiind stagiunea teatrală șese luni, în care timp sa deie 72 reprezentații, destinând o zi pe saptămâna pentru reprezentațiile teatrului moldovenesc, când atunci va da și decorurile trebuincioase. In contractul ce-l vom arata mai la vale se va vedea și alte obligațiuni ce și-a luat asupra sa, cerând pentru toate aceste ca guvernul să-i deie o subvențiune de 800 galbeni.

Despre toate aceste Departamentul marii Postelnicii, prin adresa No. 1659 din 22 Sept. 1837, face cunoscut prințului Neculai Suțu membru Extraordinar al Sfatului Administrativ, următoarele:

Departamentul
Marii Postelnicii
a
MOLDOVEI
No. 1659
1837 Septembrie 22 zile.

Luminărei Sale Beizade Neculai Suțu mădular extraordinar a Sfatului Administrativ.

Conservatorul Filarmonic prin înscrisul catră pre Inaltatul Domn sub No. 33, au propus mijloacele care ii sunt neaparate pentru ținerea teatrului în limba națională și a aduce o trupă în limba straină, acest înscris Inalțimea sa cu buiurdiu din 19 a curgatoarei luni, îl recomendueşte sfatului ocarmuitor, ca: „Având în videre această propoziție sa faca cea mai cuviincioasă punere la cale". La tratația dar acestei împrejurari, sfatul luînd aminte că cu asemene antrepriză mai înainte s'au aratat și un numit *Castilie*, cu care s'a fost urmat și alcătuire, remaind numai a da chizeşie la închierea contractului pentru siguripsirea banilor ce au propus a i se slobozi, au închiet socotința pe care jos iscălitul are cinste a o face cunoscut Luminărei Voastre ca în privirea împrejurărilor de mai sus sa se protimisască pe Castilie, fiind în videre a se lasa şi pentru representațiile moldoveneşti câte o zi pe saptămână gratis, şi osebit fiindcă casele de teatru urmează a fi trebuitoare ori pentru care ar primi asupra-i o asemenea întreprindere. Luminarea Voastră să binevoiți a intra în alcătuire de închiriere acelor case pe socoteala Ffoiei si sevarşind alcătuire cu proprietarul lor, să binevoiți a împartaşi ştiința despre rezultat, iar spre lamurirea celor propuse de Conservator sa însoțeşte aici copie numerarisitului său adres.

Marele Postelnic Secretar de stat
C. Catargiu vel Postelnic [1].

In urma acestei însarcinari Beizade Neculai Suțu, încheie un contract cu Castilie, şi aduce aceasta la cunoştința Inălțimei Sale Domnitorului, prin urmatoarea anafora:

Pre Inalțate Doamne.

„Dupa porunca Inalțimei Voastre, cu care m-ați împuternicit a starui pentru alcătuirea aducerei unei trupe dramatice, întrînd în tratație cu d-l Castilie, care se însarcinează a aduce o trupa de operă, am închipuit condițiile după care

1) Vezi dosarul Postelnicici No. 978, din 1837 1846, pag. 10, aflat în Arh. Statului din Iaşi.

el primeşte asemene îndatorire. Aceste condiţii s'au supus sfatului cârmuitor, împreună cu înscrisul Conservatorului filarmonic, îndreptat la sfat cu luminat buiurdiu a Inălţimei voastre, iar sfatul luându-le în tratatie pe de o parte a încuviinţat de a se protimisi propunerile lui Castilie ce mai înainte apucasă a întra în alcătuire, iar pe de alta au însarcinat pe gios iscălitul ca să se înţeleaga cu doftorul Pereţ pentru închirierea caselor de teatru pe socoteala Eforiei; în urmarea căreia sluga Inălţimei Voastre tratarisând cu D-lui Pereţ, mai înainte de a se închie contractul au socotit de trebuinţa a să vizita încăperile teatrului spre a se vedea atât starea siguranţiei binalelor cât şi de urmează trebuinţa de vre-un meremet; şi dar după cerirea adresuită catră Departamentul din lăuntru însărcinându-se întru aceasta pe D-lor oraşanescul vel Agă, Maiorul Singurov şi pe Arhitectorul Fraivald, raportul primit de la rînduiţii să supune aici în alăturare spre pliroforiea Inalţimei voastre, şi cheltueala cerută pentru meremeturile neaparat trebuitoare.

Pe lângă aceste gios iscalitul îndrăzneşte a aduce la cunoştinţa Inălţimei voastre că va mai fi trebuinţa de o mică cheltuealǎ pentru pregatirile trebuitoare în ogradă spre înlesnirea comunicaţiilor, ca sa poată poliţia cu pazirea bunei orînduelì, a departa tot feliul de nepriincioase întâmplari, supuind tot odată atît condiţiile contractului cât şi chizaşia dată de D lui Hatmanul Alecu Roset pentru siguripsirea darii înainte a 800 galbeni, gios iscălitul roaga pe Inalţimea voastră, că, de veţi încuviinţa aceste lucruri împartaşindu le sfatului spre îndeplinire, să binevoiţi a da tot odată deslegare asupra urmatoarelor punturi:

1 Cum sa înlesneasca slobozirea sumei de 800 galbeni, ce este neaparat a se numara acum de vreme ce Eforia se află in nemchipuire, căci macar parte din pomenita suma de să va da de către Eforie şi atunci trebuie să ei din Visterie din poşlina săului.

2 De unde se ei suma trebuitoare pentru meremeturi, şi aceia ce s'ar mai cere pentru pregatirile din ograda.

3 De încuviinţaţi preţul 200 galbini pentru închirierea teatrului pe trei ani, şi de are voie gios iscălitul a închie şi contract pe acest termin în socoteala Eforiei.

4 De vor primi înalta încuviinţare propunerile de mai sus, gios iscălitul îndrăzneşte a va arata ca va fi de neaparat a se rîndui de pe acum o comisie precum Inălţimea voastră veţi bine voi a încuviinţa, a carei îndatorire sa fie urmatoarele:

A De a închie contract casei teatrului şi a le primi în a sa dispoziţie.

B) De a sevîrşi meremetul trebuitor şi a propune Inăl-

ţimei voastre închipuirile ce va socoti neaparate pentru paza bunei orîndueli.

C Păn la sosirea trupei a închirie teatrul de va urma trebuinţă de vr'o representaţie şi a da pan atuncea şi baluri măscuite în folosul Eforiei.

D A avea şi în urma epistasia teatrului urmând a apro barisi şi reprezentaţiile ce să vor da potrivit cu art. 12 a contractului.

Aceste gios iscălitul socotind de datorie a le aduce la cunoştinţa Inalţimei voastre, vă aşteaptă cu supunere dislegare de urmare.

A Inălţimei voastre plecată slugă

1837 Septembrie 26.

N. Suţul

Asupra acestui raport Inălţimea sa Domnitorul pune urmatoarea resoluţie:

„Se orîndueşte în aratarea comisiei pe Bezede Neculai Suţu şi pe Vel. Postelnic Constantin Catargiu, cari vor pune în lucrare cele cuprinse în aceasta anafora ce sa încuviinţază. Banii pentru meremet se vor slobozi de visterie din paragraful celoi extraordinare. Contractul se va închia de Eforie care va plăti chiria teatrului. Opt sute galbeni ce sunt a se numara acum se dau de noi spre înlesnirea Eforiei, care prin zapis se va îndatori ai respunde fară dobânda".

1837 Septembrie 27. (iscălit *Mihail Sturza Voevod*[1]).

Iata arătam aici şi chizăşia dată pentru Domenico Castiglia de către Hatmanul Alecu Roset prevăzută în Anaforaua aratată[2] :

„Pentru siguripsirea către ocarmuirea locală a sumei de 800 galbeni ce se cuvine a sa slobozi antreprenorului pentru aducerea unei trupe de operişti din Italia, D. Domenico Castiglia dupa contractul ce au închiet cu ocârmuirea, gios iscalitul prin aceasta siguripsăşte cu a sa avere nemişcătoare ce are în Moldova suma de mai sus aratată de 800 galbeni, cu aceasta însă că după sosirea aici a trupei potrivit cu alcatuirea contractului, această chizăşie nu va ave mai mult nici o tărie, rămăind ca o hârtie alba şi întorcîndumi-se înapoi".

In Iaşi, 1837. Septembrie 28.

(iscalit) *Alecu Roset Hatman.*

1) Dos. Postelniciei No. 978 din 1837—1846 pag. 18. aflat la Arhiva Statului din Iaşi.

2) Dosarul Postelniciei No. 978 din 1837—1846, pag. 26 Arhiva Statului din Iaşi.

Inainte de a se încheie contractul cu Domenico Castiglia şi a se închirie Teatru de Varietaţi pe sama Eforieĭ după cum era prevazut prin contract, Bezede Neculai Suţu a orînduit o comisiune compusa din Aga oraşului, ingi erul statului Maior Singurof, şi arhitectul Freywald, ca sa cerceteze daca casa lui Talpan în care se afla teatrul, şi pe care o cumparase acum doctorul Pereţ, este destul de solida ca publicul sa fie în siguranţă tot timpul reprezentaţiilor.

In urma cercetărilor facute, comisiunea face cunoscut prin raportul No. 11,508 din 22 Sept. 1837, îndreptat catra Departamentul trebilor din nauntru, ca casa Teatrului este destul de solidă.

Avându-se în vedere cele conţinute prin acest raport, se încheie apoi contractul ce urmeaza, facut în luna Octomvrie, în limba franceză, pe care noi îl dăm aici în romîneşte:

Contract încheiet între guvernul Moldovei şi d-l Domenico Castiglia, antreprenorul operei italiene[1].

Art. 1. D-l Castiglia se obligă a aduce în Iaşi o trupă de artişti dramatici italieni în stare a da operele cele mai cautate şi cele mai cu renume pe teatrele Europei, şi compusă după cum urmează:

1) De o întăia cântăreaţă soprano
2) De o întăia „ contra-alto
3) De o întăia „ suplinitoară
4) De o a doua cântăreaţă
5) De o a doua suplinitoară
6) De o a treia cântăreaţă
7 De un I-iu tenor
8) De un I-iu bas
9) De un buf
10) De un tenor suplinitor
11) De un bas zis generico

Afară de aceştia încа de 6 corişti. Orchestru va fi compus într-un mod analog cu operele ce se vor pune în scena, şi pentru acest scop antreprenorul se îndatoreste a angaja numărul necesar de artişti după lista următoare:

NOTĂ

De muzicanţii de care avem nevoie pentru a complecta un orchestru de mijloc[2]):

Trei primi violini
Trei violini secunzi
Două alte (viole)
Un violoncel
Un contrabas
Un flaut
Un oboe

---

1 Vezi dosarul Postelniciei No. 978 din 1837 1846, pag. 24 şi 47 aflat la Arhiva Statului din Iaşi.

2) Această notă nu se află în contract, ci e scrisă pe o filă de hîrtie aparte, aflată la pag. 32 a dosarului Postelniciei No. 978 din 1837—1846 citat, şi am adăogat-o aici, spre a să întregi contractul. (Nota autorului).

Art. 2. D-l Castiglia se îndatorește ca artiștii cari compun trupa și mai cu sama acei de ordinea întaia, să aibă calitatile și capacitățile necesare și analoage cu rolurile ce li se dau sa joace, astfeliu ca sa poată respunde așteptării guvernului și publicului din Iași.

Art. 3. Decorurile și costumele care vor trebui să corespundă la fiecare reprezentație cu sujetul piesei și să fie, în totdeauna în buna stare, vor fi pe seama antreprenorului.

Art. 4. Trupa va trebui sa fie angajată de catră d-l Castiglia pe timp de trei ani, câte șese luni pe an, în chipul următor:

Art. 5. Pentru anul curgător reprezentațiunile vor începe in luna Decemvrie, și vor urma atât timp cât va permite stagiunea; dacă cele întâi șese luni nu vor putea fi complectate în anul întai, reprezentațiile care nu ar fi date, vor fi împarțite pe anii subsequenți. Pentru anii următori, deschiderea teatrului se va face în luna Octomvrie.

Art. 6. Guvernul acorda d-lui Castiglia, localul teatrului gratis, având respunderea antreprenorul în caz de incendiu; pe dinăuntru, cu obligațiune al restitui tot în acea stare, în care i se va încredința după inventar.

Art. 7. Afară de aceasta, guvernul va da d-lui Castiglia o subvențiune anuala de 800 galbeni, în chipul următor: adeca 800 galbeni prin anticipație în opt zile de la data închierei acestui contract, 800 galbeni la 1 Oct. 1838, și 800 galbeni la 1 Oct. 1839. In ceia ce privește suma ce trebue sa se plateasca acuma prin anticipație d-lui Castiglia, acesta este ținut a da o chizășie valabila pentru siguranța mai sus numitei sume, chizeșie care nu va fi în vigoare decât până la sosirea trupei în Iași, și nu va putea fi atacată decât în cazul când d. Castiglia, nu va respunde îndatoririi luate de a aduce trupa în chestiune

Art. 8. In afară de subvenție, antreprenorul va avea privilegiul excluziv a balurilor mascate publice și a reprezentațiilor dramatice în genere, precum și a tot soiul de reprezentații cari se vor da în sala teatrului, mai mult încă, și privilegiul bufetului teatrului.

Art. 9. O zi pe săptamână, afară de Duminici și zilele destinate reprezentațiunilor italiene, va fi destinate pentru reprèzentațiunile teatrului moldovenesc, și în acest caz decorurile vor fi date trupei moldovenești. Toate celelalte cheltueli vor fi pe sama sa.

Art. 10. Prețul lojelor de rangul I va fi de 27 ½ galbeni pentru 36 reprezentații, acele de rangul II 20 galbeni, iar benuarele 22 galbeni. Prețul parterului și a intrarii rămân aceleași care au fost și până acuma.

Art. 11. In intervalul anual de şese luni, trupa va fi ţinută a da 72 reprezentaţii din cele mai alese.

Art. 12. Reprezentaţiile nu vor putea fi date, dacă nu vor fi aprobate de o comisiune pe care guvernul o va numi în acest scop".

După încheierea acestui contract, cea întăi îngrijire a lui Castiglia a fost aceia de a avea un orchestru ca să poată corespunde cu operele ce se vor jucà. De aceia pe lângă artiştii cari compuneau orchestru pe atunci, şi cari erau: d-nii *Dopler* şi *Cuna*, violonişti I; *Schultz* şi *Vecsler*, violini *Dopler* şi *Cuna*, violonişti I; *Schultz* şi *Vecsler*, violinĭ trabas[1], Castiglia a căutat sa mai mareasca numarul lor, angajând pe mai mulţi muzicanţi pentru instrumente de suflare de lemn şi alamă, doba mare şi timpane.

Cu toate ca s'a respins propunerile întreprinzătorilor străini, precum şi a boerilor moldoveni despre care am vor-bit, cu toate ca s-a încheiat contract cu Domenico Castiglia pentru aducerea unei trupe de operă în Iaşi, cu toate că s-a admis a să da anticipat 800 galbeni lui Domenico Castiglia. pentru aducerea artiştilor din Italia, cu toate ca s-a depus chiar o chizeşie în scris de Hatmanul Alecu Roset pentru îndeplinirea angajamentului lui Castiglia, ceeace ne arata iubirea cea mare ce aveau boerii din timpurile vechĭ pentru teatru şi muzică; totuşi nimic din toate aceste nu s'au îndeplinit.

Din o adresa a Consulatului francez, No. 299 din 11 Decembrie 1837, făcută către C. Catargiu, secretar de stat[2], se vede că acest Domenico Castiglia ajunsesa la o scapătaciune complecta, fiind purtat numai cu vorbe, pierzându-şi timpul prin Iaşi, ne mai având nici cu ce se întoarce în ţara lui; astfeliu că numai în urma acestei adrese a Consulului francez, s-a dat lui Castiglia din *înaltă poroncă*, 30 galbeni, cu care sa se poată întoarce în patria lui.

---

1) Numele acestor artişti stă scris pe nota anexată la art. 2 din contract.

2) Vezi dosarul Postelniciei No. 978 din 1837 1846, pag. 30, aflat la Arhiva Statului din Iaşi.

CAP. VII

Propunerea lui Paolo Ciabatti și a lui Théodore Gaffrey, și contractul încheiat cu ei pentru aducerea unei noi trupe franceze. Sosirea trupei lui Filhol din Odessa. Debutul lui Neculai Luchian și altor elevi din Conservatorul românesc.— Trupa Madamei Brojnitz.

Publicul care era nerăbdător sa vadă începându-se iarăși reprezentațiunile trupei franceze, ce erau așa de placute și bine primite, se întreba care sa fie oare cauza ca guvernul nu iea nici o dispozițiune în ceiace privește teatrul, ce acuma încetase cu totul. Incepuse luna lui Noemvrie, și teatrul tot nu se deschisese încă; nu era alta distracțiune în capitala Moldovei, decât *Cozmorama neamțului Carol,* care cu *învoirea Adgiei* se așezase în dughenile Pașcanului, în ziua de 6 Noemvrie 1837[1]).

Paolo Ciabatti însă, fostul casier și coasociat al trupei fraților Fouraux, vazând ca teatrul era amenințat a se distruge cu desavârșire, în dorința lui cea mare de a-l vedea iarași în splendoarea în care fusese odinioară, se hotarăște a nu-l lasa în părarasire. De aceia asociindu-se cu Théodore Gaffrey, reînoește cererea catra guvern ca să li să deie lor antrepriza Teatrului de Varietați, pentru stagiunea anului 1837 1838, cu condițiune ca ei sa aduca o trupă de actori francezi, cari să joace vodeviluri, comedii și mici opere, dând și o zi pe săptamâna pentru reprezentațiile moldovenești,—date de elevii Conservatorului Filarmonic Dramatic, și despre care vom vorbi mai departe—pentru care reprezentațiuni vor da gratis atunci și decorurile ce sunt în ființă la acel teatru, îndatorindu-se guvernul pentru aceasta, a le da o subvențiune de 600 galbeni. Aceste condițiuni primindu-se de Ocîrmuire se și încheie contractul ce urmeaza, care e scris în limba româna și franceză[2] ;

1) *Della* pentru comedianți citată mai sus și aflată la Arhiva Comunei Iași.

2) Dosarul Departamentului trebilor din năuntru No. 113 din 1836—1846, pag. 58 aflat la Arhiva Statului din Iași.

Contract ce se urmează între Stăpânirea Moldaviei și între DD. Ciabati și Teodor, întrebuințătorii teatrului franțuzesc.

Art. 1-iu. DD. Ciabati și Teodor să îndatoresc a aduce la Eși, pentru această iarna o trupă de actori franțuji vrednici de a da vodeviluri, comedii și alte asemene piese precum și mici opere, cari nu vor ave mari greutăți, să îndatoresc încă de a îndeplini orchestrul întocmai după cererea publicului.

Art. 2-le. Decorațiile și straile care la fieștecare reprezentație se fie întocmai potrivite cu piesa și totdeauna în bună stare, se vor face cu cheltuelile întrebuințatorilor.

Art. 3-le. Trupa este alcatuită cu întrebuințatorii ca numai pe iarna aceasta, și va da cel puțin patruzeci de reprezentații cari se vor începe cu cât mai îngrabă se va pute.

Art. 4-le. Cât pentru casa teatrului vor lua-o în chirie Dumnealor întrebuințatorii, cari se îndatoresc a face toate tocmirile trebuincioase și tot odată se așeze cu cheltuelile lor toate înlesnirile a întrării precum și a eșirei după cum sa cere de către poliție.

Art. 5-le. Stăpânirea dă întrebuințătorilor șase sute galbeni pe care le plătește în giumatate la deschiderea teatrului și giumatate în mijlocul abonamentului.

Art. 6-le. Cu toate aceste alcatuiri, întrebuințătoriii vor ave voe ca să facă publicului bal maske, reprezentații dramaticești, precum și altfeliu de reprezentații cari se vor da în sala teatrului și pe lângă aceasta vor ave voe de a ține și bufetul.

Art. 7-le. O zi pe săptămână afară de duminica și zilele hotărîte la reprezentațiile franțuzești se va da pentru Moldoveneștile reprezentații, și teatru precum și decorațiile ce se găsesc întrînsul, se vor da fară nici o plată la trupa Moldovenească, iar cât pentru celelalte cheltueli, această de pe urmă se va însărcina.

Art. 8-le. Prețul logiilor d'intăiul rând pentru 40 reprezentații vor fi de 30 galbeni, pentru al doile de 20 galbeni, iar pentru benuar 25 galbeni, și a foteliului sau scaunile închise de 8 galbeni, prețul parterului și a întrarii vor fi cum au fost și mai înainte.

Art. 9-le. Reprezentațiile nu se vor putea face almintrele decât după ce mai înainte le va găsi cu cale comisia ce va fi hotărîtă pentru aceasta de Ocîrmuire.

Art. 10-le. Pentru ostenelile și cheltuelile ce au făcut întrebuințatorii într-acest an, pentru ca să aibă aici o trupă precum și pentru silința care ei vor ave ca să mulțumească, Ocîrmuirea și publicul, li se da protimisis și pentru ceilalți ani decât la ori și care altu va propuni condiție asupra ți-

nerei teatrului, în ori şi ce feliu de reprezentaţie, în vreme ce şi întrebuinţătorii vor face tot aceste propuneri şi vor făgădui tot acest feliu de îndestulări.

Iaşi, 19 Noemvrie 1837.

(Semnaţi) *Paulo Ceabatti, Théodore.*

Indată după închierea acestui contract, antreprenorii Ceabatti şi Théodore, intra în corespondenţa cu Filhol directorul trupei franceze din Odessa, spre a o aduce în Iaşi, şi în acelaş timp încheie contracte cu actorii vechi ce nu apucase încă a se duce din ţară în urma morţii lui Baptist Fouraux. Dupa aceasta se îngrijesc de piesele ce au a se jucà şi a alcătui repertorul teatrului, precum şi despre oarecare noi masuri ce urma a se luà înăuntru ogrăzii teatrului, spre a se înlesni trecerea trasurilor şi a se împedeca îmbulzeala publicului, precum şi de a se înlatura sfădaliile ce necontenit erau cu funcţionarii de serviciu ai poliţiei.

Aşa ei în conformitate cu art. 9 din contract, se îndreptează cu rugaminte catre comisiunea teatrală ca aceasta sà se pronunţe asupra pieselor ce au a alcătui repertorul stagiunei anului 1837 1838. Comisiunea însa vazând sârguinta antreprenorilor teatrului şi jertfele cele mari ce le fac spre a mulţămi publicul, precum şi cunoştinţa lor practica, au lasat pe sama lor alegerea pieselor ce se vor jucà.

Despre aceasta şi despre oarecare noi masuri luate de antreprenori în ceiace priveşte menţinerea ordinei ce este a se păzi la eşirea din teatru, iată ce găsim în „Albina Românească" No. 79 din 6 Octomvrie 1838:

„Antreprenorii teatrului franţez din Eşi, întrebuinţànd a lor sirguinţa şi cele mai mari jertfe întru de a caştiga încuviinţarea publicului, comisia însărcinată cu inspecţia teatrului, dupa cerirea antreprenorilor, au lasat întru a lor alegere piesele care au alcătuit repertoriul anului de acum. Dupa aceste, ea nădăjdueşte cum că nemerirea reprezentaţiilor se va închizaşlui mai mult prin cunoştinţa practică a D-sale antreprenorilor.

„Luîndu-se oarecare nouă măsuri înlăuntru ograzii teatrului, ţintitoare de a înlesni trecerea trasurilor şi a de a feri îmbulzirea şi certile ce se nasc adese ori între oamenii de slujbă, D-lor abonaţii sunt poftiţi a îndatori pe vezeteii lor, de a se aşeza la locul ce li se va rîndui, şi carele va fi însemnat cu No. lojei lor şi de a nu se mişca din loc decât numai atunci când vor fi chemaţi, şi aceasta spre a împedeca amestecarea şi întârzierea pricinuită din lipsa rînduelii la eşirea din teatru".

Directorul Filhol raspunde din Odessa că primeşte propunérile făcute de antreprenorii Ciabatti si Théodore, şi ca se gatesc de drum spre a veni în Iaşi.

In urma acestui răspuns se publică prin „Albina Românească" No. 99 din 16 Decemvrie 1837, un anunciu prin care se face cunoscut publicului, ca Teatru se va deschide în curînd, arătându-se şi preţul abonamentului pentru 40 de reprezentaţii. Iată acel anunciu:

„Trupa actorilor Franţezi dela Odesa având a sosi aici fără întârziere persoanele care ar dori a sa abona la reprezentaţiile teatrului Franţez, vor putea a se adresui la D-lui Ciabatti la teatru.

Preţul abonamentului pe 40 reprezentaţii:

Loja rangului întăi 30 galbeni; Benioar 25 galbeni · Loja F 20 galbeni; Fotcil 8 galbeni.

Persoanele cari au facut cerire, a li se pastra lojele, sunt poftite de a lua a lor bileturi înainte de 21 a curgătoarei, fiindcă după această epoha, administraţia Teatrului le va întrebuinţa în alt feliu".

Tot publicul care vedeà că teatrul francez erà amenintat a se închide, s-a bucurat în urma acestui anunciu, aşteptând cu cea mai mare nerăbdare sosirea actorilor franceji dela Odessa

Inainte însa de a se deschide teatrul francez vine în Iaşi pe la începutul lunei Decemvrie 1837, Charles Rappo, cu o trupa de gimnastici, ce mai fusese în Iaşi—pe la anul 1836, după cum am văzut—şi începe la Teatru de Varietăţi *comediile meşteşugurilor sale cu compania sa de Herculi* [1]).

1) Găsind o dare de samă în Albina romînească No. 99 din 1837 Dec. 16. în care se vede modul cum e descrisa impresia ce a lasat în public exerciţiile de gimnastică făcute de Charles Rappo, găsim nímerit a o da aici. Iat-o:

„Dl. *Şarl Rappo* care în asămănarea anticului Eraclis, prin a sale lucrări au umplut de mirare. apusul, aflîndusă acuma în a sa călătorie cătră răsăritul Europei, ne-au dat aici mărturisirea a puterii şi a ghibăciei sale vrednice de mirare

„Dl. *Rappo* între a sale exerciţii atletice este mai presus de toţi Eraclizii cei noi, însă el mai face şi aceia care nime altul nici au cugetat înaintea sa, cu mânile sau cu picioarele azvîrle în sus pînă la podul teatrului o mare boambă de tun, pe care o primeşte pe vre-un punct a trupului său, ce mai înainte îl însemnează, une ori pe braţ, alte ori pe vîrful degitelor şi une ori pe ceafă; după aceia aruncînd din nou această înfricoşată unealtă cu mai mare putere, o primeşte pe creştetul capului său ce-i acoperit numai cu un mic coif, şi aceasta cu un har zimbitor prin care se mai astîmpără oare ce, spaima în care se află privitorul de a vede zdrobită titva sumeţulu de ar fi ea şi de bronz.

„In toate aceste exerciţii atitudele (poziţia) sale sînt nobile şi simple, imitate (copiarisite după statuele antice, şi-i dau aerul interesant de o statue însufleţită.

Reprezentaţiunile teatrului francez cari erau aşa de mult aşteptate, încep la 8 Decembrie 1837 şi merg fară întrerupere până la 28 Aprilie 1838[1]). Antreprenorii teatrului îşi dadeau toate silinţele şi făceau tot ce le era prin putinţa ca trupa lor sa meargă progresând şi sa aducă mulţămire obştească publicului. Piesele ce se jucau erau din cele mai frumoase şi de valoare artistica. Publicul ce frecventa teatrul era numeros, şi mulţumit de modul cum erau interpretate piesele ce se jucau.

In timpul acestor reprezentaţiuni pe la începutul lunei Ianuarie 1838, tânărul Neculai Luchian care mai târziu devine unul din cei mai mari artişti în rolurile comice se sue pentru prima dată pe scena teatrului ca diletant, împins de locul sacru al artei, şi joacă o piesă în limba românească, împreună cu Dimitrie Gusti şi Gh. Stihi, cari erau pe atunci elevi în Conservatorul Filarmonic-Dramatic[2]).

Pe la finele lunei Fevruarie 1838, pe lângă reprezentaţiunile Teatrului Francez, vine pentru distracţiunea publicului trupa *Madamei Brojnitz*, care începe să joace la Teatrul de Varietaţi *comediile sale cu jocuri mehanice şi gimnastice*[3] .

Despre mersul şi numărul reprezentaţiilor date în stagiunea teatrala 1837 1838 de trupa lui Filhol, gasim o dare de samă în „Albina Românească" No. 30 din 17 Aprilie 1838, pe care o dăm aici. Iat-o:

„Imprejurarile care umbla să ne lipsască iasta iarnă de teatrul franţez, ne-au fost adus trupa d-lui Filhol, care dela 8 Decembrie urmeaza a da reprezentaţii ce sunt primite cu placere de publicul nostru, a căruia favorit s'a făcut Mad. Filhol, precum şi d-l Pelie, carele place foarte mult în comică, prin naturaleţa ce purure ştie să deie rolurilor sale.

„După toate acestea, ca cum iar părea pre uşoare lucrările sale pe pămînt, face zborul său în aer. Intr'o înălţime de 18 palme, ţiindu-se cu un singur braţ întins de o plasă de fier verticală, care rotează iute, uneori chiar ca Iroii lui Osian înarmat cu o lance uriaşă, samănă călcînd nourii cu repede al său pas, şi alteori ca vulturul răzamat pe a sale aripi, plutind în aer cu liniştire.

„Intr'un cuvînt dacă d. Rappo ar fi trăit în veacurile mitologhiei nesmintit l'ar fi înşirat în numărul semi-zeilor (mici zei), în epoha veacurilor de mijloc, l-ar fi ars ca pe un fărmăcător, astăzi însă din norocire pretutindeni i se hărăzesc laude şi aur, încît nădăjduim cum că locuitorii aceştei capitalii, martori minunatelor sale lucrări, nu vor mai fi iconomi întru de ai da dovezi a mirării şi a încurajării".

1) Vezi Albina Romînească No. 30 din 17 Aprilie 1838.

2) Relaţiuni verbale date de d-na Gabriela Luchian, soţia reposatului Neculai Luchian.

3) *Della pentru comedianţi*, No. 32 din 1837, mai sus citată.

Neîndoit lucru este, cum ca pentru de a mulțemi pe un public pre doritor de nouă reprezentații, această trupa au trebuit să pue multe ostenele și noi împărtașim întru aceasta, sama care au publicat administrația teatrului:

CONTRADIU *(samă)*

„Reprezentațiile franțeze au început în 8 Decembrie și se vor sfârși în 28 April, deci numarînd acele două saptămâni de întrerupere din pricina întai și acele de pe urmă săptămâni a Postului, peste tot se fac 97 zile, în care s'au reprezentat 26 piese nouă, fară a numara piesele din repertorul cel vechiu, pentru care totuși sunt de nevoie macar câte doua probe. Deci 26 noua piese în 97 zile, fac câte doua piese pe săptamână, lucru foarte ostenitor, având numai două tinere dame și o soțietate puțin numeroasă.

„Administrația teatrului franțez va fi pururea recunoscătoare pentru ajutorul și protecția ce au bine vroit ai da, și multămește tuturor persoanelor care s'au interesat de buna ispravă a întreprinderei sale[1])".

---

1) Din anunciul făcut în Albina romînească din 16 Dec. 1837, pe care l am văzut că: în curînd va sosi trupa actorilor francezi de la Odessa, și că *persoanele cari au făcut cerire a li se păstra lojele sunt poftite a lua a lor bileturi înainte de 21 a curgătoarei,* nu corespunde cu acest *contrandiu* (samă) în care se zice că trupa lui *F*ilhol venită din Odessa a început reprezentațiile sale la 8 Dec. 1837, credem că este o eroare de dată. (Nota autorului).

CAP· VIII

Noul contract încheeat între ocârmuire şi asociaţii Teodor şi Ciabatti. Stagiunea 1838 1839. Plângerea unui comisar de poliţie contra insultelor ce-i adresau boerii la eşirea din teatru. Numirea unui nou comitet teatral compus din Const. Negruzzi, căpitan Kogălniceanu şi Camille Barozzi.—Stagiunea 1839—1840. Reprezentaţia operei Fra-diavolo şi a piesei Paul Jones.

Boerii iubitori de cultură cari vedeau în teatru un element puternic de progres al civilizaţiunei, stăruesc pe lânga Ocârmuire ca sa se încheie un nou contract cu antreprenorii teatrului francez, cu condiţiune ca pe lânga actorii ce se aflau în Iaşi, să se aducă şi alţii din Paris cari sa joace *vodeviluri, comedii, şi alte piese de acest soiu, precum şi opere cari n-ar înfăţişa mari greutăţi.*

In urma acestei stăruinţi a boerilor, Ocârmuirea încheie un nou contract pe terimn de 5 ani, cu condiţiune a se opri o zi pe săptamâna pentru reprezentaţiile moldoveneşti ce se dadeau de elevii conservatorului Filarmonic-Dramatic,—despre care vom vorbi mai departe, a se mai mari numărul artiştilor din orchestru, şi a se îndeplini şi alte condiţiuni ce se prevăd în contractul pe care-l dăm mai la vale, dând Ocârmuirea pentru toate acestea un ajutor de 900 galbeni.

Inainte de a se încheia acest contract, Domnitorul Moldovei Mihail Sturza, a harăzit în ziua de 21 April 1838, trupei franceze suma de 300 galbeni, ca încurajare, în urma cererei ce i-a facut arătând greutăţile şi cheltuelile ce au de întâmpinat pentru ţinerea teatrului [1] .

Iata dam aici şi contractul despre care am vorbit:

Contract închiet între Ocârmuirea Moldaviei şi D. D. Teodor şi Ciabati, antreprenorii teatrului franţuzesc [1] .

I-iu, D. D. Teodor şi Ciabati se îndatoresc a aduce la Eşi toamna viitoare o trupă de artişti dramatici, în stare

1) Dos. Post. 976 din 1837 1850 pag. 47, la Arhiva Statului, Iaşi.
2) Dos. Departamentului Trebilor dinăuntru No. 113 An. 1838—1846 p. 99, în Arhiva Statului din Iaşi.

de a da vodeviluri, comedii şi alte piese de acest soiu precum şi opere, care n'ar înfăţişa mari greutaţi.

Aceastǎ trupǎ se va alcǎtui de feţele următoare:

Actorii

Un actior pentru cele întai roluri.
Un actior pentru rolurile de amorezat.
Al doilea actior tij pentru asemene roluri.
Un actior pentru rolurile de bǎtrâni.
Un actior întai comic.
Al doile comic şi bas.
Al triile actior pentru rolurile de amorezat.
Patru horisti (barbaţi .

Actriţe

O actriţa pentru cele întai roluri.
Intaia actriţǎ pentru rolurile de amorezate, care va fi şi primadonǎ.
A doa actriţa pentru asemene roluri.
A treia actriţǎ tij pentru asemene roluri.
O actriţǎ pentru rolurile de batrâne şi dadace.
Patru horiste (femei .
Un suflior copist.
Un coafior.

Al doilea. D lor se îndatoresc deosebit a formălui un orchestru în stare de a mulţemi publicul, şi care sa va alcǎtui:

I iu. De un şef a orhestrului.
II le. De un capelmaister.
III-le. De 19 muzicanţi din cari 9 vor fi din miliţie.

Al triile. Catalogul pieselor teatrale urmează a fi tot deauna acel ce va fi dobândit mai multǎ izbânda, în cele mai întâi teatruri a Evropii. Deosebit potrivirea pieselor în representaţii se va păzi în aşa chip, unde acele ce vor fi într'unul sau două acturi, să nu se poata da mai mult de două ori, afară numai dacǎ s'ar mai cere, sau după o anunte împuternicire; iar piesele ce vor avea mai mult de două acturi şi operele, nu vor fi supuse acestei măsuri; cu toate aceste însǎ în cazul acest de pe urma, sa va urma după socotinţa comitetului teatrului.

Al patrule. Decoraţiile şi costiumurile ce se vor face cu cheltuecala antreprenorilor, trebui sǎ fie potrivite cu pricina fieşte cǎrei piese, şi sa sǎ pastreze totdeauna în buna stare.

Al cincile. Aceastǎ trupǎ sǎ va tocmi de catrǎ antreprenor pe vadé de cinci ani, cu îndatorire de a schimba la sfârşitul al doile an, pe acei din actori şi actriţe pe care comitetul îi va socoti cǎ n'au meritat mulţemire publicului.

Al şasele. Teatrul se va închirie de către pomeniţii antreprenori cari să îndatoresc ai face toate meremeturile trebuincioase, al lumina totdeauna bine, şi a ţine în vreme de iarnă o îndestulată căldură; această căldură va vi de 15⁰ cu un cias înainte uverturei teatrului, cât pentru contractul de închiriere Ocârmuirea închizăşlueşte păzirea sa cu ne strămutare până la înplinirea de 5 ani.

Al şeptele. Ocârmuirea va da antreprenorilor pe fieşte care ai un ajutor de 900 galbeni, cari se vor plăti jumatate la deschiderea teatrului, şi jumatate la mijlocul abonamentului.

Al optule. Deosebit de acest ajutor, antreprenorii vor avea numai ei singuri privilegiul balurilor măscuite, acele publice, şi deobşte a tuturor reprezentaţiilor dramatice, precum şi a orice reprezentaţie s'ar da în sala teatrului. Pe lângă aceste vor avea şi privileghiul bufetului dela teatru.

Al noule. O zi pe saptamână, afara numai de duminicile şi zilele hotărîte pentru reprezentaţiile franţuzeşti, să va însmana pentru reprezentaţiile moldoveneşti. Teatrul şi decoraţiile se vor da în acest caz gratis trupei moldoveneşti.

Al zecele. Preţul lojiilor rangului întai, este hotărît cu nestrămutare câte 30 galbeni pentru 40 reprezentaţii; acelor din al doile rang 20 galbeni; benuarurile câte 25 galbeni scaunele câte 8 galbeni; preţul parterului şi a întrarii, va fi tot acelaş care au fost şi până acum.

Al unsprezecele. Representaţiile nu se vor putea da, decât după aprobaţia comisiei teatrului, ce sa va orîndui pentru acest sfârşit.

Al doisprezecile. Antreprenorii mai sus pomenţi vor avea totdeauna protimisis întru ţinerea teatrului, încât vor respunde la aşteptarea Ocârmuirei şi a publicului şi vor înfăţoşa aceleaşi însuşi avantajuri ca şi alţi antreprenori.

Acest contract s'a facut în doua ezemplaruri la 26 Mai 1838.

(iscaliţi) *Paolo Ciabatti şi Comp.* Director teatrului din Iaşi.

Stagiunea teatrală 1838 1839, începe la 1 Octomvrie 1838 1).

Reprezentaţiile teatrului urmeaza regulat în mulţamirea generală a publicului, ca şi mai înainte.

In 12 Octomvrie 1838 actorii francezi au dat pentru al 5-lea abonament, piesa *Căsătoria neputincioasă* (Le mariage impossible) vodevil în două acte, de d-nii Bayard şi Mélesville, şi *Barbatul vaduvei* (Le mari de la veuve), comedie

1). Albina Românească No. 75 din 1838.

într'un act de Alex. Dumaş. Inceputul *chiar la 7 1/2 ciasuri*. Afişul e în limba franceză şi romăna.

La 18 Octomvrie 1838, s'a reprezentat pentru al 7-lea abonament, piesa *Leonide* sau *Bătrâna dela Suren* (Leonide ou la Vieille de Surène), comedie în 3 acte cu cântece, de d-nii Bayard şi St. Hilaire, iar orchestra a executat o uvertură, *cap o d'operă a lui Mehul* „La partie de chasse du jeune Henri“, sub direcţia capelmaistrului *M. Major, premiul întâi a Conservatorului Franței.* Inceputul spectacolului *chiar la 7 1/2 ciasuri.*

In 15 Noemvrie 1838, s-a reprezentat pentru al 18-lea abonament, piesa „Le Gamin de Paris“, comedie cu cântece de d-nii Scribe şi Bayard, când tot atunci s'a executat de orchestră o uvertură sub conducerea lui Cuna, iar d-na Mandelly a cântat o bucată *Grand air du Concert à la cour,* cu acompaniament de piano şi quartet; d-nul Hyacinthe a cântat o romanţă *Thérèse la Blonde,* iar capelmaistru *Major,* întaiul mare premiu a conservatorului regal din Pairs, a executat la piano o compoziţie a sa, intitulata „Grande fantaisie“.

In 4 Decemvrie 1838 s'a jucat în al 26-lea abonament piesa *L'Interdiction* (Oprire) drama în 2 acte de Emile Souvestre şi le *Mari charmant* (Barbatul minunat), comedie vodevil într'un act. Inceputul *chiar la 7 1/2 ciasuri.*

In 8 Decemvrie 1838, s-a jucat pentru al 28-lea abonament piesa *Clairmont,* drama vodevil în doua acte, şi *La Petite Prude ou La Famille de l'Apothicaire,* vodevil într'un act.

In 20 Decemvrie 1838 [3], s'a jucat pentru al 33-lea abonament piesa *Un de plus* (Unul mai mult), drama cu cântice în *trii acturi* de Paul de Kock.

Marţi în 22 Decemvrie 1838, s'a reprezentat opera comică în trei acte *Pré-aux-Cleres,* muzica de Hérold [1]).

Actorii mai de samă din care se compunea trupa, erau:

D-nii: *Filhol, Pellier (carele plăcea foarte mult în comic, prin naturaleţa ce pururea ştieà să dea rolurilor sale);* apoi mai arătăm pe d-nii: *Théodore,* unul din antreprenorii teatrului; *Hyacinthe, St. Jules, Alphonse, Valery, Jules, Cauvin;* d-nele: *Filhol (favorita publicului), Valery, Mandelly, Caroline;* d-rele: *Desirée, Adèle.*

Deşi prin articolul al 11-lea din noul contract, toate piesele ce urmau a se jucà trebuiau să fie cercetate de un comitet teatral, totuşi aceasta nu s'a făcut, caci pentru abonamentul al 2 lea, comitetul teatral s'a dezistat în această privinţă, lasand pe sama antreprenorilor cercetarea pieselor.

1). Afişele acestor reprezentaţiuni date de trupa franceză, tipărit şi în limba română se află în colecţiunea mea de afişe.

dupa cum se vede din urmatoarea publicaţie făcută prin foaia „Albina româneasca" No. 1 din 1 Ianuarie 1839, pag. I:

„Tânguirile acelor mai mulţi din abonaţii Teatrului Franţez, despre alegerea pieselor reprezentate în cursul acelui întai abonament, au fost îndemnat pe comisia rânduită pentru priveghcrea teatrului, de a să însărcina cu alegerea repertorului pieselor pentru al doile abonament.

„Dar îngreuerele ce urmeaza fireşte la o nemerită alegere făcând pe antreprenori a socoti cum ca vor întâmpina piedici în şirul reprezentaţiilor, apoi după a lor staruire şi făgăduinţă cum ca vor mulţemi pe publicul, comisia sus arata tată sau tras dela orice amestec în pricinele Teatrului".

Mai la toate reprezentaţiile teatrului francez, publicul era foarte numeros şi la eşirea din teatru, era mare îmbulzeala. Cu taote îmbunatăţirile însa, şi a măsurilor luate de antreprenori spre a se mai largi ograda teatrului, pentru ca circulaţia trasurilor să fie mai liberă, totuşi neorânduelile cele mai mari se petreceau la eşirea din teatru. Boerii nu se duceau să se sue în trasură la locul unde ea staţiona, ci vezeteul trebuia sa tragă la scara şi apoi numai să se sue, unii din ei pretindeau ca trăsurile lor să traga la scară mai întăi, alţii tot aşa, din care cauza feciorii boerilor apucau la batae pe vizitei, pentru ca sa-i opreasca; oamenii de serviciu ai poliţiei atunci sareau şi ei la rândul lor, ca sa pue ordine, de aici se începeau sfadaliile şi înjuraturile cele mai de rând între boeri şi slujbaşi poliţiei.

Ca curiozitate de moravurile timpului de atunci arătăm un raport al unui comisar poliţienesc, ce era orânduit dejurne, mai la toate reperzentaţiile teatrale, precum şi la balurile mascate, prin care numitul se plânge contra îndrăznelei boerilor ce veneau cu caretele lor şi nu vroiau se ţie samă de autoritatea comisarului, care se silea sa pună la rânduială pe vezeteii boereşti.

Iata dam aici acel raport trimes în copie de Aga oraşului catra Departamentul din năuntru, cu No. 462 din 4 Fevruarie 1839 [1], şi facut de Comisarul cvartalului al 2-lea, după cum urmeaza:

„Fiindca gios iscalitul se afla rânduit de obşte la casele de teatru dejurne, astazi la prilejul teatrului cât şi la Bal-

1) Vezi Dosarul No. 113 din 1836 1816, întitulat „Teatru" Transport 1772. pag. 108, la Arh. Stat. din Iaşi.

masche, pentru baza bunei orândueli împreuna cu un epistat şi doi slujitori cu patru pojarnici, apoi pentru ca unii din boeri când poroncesc veziteilor ca sa tragă trasurile la locurile lor, se ating cu vorba, sudălmi, laude de bătăi şi spargere de cap, precum asara D. Postelnicul Petrache Bălăuescu, nu numai ca au suduit de ajuns pe epistat dar şi mie în faţa în fiinţa a o mulţime de boeri.

„Dar mai vârtos D. Visternicul Alecu Sturza, acesta ascultând me-au zis că„ daca altă data aşi îndrăzni a mai poronci vezeteului D-sale, sau sa strig la ei ca să traga trasura mai înlaturi, şi nu aşi lasa-o sa stee unde ar vre, apoi au poruncit ca să-mi spargă capul; şi ca noi sântem' numai nişte cuconaşi ce facem confuzii în rânduiala ce pazesc veziteii, şi că mai bună rânduială se păzea când viziteii singuri îşi faceau raspolojenie în aşezarea trăsurilor; nişte aşa împrejurari şi necinste ce-am suferit de la D-lor în fiinţa a unui însemnat număr de persoane, grabind a se aduce la ştiinţa cinstitei Agii, plecat o rugam să bine voiască a pune în lucrare precum va socoti, stavilarisirea unei asemene neorândueli şi atac dreptaţilor comisarilor şi slujitorilor poliţieneşti ce sunt orânduiţi spre paza bunei orândueli".

Asupra *entuziasmului şi mulţumirii publicului* ce asista la reprezentaţiile teatrului francez, foaia „Albina românească" No. 20 din 9 Martie 1839, pag. 78, publică o dare de sama despre modul cum s'a jucat piesa *Cliffort le voleur*. Iată-o:

„*Clifor hoţul*, comedie vodevil de Melesvilles s'au reprezentat cu cea mai mare nemerire luni, în beneficiul lui M. Pelie. Mademoazela *Dezire* în rola de Cecilia, *M. Filol* în rola de Morton, *M. Jule* ca Clifor şi *M. Pelie* ca Jozue, au jucat foarte bine. Acest din urma s'au întrecut pe sine însuşi. In mijlocul obşteştilor aplaozuri, parterul iau dat pe ştena, *o cunună de dafini şi o pungă plină de aur*".

Inainte de a se închide stagiunea teatrala, guvernul, conform cu art. 11 din contract, numeşte în ziua de 5 Aprilie 1839 un comitet teatral, compus din spatarul Costachi Negruzzi, capitan Kogălniceanu şi Camille Barozzi, „*de a regularisi cele privitoare catra bună orînduială din lăuntru şi întreaga pazire a îndatoririlor direcţiei după contract, înţalegându-sa la întâmplare de trebuinţă cu d-lui Vel postelnic*[1]".

1) Dos. No. 976 din 1837—1850, pag. 71, aflat la Arhiva Stat. din Iaşi.

In cursul verei pe la sfrâşitul lunei Iunie, vine din Viena cavalerul Iosef Bleihleben, spre a *arăta în public felurite jocuri măestrite de mecanică şi fizică*, şi la 9 Iulie 1839, da la Teatru de Varietaţi mai multe reprezentaţiuni [1].

Publicul doritor de teatru, aşteapta cu nerabdare deschiderea stagiunei 1839 1840, care se face tot cu aceiaşi actori ai trupei lui Filhol.

Reprezentaţiile merg înainte regulat şi sunt apreciate de publicul care le freeventează cu placere şi cu mare interes.

Alaturi de teatrul francez se joaca şi de trupa moldoveneasca piese în limba română, despre care vom vorbi mai departe.

In „Albina româneascǎ [2]) gasim câteva dari de samă făcute de Camille Barozzi, unul din membrii comitetului teatral, în ceia ce priveşte Teatrul francez, de pe la începutul anului 1840, precum şi despre opera *Fra-diavolo*, de marele compozitor francez Auber, şi despre piesa *Paul Jones*, cari s'au jucat cu cel mai mare succes, dupa cum se arată. Iata-le:

Teatru frantez în Eşi.

„Avem prilejul a vadi o lucrare recomenduitoare a luministraţiei celei noua a acestui teatru, reprezentaţia *Rita Spaniolă*, drama în 4 acte de Denoe, Bule i Sabo Bonen, dată în 9 Ianuarie, deplin s'au nemerit.

„Unirea împatimirilor treptelnice a haractirurilor adânci şi feliurite de care se află întiparita aceastǎ drama s'au pastrat în cursul dizvalirii stenelor bine închegate şi pline de simţiri.

„Madama Filol s'a aratat actriţa tragica în rolul de

---

1) Impresia ce a făcut asupra publicului măestria sa mehanică şi fizică, ne mai văzută încă în Iaşi, este descrisă în Albina romînească No. 55 din 3 Iulie 1839, pag. 227, pe care o arătăm aici:

„D. Cavaler I. Blaileben au dat luni 9 21 Iulie în teatru de varietăţi cea întăi a sa reprezentaţie, alcatuită de numeroase măestrii mehanice şi fizice, cari au covărşit în toată privirea aşteptarea publicului. Ghibăcie sa întru executarea giocurilor celor mai încântătoare publicului, o poate cunoaşte numai cel ce s'au aflat însuşi în acea sară de faţă. Batiste rupte, arse şi iarăşi produse, feliurite strămutări în cărţi, împuşcarea asupra lui şi prinderea plumbului. încărcarea unui pistol cu basmale şi aflarea lor în turnul Sf. Trierarhi, mai multe figuri şi monete perdute şi aflate au adus numitului cel mai mare aplaos. Cu un cuvînt pe cât s'au desfătat cei ce s'au aflat faţă, pe atâta au perdut, sau şi mai mult cei ce nu sau folosit de o aşa ocazie pe care nu vor lasa să treacă în o altă reprezentaţie, ce măestrul voeşte a mai da sîmbătă în 15 Iulie".

2) Anul 1840. No. 5, 35.

Rita, a careia haractir înfocat şi razbunător l-au înfăţoşat cu ghibăcie. A ei picantă originalitate, însufleţirea şi puterea giocului ei, au invitat intusiasmul publicului, carele prin salve de bravo, au arătat că ştie preţui atât compunerea cât şi reprezentaţia cea statornică şi nobilă acei întâia a noastră actriţa.

,,D. Jules în rolul de *necunoscutul*, şi d. Filhol în acel al lui Perez, de asemene au disvalit acel joc firesc prin carele se îndeplineşte ilusia teatrală.

,,Pre lânga aceste adevărul şi strălucirea constumurilor, analogia decoraţiilor şi mulţimea publicului luator aminte, au dat la această reprezentaţie un deplin succes (nemerire care am dori purure a putea trece în însemnarile noastre.

,,Preţuind cu dreptul talentul celor întai ai noştri actori, aşteptam, ca această laudă, care este acea a publicului, sa le fie purure de îndemn şi de încurajare spre a îndestula cât se poate mai mult aşteptarea obştiei, fiindca privitorii se fac din zi în zi cu atâta mai drepţi giudecători pe cât sporesc în constinţa dramatică.

,,Ce se ating de administraţie, împartăşindu-o cu lauda cuvenita, pentru punerea în sţena de Rita, vom zice chiar în favorul interesului ei, că se cuvine din când în când a înfăţoşa la imaginaţia publicului oricare piese de acest feliu, şi fară care a ei însărcinare nu va pute fi îndeplinita; caci în Moldova, mai mult poate decât aiurea, teatrul ar trebui sa fie şcoala gustului bun, a patriotizmului şi a fericirei"!

(iscălit) *Camil de Barozzi*

Buletin dramatic

,,Septămâna de pe urmă au fost pentru administraţia teatrului şi pentru abonaţi un şir de petreceri placute.

,,Acest rezultat se cuvine reprezentaţiilor de *Fra diavolo* şi *Paul Jones* cu care s'au încheet anul teatral.

,,Cu drept este a rosti ca aceste doua piese grele s'au jucat cu un succes care au întrecut aşteptarea noastra.

,,In cea întăi am vazut pe beneficientul D. Major executând partiturile cele frumoase ale operei cu acel talent musical care îl caracterizeaza şi care cu atâta menire ştie să comunice orchestrei sale.

,,Mademoazela Dezire, ce întâia data a jucat în rolul Zerlinii, au îndeplinit sucţesul acestei piese prin întorsurile versului sau, potrivit şi simţitor, încât publicul au aplaudat atât la acel de faţa cât şi la viitorul rezultat pe carele a ei practică va face încă mai placut.

„In *Pol Jon*, trupa întru atâta au dezvalit arta dramatica, încât cu greu ar însămna covârşirea personală; cu toate aceste s'au cunoscut că Madama Filol s-au întrecut şi în aceasta reprezentaţie. Pătrunzându-se de duhul dramei, ea au lămurit firea piesei şi au facut ca publicul, în loc de actriţa sa vaza numai pe persoana ce ea înfăţoşa.

„Chipul de a giuca în acest feliu, este foarte puternic, efectul sau este pururea nemerit asupra privitorul i şi Madama Filol poate fi încredinţata, ca abonaţii vor pastra suvenirul încântarilor placute cu care de apurure i au cuprins.

„Asemene simţiri rostim pentru M. Jiul şi aciia din actori, carii au rivalizat cu siguranţa a ajunge la talentul acii întăi a noastre actriţe Dorim ca ţara în care preste putin vor stramuta lucrurile lor dramatice sa poata, ca şi noi, preţuind-una cuviinţa a lor expatriare, spre a cânta în limba cea frumoasa a Franţiei facerile de bine a civilizaţiei Evropiene".

(iscalit) *Camil de Barozzi*

Reprezentaţiunile trupei franceze dezvoltase acum aşa de mult gustul pentru teatru, încât fiecare în amorul sau propriu simţea dorinţa ca pe lânga teatrul francez să vadă şi un teatru românesc statornic, caci, daca reprezentaţiunile date de diferite trupe teatrale straine ce au trecut în rastimpuri prin Iaşi, satisfaceau poate îndestul pe reprezentanţii claselor nobile şi culte cunoscatoare de limbi straine, poporul ce nu ştia decât limba naţionala, înţalegea puţin din toate dialogurile urmate pe scena, şi nu găsea vre-o distracţiune doara decât în canto, mimica sau bufoneriile ce le puteau executa actorii straini, ca sa faca pe privitori să simta vre-o plăcere de a asista la asemene reprezentaţii; se simţea prin urmare absoluta necesitate, ca sa se dee cât mai multe şi mai de sama reprezentaţii în limba romănească, pentru ca fiecare din popor sa poată înţalege senzul moral sau comic al pieselor ce se jucau pe scena ieşana.

Această dorinţa a publicului a fost îndeplinită prin aceia ca, Gheorghe Asaki, din iniţiativa sa în unire cu boerii Vornicul Ştefan Catargiu şi Spatarul Vasile Alexandri. au înfiinţat o şcoală unde se învaţa muzica şi declamaţia; iar elevii acelei şcoli jucau alaturi cu teatrul francez, piese în limba patriei.

Guvernul apoi văzând că teatrul naţional n'ar puteà înflorì pe cât timp ar fi în concurenţa cu teatrul francez, au hotărât ca sa unească ambele teatre sub o singură administraţie naţionala. şi în urmarea acestei hotărâri, au încredinţat

pe termin de 4 ani direcţiunea teatrala d lor C. Negruzzi, Vasile Alexandri şi M. Kogalniceanu, începând de'a 15 Mai 1840, despre care vom vorbi mai la vale.

*

Siliţi suntem pentru moment a ne opri aici în ceia ce priveşte teatrul francez, şi a ne întoarce privirile catră finele anului 1836, când s'a înfiinţat Conservatorul Filarmonic Dramatic, despre care vom vorbi acuma, şi care a dezvoltat şi mai mult în publicul nostru gustul pentru teatru, izvorul plăcerilor nevinovate, menit a propaga morala, a îndrepta răul, şi în acelaş timp a forma limba naţionala, punând totodata şi temelia unui Teatru Naţional statornic în Moldova

PARTEA a III-a

Inființarea celui întâi Conservator Filarmonic-Dramatic în Iași

CAP. I

Muzica vocală la Școala Domnească. Stăruințele lui Gh. Asaki pentru alcătuirea unei societăți de boieri iubitori de cultură spre răspândirea muzicei și artei dramatice. Cotizația asociaților. Inființarea Conservatorului Filarmonic dramatic și cei întăi profesori. Numele elevilor și elevelor. Cea întăi representație dată cu elevii Conservatorului cu piesele Lapeiruz *și* Văduva vicleană. *Prologul în versuri compus de Asaki. Afișul acestei întăi representații.*

Gheorghe Asaki împins de aceiaș dorință ce o avusese cu 20 de ani în urmă de a vedeà dându-se și în limba română reprezentațiuni teatrale, iar nu numai în limbi străine, vazând și progresul ce facuse elevii dela clasa de muzică vocala din *Școala Domnească* dela Treisfetitele [1]), se încearcă din nou să puie o temelie sigură și trainică pentru așezarea și propașirea unui teatru românesc. Cu multa trudă și stăruință, el reușește sa alcătuiasca o societate de boieri iubitori de cultura din acea epocă, cari alcatuind un comitet compus din Vornicul Ștefanica Catargiu, Spatarul Vasile Alexandri și Gheorghe Asaki, pune în anul 1836, bazele celei întai școale filo-dramatice române, având menirea de a cultiva și raspândi în societatea românească muzica și arta dramatică națională.

Iata ce găsim scris în foaia timpului, „Albina Românească" [2]), despre această încercare:

„O soțietate de boeri doritori de muzica au informat prin mijlocirea subscrierei, un *Conservator filarmonic dramatic*, unde gratis (fară plata) se învața muzica vocală și de

1) Clasa de muzică vocală a fost înființată în an. 1831, și avea profesor pe Paulices, care cânta și din harpă. (Vezi „Albina românească" 1831 p. 69)
2) Anul 1837 pag. 55.

clamația în limba patriei. Directorii Conservatorului s'au ales d-nii Vornic Stefan Catargiu, Aga Gheorghe Asaki și Spatarul Vasile Alexandri, care s'a însarcinat a fi și casier acestui Conservator, așezat în o casă particulară aproape de Sf. Ilie. Dl. Paul Cervati, tenor artist însemnat, și Dl. Cuna au început lecțiile de la 15 Noemvrie trecut (an. 1836), iar un mădular a soțietații s'a însărcinat cu paradosirea declamației. Douăsprezece dame și tinere, învața de patru ori pe săptămână dimineața, iar șesesprezece tineri după ameazazi.

„Spre a înfățișa elevilor un prilej de a se practisi, direcția au pus de a se pregati câteva piese care se vor reprezenta drept cercare la teatru, înca, precum ne fac a nădăjdui, în curgerea acestui carnaval.

„Acest așezământ poate înrâuri într'un chip foarte folositor, asupra dezvălirii talentelor muzicale și informarea unui teatru național ce este adevarata școala a moralului și izvorul plăcerilor nevinovate".

După cât vedem dintr'o scrisoare anonima publicata în „Gazeta Teatrului" din București, pe anul 1836, pag. 108, asociații contribuiau cu câte o cotizație de 2 galbeni fiecare.

Casa în care s'a înființat Conservatorul, a fost aceia unde fusese până mai daunazi *Școala Technica* de langa biserica Sf. Ilie. Două camere erau destinate pentru clase și una pentru cancelarie în care se păstra și arhiva, de catră Medelnicerul Samoil Botezatu care erà secretarul acelui Conservator [1]).

Profesori la acel Conservator erau: *Paul Cervatti* [2] și

1) Aceasta se vede dintr'o notiță făcuta de însuși mâna lui Samoil Botezatu—fost proesor de limba germană la Gimnazia Vasiliană și la Academia Mihaileană pe manuscriptul dramei *Alzira*. tradusă de Gh. Asaki la 1819, și prescrisă de Samoil Botezatu la anul 1840. Acest manuscript se află în proprietatea d-lui Corneliu Codrescu.

Samoil Botezatu s'a născut în Transilvania pe la anul 1790, și a trait în Iași mai mult timp. El a fost și secretar la *Comitetul Sănătății* din Iași. Pe la anul 1856 el s'a săvârșit din viață în capitala Moldovei. Pentru slujbele făcute țerii, Ocîrmuirea l'a cinstit cu rangul de Serdar. El a tradus piesele *Uniforma Feldmareșalului Velington*, comedie într'un act, de August de Kotzebue, și *Plumper* sau *Amestecătorul în toate*, comedie în 5 acte de I. T. Iunger, ambele tipărite în Iași la anul 1835.

2) Despre acest artist care în trecerea sa prin Iași a dat în 11 Aprilie 1833, o reprezentație extraordinară alcatuită din scenele luate din operele *Bărbierul de Sevila* și *Otelo*, și pe care doritorii de muzică italiană au prețuit în drama *Caton de Utica*, ne vorbește *Albina romînească* No. 26 și 33 din 1835. Tot acolo aflăm că Cervatti: „îndemnat de împrejurări de familie are scopul a petrece în această capitală și hărăzește a sale slujbe înaltei noblețe în darea de învățături a cânticului italian. Doritorii vor afla a sa locuință la teatru."

Cuna la clasa de musică vocală, iar *Gh. Asaki* la clasa de declamaţie.

Dăm aici numele celor dintai eleve şi elevi cari au urmat la acest Conservator, trecând peste prejudecăţile sociale din acel timp, când teatrul erà considerat ca un simplu local de ghiduşie şi desfrânare, bun numai pentru oamenii fără ca patai sau pentru femei perdute.

Dintre eleve citam pe: D-nele *Lang*, *Hostie* şi *Elisaveta Fabian*, d-rele *Efrosina* şi *Maria Corjescu*, *Maria* şi *Ruxanda Ciuhureanu*, *Smaranda Dascălescu*, *Anica Poni*, *Ana Clugher*, *Ana Metzker* [1].

Elevii erau în cea mai mare parte, tot acei ce urmau clasa de musica vocala din *Scoala Domnească* dela Trei Sfetitele şi anume: *Teodor Stamati*, *Iancu Alecsandri*, *Nicu Casu*, *Enula*. *Ghiţa Caliman*, *Dimitrie Gusti*, *Ioan Albinetz*, *Neculai G. Macinescu*, *Dimitrie Sterea*, *Emanoil Idieriu*, *Leon Filipescu*, *Gh. Stihi*, *Ioan Gheras*, *Dimitrie Gherghel*, *Ioan Ionescu*, *Neculai Verdeanu* şi *I. Dimitriu* [2].

Progresul ce făceau elevii Conservatorului erà foarte mare, caci după câteva luni de studiu, având si de model trupele straine care jucau în Iaşi, începura reprezenataţiile lor în limba română, la *Teatru de varietăţi*, unde juca trupa franceză a lui Fouraux, despre care am vorbit mai mainte.

Impresia ce facù asupra publicului prima reprezentaţie a elevilor Conservatorului în limba română, o gasim descrisa în „Albina româneasca“ din 1837, pag. 81. Iata o:

„Elevii Conservatorului au dat Marţi în 23 Fevruar 1837, a lor întai încercare teatrală în limba naţională. *Lapeirus*, dramă de pe a lui Klotzebue, şi *Taduva Vicleană*, tot de acel autor, s'a prelucrat pentru aceasta de Aga Gh. Asaki. Dorinţa de a fi faţă la acea întâi reprezentaţie dramatică în idioma patriei, au fost aşa de mare. încât cu patru zile mai-nainte nu se afla nici un bilet de intrare, şi în sara aceia teatrul parea prea mic spre a cuprinde pe toţi doritorii.

„Orchestra diriguită de d. P. Cervati, profesor Conservatorului şi alcatuită din acei întai artişti a capitalei, a fost deplina, asemene şi decoraţiile zugravite de d. Valeri, au vadit talentul acestui artist favorit.

„Represenlaţia au început cu un *prolog:* la vederea Parnasului, pe carele se aflà aşezat în tablou *Apolo* cu *Muzele*

---

1) Numele acestor eleve îmi sânt comunicate de d-na Eufrosina Corjescu, foastă elevă a acestui Conservator.

2) Numele acestor elevi îmi sânt comunicate de reposatul Dimitrie Gusti, fost elev în acel Conservator.

şi cătra carele Zina Moldovei, însufleţită de evghenisa dorinţă, cu toată greutatea carierei se înaintà, toţi privitorii au marturisit a lor urare prin aplaosuri sunatoare, în a carora mijloc se coborea o ploae de acele prologuri, tipărite pe hîrtie cu văpsele naţionale.

„Piesa *Lapeirus*, întrunita cu cele mai aiese cântice de a lui Rossini, Bellini, etc. s'au jucat cu nemerire. Cuprinderea ei cea întristatoare, înfăţoşată cu sentiment şi adevăr, versurile cele armonioase a diletanţilor, mai ales a damelor, au înduioşat adese ori pe privitori, pană la lacrimi, şi i au îndemnat de a marturisi a lor mulţemire prin înoite aplaosuri. Asemene şi *Văduva Vicleană*, s'a jucat cu mulţemire. Din această încercare, cunoscătorii nepărtinitori menesc un fericit rezultat pentru informarea unui teatru naţional, şi strainii au avut prilej a judeca despre energia limbei noastre în declamaţie şi despre a ei armonie în cîntice ce se apropie mult de acea italiană".

Atât pentru stil cât şi pentru închipuirile poetice conţinute în sus zisul *Prolog*, una din cele întâi producţiuni dramatice naţionale, credem nimerit a-l reproduce aici:

PROLOG

Rostit în Teatru Naţional din Iaşi

la ocazia deschiderei şi inaugurării sale în 23 Fevr. 1837 [1])

PERSOANE

Ghenius, Zâna Moldovei. Apolo cu *Muzele.*

Teatru înfăţoşază noapte cu departate tunete, Ghenius cu o mână duce pe Zina, iar cu alta ţine o făclie).

GHENIUS

Vino urmează după mine al tău pas de-i cumpeni
Mult mai sigur, o Moldovo! cătră scopos vei veni.

ZÂNA

Eu deprinsă la răpaos, trăind pe-n florita vale,
Nu pot repede a merge pe asemene gre cale.

1) Acest prolog s'a tradus şi publicat în limba franceză după cum se vede în broşura conţinând piesa *Lapeirus*, tipărită în Iaşi la 1837. In prefaţa acestei broşuri găsim urmatoarele rânduri: „...Acea întâi representaţie s'a deschis cu un proiog cari se află aici tipărit înaintea Dramei şi cătră care se alăturează traducerea în limba franceză făcută da d. Şarl Diurand la Francfort, precum ea se află în jurnalul No. 130, anul 1837." Noi credem că *Jurnalul* de care se vorbeşte aici poate se fie *Jurnalul de Francfort*. In foaea locală a timpului *Albina Românească*, nu se găseşte publicată asemene traducere. (Vezi şi *Culegere de poezii*, de Gh. Asachi. Iaşi 1864 ed. II. pag. 31).

La un loc pe care nu-l știu, ce-l numeai loc fericit,
De a fi pasului meu razim, Zâno! tu ai giuruit,
Dar mă tem, că pedeci noue, și-ostenelele trecute
Chiar în mezul carierei, vor curma a mea vârtute!

GHENIUS

Dorul laudei, fericirei sa îndemne al tău pas,
Aspră-i calea care duce către muntele Parnas,
Fulgeri, tunete și monstruri minesc spaimă crudă moarte,
La aciia, carii nu pot a lor sarcină să poarte.

ZÂNA

Intre râpele stâncoase, pintre care am calcat,
Jertfe ale filotimii văzuiu mii s'au cufundat!

GHENIUS

Nu! acel ce'n sin păstrează de virtute o scântee
Pentru a Patriei folosuri nu se teamă ca să pee!
Pe-a Parnasului verzî plaiuri timpul este mai senin,
Sună dulce armonie, suflă zefirul mai lin,
Acolo a ostenelei trainic rod tu vei culege,
Intre noapte și lumină, o Moldavio! alege.
Surori gemine a le tale prețios timp n'au perdut,
De sfânt foc învăpăete de mult pe-aici au trecut,
Și din templul lui Apolon, prin a versului putere
Pe a lor Patrie revarsă a vieței mângâere!
Vezi respintene aici, alt drum iată mai ușor,
Pe el flori tu aduna-vei ce'ntr'o zi să nasc și mor,
Pre el fără osteneală tu, de măguliri purtată,
Ai petrecea tale zile în mii visuri îngânată.
Dar plăceri nelăudate și-a lor fermecat nectar,
Târziu când te-i deșteptate... s'ar preface în amar!
Deci Moldavio alege! nu prin sfat ce prin simțire
La nepoți și fii gândește, și încheie-o hotărâre!

ZÂNA

Rostul tău mie-mi răsună înțelept înalt cuvânt,
Și-amorțita me virtute să renaște din mormânt!

De-odată se descopere în departare Parnasul cu Muzele, la această vedere zice cu entusiasmu.)

Ce icoană minunată! mi s'arată dinainte,
Am ales, puternic zâne! pas... să mergem înainte,

Eu aleg petroasa calea, care vad cu s'au deschis,
De-oi peri, frumoasă-i moartea, pentru'n lucru evghenis!

Elevii Conservatorului cari au jucat în Prolog au fost: Alecu Asaki, care facea pe *Ghenius* şi d-na Fabian pe *Zâna Moldovei;* iar cei din piesa Lapeirus (La Perouse), sunt următorii: I. Ionescu în rolul lui *Lapeirus,* d-na Lang în rolul *Adelaidei,* d-na Hostie în acel a *Malvinei,* Alexandru Asaki în a lui *Tomai, fiul Malvinei,* Iancu Alexandri în a lui *Henri fiul Adelaidei,* iar Ghiţa Caliman, în rolul *Căpitanului unui vas francez.*

Acei cari au luat parte în *Văduva Vicleană* sau *Temperamentele,* au fost: d-na Fabian, care a jucat pe *Văduva Madama Trandafila,* Samoil Botezatu pe *Boureanu,* Ghiţa Caliman pe *Maiorul Tulbure,* Ioan Dimitriu pe *Contele Mii-de-flori,* Ioan Albineţ pe *Assesorul Della,* Alecu Asaki pe *Monsiu Piruet danţ-maistru* şi Dumitru Gusti pe *Contele Pipirig*

Artiştii cari compuneau orchestra erau: Herfner capel maistru bandei musicei militare, Cuna profesor Conservatorului, Dopler, Vecsler, Fr. Caudella, Brize, Arnold, Neidörfler, Werner, Haase, Schültz, Zatl, Pospischel şi alţii[1]).

In sara reprezentaţiei s-a cântat de orchestra o noua Uvertură pe motive din operile lui Bellini, Rossini şi alţii, aranjată de Cervati, profesorul Conservatorului, care a şi dirijat orchestra; s'a mai cântat şi mai multe arii naţionale şi flori, precum şi o Uvertură naţionala de Herfner.

Muzica la cupletele din Lapeirus a fost adaptata de Paolo Cervatti, de pe muzica operilor lui Bellini, Rossini, Blagini, Carafa şi Persius[2]).

Găsind afişul acestei întâi reprezentaţiuni în limba românească, am crezut nimerit a'l reproduce în fac simile redus, şi a-l alatura aici. Originalul este de 35 centimetri în lungime şi 23 cent. în lăţime.

Entuziasmul ce a provocat această prima reprezentaţie, în limba română, dată de elevii acestui Conservator, cu un succes aşa de mare, a făcut pe mai mulţi boeri a trimite scrisori de mulţamire lui Gh. Asaki, iar la elevi daruri.

1) Toate aceste relaţiuni îmi sunt comunicate de raposaţii Dimitrie Gusti şi Dimitrie Gherghel, foşti elevi în acest Consernator Filarmonic.

2) Vezi piesa *Lapeirus*, dramă serie cu cântece, prelucrată de pe a lu Kotzbue de Aega· Gheorghe Asaki. Eşi. Tipografia Albinei. 1837, pag. 74.

ТЕАТРУ ДЕ ВАРІЕТЪЦЙ ꙟН ЕШЙ.

Марци ꙟн 23 Фебрȣаріе 1837

Елевії Консерваторȣлȣї Филармоник кор лѣк чинсте а да, ꙟн лимба Молдовеняскъ,

дрепт черкаре

АЧѢ ꙟНТЫІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЕ ДЕ

ЛАПЕРȢЗ

Драмъ серіе кȣ мȣзикъ ꙟн 1 акт.

Де не а лȣй Коцекȣ прелȣкратъ де А Г Асаки.

Кȣ новъ ȣвертȣръ, аранжаментȣл Мȣзикіи а лȣи Сиңор Черȣти Професор Консерваторȣлȣи

Персоане.

Лаперȣз. Капитан Фрегатеи Францезе Лабȣсол
Аделаида А лȣи соціе
Хаири фіїка еи де 8 ани
Малзина О фемее сълбатикъ
Томан А еи фіїо де 7 ани
Капитанȣл ȣнȣи вас францез
Маринари Францези

Сцена съ ꙟнфъцошазъ ла Островȣл Ваникоро ꙟн Очеаніе пе ла анȣл 1790

Дȣпъ ачаста ва ȣрма.

ВЪДȢВА ВИКЛѢНЪ

Сѣȣ Темпераментеле.

Комедіе Бȣфа кȣ мȣзикъ ꙟн 1 акт

Де не а лȣи Коцекȣ прелȣкратъ де А Г Асаки

Персоане.

Мадама Трандафила, о въдȣвъ богатъ
Д. Боврѣнȣ Проприетар де моший
Д. Маюрȣл Тȣлбȣре
Д. Конте Мін де флори
Д. Асесорȣл Делла
(а еи Аморезаци Негȣцитори)
Монсіȣ Пирȣет, Данцмейстрȣ
Конте Герміан сȣб нȣме де Пипириȣ, Камъріерȣл въдȣвіи
Касничії Д. Боврѣнȣ.

Сцена съ ꙟнфъцошазъ ꙟн гръдина Мад Трандафила

Репрезентація ва ꙟнчепе кȣ ȣн Пролог ꙟн каре кор фигȣрариси Геніȣс, Ȣжина Молдовеи, Аполо кȣ Мȣзеле.

Д. Кȣна, Професор Консерваторȣлȣи ши алци дилетанци лȣ бинѣвоит а ꙟмпреȣнъ-лȣкра ла Оркестръ

Длор Сȣбскриторіи Социетъціи филармониче вор прими де ла Дирекціе билетȣрї де ꙟнтраре, iар кѫте ложьри ар маи ръмѫнѣ некȣпринсе, съ вор афла ла каса Театрȣлȣї ла Д Чѣкати

ꙟнчепȣтȣл ла 7½ чѣсȣри сара

Astfel „Albina romănească" din 1837, pag. 85, ne spune că:
„Dl. Postelnic Gheorghe Pruncu, pătruns de bucurie şi mirare pentru sporiul cu care s-a arătat această reprezentaţie, au adresat cătră Direcţia Conservatorului o scrisoare, prin care i rosteşte a sa mulţamire pentru înfiinţarea unui asemenea plăcut institut, iar pentru nimerirea cu care au reprezentat d. G. Căliman rolul seu în *Vădura vicleană*, i-au trimes de dar un frumos ceasornic".

CAP. II

Scrisoarea boerului Iordache Catargiu, vel-logofăt către Aga Gheorghe Asaki. Ajutorul dat de Logofătul Costachi Conachi. A doua reprezentaţie a elevilor din Conservator. Aaresa Comisului Rasti dela Bucureşti hărăzind Repertoriul Teatrului Naţional din Bucureşti *pentru biblioteca Conservatorului. Incheere de contracte între Direcţia Conservatorului şi unii dintre elevi. Textul contractului. Propunerea Directorilor Conservatorului de a se uni sub o singură Direcţie teatrul francez cu cel moldovenesc. A tria reprezentaţie a elevilor Conservatorului. Piesele* Petru Rareş Voda *şi* Contrabandul sau Intunecimea din luna. *Darile de sama asupra acestor representaţii.*

Ministrul Trebilor din nauntru, boerul Iordache Catargiu vel logofăt, mişcat şi el de impresia plăcuta ce a simţit, auzind pe scena teatrului reprezentaţiuni în limba patriei, a adus mulţămirile sale catra G. Asaki, iniţiatorul înfiinţărei Conservatorului, trimiţându-i o adresa din partea sa, în următoarea cuprindere:

Iubite fiule simpatriote, Arhon Aga G. Asaki!

„Nimica de la mine, ci de la filo-patria d-tale, care înzestrata de ştiinţă şi cunoştinţă aduce roduri, ce ţi învrednicesc a obştiei mulţamire. Iscalitul, însarcinat astăzi cu tot aceia ce poate fi de îndestulare, linişte, buna petrecere şi mulţămirea dinlauntru Principatului, mă cunosc dator, când aflu cel mai mic prilej, a înbarbata pe acei din simpatrioţi, carii prin fapte şi împlecatoare închipuiri moraliceşti, urzesc acele ce pot spori, o înţeleapta ţivilizaţie, către care suntem datori a paşi. Asemene ţintire au avut alcătuirea Conservatorului filarmonic la a căruia întemeitori se cuvine toată mulţamirea, şi a căruia rod ni s'au înfaţoşat în public prin reprezentaţia din 23 Fevruarie. Eu nu voi vorbi despre simţirile de cari împreuna cu toata nobleţa şi publicul m'am împărtăşit în cursul acestei plăcute petreceri, în care întaiaşi dată limba patriei au rasunat cu armonie pe versul muzicei italie

ne, dela a caria maica se trage şi al nostru dialect; nici voiu însemna cuvintele de moral, care cu placere întrunite, s'au samanat de pe scenă între privitori, voi mărturisi numai vrednicia ideei aceluia, la începutul reprezentaţiei, rostit prolog, în care se cuprinde oglindita dorinţă a fieşcaruia bun simpatriot. Acolo am văzut pe Zina Moldovei, de închipuitul duh al ştiinţilor povăţuită, păşind cu sfiire pe calea cea grea care duce catră lăcaşul Muzelor; am auzit vrednice de lauda rostiri, prin care a ei călăuz ni înfăţoşa statornica fericire, câştigată prin jertfe şi fapte înbunataţite, o priveam ajunsa la respintene unde ar fi putut alege o altă cale mai uşoara, pe care fără osteneală ar petrece a ei viaţa, dar nici cum eram la îndoială despre nimerita ei alegere. In această strălucita epocă a reformei sale, Moldova poartă în sinul ei obşteasca dorinţă a îmbunatăţirilor în toate ramurile, şi inima mi-au saltat de bucurie când am vazut înaintându-se către Parnas, nu numai prin închipuita reprezentaţie, ci chiar aevea prin ai săi fii, fii însufleţiţi de minunatele d tale pilduiri, care prin stihuri, zugrăvituri patriotice şi reprezentaţii teatrale cu energhie vorbesc la toate simţiri, la toate vrâste şi stări! Asemenea îndeletniciri aducătoare de folosuri adevărate şi lauda patriei ca unul ce socotesc binele Moldovei acel mai înalt al meu bine, preţuindu-le dupa toata masura, mărturisec înscris acea din partea obştiei aevea vădită mulţămire prin îndestul număr de privitori, prin a lor necurmate semne de plăcere, cât şi prin obşteasca cerere, a se mai face în alta sara tot acea reprezentaţie cu care s'au poftorit şi covârşitoarea mulţămire a privitorilor.

,Pe lângă aceste doresc ca în privinţa laudatelor d-tale îndeletniciri sa te întărească Dumnezeu cu putere, şi să aibi întru aceasta vrednici urmaşi şi râvnitori.

,,Al d tale iubitor patrioticesc parinte, Ministru trebilor din lăuntru, a multor ordine cavaler 1).

Eşii, 1 Martie 1837

Iord. Catargiu, vel Logofat

Logofatul şi Cavaler C. Conaki, preţuind şi el lucrarile Conservatorului şi progresul elevilor, au hărazit casei, a fară de suma hotărâtă pentru subscriitori, şi 36 galbeni ca ajutor 2).

Dupa cererea generală reprezentaţia din 23 Fevruarie s'a mai repetat în 26 ale aceleiaşi luni. Inbulzeala publicului la această a doua reprezentaţie a fost şi mare, şi succesul pe deplin 3)

1) *Albina Românească*, 1837, pag. 89.
2) *Albina Romaneasca*, No. 35 din 1837, Martie 8.
3) Piesa Laperouz s'a reprezentat pentru a treia oară în al V le *Concert Popular* ce am dat în 28 Decemvrie 1888, în sala Teatrului Naţional.

Dările de sama despre reuşita acestor reprezentaţiuni, date pe scena teatrului în limba română, de către elevii Conservatorului Filarmonic-Dramatic, au produs o mulţămire sufletească şi fraţilor noştri de peste Milcov. Iata ce gasim în „Albina Românească“ în aceasta privinţă [1]):

„D-l Comis Rasti de la Bucureşti, prin adresul sau din 20 Martie, arata Direcţiei Conservatorului filarmonic din Iaşi, deplina mulţămire care a simţit la reprezentaţia dramatică ce s'au făcut aici, în limba naţională, şi dorind a înlesnna asemene placută îndeletnicire, harazeşte bibliotecei acestui Conservator 17 piese dramatice în limba românească tălmacite la Bucureşti de pe deosebitele limbi, şi tiparite sub numele de: *Repertoriu Teatrului naţional*, care piese se repezenteaza pe Teatru acei Capitalii.

„Direcţia acestui Conservator, patrunsă de recunoştinţă, vede din asemene împartăşire, o intcresuire a obştiei Românilor pentru o lucrare care va însufleţi literatura naţională, şi-i va deschide o lăudata cariera“.

Relativ la modul cum s'a jucat aceasta prima representaţie teatrala în limba româna, „Gazeta Teatrului Naţional“ din Bucureşti, 1836 No. 13, pag. 106, publică şi ea doua scrisori anonime din Iaşi; una laudă şi zice ca *Lapeirus*, dramă serie şi *Văduva vicleană sau Temperamentele*, au reuşit şi au fost bine primite de public; a doua scrisoare vorbeşte şi bine şi rau atât despre piesa cât şi despre actori.

Succesul obţinut de aceşti tineri elevi la primele reprezentaţii de încercare, facù pe direcţiunea Conservatorului a se grabi sa încheie contracte de angajamente cu cei mai talentaţi din ei, oferindu-le 100 galbeni pe an şi un beneficiu, plata destul de mare pe timpul acela.

Gasind un *Dires*“ [2]) (contract, ce a fost încheiat între Direcţiunea Conservatorului şi eleva d-na Elisabeta Fabian, care ne dă mai multe lămuriri asupra proectelor şi scopului ce se urmarea de înfiinţătorii Conservatorului filarmonic, credem nimerit a-l tipări în întregimea lui aici:

1) *Albina Românească*, 1837, pag. 109.

2) Vezi Dosarul *Departamentului trebilor din năuntru*. Anul 1836. No. 113. pag. 166., aflător în Arhiva Statului din Iaşi.

DIRES

Direcţia Conservatorului Filarmonic Dramatic.

„Prin acest de şi particular dires orighinal în duplu, carele va avea putere şi valoare de public document, să declăreaza, cum ca Direcţia Conservatorului Filarmonic-Dramatic întemeeta pe îndatorirea reciprocă cu D-lor mădularii societăţii filarmonice, au tocmit şi au statornicit pe D-nei Elisaveta Fabian, care se îndatoreşte a hărăzi a ei slujbă cu însuşimc de declamatoare şi cântăreaţă la teatru filarmonic în limba românească pentru ca sa reprezenteze în toate piesele, opere, drame, comedii, vodevili, şi alte compuneri teatrale în curs de un an, începator de la 1 Mart 1837, până la 1 Mart 1838. In privire ca D-nei Elisaveta Fabian, este începătoare şi are trebuinţă de a învăţa muzica vocală şi declamaţia, apoi pe lânga aceste practice îndeletniciri, D-nei va urma regulat aceasta învăţătură în conservatorie, cu scopos de a se îndeplini maestria musichiei şi a declamaţiei. Pre lânga aceste D-ei va reprezenta rolurile ce i se vor da de catre Direcţie, şi va fi faţă la toate prube, ce vor fi orînduite, şi va urma cu esacteţa aceia ce se va hotarî întru aceasta spre nemerirea reprezentaţiilor. Drept mulţămită pentru ostenele D-sale Elisaveta Fabian, i se harizeşte pe an suma de 100 # adica: una suta galbeni platiţi în patru trimuni, şi un benefis, din care au a se scăde cheltuelile obicinuite a unei reprezentaţii.

„Această îndatorire are a se pazi întru atâta, când nu va fi de la una din parţi oare-care pricină reală şi bine cuvântata, de a nu pute urma asemene îndatorire, precum: boala D-sale Elisavetei, sau pricini de familie, ori pricini publice, care ar împedeca pe Direcţie de a pute ţine a ei îndatorire.

„D-ei Elisaveta Fabian înainte de a împlini această îndatorire nu se va pute angajui la un alt Conservatoriu, teatru sau soţietate privata din îmbe Prinţipaturi, nici să cânte la vre un concert fara voia Direcţiei.

„Intru aceia ce se atinge de costumuri extraordinare, adecă străine, care ar trebui la cerutele reprezentaţii, Direcţia le va da D-sale Elisavetei cu îndotorire a le ave pururea curate şi frumoase, precum şi cameşi, malie, colţuni, şemizete cu garnitura, scarpi, stivalete, sandale, mănuşi, colane, cununi, pene, berete, peruche cu bucle, şi orice port de moda pentru cap.

„La întâmplare de boală din partea vreunei alte dame

a Conservatorului, D. Elisaveta va fi datoare a împlini rolul ei cu toata râvna.

„Pe asemene temeiuri şi condiţii îmbe parţi se leagă cătră paza îndatoririlor însemnate, având întru toate a tîlcui spre favorul şi sporiul Conservatorului, cazând în raspundere partea ce ar da sminteala la una din aceste condiţii, şi pentru care se fac doua diresuri asemene şi se întaresc cu iscălitura madularilor Direcţiei şi a Dumisale Elisavetei Fabian.„

Catargiu Vornic, **G. Asaki** Agă, **Vasile Alecsandri** Spatar.

Elisaveta Fabian

No. 22. Secretarul: *Samoil Botezatu* Medelnicer.
1837 Mart 1.

După cum se vede, toata lumea cultă se interesa de progresele repezi ce se făceau pentru dezvoltarea artei dramatice. Boerii cei mai însemnaţi, adoratori până atunci numai a teatrului francez sau germani, încep a se mişca în favoarea teatrului naţional, şi cer chiar a se întruni trupele straine cu trupa românească, după cum se mai ceruse, pentru a se pute realiza un progres mai repede şi mai vădit. Astfel gasim, în Dosarului Departamentului din nauntru No. 113 din 1836—1846, aflător în Arhiva statului din Iaşi, o suplică a mai multor boeri cătră Domnitorul ţării în cuprinderea următoare:

Prea înălţate Doamne!

„Gios iscăliţii, cari sub protecţia Inalţimei Voastre au urzit Conservatorul filarmonic-dramatic, a căruia lucrari s'au fericit de a Inalţ. Voastre şi a obştiei aprobaţie, dorind a întemeia acest aşezământ, şi văzând că antreprenorii teatrului franţez nu s'au angajat la propusa îmbunătăţire, socotesc a sa pute însărcina şi cu direcţia teatrului public, pentru ca prin întrunirea reprezentaţiilor moldoveneşti şi a celor straine să se îndestuleze obşteasca mulţamire şi să dee Conservatorului vreme şi prilej de a putea formălui vrednice madulări.

„Intru această propunere gios iscăliţii nădăjduesc, ca cu oarecare mică sporire a ajutorului, ce dă Eforia orăşenească la teatru, şi sub condiţii potrivite ce i-ar închipui, având acuma la Paris pe unul din condirectori, ar pute aduce de acolo câţiva actori noi şi buni, barbaţi şi dame, carii ar alcătui o trupă nouă pe anii viitori, întrebuinţându-se în cheltueala înbunătăţirei teatrului tot venitul seu şi folosul ce până acuma tragea antreprenorul, pentru care, ca pen-

tru un lucru obştesc, iar ţinerea condicii supuse controlului şi reviziei Ocârmuirei.

„Cunoscând părinteasca îngrijire a Inălţ. Voastre pentru cele ce sunt de folos şi de împăcarea obştiei, gios iscăliţii să roagă cu supunere, să binevoiţi a da întru aceasta a Voastră Inaltă hotărâre".

A Inalţimei Voastre plecate slugi

No. 28. *Al, Catargiu* Vel Logofăt. *Catargiu* Vornic.
1837, Apr. 5. Şi din partea Spatarului Alexandri *G. Asaki* Aga
Eşii.

Inalta rezoluţie ce s'a pus pe aceasta suplică este în urmatoarea cuprindere:

„După verbala poroncă să se ceie înscris şi formal răspuns de la secretariat ce hotărâre au dat antreprenorul teatrului franţuzesc întru urmare pe vremea viitoare".

iscăl. **Catargiu.**

Aceasta suplică a boerilor, cari erau însufleţiţi de dorinţa de a vede teatrul românesc progresând, n'a avut rezultatul acela pe care-l aşteptau, căci Eforia orăşănească n'a sporit cu nimica ajutorul bănesc ce-l dădea, iar Direcţia teatrului franţuzesc, răspunde Secretariatului de stat, că *„ea nu poate ţine mai mult teatrul cu îndatoririle ce au avut răposatul Baptist Fouraux".*

Elevii Conservatorului, cu toate aceste greutăţi ce au avut de întimpinat, merg înainte cu reprezentaţiunile lor, şi aşa, în 8 Aprilie 1837, au dat a treia reprezentaţie în mulţumirea şi entuziasmul obştiei, jucând drama *Petru Rareş* şi comedia *Contrabandul.*

Despre aceasta, iata o dare de sama ce gasim în „Albina Romănească" din 1837 pag. 129:

„Joi în 8 a curgătoarei (Aprilie) elevii Conservatorului filarmonic, au dat a treia a lor reprezentaţie dramatică, alcătuită din doua piese: I-iu *Petru Rareş Vodă,* dramă serie în doua acturi, imitarisită pentru scena Moldovenească, şi II-lea *Contrabandul* sau *Intunecimea de lună,* comedie în medie în doua acturi, asemene slobod prelucrate de pe cea germana, ambe prin D. Aga Gh. Asaki. Drama care înfăţoşa un istoric episod din epoha 1538, acea plină de făptuiri şi de haractir nobil a Moldovenilor, se deosebea prin a ei ţintire morală şi patriotică. Portul cel adevărat a strămoşilor noştri şi nimerita a elevilor reprezentaţie, ca prin o maghie înfăţoşând înaintea ochilor o întâmplare de trei veacuri, au pătruns pe privitori de nobile sentimenturi. Iar

comedia care era adaptarisita la întunecimea de luna ce aevea urma în acea sara în ceriu, au adus mare plăcere prin intriga cea curioasă a sujetului (cuprindere), care de asemene cu nimerire s'au reprezentat. Deşi urma o ploaie mare, teatru era plin, şi de mulţămirea obştiei au vădit nu numai aplaozurile nepregătite ci şi cererea de a se reprezenta aceste piese înca odată".

Elevii cari au jucat în piesa *Petru Rareş Vodă*[1]) au fost: M. Cerchez în rolul lui *Petru Rareş*, Costachi Strat în rolul *Armaşului Domniei Şeptelici*, aceşti doi, erau şi elevi la Academie[2]), I. Ionescu în rolul *bătrânului Cerinat*, proprietar al lacului Bratiş, I. Docan în rolul veneţianului *Malaspina*, d-na Lang în rolul tinerei *Elena*, iar d-na Hostie în rolul *mamei lui Petru Rareş Domnina*[3]).

Piesa *Petru Rareş*, după cererea generală s'a mai repetat, întrucât a fost, după cum se vede, foarte favorabil primita de publicul ieşan, care prefera negreşit piesele cu subiect naţional şi patriotic, mai mult decât pe celelalte traduse din limba nemţască sau din cea franţuzasca, pe cari de multe ori nu le pricepea îndestul, sau nu înţelegea toată fineţa lor.

Asupra acestei din urma reprezentaţii mai gasim de asemenea în „Albina Românească" următoarele: [4])

„Vineri în 30 April s'au facut a patra reprezentaţie a elevilor Conservatorului filarmonic. Drama *Petru Rareş-Vodă*, s'a jucat a doua oară şi spectacolul s'a închiet prin pastoreasca serbare a *Armindinei* (dela armentum, cuvânt latin însemnând *turmă)* pe care păstorii noştri păzesc la 1 Mai,

---

1) Piesa *Petru Rareş* s'a tipărit mai târziu în Iaşi, la anul 1853, în *Institutul Albioei*. Ea e întitulată *dramă istorică* în patru părţi.

Elevii conservatorului au jucat partea I-a intitulată *Lacul*. Gh. Asaki în Prefaţa acestei piese vorbeşte desdre îmbrăţoşarea cu care s'a fost primit pe scena naţională partea I-a „Lacul" un epizod din istoria lui Petru Rareş ne spune că: „am ales asemenea metod spre a reprezenta momentele cele mai interesante a Eroului nostru, prin astă dramă istorică compusă din patru părţi a perioadelor în care ele s'au tâmplat. Astăzi împărtăşim publicului partea I-a intitulată: *Lacul*, din epoha anului 1527, celelalte vroind Dumnezeu vor urma pe rând." In anul 1863, a apărut partea II-a.

2) După cum vedem Gh. Asaki pentru a răspândi şi mai mult gustul teatrului şi muzicei, nu se mărgineşte numai la elevii Conservatorului ci recurge şi la elevii din Academia Mihaileană, cum şi la unii din profesori, ca Samoil Botezatu, care a jucat în *Văduva Vicleană*, comedie bufă în 1 act, despre care am vorbit.

3) Numele acestor elevi îmi sunt comunicate de răposatul M. Cerkez, care a şi jucat în această piesă.

4) *Albina Românească*. An. 1837, pag. 149.

întru aducere aminte de Palilia a Romanilor, ce serbau în această zi aniversala de urzirea Romei. D. Aga Asaki, au compus pentru acest prilej, o Idila Moldovenească, cu cântece şi danţuri. Profesorul Conservatorului D. Paulo Cervati au jucat asemene un rol, şi prin al seu rar talent de nou, au bucurat pe publicul carele cu plăcere auzea limba naţională răsunând, prin cele mai frumoase cântece ale Italiei. Horurile cele frumoase, danţul pastorilor şi a pastoriţelor, tabloul ce au înfăţoşat, urarea ce au rostit un bătrân, pentru fericirea obştiei, şi o ploae de flori, ce s'au presurat peste privitori, au facut în această sară, acea mai placută petrecere care s'au încununat de conglăsuitoarea încuviinţare".

CAP. III

Petiția elevului Gh. Stihi.—Tipărirea repertoriului Teatrului Românesc din Moldova. Inchiderea primei stagiuni teatrale a Conservatorului. Convențiunea cu antreprenorul Fouraux relativ la alternarea representațiilor franceze cu cele românești.—Neînțelegerile urmate. Lipsa mijloacelor de întreținere.—Intervenirea către Eforie. Invitația la abonament. Ordinea representațiilor și prețurile locurilor. A doua stagiune teatrală. Repertoriul pieselor studiate în Conservator.—Representațiile pieselor „Pedagogul", „Fiul Perdut", „Hornarul Duca", și altele.—Părerile unui călător străin despre representațiile elevilor.

Succesul ce aveau aceste reprezentațiuni în fața publicului, înpinse pe mai mulți elevi distinși ai Conservatorului filarmonic a se deda cu totul carierii teatrale, și așa elevul Gheorghe Stihi, student în filosofie în acelaș timp la Academia Mihăileană, face în luna Aprilie, 1837, următoarea petițiune către Aga Gh. Asaki[1]:

„Iată o diastimă de trii luni de când D-voastră, îndemnat de patrioticeasca râvnă, ați orânduit urzirea teatrului românesc și în numărul acelor tineri trebuitori, m-ați orânduit și pe mine, care am fost următor la toate cele poroncite de D-voastra. Acum dupa reprezentațiile date am vazut că unii din tinerii întrebuințați, pentru a lor osteneală nu numai că au primit de la D-voastră o remunerație, dar li s'au hotărât și leafa prin care să-și poata închipui cele de trebuință. Deci și eu ca unul ce păna acum am fost în rândul celor întrebuințați, cu tot respectul îndrăznesc a vă întreba de aveți scop a mă întrbeuința și mai departe (căci eu dorință am a vă sluji) și a-mi hotarî leafa prin care să-mi pot înlesni cele de nevoie, căci lipsirea lor mă vor sili nu numai a parăsi Conservatorul, dar și a ruga pe cinstita Epitropie, că dacă nu sunt vrednic a mă întrebuința în ramul scolastic precum pe ceilalți ai mei colegi,

1) Această petițiune am copiat-o din hârtiile răposatului Postelnic Manolachi Drăghici. Vezi și *Istoria scolelor* de V. A. Urechia București 1892 t. I. pag, 399.

apoi să bine vroiască a-mi da atestaturile clasurilor petrecute, dimpreună cu o recomandație, ca potrivit cu glăsuirea reglementului scolastic, se fiu întrebuințat în ramul politicesc, căci de a fi tot în lipsa, ca un neputincios (când din a proniei milostivire sânt putincios), nu pot a suferi mai mult neertându-ma atât puterile trupești cât și cele sufletești".

Al D-voastră prea plecat și supus serv,

George Stihi

Publicul în entuziasmul ce a aratat pentru susținerea Conservatorului Filarmonic-Dramatic, dorind a avea piesele reprezentate de elevii acelui Conservator, insista pe lânga Gh. Asaki ca sa le tipreasca, care se grabi a satisface aceasta dorința, anunțând prin foaia sa „Albina Româneasca" No. 46, din Iunie 1837, că:

„Spre a îndestula cererii obștiei, care cu bine-voitoare priința au imbrațoșat așezământul Conservatorului Filarmonic-Dramatic, s'au hotărît a publica o culegere a pieselor, reprezentate, încât sub titlul de *Repertoriul Teatrului Românesc în Moldova*, au și eșit acea întăi dramă *Laperuz*, cu cântece de D. Gh. Asaki. Aceasta carte cu gust broșuita (legata) se aflĭ la librariile din Iași, iar pe la ținuturi pe la D-lor profesori, în preț de 5 lei una".

Prima stagiune teatrala a Conservatorului s'a închis cu aceste reprezentațiuni, despre care am vorbit, spre cea mai mare mulțamire a publicului, care a ramas uimit de progresul facut de elevi în așa scurt timp.

Gheorghe Asaki făcea tot ce-i era prin putință pentru ca școala sa progreseze, și astfel conveni cu antreprenorul trupei franceze Fouraux, ca sa-i deie voe sa joace pe scena Teatrului de Varietați înființat de acesta, cu condițiune ca, daca aceste reprezentațiuni se vor da fără nici o plată, nici Fouraux să nu pretindă chirie, ci să-i dea numai cheltuelile serale, iar daca se vor da reprezentațiuni cu plată, Conservatorul sa raspunda antreprenorului Fouraux o a treia parte din venitul acelor reprezentații. Se pare însă că a urmat o neînțelegere în această privința, căci Fouraux a reclamat la Postelnicie. Bezede Necului Suțu, secretar de stat, în urma acestei reclamațiuni, trimite următoarea adresă către Conservator, cu dată din 2 Mart 1837 1):

---

1) Vezi *Uricariul* de T. Codrescu vol. IX. Iași 1837' pag. 28.

Conservatorului filarmonic al elevilor Moldoveni.

„Dumnealui I. Furo prin înscrisul ce au adresuit către jos iscălitul arată că la propoziţia ce -iau făcut D-lui Aga Gheorghe Asaki, de a se parastisi în teatru piesele în limba moldovenească, au cerut pentru chirie şi cheltuelile celor trebuitoare, să i se deie o a treia parte din banii ce s'ar aduna; că la aceasta d-lui Aga Asaki au pus înainte, că biletурile de antre la nişte aşa reprezentaţii, urmează a se da gratis, ca d-lui Furo, sprijinit pe acest temeiu şi a osebitelor făgăduinţi din partea d-sale Aga Asaki, au dat teatrul cu toate cele trebuitoare pe a sa cheltueala, şi acum sub cuvânt pe de o parte, ca ar fi rămas înşelat în făgăduinţa, iar pe de altă parte, că biletele de antre nu numai nu s'au dat gratis, ci încă s'ar fi vândut şi mai cu mare preţuri. Daca acele de mai înainte întorcându-se la cea dintăi tocmală, cere a i se da o a triia parte din banii ce s'au adunat. Aceasta cerere jos iscalitul secretar de stat, de trebuinţa socoteşte a o împărtaşi acelui Conservator, poftindu-l de a se înţelege cu d-lui Furo, spre punerea la cale după cuviinţă".

iscăl. *Neculai Suţu*

No. 289
An. 1837. Mart 2.

Această neînţelegere a luat sfârşit prin împacare.

Dorinţa Direcţiunei Conservatorului, de a se vede şcoala progresând, mergea realizându-se pe încetul, şi elevii, în timpul verii anului 1837, se pregătiră cu mare stăruinţă, pentru reprezentaţiile ce urmau a se da în stagiunea din iarna viitoare 1837 1838; ceia ce însă începu a împedeca mersul regulat al şcoalei era lipsa simţitoare de bani; de aceia Directorii Conservatorului, la 31 August acelaş an, îndreptară Departamentului trebilor din năuntru următoarea suplică:

Către cinstitul Departament din nauntru

Direcţia Conservatorului filarmonic

„Pentru a sprijini acest Conservator filarmonic care în timpul de vara s'a îndeletnicit întru învaţătură, iar nu în reprezentaţii, ce ar fi putut aduna oarecare bani, Direcţia cu cinste se adresueşte la acel Departament, poftindu-l ca din 150 galbeni ce au ramas din 200 galbeni, hărăziţi de pre Inalţatul Domn, întru ajutorul Conservatorului să bine vro-

iasca à îndemana: 100 galbeni pentru întimpinarea plaţiĭ profesorilor şi altor cheltueli, căci în altfeliu neputând în grabă à se aduna încă banii ramaşi la D-lor prenumeranţii, poate urma împedecarea lucrarilor de pregătire pentru reprezentaţiile viitoare".

Catargiu Vornic, *Vasile Alexandri* Spatar, *G. Asaki.*

Secretar: *Samoil Botezatu* Medelnicer.

No. 32.
1837 August 31.
Eşii.

Asupra acestei suplici s'a pus urmatoarea rezoluţie:
Să se scrie Eforiei de Eşi, ca macar 50 # galbeni să se închipuească din 200 galbeni ce prin budget sunt trecuţi.
iscal. *Catargiu* [1]) 1837, Sep., 2

In urma acesetei resoluţiuni, Eforia din Iaşi a dat Direcţiunei Conservatorului suma de 50 galbeni, care se grăbeşte a înştiinţa pe pubilc, că reprezentaţiile teatrale vor începe în 17 a lunei Octomvrie acelaş an 1837.

Iată acea înştiinţare, pe care o găsim în „Albina Românească" (suplement la No. 81 din 14 Oct. 1837):

Direcţia Conservatorului filarmonic

„Potrivit cu scoposul înfiinţărei acestui Conservator, ca pentru îndemanarea unei estetice petreceri, să se întemeeze şi în Moldova muzica vocală şi să se informeze un teatru în limba naţională, Direcţia a păşit până acuma cu a ei lucrări, precât slabele sale mijloace au putut erta, dând despre aceasta de la începutul anului şi patru cercări dramatice, care s'au primit de cinstitul public cu îngăduinţă vederată de a îndemna râvna elevilor. Având acuma a păşi iar către urmarea îndeltnicirei sale, Direcţia aduce la cunoştinţa obştiei, cum că Duminică în 17 Octomvrie, se vor începe reprezentaţiile dramatice a elevilor Conservatorului, şi a unor din domnii diletanţi, carii vor bine vroi a împreună-lucra întru aceasta. Drept aceia d-nii subscriitori, ce încă n'au plătit a lor loje sau scaune, sunt poftiţi a trimite la casă preţul cuvenit. Pentru că acei carii până în Sâmbăta viitoare nu vor împlini condiţia către care însuşi sau fost îndatorit, se

1) Vezi Dosarul Departamentului din năuntru No. 113 din 1836 pag. 39, aflat la Arhiva Statului din Iaşi.

vor socoti dezlegaţi de prenumeraţia lojelor sau scaunelor, care se vor da la alţi doritori.

„Cu acest prilej domnii subscriitori, vor trimite a lor bileturi la casă, spre a fi schimbate cu alte nouă, ce vor fi şi pentru celelalte reprezentaţii a subscrierii".

Reprezentaţiile se dădeau de două ori pe saptamână. Abonamentele se făceau la Direcţia Conservatorului. Preţul locurilor pentru 24 reprezentaţii erau: Rândul I iu 15 galbeni; rândul II-lea 12 galbeni; rândul III-lea 10 galbeni. Pentru scaunele închise numeruite se platea 5 galbeni. Preţul intrarii în seara de reprezentaţie pentru scaunele numeruite era de 2 sorocoveţi, iar pentru galerie un sorocovăţ. Casierul Teatrului era Ciabati.

Dupa înştiinţarea de mai sus, a doua stagiune teatrală se deschide în 17 Oct. 1837, şi reprezentaţiile merg înainte cu mare reuşită.

In cursul acestei stagiuni, gasim că se anunţa o reprezentaţie extraordinară în Teatru de Varietaţi, organizata de un anume *Ioan Dimitriu*, care printr'un afiş litografiat, arată ca a venit de curând din Grecia, unde probabil făcuse studii de arta dramatica.

Aceasta reprezentaţie fixată pentru 31 Octomvrie, urmà a se da cu concursul mai multor elevi din pensionatul de sub direcţia Paharnicului N. Cuculi, despre care am vorbit mai înainte. Piesa anunţată fu *Orest*, tragedie în 5 acte, tradusă după Alfieri. Intrucât afişul e redactat în două limbi greceşte şi româneşte[1]), nu mai remâne îndoială că piesa aceasta a trebuit să fie jucată în limba grecească. Pe afiş nu se arată numele elevilor cari au jucat în piesa mai sus menţionată.

In 12 Noemvrie acelaş an, s'a jucat pentru întaia dată *Pedagogul*, comedie-vodevil cu cântece în 1 act de Kotzebue, prelucrată de Gh. Asaki[2]); ea a plăcut foarte mult publicului. Atât ariile cântate de elevi, cât şi corurile au fost bine executate.

Joi 25 Noemvrie 1837, se joaca pentru a opta reprezentaţie a stagiunei *Dama mânioasă* comedie într'un act. şi *Fiica lui Faraon* comedie-vodevil într'un act, cu cântece după a lui Kotzebue prelucrată de d. C. N. Afişul e în româneşte şi franţuzeşte. Inceputul la $7^{1}/_{2}$ ciasuri[3]).

1) Afişul în chestiune se află în proprietatea d-lui Elias Şaraga.
2) Tipărită în Iaşi la 1839 în Tipografia Albinei.
3) Afişul se află în proprietatea d-lui Elias Şaraga.

Apoi, în 14 Decemvrie acelaş an, s'a jucat pentru prima oară *Fiul perdut,* dramă în 1 act de Kotzebue, tradusa tot de Gh. Asaki[4]).

Repertorul pieselor teatrale al Conservatorului Filarmonic-dramatic, au fost în număr de 22 bucăţi, din care cele mai multe erau comedii, vre-o câteva drame, o idila, şi o farsa, dupa cum se vede aceasta într'o lista ce se aflà în posesiunea mea, scrisa în limba franceză şi română, chiar cu mâna luĭ Gh. Asaki, şi pe care credem nimert a o reproduce aici. Iata-o:

REPERTOIRE.[1])

Des pièces du ci-devant Conservatoire phil-harmonique.

1) *Dragoche*, drame avec chants en 2 actes.	*Dragoş vodă*, dramă in 2 acte cu cîntice
2) *La Perouse*, drame avec chants.	*Laperus*, dramă cu cîntice.
3) *La veuve rusée*, vodev. 2 actes.	*Văduva vicleana*, vodevil 2 acte.
4) *Le Deserteur*. vodev. 1 acte.	*Desertorul*, vodevil 1 act.
5) *Le Pedagogue*, vodev. 2 actes.	*Pedagogul*, „ 2 „
6) *La contrebande*, vodev. 2 actes.	*Contrabandul*, „ 2 „
7) *L'Alchimiste*, vodev. 2 actes.	*Aurariul*, „ 2 acte.
8) *Homiapathie*, vodev. 1 acte.	*Omiopatìa*, „ 1 „
9) *Le Premier Mai*, Idyle avec chants.	*Armindenea*, idil cu cîntice.
10) *La jeune mariée méchante*, comedie 1 acte.	*Mireasa mânîoasă*, comedie 1 act.
11) *Le voisinage dangereux*, comedie 1 acte.	*Vecinătatea primejdioasă*, comedie 1 act.
12) *Le duc Ramoneur*, farce 1 acte.	*Duca-hornarul*, farsă.
13) *L'Intermezzo*.	*Boerinul întaia oară în Capitală*, comedie 3 acte.
14) *Le Pédant*, comedie 5 actes.	*Pedantul*, comedie 5 acte.
15) *Le Valet de deux maîtres*, 3 actes.	*Camarierul de doi stăpîni*.
16) *Le fils perdu*. drame 1 acte.	*Fiul perdut*, dramâ 1 act.
17) *Eduard en Ecosse*, drame 3 actes.	*Eduard în Scoţia*, dramă 3 acte.

1) Tipărită în Iaşi lá an. 1839 în *Tipografia Albinei.*
2) Această listă îmi este dată de dl. N. A. Bogdan, care a găsit-o între mai multe cărţi vechi de ale lui G. Asachi, ce le-au cumparat de la anticvari.

18) *Pierre Rareche*, drame 2 actes.	*Petru Rareş*, dramă 2 acte.
19) *Alzire*, tragedie 5 actes.	*Alzira*, tragedie 5 acte.
20) *Pauvretè et fierté*, comedie 4 actes.	*Sărăcie şi fudulie*, comedie 4 acte.
21) *Le Pensionat des Demoiselles*, vodev. 2 actes.	*Pensionatul de fete*, vodev. 2 acte.
22) *La fille de Pharaon*, vodev. 1 acte.	*Fiica lui Faraon*, vodev. 1 act.

In această listă a pieselor ce s'au jucat de elevii Conservatorului, la No. 12, se vede trecuta piesa *Le Duc Ramoneur—Duca Hornarul.* Găsind un manuscript necomplect care conţine traducerea acestei piesé, sub titlul *Hornarul Duca* [1]). se vede din acel manuscript că piesa a fost *tălcuită în limba românească la* 25 Martie 1819 în Iaşi, fără a se arata de cine, şi care e autorul acelei piese. Persoanele piesei şi elevii Conservatorului ce au jucat în această piesa, sunt arataţi astfel:

Duca Oresca	D. Gusti
Doncaza secretarul lui	Dimitriu
Cuzman } slugele lui	Neculau
Milesca } slugele lui	Lăzărescu
Barogo Hornariu	Ghiţă Caliman
Maşoar, doftor de dinţi	D. Stihi
Lopeţ croitor	Canta
Donines o altă bătrînă slugă	Alhas

Tot în privirea mersului acestei şcoli, gasim o dare de samă făcută în limba franceză de un calător strain, ce avusese prilejul a fi faţă la mai multe reprezentaţiuni teatrale date de elevii Conservatorului; acea dare de sama o gasim în „Alăuta Românească“ (supliment la „Albina Românească“) No. 88 din 7 Noembrie 1837, precedata de urmatoarele aprecieri a lui Gh. Asaki:

„Un calător ce nu au îngaduit sa-l numîm, care tacere cu atât mai mult ne pare rau a o pazi, ca rangul ce ocupariseşte în ramul frumoaselor meşteşuguri este de acel feliu, de a putea întemeia a sale socotinţe, au binevoit a ne împărtaşi copie de pe o scrisoare ce au adresuit catră un al sau prietin dela Paris, precum zice, drept semn a mulţamirii pentru plăcerea ce a simţit la cercetările dramatice a elevilor Conservatorului filarmonic din Eşi. Primind această binevoitoare politicicire drept un act de îngaduinţa, sa cuvine Conservatorul a să socoti pre norocit că au tras asupra sa o luare-aminte a calătorului, caruia mulţamim, dând la lumina a sa scrisoare“.

1) Se află în proprietatea d-lui Elias Saraga, Iaşi.

Iată acum acea scrisoare, în traducerea românească a lui Gh. Asaki:

„Ţi s'a-parea, iubitul meu Leon, cumca a-şi fi întârziet în aceasta curioasa politie, un timp mai îndelungat decât am fost propus. Nu cerca alte cuvinte, decât aceia, că am aşteptat scrisori de la fratele meu, macar ca şi după a lor primire am mai prelungit aici a mea petrecere, şi iata mai întăi cuvântul. Ma simţeam însufleţit de a savârşi a mea compunere intitulata: *Amorezatul obosit de amor*, când de odată o noua idee m'a însufleţit: cunoscut îţi este cumcă nu ma pot înduplеca de a tractarisi mai cu seama un siujet scos din obiceiurile cele vechi, care ne sînt aşa de puţin cunoscute, decât pe acela cari ni înfaţoşază deprinderile epohei de faţa, între care, dupa o buna alegere, să vor afla îndestule de a înfăţoşa pe stena oarecare critică de acel feliu care îţi place şi pre care ma îndemni asemene a iubi, dorind ca şi d-ta de a mă lupta cu toate abaterile minţii omeneşti, care întârzie înaintirea civilizaţiei.

„Aşa dar vei şti cumca chiar aice am aflat siujetu firesc a unei noua pieşe; puţine voi zice despre a ei compunere, a caria toate părţi înca nu s'au hotărât în mintea mea, cu toate aceste vei şti încalte a ei nume, carele este: *Parterul Franţiei în acele întăi loje din Eşi.*

„Dumneata ai auzit cumcă în Eşi, au fost un teatru Franţez, pe carele în curs de cinici ani, au jucat o trupă Franţeza. Iţi vei aduce aminte despre toate cele ce ni s'a fost istorisit de starea ţivilizaţiei şi a naravurilor Capitaliei Moldovei; încă acele care nu ştii, le voiu spune acuma, căci lucrul, precum veî judeca, nu-i făra interes.

„Dupa ce s'au dus de aici trupa Franţeza, câţiva din boerii amatori, au închipuit planul de a informa un teatru Moldovenesc; aşa este, scumpule prieten, un teatru Moldovenesc, şi oricât de curios lucru ţ-ar părea aceste, auzind în mijlocul Academiei D-tale, voi mărturisi că şi mie nu mi-au părut mai puţin vrednic de mirare, mie, carele neîncetat petrecând Evropa în poşta, văd lucruri îndestul de curioase şi scriu despre ele, încât având a pleca din Eşi în ajunul a unei din acele reprezentaţii, am prelungit pe a doua zi a mea călătorie, şi apoi iar am întârziet-o cu o săptamâna, când avea a se mai da o altă reprezentaţie. Două tinere şi câţi-va din amatori şi sholeri, alcătuesc aceasta soţietate Dramatica, pe care am auzit cântând şi am văzut jucând cu o mirare care nu ţi-o pot rosti. Daca una din acele femei, ar hotărâ prin o statornica învăţătură de câţiva ani, a se îndeltnici cu muzica, apoi te încredinţez, ca ar putea figurarisi în Franţia şi mai în urmă chiar la Paris.

„Cu un an mai înainte nime din această trupa nu cunoştea macar o notă de muzica, astazi ea cânta cele mai grele arii, mai totdeauna în masură şi câteva versuri cu ecspresie. Toată trupa urmează după un metod italian care face cinste profesorului Conservatorului, d. Paulo Cervati, tenor foarte însemnat, ce însuşi reprezenteaza cu o expresie atât de nemerită pe cât cântarea-i este plina de graţie şi armonie, încât tinerii Moldoveni îndeobşte reprezentează cu o potrivire şi cu o siguranţă cu care, precum ştii, nu este dața la mulţi oameni a se înfaţoşa înaintea publicului pe sțena. Marturisesc că foarte ma mir despre aceasta, mai ales aducându-mi aminte despre desele cercari ce se fac la noi, încă multe ori fără nimereala, de a câştiga aplaozul parterului celui cam pre mult pretenduitor, pentru a noştri tineri actorį şi actriţe, care ne plăcea la repetiţie şi nu ne îndestula în sara reprezentaţiilor. Insa d-ta ai mai afla încă şi alte multe însusimi la acest popor, daca ai putea a-l cerceta şi a-l observa, după chipul d-tale, carele mi se pare a fi acel singur nemerit.

„Cât aşi fi dorit, scumpul meu Leon, a te vede împartaşind cu mine simţirea plina de entuziasm ce m-au cuprins la una din reprezentaţiile, unde satenii în a lor port naţional aducea înaintea ochilor mei icoana acelor vechi Romani pastori; aceasta era o credincioasă pruba a costumului celui antic.

„Mi se parea acest mare popor înturnat între noi, începând o cariera noua şi potrivit cu înrâurirea timpului de astazi menind a lui a doua mărire, numai prin folosuri către omenire şi prin câştigarea acelui feliu de slava deosebită, care însemnează adevarată întemeere a civilizaţiei, şi a careia scopos este numai îndeplinirea meşteşugurilor, a ştiinţilor şi a tuturor virtuţilor ce le însoţesc.

„Cu toate aceste oare ai crede ca aceia care întru adevar era pentru mine ne aşteptat, ba înca un lucru de mirare, este chiar pentru unii din pământeni, dar aceasta numai între oarecare persoane, un obiect de critica nepotrivita, încât auzind pe acele ce o cuvânta, nu am putut a nu crede dintai cumca ţântirea ei, ar fi de o cabala, însa am înţăles, ca aceasta era o critica despreţuitoare de giocul actorilor şi actriţelor, chiar numai pentru asemenea cuvânt cu care în ale noastre adunări despre toate se face critică şi se vorbeşte, ştii pentru ce şi cum! chiar aceasta deprindere, necurmat lucru vrednic de râs, voi sa o înfăţoşez în a mea noua piesă pre care o voiu trimete-o la comitet, daca vei socoti-o vrednica.

„Adio, scumpul meu prietin, nu vei întârzia a primi a mea întăia scrisoare de la Constantinopole".

CAP. IV

Progresele elevilor în partea muzicală.—Serbarea dată de corposul ofițerilor în onoarea Domnitorului Mihail G. Sturza V. V. când elevii au cântat Imnul Privigherea ostașului Moldovan.—*Cea întăi reprezentație de operă în limba română cu* Norma *de Bellini.—Elevii cari au luat parte la această reprezentație.—Darea de samă a lui Camille Barozzi.—Intrigile contra Conservatorului ce provoacă dezorganizarea acestei instituțiuni.—Deficitul.—Veniturile și costul cheltuelilor. Suspendarea cursurilor și reprezentațiilor.*

Pe lânga toate aceste, elevii și în muzică făceau asemene progrese mari; ei executară în ziua de 20 Dec. 1837, în casa Hatmanului Teodor Balș, un imn intitulat: *Privigherea ostașului Moldovan de Gh. Asaki, cu prilejul serbării date pre Inalțatului Domn Mihail G. Sturza V. V. de corposul ofițerilor*. Muzica la versurile acestui imn s'a facut de Elena Asaki[1]).

Modul cum s'a petrecut această serbare, ne-o descrie „Albina Româneasca" din 1837, pag. 401. Iata-o:

„Luni în 20 a curgatoarei (Decemvrie, s'au făcut în casele Exs. S. D. Gheneral inspector Logof. T. Balș o serbare stralucită pe care corposul D.D. Ofițeri au dat în cinstea Prea Inalțatului Domn. O mare luminație cu frumoase transparente vestea de departe locul serbării. Vestibulul casei (antreul) cu ale ei arcade și cu îndoita scară era împodobite cu trofee militare, alcătuite cu gust din felurite arme a miliției. Draperiile marelui salon era de coloruri naționale,

---

1) Acest imn s'a tipărit în litografia Albinei în anul 1837, împreună și cu notele de muzică. Melodia e aranjată pentru o singură voce cu acompaniament de piano. S'a executat pentru a doua oară de elevii claselor de canto și solfegiu din Conservatorul de muzică și declamațiune din Iași în *I-iul Concert popular* ce am dat în 14 Dec. 1887, în sala societății *Amicii Artelor*.

în mijlocul cărora era așezat portretul prea I. Domn între doua figuri emblematice.

„Prea I. Domn și M. Sa Doamna sau priimit în vestibul de D. General-Inspectorul încungiurat de stralucitul seu eta-major, și la intrarea sa în sală elevii Conservatorului filarmonic l'au urat cu un imn intitulat: *Privigherea ostașului moldovan*, carele îl împartașim în alăturatul suplement. I. S. au binevoit a rosti a sa mulțămire pentru această serbare și pentru cuprinderea și armonia Imnului național, care simțire s'a împartășit de numeroasa soțietate. Stralucirea și bunul gust a toaletei damelor și uniformele cele brilante a d lor ofițeri, făcea o frumoasa privire în aceasta adunare foarte însuflețita și a caria desfatari cu giocuri sau prelungit până la 2 dupa miezul nopții când atunci s'a dat o mare cina în a cariia curs și în mijlocul sunetului muzicii și a detunarilor, s'au închinat toasturi în sanatatea *Pre I. Domn*, a *M. S. Doamnei*, întru fericirea *Moldovii*, a *Miliției*, a șefului ei și a d-lor ofițeri".

In 11 Ianuarie 1838 s'a mai reprezentat o piesă națională când a fost întrerupta de un cutremur de pamânt. Nu s'a întâmplat nici o primejdie și teatrul s'a deșartat fără multă neorînduiala [1]).

Elevii clasei de muzică au mai cântat dupa areia în sala Teatrului de Varietați, aria *Se il fato barbaro*, de Elena Asaki, cu prilejul beneficiului lui Paul Cervati, profesor de muzica vocala la Conservatorul filarmonic-dramatic [2] .

Dupa un studiu de un an și trei luni, și dupa o silință vrednica de toată lauda din partea elevilor, s'a putut reprezenta în 20 Fevr. 1838, pentru prima dată în limba română opera *Norma* [3] .

Inainte de a se reprezenta această opera, Direcțiunea Conservatorului face cunoscut publicului, ca opera „Norma" se va da de elevi în beneficiul profesorului lor Paul Cervati. Iată ce ne spune „Albina Româneasca" din 1838 pag. 59, despre aceasta:

„Elevii Conservatorului filarmonic vor ave cinste a da Duminica în 20 Fevr. 1838, întaia reprezentație de *Norma* în beneficiul d-lui Cervati. D-lor abonații, cari ar dori a

1) *Albina Românească* din No. 4 din 13 Ian. 1838.

2) Elevii Mihail Cerkez și Dimitrie Gherghel din acel Conservator mi'au dat aceste relațiuni.

3) *Norma*, tregedie lirică, compusă de F. Romani, muzica de Bellini, tradusa, având și o „Inainte Cuvântare" de Gh. Asaki și tipărită în Iași la 1838, în *Institutul Albinei*.

ține a lor loje, vor face cunoscut aceasta la casa Teatrului până la 17 Fevr. ameazi".

Elevii cari au luat parte la această reprezentație au fost: d-nele *Lang* în rolul Normei, *Elisabeta Fabian* în rolul Adalgisei, *Hoștie* în rolul Clotildei, d-nii *Dimitrie Gherghel* în a lui Flavius, *Constantin Gheras* în a lui Orovezo și *Paul Cervati* în a lui Polion.

Despre succesul și impresia ce a făcut asupra publicului, această primă încercare lirica dată în limba română, de elevii Conservatorului filarmonic-dramatic, găsim în „Albina româneasca", din 1838, pag. 65, o dare de samă tradusă și în limba franceza. Iata-o:

„Acest singur nume *Norma*, arată greutatea întreprinderei, și daca nepărtinitorul public prin vie înbrațoșare și aplaos, a aratat a sa vie îndestulare, apoi aceasta, este acea mai buna dovadă de talantul musical a Moldovenilor, de sirguința profesorului, d-nul Cervati, și a elevilor săi, precum și de statornicia Direcției de a înainti un așezământ atât de folositor".

Pe lânga aceasta mai adaogăm și o dare de seamă făcută de Camille Barozzi [1]), membru în comitetul teatral, într'un articol tradus și în limba franceza și înserat în foaia timpului de atunci. Iată-l:

„Acea mai sigura și mai prețuită dovadă a mărirei sufletului și a adevaratului patriotism, este plecarea de a lăuda, și din curațiea să mira de talentul și de siguranța cătra înaintire. Astăzi mă fac organul compatrioților celor buni, spre a împartăși următoarele, despre elevii Conservatorului filarmonic, carii au dat noui dovezi de cercarile lor cele dramatice, reprezentând în limba patriei opera *Norma*.

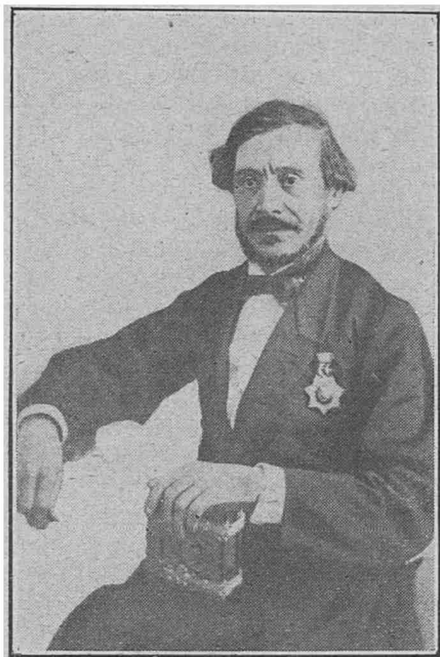
„Intru adevar cu de o potriva mirare, și mulțămire am văzut pe d-na Lang, care abia au început dramatica, înfațoșând așa de bine haracterul particular a rolei sale ce-i grele, patrunzându-se de patima Normei, de a ei suferiri, de duioșia parintească, de a ei nehotarâre, de urgia și de a ei deznadajduire, precum și de mustrările care o îndemna a dezvali cumplitul ei secret înaintea judecatorului cugetului ei. Cuprins de acest farmec, nu i-am ținut în samă oarecare neîndepliniri de vers, din care o parte se cuvinea a să imputa ragușelei gâtului ei, iar alta la măreața melodioasa muzica foarte grea ce avea să cânte. D. Cervatî în rolul seu de Polion au încântat prin aplicația metodului seu, și prin dulce și armonioasă plecare a glasului, precum și prin înfocata însuflețire ce o dezvalește cu atâta nemerire în

---

1) Tatăl avocatului Ioan C. Barozzi.

rolul seu. Asemene dreptate se cuvine a se da tinerimei care informa horurile cu atâta rânduiala, exactitate şi armonie.

„Potrivirea costumurilor, frumuseţa decoraţiilor, alegerea amatorilor, care au binevoit a îndeplini orhestra, şi mulţimea privitorilor, au dat acestei reprezentaţii un haracter, care, cu oarecare modificaţii, parcă s'au fost transportat la locurile unde această măreaţă operă s'a fost minunat de o deplină nimerire.

Camille Barozzi

„Adresând aceste laude tinerilor elevi a Conservatorului, să nu mi se impute cumcă aş fi hotărât, ca ei le-au agonisit ca a·tori, fieşcare judecator competent şi nepartinitor, nezmintit va fi adunat de a sale luari aminti, cumca, nimerirea teatrală este rolul unei îndelungate ostenele şi practisiri de mulţi ani a unei adânci cunoştinţi de jocul patimilor, că ea se câştiga prin o necurmata opintire a talentului, de a potrivi bine rosturile unei limbi straine cu acelei naţionale, de o deprinsa delicateţa de a potrivi treptăluirea sunetului în cuvinte şi a împarţi cu armonie măsura şi prosodia frazurilor. Asemene însuşiri, Conservatorul numai cât au început a le câştiga, şi cu toate aceste, socotindu-se din adevărata sa poziţie, ca are drepturi a sa

bucura de îngaduinţa şi mulţamirea publică, care prin aceasta va însufleţi începutul unei asemene placute întreprinderi.

„De dorit este, ca sa poata urma Conservatorul îndeletnicirilor sale cu statornicie, pentru a sa şi a ţării cinste, şi a se încredinţa că talentul carele poate ajunge la bine, nu este departe de la *mai bine*, la care au ajuns meşterii în dramatică [1])".

Opera *Norma* s'a jucat şi a doua oară, tot cu acelaş succes, iar publicul, care a asistat şi atunci în numar mare, a răsplatit pe elevi prin aplaose frenetice.

In acelaş an în ziua de 23 Aprilie elevii Conservatorului de la clasa de muzică vocală, îmbracaţi în haine naţionale, au cântat în gradina lui Gh. Asaki şi în onoarea onomasticei sale un cor pastoral: „Intre vaile înflorite", muzica de Elena Asaki [1]).

Reprezentaţiunile teatrale ce dadeau elevii Conservatorului, aşa de bine primite de public, şi progresul vadit ce-au făcut această şcoala, dând rezultate atât de îmbucuratoare, nu lipseau însă a trezi în o parte a societaţii înalte, acea înstrăinata sau străina de ţara, nişte sentimente de temere asupra efectului pe care o asemene izbânda trebuea să o aibă asupra spiritului şi sentimentului naţional.

Prin diferite manopere şi intrigi se începu a se insinua în spiritul parinţilor ce-şi aveau copiii lor în Conservator, că acei şcolari, nu învaţa carte, ci au de gând să se facă actori, ceiace în timpurile acele era un ce degradator, având publicul pe atunci cel mai mare dispreţ, pentru cei ce îmbraţoşau cariera teatrală.

In urma acestora, elevii începură a se retrage, guvernul a nu mai da subvenţia anuala de 200 galbeni (pe care la început i-o daduse spre susţinere) şi Direcţia Conservatorului văzând ca cheltuelile sunt cu mult mai mari decât venitul, rezultând un deficit de 15,114 lei, 14 parale,—după cum se va vedea aceasta din o socoteală făcută asupra venitului Conservatorului dela înfiinţarea lui, ce o dam aci—s'a văzut nevoita în asemene grele împrejurări a suspenda cursurile şi reprezentaţiile sale.

Iâta acea socoteala:

Venitul Conservatorului de la înfiinţarea sa

Lei	Parale	
9.074	20	Adunaţi prin D. Spatar Alexandri, dela abonaţi şi déla 2 reprezentaţii.
8.250	.	In 230 galbeni, încasaţi prin D. Stolnic Iancu Drăghici.

1) Albina Romîneascâ, 1838, pag. 65.
2) Insuşi răposata Elena Asaki soţia lui Gh. Asaki, mi-a comunicat aceasta.

Lei	Parale	
1.725	. .	Dela reprezentaţia din 8 Aprilie.
980	. .	„ „ „ 30 „
1.782	. 20	Dela reprezentaţia din 17 Octomvrie.
7.000	. .	Dela Eforie.
280	. .	Dela D. Logofat Catargiu în 8 galbeni.
1.075	. .	Dela reprezentaţia din 24 Octomvrie
552	. 20	„ „ „ 25 „
665	. .	„ „ „ 25 Noemvrie.
189	. 30	Dela Hătmăneasa Elisa Palade în 5 galbeni şi jumătate.
40	. .	Pe patru scaune dela D. Mesonabl.
40	. .	Pe patru scaune dela D. Alecu Palade.
1.047	. 30	Dela reprezentaţia dela 2 Decembrie.
897	. .	„ „ „ 14 „
230	. .	Tot dela această reprezentaţie în deosebi.
915	. .	Dela reprezentaţia dela 4 Ianuarie.
767	. 20	„ „ „ 11 „
805	. .	„ „ „ 18 „
420	. .	12 galbeni dela Spatar Alexandri pentru D. Sardar Drăghici.
420	. .	Dela Hatmanul Teodor Balş.
420	. .	Dela D. Caminar Costache Negruzzi.
1.033	. 10	Dela reprezentaţia a II-a a Normei.
1.750	. .	Dela P. I. Domn în 50 galbeni.
420	. .	In 12 galbeni dela D. Spatar Ioan Casu.
525	. .	In 15 galbeni dela D. Consulul Rusiei.
420	. .	In 12 galbeni dela Spatarul Alexandri.
190	. .	In 5 galbeni şi 6 sorocoveţi dela D-na Profira Lăţescu.
41.914	30	

Cheltueli . .	57,029 lei	04 parale
Venit . . .	41.914 „	36 „
Datorie . .	15.114 lei	14 parale[1])

Pentru reprezentarea operei *Norma* s'a cheltuit 3.789 lei şi 15 parale[2]).

1) Vezi: *Acta teatrului naţional.* 1837 No. 315 roşu. Aflat în Arhiva Statului din Bucureşti.

2) Vezi: Istoria şcoalelor de V. A. Urechia, Bucureşti 1892. t. II. p. 145.

CAP. V

Sforțările unor boeri pentru continuarea studiilor și a reprezentațiilor elevilor Conservatorului.—Suplica către Direcțiune. Apelul Direcției către guvern.—Concursul ce'l dau elevii Conservatorului unei trupe de operă italiană. Inchiderea definitivă a Conservatorului. Scrisoarea lui Costache Negruzzi către Vasile Alexandri, relativă la încercarea reprezentațiilor românești.

Un număr de boieri cu simțiminte naționale și nobile pentru propășirea teatrului românesc, văzând că Conservatorul Filarmonic-Dramatic, a încetat de a mai da reprezentațiunile sale, și că școală e amenințată a să închide, se ridică prin o cerere îndreptata Direcțiunei Conservatorului, și stăruesc sa se urmeze cu reprezentațiunile teatrale.

Iată dăm aici acea cerere iscălită de 30 de boeri:

Către cinstita Direcție a Conservatorului filarmonic [1])

„Sirguința cinstitei Direcții de a înființa un Conservator, ca prin învățarea și practisirea tinerilor Moldoveni să se poată întemeia un Teatru Național, au fost umplut pe obștie de vie bucurie și de mulțumire, văzând în aceasta un mijloc de plăcută petrecere și o shoală de moral, ce astăzi se îmbrățoșeaza, de toate politicite nații cu deosebită râvnă și jertfe; însa cu câtă bucurie s'au primit representațiile elevilor Conservatorului în trecutele două erni, cu atâta mâhnire se vede obștia acum lipsită de această lucrare, care afară de plăcuta petrecere a publicului, au fost menit și câteva alcătuiri în limba Moldovenească ce cu vreme făgăduea o propășitoare deplinire. Drept aceía, pătrunși de simțiri de mulțumire pentru cinstita Direcție, care au fost adus o asemene ispravă, iscăliții înfățoșează prin aceasta a lor do-

1) Vezi Dosarul Postelniciei, citat, pag. 77.

rință și poftesc sa înceapa iar lucrarile representațiilor în limba Moldovenească, pe care fieșcare patriot, dupa putință, va ajutora cu mijloacele sale, bine încredințați că și Inalta Ocârmuire va urma a ei parintească protecție asupra acestui folositor așezământ".

Costachi Sturdza Logofăt, Vornic Cantacuzin, Ciupenschi Vornic, Canta Logofăt, Manolachi Manu, A. Mavrocordat, Neculai Milu Spatar, Sturdză Vornic, A. Cantacuzin, Iacovachi Paladi Agă, Meriacri Spatar, C. Burghele, Tufescu Comis, Major Plitos, C. Florescu, V. Drăghici, G. Greceanu Agă, Gherghel Căminar, Neculai Bantăș Spatar, C. Carp, Paharnic N. Stârcea, Sardar Drăghici, C. Negruzzi, Ioan Costachi Postelnic, V. Costescu Căminar, Sardar Spiridon Baldovici, Medelnicer C. Poliz, Antohi Sion, Spatar Lascar, Maer Ban.

Eși, 1838, Noemvrie 20.

Direcția primind asemene cerere din partea boerilor, o înaintează Departamentului din Nauntru, însoțind-o cu o adresă iscălită de Directorii Conservatorului, *Aga Gh. Asaki* și *Spatarul V. Alexandri*, cari și ei se unesc spre a cere ajutorul guvernului în fața deficitului ce-l are Conservatorul și pe care l'am vazut din lista publicata. Acea adresa a Direcțiunei e în următoarea cuprindere:

„Insuflețiți de dorința de a îndemna cultura națională prin îndeletnicirile dramatice, iscăliții au fost alcatuit în Octomvrie 1836 prin subscrierea Compatrioților, un Conservator filarmonico-dramatic, spre a informa elevi pentru un Teatru Național, pentru care Inalta Ocârmuire au învoit din casa Eforiei un ajutor, câte 200 galbeni pe an. Un șir de representații plăcute în limba patriei au vadit obștiei neașteptatul sporiu, care elevii au facut în ramul dramatic și în muzică vocală; urmarea învățăturei s'ar fi adus la deplinătatea dorită, dacă cheltuelele cele grele ca ținerea a doi profesori, și neprimirea pe al doilea an a sumei harăzite de Ocârmuire, nu ar fi silit pe Direcție a conteni de odată acea lucrare. După cercetarea socotelilor dela începutul înființărei Conservatorului, până la cea de pe urma representație, s'a cheltuit 56,927 lei, în vremea când s'a încasat numai 41,914 lei, încât Direcția se află însarcinata cu o datorie de 15,013 lei[1]).

„Drept aceia, fiindcă o asemene întreprindere, care au

1) Vedem o deosebire în cifrele publicate în aceasta adresă și în acele enumerate în socoteala ce am reprodus mai înainte; aceasta deosebire credem a fi numai o scăpare din vedere a unor cifre la cheltueli. *Nota autorului.*

îndemnat şi pe tinerii scriitori a alcatuî şi a talmaci în limba patriei piese dramatice, au agonisit protecţia Ocârmuirei, şi îmbraţoşarea boerilor şi a publicului, caci prin înscrisul alaturat cătra Direcţie, arată a lor dorinţa, a se înfiinţa iar Teatrul Naţional. Iscaliţii încredinţaţi de îngrijirea cinstitului Departament, de a sprijini obştiei folositoare şi placute aşezamânturi, să roagă sa bine-voiasca a lua în bagare de sama, aceasta a obştiei dorinţa, şi a înlesni mijloacele pentru urmarea şi statornicirea acestui aşezamânt pe alte temeiuri, care se vor socoti mai priincioase, cât şi pentru acoperirea neajunsului sus însemnàt 1)".

1839, Februarie 15.

Cu toata stăruinţa ce pun boerii, nu se face nici o îndreptare din partea ocârmuirii, şi în această grea cumpănă prin care trece Conservatorul, elevii nu-şi pierd cumpătul, căci ei luara parte în 17 Martie 1839, la representaţia dată de catra nişte artişti italieni ce venise în Iaşi din Odessa.

Iată ce găsim despre aceasta în „Albina Românească" No. 23 din 1839, pag. 90:

„Domnia lor *Tomasoni* şi *Delvivo*, după ce au încheiat a lor îndatorire la teatrul Italian din Odessà, trecând pe aici, au dat în 17 Martie, împreună cu D-l *Furo*, o representaţie extraordinară alcătuită din deosebite scene de *Norma*, *Bărbierul de Sevila* şi *Belisario*. Muzica cea frumoasă, glasurile cele armonioase şi proaspete a basului şi a tenorului, a lor gioc plin de sentiment, au încântat pe publicul, carele au vădit la acest prilej gustul seu pentru musica cea bună, aplaodând cu covârşire pe aceşti cântăreţi însemnaţi.

„*Conservatorul moldovenesc au împreună lucrat*, asemene s'au deosebit prin meşteşugul cu care au cântat horurile cele frumoasé din *Norma*, în care întâiaş dată versurile italiene s'au întrunit cu cele româneşti, informând cea mai frumoasa armonie".

Atât încercarea boerilor cât şi stăruinţa direcţiunei Con-Conservatorului filarmonic de a face ca reprezentaţiunile teatrale cari au fost primite cu atâta căldură de public, să urmeze, au fost zădărnicite, totul se spulberă în vânt, şi aşa acel Conservator menit a răspândi muzica în popor şi a forma teatrul, izvorul plăcerilor nevinovate, şi în acelaş timp a forma limba naţionala, s'a nimicit dupa doi ani şi câteva luni de existenţă.

---

1) Vezi Dosarul Postelniciei loc. cit. pag. 76.

Deşi guvernul a încetat de a mai sprijini această şcoală, totuşi primele începuturi nu fură lipsite de oare-care roade. Ele lăsară în sufletul poporului, dorinţa de a vedea întemeiat un teatru românesc dintre talentele tinerilor moldoveni, şi astfeliu se spori curentul cel mare cătră mişcarea culturala naţională, care răpise întreaga suflare românească.

Asupra chipului cum a mers şi propăşit arta dramatica românească dela înfiinţarea sa şi până la mijlocul anului 1838, găsim o apreţuire critică într'o scrisoare adresată de Costachi Negruzzi cătră Gh. Asaki, cu data de 21 Iulie 1838, în care se caracterizază atât sforţările făcute de iubitorii de artă românească, cât şi împrejurările deosebite cu care au avut de luptat pentru înjghebarea şi înflorirea unui teatru naţional.

Credem destul de interesantă această apreţuire critică, a unei persoane din cele mai erudite ale epocei, şi de aceea o reproducem aici[1]:

Domnul meu,

„...Imi rămâne-a vorbi de Teatrul Naţional început iaraşi subt a d-tale privighere, şi prin care ne-ai aratat că limba noastră nu e mai puţin primitoare de armonie decât Italiana. Sermanul Teatru! El samănă cu pruncul mic frumuşel, nevinovat şi bolnav de strâuis, (iartă-mi mă rog această comparaţie băbească); şi unde avea trebuinţa de o bună căutare, de-abia ivindu-se şi-a stârnit în cap o droaie de duşmani straşnici şi puternici: jumatate de lojile rangul I, parte din benuaruri, ba încă duşmănia asupra lui începu a molepsi şi lojele de sus, şi ameninţa a se sui până la *paradis*. Putea el să se împotrivească la atâţia vrajmaşi? au trebuit deci să moară, şi precum fecioara lui Euripid s'au desavârşit.

Πολλήν ωόνοιαν ἔχωη... πεδήν.

„Trebue să ştiţi domnul meu, că noi suntem de o fire foarte deşanţată; ne place a maimuţi pe străini şi de a ne defaima pe sine. Aşa dar, am fost pe rând turcomani, grecomani, sau domnul ştie ce încă; acum, din mila lui Dumnezeu, suntem franţuzomani: poate curând vom trece şi manha[2]) în vre-un balon aerostatic, şi atunci ne vei vedea anglomani.

„Când la 1832, fraţii Furo au făcut la noi o sală de teatru, ţi-aduci aminte cum ne grămădeam la intrat? cum râdeam, când vedeam pe Piero mâncând lumânare şi cum

1) *Vezi Uricariul de T. Codrescu* vol. VIII. Iaşi 1886 pg. 218—225.
2) Canalul *La Manche*.

oftam văzând manechinul lui Arlechin împroşcat dintr'un tun de lemn *Buuuuu!* Ştii cum rasuna sala de aplauze când juca M-me Baptiste pe funie pasul numit *Nec plus ultra?* îndată însa ce s'au reprezentat vodevilul *Derlindindin* n'am mai vroit să mai vedem nici Piero, nici Arlechin, nici pasul numit *Nec plus ultra;* am cerut vodevile. Bieţii francezi trebuira să ne faca pe plac. O, atunci era de minune! Nişte versurele potrivite pe cadenţa unei galopade ne încânta. Arieta: „Te souviens tu", ne facea sa lacrămăm. Privind pe grenadirul francez pe scena, ne facuseram napoleonişti; am început a ceti pe Segur, şi de n'ar fi fost aşa departe insula St. Elenii, în entuziasmul nostru, am fi alergat, eşind dela reprezentaţie, să desgropăm cenuşa *Marelui om* pentru ca s'o aducem s'o depunem subt clopotniţa Trisfetitelor!

„Intr'o asemenea ecsaltaţie aflându-ne, am uitat ca suntem în Iaşi, şi am început a pofti opere şi drame monstruoase. Am omorât şi pe Scrib cum omorâsem pe Arlechin. Apoi cum socotea cineva ca să ne placa un teatru românesc?

„Rezoanele noastre era mai tot acele ce le avea parte din parterul Bucureştilor pe care cu mult gust ne le spunea un tânăr poet român:

„Păna acuma nu sunt nebuna—zise d-na B. catră d-na A. care o întreabă de au fost la reprezentaţiile româneşti—

„*Până acum nu sunt nebună ca să hotărăsc să merg,*
„*La un loc unde bacalii şi cizmarii toţi alerg,*
„*Fi donc! cu astă idee poate vrei ca să glumeşti,*
„*La Paris se dau vr'o dată vodevile româneşti?*
„*Caliope, Andronescu, se pot socoti actori,*
„*Vrednici ca să mulţămească nişte* nobili *privitori?*
„*Ş'apoi ce să vezi acolo? Să asculţi pe un actor*
„*Care face româneşte declaraţii de amor!*
„*Quelle horreur!—au ei idee ce va să zică bonton?*
„*N-ai auzit, soro dragă, că lui Jean îi zic Ion! etc.*"

Ce mai poate rămânea cuiva a zice după asemene rezoane?

Un teatru unde merg bacalii,
Unde se vorbeşte de amor româneşte,
Unde lui Jean îi zic Ion!!! Ce groază!

„Pentru ca să avem însă un Teatru Naţional, pe care îl doresc cinci părţi din publicul ce merge la teatru, ar trebui ca municipalitatea care dă pe an opt sute galbeni să fie îndatorită a da odată pe trei ani banii înainte, şi cu suma

aceasta cumpărându-se de veci localul şi zidirea Teatrului, ar rămâne acaret a Statului. Atunci teatrul moldovan închipuindu-şi un venit statornic dela închirierea bufetului şi a odăilor de jos, dela reprezentaţiile pe seara a atâţi Erculi, fantasmagorişti, baletişti, danţaşi pe funie şi alţii care plouă la noi, şi alaturându-l pe lângă venitul abonamentului şi a antreliî, ar putea ţine actori şi un conservator pentru învăţarea lor; ar putea cel puţin de două ori pe săptămână re-

Costache Negruzzi

prezenta piesele sale, piese alese şi potrivite cu gustul publicului, elegante nu triviale, comice nu bufoane (căci românul nefiind măscăriciu nu-i place bufonaria), tragice nu sângeroase, făra a fi împanate de o cam data de cânticele, căci nu vrea cântec moldovanul pentru că n'are pofta de joc.

„Iar cât pentru a şasa parte a publicului teatral, pentru lumea frumoasă (le beau monde), de vreme ce trebue numai decât un teatru francez, te întreb, care trupă, d-al de care am avut până acuma, n'ar fi bucuroasă şi mulţamită a juca când i se va da gratis sala teatrului, benefisul balurilor

mascuite, decorurile şi celelalte accesuaruri? Apoi după trei ani, municipalitatea va pute iarăşi da câte 400 galbeni unei trupe străine sau româneşti, şi isprava acestui proiect ar fi că, Statul ar avea o sală de teatru, publicul o petrecere, care să-i împrăştiè gândurile rele, Municipalitatea un folos de 400 galbeni pe an, o trupă românească s'ar forma, şi de actori străini n'am duce lipsă.

„Aşi vrea sa mai zic ceva, dar vaz că abea me-a ramas loc spre a va reînoi simţimintele deosebitei mele consideraraţii cu care am placere şi cinste a mă însemna.

A D-tale prea plecata şi supusă slugă

K. Negruzzi

21 Iulie 1838 s. v. — Mădular obşteştei obicinuite adunări

PARTEA IV

Trupele teatrale şi stagiunele urmate până la deschiderea Teatrului de la Copou.

CAP. I

Venirea în Iaşi a artistului dramatic Costachi Caragiali.—Trupa ce a jucat în Botoşani. Asociaţia lui Caragiali cu elevii din Academia Mihăileană, şi fostul Conservator Filarmonic Dramatic din Iaşi, şi debutul lor cu piesa Saul de Alfieri. Darea de seamă despre reprezentaţie şi persoanele cari au jucat.—Compunerea trupei româneşti sub direcţia şi administraţia Paharnicului Teodor Stamati. Primirea entusiastă a publicului ieşan. Criticile urmate. Piesele româneşti jucate.—Preţurile locurilor din teatru.

Odată cu încetarea studiilor şi a reprezentaţiilor Conservatorului, despre care am vorbit, teatrul românesc ramase într'o complectă amorţire, pană la venirea în Iaşi a unui actor de dincolo de Milcov, *Costachi Caragiali*, fost elev al lui C. Aristia, fostul profesor de declamaţiune la şcoala Societăţei Filarmonice din Bucureşti. Acest Caragiali în asociaţiune cu un domn *Nicolini*, jucase în Botoşani, cu o trupa improvizată de ei, în stagiunea teatrală 1838 1839, mai multe piese atât româneşti cât şi traduse, între care *Ştefan cel Mare* piesă de Gh. Asaki, *Uniforma lui Velington*, comedie în 1 act de August de Kotzebue, data în al IV-le abonament 1), *Plumper* sau *Amestecătorul în toate* 2),

1) Afişul acestei reprezentaţiuni se află la Biblioteca Academiei Române. El are dată din 27 Noembrie 1838 şi e scris cu mâna pe o jumătate coală de hărtie. Tot în acel afiş se vede, *că priveliştea se va sfârşi printr'o pantomie în două acte, Troa Diup*, şi ca începutul va fi *punct la* 7½ *ciasuri evropeneşti.*

2) Ambele aceste piese au fost tipărite în Iaşi la 1835, *cu autorizaţia Ţensurei.*

comedie de I. F. Iungher, traduse din limba germană în anul 1835 de Samoil Botezatu profesor de limba germană în gimnazia Vasiliana, şi altele.

Despre aceste reprezentaţii date în Botoşani, iată ce găsim în „Albina Românească“ din 1838, No. 94, din 27 Noemvrie, pag. 400: „Aflăm dela Botoşani că d. Nicolini au informat acolo o trupă de actori Moldoveni. Această întreprindere naţională au aflat la nobleţă şi public aşa o îmbrăţoşare, încât Direcţia au fost în stare a începe şirul reprezentaţiilor abonamentului întăi“. Apoi tot acolo mai găsim la pagina 410, ca: „Scriu dela Botoşani că reprezentaţiile teatrului naţional urmează cu mare plăcere din partea publicului. D. director Nicolini şi d. C. Caragiali câştigă fieş-care dată vii aplaosuri pentru talentul lor şi sirguinţa de a aduce mulţămire privitorilor prin alegerea pieselor şi a lor nimerită jucare“.

Aici în Iaşi, împreună cu mai mulţi elevi a clasei de Filosofie din *Academia Mihăileană* şi a fostului Conservator filarmonic-dramatic local, Caragiali, după 40 de zile de studii serioase, reuşeşte să reprezinte la 16 Septembrie 1839, pe scena teatrului iaşan, piesa *Saul*, tragedie de *Alfieri*, tradusă din limba italiană, una din piesele cele mai grele, atât ca concepţiune cât şi ca execuţiune.

Iată ce ne spune „Albina Românească“ în No. 35 pag. 307 din 1839, Septembrie 21, despre chipul cum a urmat reprezentaţia acestei tragedii:

„După o îndelungată pasuire care au întristat pĕ toţi doritorii teatrului naţional, s'a reprezentat în 16 (Septembrie) 1839, o piesă în limba românească. Această piesa era o tragedie din cele mai clasice şi mai grele a lui Alfieri, carele în templul Melpomenei au sapat fapte nemuritoare. Acolo ochiul nu vede podoabe mincinoase, toate sunt simple, adevărate, mareţe şi armonioase. Acolo se văd fantome a iubirei de patrie, ce pentru ea s'a jertfit, a virtuţei, ce pentru adevăr au patimit, fantomele rasplatirei şi ale amorului prodosit, plecat preste mormânturi şi răsunând zicerii aspre şi gemete pătrunzatoare, care oţaresc, încânta, subjuga pe ascultator, îl întarta la mânie sau îi stoarce lacrimi de compătimire! Daca poesia lui Alfieri este atâta de sublimă, înflorita şi covârşitoare, pot zice fara asemănare în limba italiana, oare cât de greu a trebuit să fie traducatorului românesc, a cerca de a produce efectul propus de autor! Nu zicem că problema ar fi fost neputincioasă, dacă către greutăţile originalului d. traducator înadins de buna voie nu şi-ar fi urzit încă mai multe şi cu scopos chiar erculic de a traduce textul (ba poate şi silabele) din vers italienesc în vers românesc.

„Alegerea metrului ni se pare nenemerită, ştiut este că versurile limbelor urzite din cea latina, au plecare de a fi rimate, şi versul eroic, la români, este de 16 silabe. Versurile iambice, trohaice, dactile, au după construcţia italiană au şi cea franceză, nu plac urechei noastre şi sunt prea scurte spre a putea rosti vr'o idee deplina, încât autorul ce ar întrebuinţa vre-una din aceste, străine construcţii, îşi pune cerbicea într'un jug greu, carele, în loc de a călca în tact îl face dese-ori a şchiopăta, şi spre a ajunge în vreme la capăt, este une-ori nevoit a face săltaturi. Aceste nevoesc a urzi contracţii şi elizii care întuneca sau desnerveaza cele mai frumoase idei, şi urechia lovită de cacofonie, nu cunoaşte pe soara cea armonioasă a limbei italiene.

„Dacă pe o fată, pre frumoasă născuta la ţară, şi care până a ajunge la vrâsta amorului, s'a îndeletnicit numai cu lucrarile câmpului şi cu paşterea turmei, un înfocat cetaţan preţuitor harurilor ei, vroind s'o civileze ar aduce-o în capitalie şi nerăbdător de a o vedea în prîpa asemenea damelor, ar întrebuinţa meşteşugul marşandelor de modă, a cosmeticilor corozive, pentru ca să prefacă în alba şi netedă, peliţa fetei brunete şi a sânului ars de soare, mânile cele solzoase le-ar acoperi cu pelea de câne sau de căprioara a Sveziei, şi piciorusul cel lat spre al preface în parizian l-ar strânge în nişte scarpi înguşti, catre aceste pentru a ei cultivare morală, iar da de odată dascali pe un francez, pe un italian, pe un grec şi pe un gherman, şi aceştia fieş-care s'ar sârgui a o trage în favorul naţiei sale, judece oricine, dacă aceasta junica, supusa unei astfeliu, de silnică metamorfoză ar putea fi voioasă şi sanatoasa? Ori ar fi privirea ei senină, umbletul şi mişcarile sale fireşti? Vorbele şi ideile ei nu-ar samana babilonice, şi amantul ei nu ar afla harurile fireşti subjugate în modul acesta. Deci spre a nu face un monstru din a sa zină, înfocatul amant să iei o dozis mare de răbdare. Strămutând-o dela ţara în politie, pe încetul îi va preface tinta feţei în mai alba, mânile cu îndeletniciri mai uşoare, din zi în zi se vor face mai delicate, hrana cea mai aleasă va face suferita întrebuinţarea corsetului şi deaşa primblare cu trăsura va mai îngusta talpa piciorului ei, încât prin delicaţirea treptelnică, fetica noastră, deşi mai târzior, totuşi se va preface în dama, şi va răspunde aşteptării amantului, şi chiar a ei creştere dintru început sălbatică, va putea fi temeiul unei perfecţii mai clasice

„O asemenea sistemă, mi se pare a fi mai potrivita pentru cultura limbei româneşti, care de puţini ani au intrat în soţietatea damelor Europei, şi a caria silnica, repede, nepotrivită creştere şi schimositura, o va face stro-

piata pe toata viața. Fieşcare limba are al ei particular, deci să ajutoram pe a noastra în plecarile ei fireştĭ, şi aceste vor fi mult mai plăcute.

„*Saulul* romănesc în acel chip prelucrat, ar fi ajuns încă ceva mai lung, dar cu bună sama mai de ințales, mai armonios, şi nu s'ar fi spurcat cu cuvinte *spurcate*. Cu toate aceste nu putem tăgădui, că traducătorul pre lânga ideia unei marețe întreprinderi, are şi talent de a-o putea încheia cu ferice, povățuindu-se după prințipii mai puțin prețențioase.

„Ce se atinge de representație, ea în deobşte a făcut bun efect, atât prin personalul cum şi acțesoriile ei. *Saul* au înfațişat talent traghic, în poziții şi gesticulații, au putut deştepta în ascultători în mai multe rânduri simțirile înpatimirei sale, *David* înfațoşa cu adevar al sau haracter nobil, evlavios şi melancolic. *Micol* care s'a reprezentat de o demoazela, ce pana acuma nici măcar vazuse teatruri, au faptuit nu ca pe stena, ci chiar precum ar fi fost partaşa adevaratei acestei întâmplari, încât ne face a crede, că prin o îndelungata învațatura s'ar putea face vrednica de lauda, asemenea şi *Abner* au aratat talent, şi cu toți un organ foarte priincios şi potrivit declamației tragice".

Tragedia *Saul*, a fost tradusă în versuri în limba romana de *Costachi Aristia* profesorul de Declamație dela Conservatorul din Bucureşti şi tiparita acolo la anul 1836 în tipografia lui Eliad; iar persoanele care au interpretat rolurile principale din aceasta piesa, au fost urmatoarele:

Saul	—	—	D-l Costachi Caragiali
David	—	—	„ Dimitrie Gusti
Abner	—	—	„ Ioan Poni
Ionatan		—	„ Dim. Gherghel
Micol fiica lui Saul			D-ra Poni [1]).

* * *

In urma succesului obținut cu aceasta reprezentațiune, gustul publicului pentru teatru se aprinse şi mai mult, şi atât nobilimea cât şi toți iubitorii de arta ai timpului, staruira din toate puterile pentru a se putea înjgheba o trupă de actori români, care sa deie macar din când în când reprezentații în limba patriei, pe lângă reprezentațiile date în limba franceză de trupele ce-şi urmau fara întrerupere stagiunile de iarnă în capitala Moldovei. Se facù dar o asociație, dintre elevii Conservatorului şi câțiva diletanți în

1) Această distribuție mi-a fost comunicată de Dimitrie Gusti, cari a jucat în piesă.

frunte cu Caragiali, pentru darea a 12 reprezentaţii în limba românească, compuse din *comedii, melodrame* şi *tragedii* pentru care se şi deschisese un abonament.

Direcţia şi administraţia acelei trupe de actori a avut-o Paharnicul Teodor Stamati[1]) profesor de filosofie şi de fizică la Academia Mihaileana[2]).

După un studiu de câteva luni, ei reuşiră a pregăti un număr de piese, şi astfeliu începura reprezentaţiile lor teatrale prin cele întâi zile ale lunei Decemebrie 1839, şi le continuară regulat câte odată pe săptămână, până la sfârşitul lunei Martie 1840.

La început aceşte reprezentaţiuni fură primite de public cu mare entuziasm, dupa cum se vede aceasta din criticile făcute de foaia de pe atunci „Albina Românească“, dar apoi lucrul începe a se schimba, publicul deveni mai pretenţios, criticile mai aspre, şi chiar citata gazetă, care la început lăuda pe diletanţi, acum îi sfătueşte *„să declameze potrivit cu haractirul ce-l reprezintă“*, dând prin aceasta a se înţelege că actorii de pe atunci exagerau declamaţia şi gesturile lor din cale afară, şi prin aceasta se făceau displăcuţi privitorilor.

Cu toate aceste, reprezentaţiile diletanţilor români merg înainte, deşi cam greu, căci nu aveau elemente destule şi bine pregătite, precum şi pentru că repertorul ce-l aveau nu erà îndestul de variat şi atrăgător.

Dăm aici tot ceiace s'a scris în „Albina Românească“, despre reprezentaţiile acestor diletanţi ieşeni, în care se văd criticile teatrale, şi unele din piesele ce s'au jucat, precum şi numele unora din diletanţi ce făceau parte din acea Societate dramatică:

„Spre a nu se perde rezultatul cel bun la care în anii trecuţi, ajunseră în ambele Principaturi dramatica naţională, şi dorinţa publicului patriotic făcându-se întru aceasta mai vie din zi în zi, diletanţii acestei arte sau întrunit în soţietate sub direcţia unuia din mădulările sale, drept care, în luna trecută s'au început a se da pentru iarna aceasta, un abonament de 12 reprezentaţii, ce au a se alcătui din piese

1) Vezi *Albina românească*, din 1840, Aprilie 4, şi revişta *Dacia literară*, redactor M. Cogălniceanu, Iaşi 1859, pag. 324.

2) Teodor Stamati a scris: *Abeţedar franţezo-românesc*. Eşi Tipografie Albinei 1833, iar în 1849: *Fizica elementară pentru clasele colegiale*. Iaşi. Tipografia *Institutul Albinei*.

comice, *melodrame* şi *tragedii*, a caror reprezentaţii se vor încheie în curgatorul period teatral.

„De atunci piesele au urmat regulat odată pe săptămâna, deşi, avea sa se lupte cu efectul cel priincios ce lasă reprezentaţiile teatrului francez, totuşi plăcerea publicului de a auzi în limba naţionala producturi dramatice s'au vadit fieş-care dată, şi aceasta înbraţoşare îngăduitoare au fost de îndemn diletanţilor la o întreprindere curat naţionala, spre a se sirgui de se face vrednici de asemenea razim puternic.

„In 19 Ianuarie 1840, s'a dat comedia *Elevul Conservatorului* prelucrata de Spat. C. Negruzzi şi vodevilul *Grădinarul orb*, de Logof. Ioan Vacarescu. Nemerirea acestor piese au fost deplină. „Elevul Conservatorului", jucat de un tânar carele, pre lânga un însemnator talent pentru dramatică, are şi o nebiruita plecare către ea, au vadit tot focul de care se simte patruns pentru această arta, şi după dreptate au secerat cele mai vii laude a publicului preţuitor unor asemene însuşimi.

„Succesul „Gradinarului orb", este dator mai ales înpodobirei sale cu muzica fostului Conservator, din care s'au cântat felurite arii de opere, între care aria din *Pirata „nel furor delle tempeste"*, au invitat plăcerea şi intuziasmul publicului, carele prin indesite aplaosuri şi *fora*, au vadit atât a sa încuviinţare, cum şi plecarea ce are pentru muzică vocala, la care Conservatorul filarmonic pusesa atât de bună temelie Cu talentul şi plecarile ce au madularile acestei întreprinderi, sirguindu-se a copia modelurile ce au în actorii francezi la declamaţie cum şi la gesticulaţii şi în celelalte accesorii, teatrul naţional poate din zi în zi sa se îndeplinească prin statornica învăţătură, şi se întemeieze a sa fiinţa spre placerea şi lauda naţiei [1]".

Apoi mai departe:

„Marţi în 6 Fevruarie 1840, D-lor diletanţii moldoveni au representat în benefisul D. Caragiali drama *Furiosul*, de însuşi el prélucrată. Această piesă este în original textul unei opere a lui *Donizetti*, şi muzica marelui maestru covârşeşte a ei sujet (noimă). Deci nimerirea ei atârnă de chipul amplificaţiei şi a reprezentaţiei.

„Ne bucurăm a putea marturisi, ca împlinirea acestei îndoite sarcine atât prin giocul patetic a d-lui Caragiali ca *Furiosul*, cum şi Madama *Langhina* în rolul de *Eleonora*,

1) *Albina romînească*, 1840 No. 6, pag. 24. Aceasta se vede reprodusă şi în Foaie pentru minte, inimă şi literatură. N. 10 din 8 Martie 1840.

Nu mai puţin arapul *Caidem*, reprezentat de d-l *Pandeli*, prin nimerit şi comic gioc au adus publica mulţămire.

„Urmând simţirilor vrednice de toată lauda de a sprijini şi a îmbărbata întemeerea unui aşezamânt naţional aducator de placută şi folositoare petrecere soţială, de care se bucură şi cele mai mici neamuri, publicul foarte numeros, în cursul acestei piese au vadit adeseori a sa încuviinţare. Iar la încheere au dat o vie marturisire prin îndoita chemare a benefiţientului şi a companiei întregi, pre care iau încununat cu intusiastice aplaozuri.

„La acest prilej pe scena s'a hărăzit D. Caragiali o cunună de flori, o punga cu 86 galbeni şi o alisidă de aur. La asemene binevoitoare marturisire, înduioşitul benefiţient au răspuns: „Cel mai puternic lanţ ce mă leaga cătra acest aşezamânt, este a mea mulţămire, şi parasind de astazi titlul *cosmopolitan*, în veci *mă fac moldovan!* [1])

Pe lânga aceste reprezentaţii a teatrului moldovenesc trupa franceza joacă în 12 Fevruarie 1840, piesele: *Simplette la Chevriere* vodevil în 1 act şi *Savonette imperiale* vodevil în 2 acte

Apoi mai aflam şi urmatoarea dare de seamă;

„Marţi în 20 Fevruarie (1840), s'a jucat comedia intitulata *Nenorocita peţire a Boureanului*, prelucrata de pe a lui Kotzebue de D. Sardar S. Botezatu. Titlul *Boureanului*, cunoscut pe acest teatru de mai înainte, au îndemnat a se aduna atâţia privitori, încât nu se mai gasea nici un bilet de intrare. Scenele cele spirituoase şi comice s'au prezentat cu multa nemerire, mai ales de *Boureanul* şi de Mad. Langhina, încât aplaozurile necontenite din partea publicului au încununat această reprezentaţie. Insa în privirea deprinderei artei, adaoge şi critica nepărtinitoare a ei opinie ce se cuvine a fi primita cu nu mai puţina mulţămire. Pre lânga un studiu mai adâncit, de dorit este ca unii din DD. diletanţi se declameze potrivit cu haractirul cel reprezinta [2])".

Afară de aceste piese ce s'au reprezentat pe care le-am vazut din darile de samă de mai sus, aflam dintr'un afiş cu data de 24 Ianuarie 1840, că:

„*Cu voia Inaltei Ocârmuiri*" s'a jucat piesa *Vicleniile lui Scapin*, comedie în trei acte de Molière, pentru abonamentul No. VII [3]) fara ca sa se noteze numele diletanţilor ce ju-

---

1) *Albina romînească*, 1840, No. 11 pag. 114.
2) *Albina romînească*, 1840, No. 15, pag. 60.
3) Se află la biblioteca Academiei Române.

cau rolurile din piesă, ceia ce ar da a se înțelege că acei diletanți ce au luat parte la reprezentație, nu vroiau să figureze numele lor pe afiș".

In josul acelui afiș găsim urmatoarea înștiințare:

„Spre a îndemna pe cinstit public a se împărtăși de Teatru național pană la reprezentația *Alzirei*, care curând va urma, prețurile vor fi următoare;

Loja rândul I	. . .	14 sorocoveți
Loja Benuar	. . .	12 sorocoveți
Loja rândul II	. . .	10 sorocoveți
Foteil	. . .	3 sorocoveți
Parter	. . .	2 sorocoveți
Galerie	. . .	1 sorocovăț

Din aceasta rezultă că societatea dramatică a Teatrului român deși avea un abonament făcut, totuși văzând încă dela primele reprezentațiuni că prețul locurilor e prea scump, a făcut anunțul ce l-am vazut în afișul despre care am vorbit, pentru ca publicul să vie în număr mai mare la acele reprezentațiuni.

Dintr'un alt afiș, cu data de 6 Martie 1840, vedem reprezentându-se în al X-lea abonament, piesa: *Boerinul întâia oară în Capitală* sau *Intermeto*, comedie în 5 acte după a slavitului Kotzebue [1]; numele diletanților de asemene nu sunt scrise pe afișul citat, în josul căruia gasim urmatoarea notiță:

„Această piesă prelucrată înadins pentru scena Teatrului național se va reprezenta în costumurile haracteristice. Piesa se recomândueşte de sine prin titlul său".

In acest afiș găsim că prețurile sunt: *cele obicinuite pentru teatrul franțez.*

După a zecea reprezentație vedem în foaia „Dacia literară" din 1840, pag. 115, o critică teatrală pe care o credem de folos să o reproducem, spre mai buna lămurire despre lucrurile petrecute pe atunci. Iată acea critica:

„In Iași o soțietate de actori români s'au întrunit în iarna trecută, sub direcția unui din madularile sale, spre a da 12 representații în limba națională, și alcătuite de piese comice, de melodrame și însuși de tragedii. Planul a fost mare,

---

1) Se află la biblioteca Academiei române în pachetul „Foi răzlețe"— *Afișe*. Despre aceasta vezi și *Albina Romînească*. An. 1840 pag. 72.

dar isprava mica. La auzirea unei asemenea întruniri, publicul au batut din palme, şi prin numeroasa sa aflare la toate reprezentaţiile au vadit cât de mult doria o sţenă românească. Deosebite piese traduse din franţuzeşte şi din nemţeşte s'au înfaţoşat. Acum suntem la a 10-a reprezentaţie. Publicul nu lipseşte nici odata, aplaosele sunt peste măsura; însă la noi aplaosele nu sunt încă o dovada de bunatatea piesei şi de talentul actorilor. Publicul lauda pentru că este mulţămit să aiba şi atâta, fără ca cea mai mare parte din el sa se întrebe dacă teatrul nostru nu s'ar putea înbunătăţi şi mai mult.

„Această întrebare este de datoria noastra s'o facem; şi aflam ca daca la teatrul românesc nu vedem nici unul din acei cari sunt nelipsiţi la reprezentaţiile franceze, aceasta nu este nepatriotism, ci din convingere ca direcţia nu are nici o cunoştinţă de teatru şi că nu-şi împlineşte datoriile cerute prin o asemenea nobilă însarcinare; şi ca în loc de a vedea în aceasta întreprindere o patriotica dorinţă de a informa dramatica naţionala, se vede numai o speculaţie. Piesele sunt rau alese, sfaşiate, şi rau întocmite; ilusia sţenei nu este observata; când jocul actorilor, de nu a tuturor, dar sigur a celor mai mulţi, este prost, declaraţiile, costumele macar ar trebui a fi frumoase şi analoage cu cuprinsul pieselor; dar aceasta este cu totul din potriva; de multe ori se înfaţişeaza pe scenă, în tot ridicolul lor, cele mai mari anacronisme: costume, oameni despărţiţi prin veacuri întregi se întâlnesc în reprezentaţiile româneşti. Aşa în *Vicleniile lui Scapin*, s'a vazut un husar din vremea lui Napoleon, un elegant muscadin din vremea lui Moliere, o cochetă din zilele noastre.

„DD. Caragiali, Pandeli şi Jean, singuri ne fac ceasurile reprezentaţiei suferite. Aşa cu cea mai mare plăcere am vazut pe D. Caragiali în rolul *Furiosului*. Jocul său patetic şi plin de adevar ne-au încântat cu totul. Un lucru numai am mai dori dela dumnealui, adica mai puţina sentimentalitate şi mai mult natural. Noi cerem mult dela D. Caragiali, dar talentul sau ne da dreptate să aşteptăm şi mai mult; de aceea suntem grei. D. Pandele şi D. Jean se deosebesc prin comicul lor.

„Materia este, teatrul poate naţional să înfloreasca; dar pentru aceasta trebue o întreagă abnegaţie de tot interes bănesc; trebue un interes de slava, darul binelui, şi o mare hotărâre de a face jertfi însemnătoare. Atunci sţena româneasca va fi artă, iar nu papuşerie".

CAP. II.

Unirea teatrului românesc cu acel francez sub o singura direcţiune. Comitetul teatral numit de guvern sub prezidenţia Secretarului de Stat.—Afişul gospod către Prezidentul Eforiei.—Contractul încheiat între guvern şi Comitetul teatral pentru supravegherea Teatrului atât francez, cât şi de scenă. Greutăţi întâmpinate cu înjghebarea trupei na- moldovenesc. — Angajarea lui Ioseph Foureau ca Director ţionale.

Dupa terminarea acestor reprezentaţii date în abonament, guvernul îmboldit de mai multe persoane iubitoare de arta dramatică începu a lua masurile trebuitoare pentru susţinerea şi propăşirea Teatrului românesc, unindu-l cu acel franţuzesc care-şi urmă regulat reprezentaţiile în stagiunile precedente, dupa cum am vazut, drept care guvernul hotarî sa institue o singură direcţiune teatrală, cu scopul de a reorganiza şi scena românească pe baze mai solide.

Astfeliu Guvernul numi un Comitet teatral compus din *Costachi Negruzzi, Mihail Kogălniceanu, Petru Câmpeanu* şi *Vasile Alexandri* sub preşidenţia *Secretarului de Stat.*

Aceştia alcătuiră un proect pentru întrunirea ambelor trupe teatrale, română şi franceză sub o singură direcţiune şi îl prezintă Domnitorului, care luându-l în bagare de seamă, dădu următorul *Ofis gospod:*

Ofis gospod cu No. 11, din 1840 Fevr. 27 zile, către d. Spatar Costachi Negruzzi prezident Eforiei oraşului Eşi, adiutantul nostru Căpitan Kogălniceanu, Cam. Petru M. Câmpeanu provizor şcoalelor publice, şi D-sale Vasile Alexandri,

„Incuviinţând proectul înfăţoşat noua pentru unirea teatrurilor naţional şi francez supt o direcţie anumită de către ocârmuire, tot odată gasim cu cale a însărcina pe D-voastră cu aducerea lui întru îndeplinire, aşa dar întrunindu-vă în Comitet teatral sub prezidenţia secretarului nostru de-

stat, vă veţi îndeletnici cu toate ramurile administraţiei teatrului precum: contabilitatea veniturilor şi cheltuelilor, alegerea reprezentaţiilor, numirea actorilor, şi în sfârşit celelalte dispoziţii ce pot aduce înflorirea amândoua teatrurile; în aceste principii, comitetul va intra de îndată în lucrare, paşind mai întai către închipuirea budgetului şi a masurilor ce s'ar socoti priincioase pentru alcătuirea teatrului naţional, precum şi pentru o noua închebare de actori francezi, şi aceste ni se vor aduce la cunoştinţă prin secretarul nostru de stat, de la care veţi primi şi instrucţiile de ce înainte urmare, aşteptând dela D-voastra dovada unei sirguinţi şi râvna cerşită de o aseminea însărcinare noi nădăjduim ca veţi întrebuinţa toată stăruinţa spre a vă arata vrednici de alegerea şi mulţemirea noastră".

L. P. iscălit Vel Postenic procit
Şef secţiei Comis *Dobrovici*[1])

Comitetul teatral la 18 Martie acelaş an (1840) încheie un contract prin care guvernul acorda comitetului o subvenţiune anuală de 600 galbeni pentru teatrul francez şi 200 galbeni pentru teatrul românesc. Acel contract e în cuprinderea urmatoare:

C O N T R A C T [2])

Incheiat între guvern şi d-nii Spatar C. Negruzzi, Comisul Vasile Alexandri şi Căpitanul Kogălniceanu.

Art. 1. Guvernul încredinţează d-lor Negruzzi, Alexandri şi Kogălniceanu, direcţiunea teatrelor francez şi român, pentru patru ani consecutivi cu începere de la 15 Mai 1840.

Art. 2. Antreprenorii se obligă a întreţine o trupa de artişti dramatici francezi, în stare de a juca vodeviluri, comedii şi alte piese în acest feliu, precum şi opere care nu ar avea mari dificultăţi. Această trupă va fi compusa din următorul personal:

Actori	*Actriţe*
Rolul de prim barbat	Rolul prim de femee
Intăiul amorez	Intaia amoreza
Intaiul comic	A doua amoreză
Parinte nobil	Rol de mamă nobila
Al doilea amorez	Subretă
Al doilea comic	Mare utilitate.
Mare utilitate	
Doi accesorii	

1) Se află în copie în Dosarul Postelniciei No. 976 din 1837 pag. 85. (Transport 1704).

2) Acest contract se află în Dosarul Postelniciei No. 976 din 1837, pag. 89, el e scris în limba franceză, noi îl dăm aici tradus în româneşte.

Art. 3. Antreprenorii se obligă de asemenea a ţine o trupă moldovenească, şi sa lasa la facultatea lor de a fixa numărul.

Art. 4. Ei se mai obliga afara de aceasta a forma un orchestru bun pentru ca să mulţamească pe public, având un capelmaistru şi nouăsprezece muzicanţi din care nouă vor fi din banda militară.

Art. 5. Repertoriul pieselor teatrale va fi acela care va fi obţinut cel mai mare succes pe teatrele din Paris. Censura pieselor se va face de catră secretariatul de stat, afara numai în cazul cand se va incredinţa vre-unui din antreprenorii având acela singur responsabilitate [1]).

Art. 6. Combinaţiunea reprezentaţiunilor va fi astfeliu ca piesele acele ce vor avea unul sau doua acte nu vor putea fi jucate decât de doua ori în cursul abonamentului, afară numai daca nu vor fi cerute înadins. Acele cari vor avea mai mult de doua acte precum şi operele, vor fi scutite de această dispoziţiune.

Art. 7. Decorurile şi costumele date în contul antrepenorilor, vor trebui sa corespunda cu sujetul fie-carei piese, şi să fie întotdeauna în buna stare.

Art. 8. Localul teatrului va fi închiriet de către mai sus numiţii antreprenori cari se obliga sa facă toate reparaţiile necesare, se facă astfeliu ca iluminarea teatrului sa fie convenabila, şi să întreţina în cursul ernei o caldura de 15⁰ cu o oară înainte de deschiderea teatrului. In ceia ce se atinge de contractul de închiriere care exista cu vechea direcţiune Paul Ciabati et C-nie, guvernul se obligă a-l respecta nestramutat şi cu acelaş preţ, până în termenul de 4 ani.

Art. 9, Guvernul va acorda antreprenorilor subvenţiune anuală de 600 galbeni pentru trupa franceză, şi de 200 galbeni pentru trupa moldovenească. Această subvenţiune se va plati jumatate la deschiderea teatrului şi jumatate la mijlocul abonamentului. Cu deosebire însă, subvenţiunea pe anul acesta se va plăti când se va subsemna acest contract.

Art 10. In afara de aceasta subvenţiune, antreprenorii vor avea prilejul esclusiv a balurilor mascate, publice. şi a reprezentaţiunilor dramatice în genere; precum şi acel a tuturor reprezentaţiunilor care se vor da în sala teatrului, mai mult înca şi privilegiul bufetului teatrului.

Art. 11. Antreprenorii vor avea dreptul de a da în

---

1) Din cercetările urmate nu se poate constata că censura ar fi fost înfiinţată în Iaşi pentru repertoriul teatrului înainte de data acestui contract, deşi ea se vede stabilită încă de pe la Ianuarie 1832 pentru ziare şi alte tipărituri. (Vezi Radu Rosetti *„Despre censură în Moldova*, I. Bucureşti. 1907. Analele Academiei Române).

cursul èrnei, două abonamente de câte 50 de reprezentaţii, fiecare, în totul 100 reprezentaţii, din care 75 franuţzeşti şi 25 moldoveneşti. Abonamentul va fi obligatoriu pentru 100 reprezentaţii, de la aceasta fac escepţiune agenţii straini cari vor fi scutiţi de a se abona la teatru moldovenesc. Preţul lojelor rangului I pentru 100 reprezentaţii va fi de 90 galbeni. Acele a rangului II precum şi benuarele şi fotolurile vor fi taxate în proporţie. Preţul parterului şi a galeriei va fi tot acel cum a fost şi până acuma.

Art. 12. Antreprenorii mai sus mencionaţi vor avea în totdeauna preferinţa antreprizei teatrului, când ei vor corespunde aşteptari guvernului şi ar oferi aceleaşi foloase ca şi ceilălţi concurenţi.

C. Negruzzi, V. Alecsandri, M. Kogălniceanu.

Iaşi, 18 Mart 1840.

No. 54.

După încheierea acestui contract, directorii moldoveni ai teatrelor francez şi român, angajara pe *Joseph Foureau*—fratele lui Baptiste Foureau despre care am vorbit—ca director de scena, numit pe atunci director gerant sau director îngrijitor, pe *Luzzato* ca intendent şi pe *Lebrun* ca şef maşinist.

Nu mult după aceia, Direcţia publică în „Albina românească (1840. No. 50 din 27 Iunie) următoarea înştiinţare:

INŞTIINŢARE TEATRALA

„Inaltul guvern dorind de a aşeza pe o temelie statornica teatrul românesc, şi simţind că acesta n'ar putea nici odata înflori, cât ar fi în concurenţă cu acel françez, au hotarât ca dupa pilda urmata şi în alte ţări, sa unească ambele teatre sub o singură administraţie naţionala. In urmarea acestei hotărâri, administraţia teatrala s'a încredinţat jos iscăliţilor pe *termin de patru ani, începând dela 15 Mai 1840.*

„Administraţia noua, îndată au paşit către înjghebarea ambelor trupe. Aşa pentru teatrul francez, numai puţini din artiştii vechi au ramas şi pentru iarna viitoare; iar cei mai mulţi actori se vor aduce din Paris, pentru care scop s'au şi pornit d. Iosef Furo, cu însărcinare ca între actorii ce se vor aduce sa fie şi doi tineri tenori şi doua cântatriţe, spre a se putea reprezenta pe iarnă cel puţin patru opere nouă, din a lui *Herold, Boaldieu, Auber, Halevy, Adam,* etc.

„Trupa franceza se va alcătui din 18 persoane, deşi prin contractul încheiet cu stapânirea numarul cerut este numai de 15.

„Cât pentru teatrul românesc, atât administrația cât și tinerii actori pătrunși de patriotica râvnă de a forma scena națională, nu vor cruța nici jertfe, nici ostenele, spre a câștiga mulțamirea publicului. Piesele ce se vor reprezenta vor fi, unele traducții din autorii straini cei mai plăcuți, altele, compuneri originale.

„Orchestrul va fi adăogat de mai mulți virtuoși și sub direcția D. Herfner capelmaistru muzicei militare, care n'are trebuință de a fi recomandat.

„Garderoba și decorațiile fiind toate din nou făcute, vor da o podoabă mai mult scenei și teatrului.

„Dl. Iosef Furo, ca director îngrijitor va avea o necontenită priveghere întru păstrarea rânduelei celei mai bune atât la reprezentații cât și la balurile măscuite.

Mihail Cogălniceanu

„Deși cheltuelele sunt îndoite prin ținerea a două trupe, și mai ales prin aducerea de la Paris a numarului celui mai mare din actorii francezi, subvenția ce pana acum se da teatrului francez de catre guvern este cu 300 galbeni mai mică decât în ani trecuiți. Prin învoirea dar a Ocârmuirei, cuprinsă și în contract, prețurile intrărei s'au mărit ceva pentru abonații lojelor. Insă administrația se va sirgui a despăgubi pe d-nii abonați de acest mic sporiu, prin alegerea și prin frumusețea pieselor.

„In iarna viitoare se va da un singur abonament de 100 reprezentații, din care 75 franceze, și 25 românești.

„Prețurile sunt urmatoarele:
Lojile de rândul I, pentru 100 reprezentații 90 galbeni
Benuarele 70 galbeni.
9 lojii de rândul al 2-lea 65 galbeni.
12 lojii lăturalnice de rândul al 2-lea 60 galbeni.
„Prețurile scaunelor, a parterului și a galeriei, rămân neschimbate.
„Gios iscăliții povațuiți de scopul ce și-au propus, adecă de a îmbunătăți ambele teatruri, făgăduesc de pe acum, ca nu vor cruța nimica spre a răspunde la așteptarea Ocârmuirei și a publicului".

C. Negruzzi, V. Alecsandri, M. Kogălniceanu

* * *

Cu toată bunavoință ce a avut noua Direcțiune teatrală, de a forma o trupă bună de actori romani, totuși din maĭ multe împrejurări, ea vazu dela început că-ĭ va fi cu neputință ca sa înceapa reprezentațiile românești în prima stagiune, și să se țina prin urmare întocmai după contract, în ceeace privește aceste reprezentațiuni. Cauzele de căpitenie au fost, că pentru pregătirea pieselor rămânești, timpul era prea scurt, și ca publicul nu voia sa se aboneze la teatruľ romănesc. De aceia directorii C. Negruzzi și Vasile Alexandri prin o cerere facută la Secretariatul de stat în 27 Iulie acelaș an (1840), se roagă ca în stagiunea anului acesta, sa se amâne reprezentațiile românești. Iată acea cerere:

„Această direcțiune îndeletnicindu-se cu informarea unei trupe românești, au întimpinat urmatoarele greutăți:
„1) Ca vremea fiind scurta pentru a se putea forma tinerii ce au îmbrațoșat această carieră, nu este nadejde că reprezentațiile vor putea răspunde la dorința publicului și a Direcției.
„2) Că plăcerea de a vede o scenă naționala este atât de mica, încât nimene nu vroește a se abonarisi.
„Aceste împrejurari Direcția supuindu-le cinstitului Secretariat, plecat îl roagă să bine-voiasca a încuviința ca sa rămâie pentru astă iarnă numai teatru franțez, precum a fost și pănă acuma, iar în următorii trei ani a contractului acestei Direcții, se vor urma și reprezentațiile românești, căci va fi vreme a se învața tinerii și a se forma o trupă cum se cade".
Asupra acestei cereri s'a pus urmatoarea rezoluțiune:

„Să se scrie Direcției teatrului că se încuviințează a-

-ceastă cerere, cu aceea ca să închipuiască a se da un numar de reprezentaţii în limba naţionala, fie şi pentru benefisuri în cursul iernei, şi preţul abonamentului se va hotărî după pilda anilor trecuţi, scăzându-se cu analoghie dintr-aceea ce acum s'a publicarisit [1])".

Cu toate că direcţiunea susţinea dupa cum se vede că sunt puţini amatori de a vedea urmând reprezentaţiile româneşti, totuşi este lucru sigur ca era şi o mare parte din public care ar fi dorit mult sa asculte vorbindu-se pe scena teatrului din Iaşi şi lmiba patriei. De aceea vedem ca Secretariatul de Stat n'a admis în totul aceasta cerere, îndatorind pe Direcţiune sa facă tot ceea ce-i va sta prin putinţa, ca sa se deie şi piese în limba românească.

Direcţiunea, în faţa acestei dispoziţiuni a Secretariatului de Stat, şi încurajată de un numar de cetaţeni, care doriau cu orice preţ ca Iaşul să aibă pe lângă trupa franceza şi o trupă de actori moldoveni, se hotără să înjghebe o trupă românească, care sa joace în stagiunea 1840—1841, şi aduse apoi la cunoştinţa publicului printr'o înştiinţare cu data din 18 Septembrie 1840, pe care o vom da mai la vale, că, deşi se publicase mai înainte, prin *Inştiinţarea teatrală din 27 Iunie 1840*, ce am vazut, ca în stagiunea aceia se vor da 25 reprezentaţiuni româneşti, totuşi din cauza *scurtei vremi şi a puţinei deprinderi cu scena a actorilor moldoveni*, nu se vor da decât 12 reprezentaţiuni în limba patriei, cari vor începe dela 1 Ianuarie 1841, iar d. C. Caragiali va avea sub privigherea sa trupa româneasca.

---

1) Vezi Dosarul Postelniciei No. 976 din 1837, pag. 140.

CAP. III

Deschiderea stagiunei 1840—1841.—Actorii şi piesele trupelor franceză şi română. Noul regulament teatral. Reprezentaţiile date de atleţi.—Inceputul stagiunei franceze cu opera comică „La Dame Blanche". Alte piese jucate.—Aniversarea zilei onomastice a Domnitorului Mihail Sturza.—Privilegiul acordat Direcţiei teatrului româno-francez, asupra tuturor spectacolelor publice din Iaşi.

După înţelegerea urmată între comitetul teatral şi directorul trupei franceze Ioseph Fourneau, pe la jumatatea lui Septembrie 1840, după cum am anunţat. se publică o înştiinţare prin care se făcea cunoscut publicului ieşan dispoziţiile luate pentru stagiunea 1840—1841, înştiinţare pe care credem interesant a o reproduce aici, întrucât conţine multe amănunţimi artistice asupra repertoriului şi actorilor din acea stagiune. Această înştiinţare, pe care am găsit'o la d. E. Şaraga din Iaşi, este în următoarea cuprindere:

INŞTIINŢARE

„Potrivit dorinţei celei mai mari a publicului, administraţia teatrală a despărţit în două abonamentul la teatrele franţez şi românesc.

„Prin urmare în iarna aceasta 1840—1841, va fi un abonament de 75 reprezentaţii franceze şi un abonament de 12 reprezentaţii româneşti. Numele artiştilor francezi, precum şi repertoriul pieselor care se vor da în cursul abonamentului vor urma mai jos.

„Deschiderea teatrului franţez se va face Marţi 1 Oct. viitor. Reprezentaţiile se vor începe cu *Dama albă*.

„Din pricina scurtei vremi şi a puţinei deprinderi a actorilor români de a-şi crea rolele, în iarna aceasta se vor da numai 12 reprezentaţii româneşti, dela 1 Ianuarie viitor.

D. C. Caragiali va avea subt priveghecea sa trupa românească. Repertorul şi numele actorilor se vor face cunoscute prin afişuri, la deschiderea teatrului.

„Este de prisos a lauda talentul artiştilor precum şi alegerea repertorului. Toţi se vor putea încredinţa, dela cea întăi reprezentaţie, ca administraţia teatrala n'au cruţat nimic spre a răspunde, cum s'au mai zis, la aşteptarea guvernului şi a publicului".

Tablou a trupei franceze

Opere

Dl. *Raiheştein* I-iŭ tenor
„ *Linghet*, al II-lea tenor
„ *Lecont*, bariton
„ *Kelius*, rolul lui Filip
„ *I. Furo*, I-iŭ bas-taile
„ *Mason*, al II-lea bas-ţaile
„ *Pelier*, trial şi larnet
„ *Şampein*, rol de întîmplare
„ *Mase*, al II-lea trial
„ *Lern*, rol a lui Martin
D-na *Raiheştuin*, I-a cantatriţă
„ *Dezire-Iacent*, tînăra „
„ *Lecont*, rol de întîmplare
„ *Bazin*, rol de bătrînă
„ *Georgina*, utilitate

Opere

Dama albă, 3 acte
Fulgerul, 3 acte
Ioan de Paris, 2 acte
Bărbierul de Sevilia, 3 acte
Postilionul de longiumo, 3 acte
Pre-o-cler, 3 acte
Fradiavolo, 3 acte
Logodnica, 3 acte

Drame, comedii şi vodevile

Dl. *Kelius*, I-iu rol
„ *Raiheştain*, tînăr întăi rol
„ *Pelier*, întăi comic
„ *Linghet*, al doilea amorez
„ *Şampein*, rol serios
„ *Mase*, al doilea comic
„ *Lecont*, mare utilitate
„ *Lern*, al treilea comic
„ *Mason*, accesoriu
D-na *Raiheştain*, întăia rolă
„ *Dezire-Iacent*, întăia amoreză
„ *Kelius*, subretă
„ *Lecont*, a doua amoreză
„ *Bazin*, rol de bătrână
„ *Georgina*, mare cochetă
„ *Marie*, accesorie

Comedie

Mademoazele de Bel-Ile, 5 acte

Vodevile

Trei bacali, 3 acte
Cavalerul de Sîn-George, 3 acte
Marcelin, 3 acte
Mauriţie, 2 acte
Cele întăi arme a lui Rişelieu, 2 acte
Pascal şi Gambard, 2 acte
Amoreza şi logodnica, 2 acte
Roland furiosul, 1 act
Un capo d'operă necunoscut, 1 act
Morăriţa din Marli, 1 act
D-l şi Madama Pinşon, 1 act
Calfa şi Grizeta 1 act.

Prețul abonamentelor

	Abon. franțuzesc		Abon. romsnesc
Lojile de rîndul întăi	70 galbeni	. .	10 galbenĭ
Benuarele	55 „	. .	8 „
9 lojĭ de rîndul al 2-lea	50 „	. .	7 „
12 „ „ „ „ „	45 „	. .	6 „
Scaunele . . .	15 „	. .	2½ „

Iașiĭ 18 Sept. 1840.

Câteva zile după această înștiințare, Direcția făcu un *regulament teatral*, care avea sa serviasca nu numai pentru trupa franceză ci și pentru cea română.

Noi publicăm aici acel regulament în românește fiind scris în franțuzește ca unul ce a fost cel dintăi făcut de o direcțiune teatrală românească, și care apoi a servit drept baza și altor regulamente ce s'au întocmit de catre alte direcțiuni ce s'au succedat. Iata-l;

REGULAMENT [1])

1) Artistul care la reprezentație s'ar face așteptat după râdicarea cortinei, va plati o amendă de 30 fr.

2) Daca nu intră la replică în timpul reprezentației, va plati 30 fr.

3) Artistul care din pricina sa, ar face să se schimbe reprezentația uneia din piesele care ar fi fost afișate, va plati o amendă de 50 fr.

4) Artistul care din pricina sa, ar face să se întârzie reprezentația unei piese noua, sau uneia reluata, și care ar fi fost anunțata pe afiș pentru o zi fixă cu 36 oare mai înainte, va plati dispagubire 150 fr.

5) Repetițiile vor fi anunțate pentru învățatul rolurilor și pentru ansamblu; repetițiile pentru învațat se vor face cu rolurile în mână, cele de ansamblu fără roluri; orice repetiție făcută cu două zile înaintea reprezentației, va fi de ansamblu.

6) Acela, care-și va ceti rolul la repetițiile de ansamblu, va fi pedpsit câte cu 5 fr. de fiecare abatere, și cu 15 fr. pentru cea din urmă repetiție.

7) După ceasul indicat pentru fiecare repetiție, se va îngădui un șfert de ceas de întârziere, după aceia artistul care ar întârzia, va fi amendat cu 1 fr., pentru jumătate

1) Se află tipărit într'o foaie, proprietatea D-lui E. Șaraga din Iași.

de ceas cu 3 fr., pentru un ceas cu 6 fr.. pentru toată repetiţia cu 15 fr., şi cu această sumă îndoită, dacă piesa este nuoă; artistul va fi de asemenea supus la o amendă de 25 centime, dacă la repetiţiile aşa zise de ansamblu nu va fi faţă la replică. Această măsură este luată pentru a asigura mersul pieselor.

8) Orice piesa primită în repertor şi hotărâtă să se joace în cursul unei saptamâni, nu poate fi amânata fără o cauză bine cuvnâtată şi pentru aceasta artistul care pricinueşte întârzierea, va fi amendat cu 40 fr.

9) Orice piesă care ar fi fost jucata în cursul anului, nu va putea fi retrasă din repertoriul săptămânei, şi toate acele ce au fost jucate cu două luni mai înainte, vor putea fi amânate de azi pe mâni, sub pedeapsa unei reţineri de 30 fr. Fiecare artist având dreptul de a-şi procura un repertoriu, scuza de a nu fi avut cunoştinţă despre aceasta, nu-i admisibilă.

10) Aritistul care din cauză de boală ar fi nevoit sa întrerupa serviciul sau, şi din această cauză să se schimbe reprezentaţia afişată, va fi dator să înştiinţeze administraţia imediat, cu un certificat medical, sub pedeapsa unei amenzi de 100 fr.

11) Orice boală dovedită de neadevărata, şi constatată ca atare, artistul pentru acest fapt va fi amendat cu plata salarului ce i se cuvine pe timp de 15 zile, şi în caz de recidivă, administraţia se va îndrepta autorităţilor locale, pentru a face să i se respecte drepturile.

12) La fiecare zi de reprezentaţie, artiştii cari nu sunt dc serviciu, vor trebui cu toate aceste, să fie faţă la spectacol la oara obicinuită, şi vor sta până la sfârşitul actului I-iu pentru a fi la dispoziţia d-lui Director general pentru cazuri neprevazute, sub pedeapsa unei amenzi de 10 fr.

13) Artistul care ar tulbura reprezentaţia sau repetiţia prin strigăte sau înjurii, va fi amendat cu 12 fr.

14) Artistul care va lipsi dela o lecţie pentru un rol sau pentru un cor, fără să fi anunţat pe directorul gerant, va fi amendat cu 12 fr.

15) Artistul care nu va şti rolul său la reprezentaţie va fi amendat cu 12 fr.

16) Artistul care nu va şti, sau nu va cânta corurile, va plăti o amendă de 10 fr.

17) Pentru acel ce ar lucra în timpul repetiţiilor amenda va fi de 1 fr.

18) Pentru acel ce joacă cu negligenţă sau se ţine în scenă în neconformitate cu rolul, sau repetă în mod negligent, amenda e de 20 fr., 10 fr., 5 fr.

19) Este oprit de a aduce câni la repetiţie sau între

culise în sara de reprezentație, sub pedeapsa de a plati o amenda de 5 fr.

20) Toate lecțiile de muzica aratate prin anunciu de serviciu, trebue facute în întregime, sub pedeapsa de a plati o amenda de 4 fr.

21) Orice artist care ar refuza un rol ce i s'a dat de directorul gerant, va plăti o amenda de 50 fr. pentru întaia data, pentru a doua și a treia oara, va fi dat afara, plătind suma stipulată prin contract.

22) Este oprit artiștilor de a intra în sala în timpul reprezentațiilor fara învoirea administrației, sub pedeapsa unei amenzi de 10 fr.

23) Artistul care ar intra în camerile administrațiunei cu capul acoperit, va fi amendat cu 2 fr.

24) Artiștii muzicanți vor trebui sa fie în orchestru cu un patrar de oara înaintea oarei fixate în afiș pentru ridicarea cortinei, și vor fi supuși în caz de abateri și neexactități ori absențe, la acelaș feliu de pedepse ca și artiștii de comedie.

25) Mașinistul fiind singur raspunzator în ceiace privește partea sa de întârzieri, negligența, uitare sau lipsă în serviciul teatrului, va fi supus la o amenda proporțională cu greșala comisa de el sau subalternii sei.

26) Mașinistul va fi dotor sa se adreseze regisorului cu patru zile înaintea fiecarei piese noua, pentru ca sa primeasca instrucțiile necesare pentru decorurile ce va trebui să pregatiasca. In cazul când în sara reprezentației decorurile cerute, n'ar fi gata, mașinistul va fi condemnat pentru negligența sa, la o amenda de 20 lei.

27) Tabloul amenzilor va fi afișat. Persoanele care ar avea de reclamat, vor trebui sa se adreseze înscris la administrația teatrala timp de 24 oare.

Directorii privilegiați : **C. Negruzzi, V. Alexandri, M. Kogălniceanu**

Directorul gerant : **J. Foureaux**

Iași 20 Sept. 1840

(tipărit) La biuroul *Foaia Comunală.*

Pana la deschiderea stagiunei teatrale 1840 1841, se dau la teatru mai multe spectacole; așa pe la începutul lunei Septembrie 1840, au loc cu *Inalta învoire* reprezentațiile atleților *Nicolai Croft* și *Iohn Atterburg*, cunoscuți sub numele de *oameni minunați în exercițiile lor grotești a lui Proteu* [1]).

1) Impresia ce a făcut asupra publicului ieșan, exercițiile acestor gimnastici o găsim aratată în *Albina românească* No. 73 din 15 Sept. 1840. și noi credem nimerit a o da aici:

Potrivit cu înştiinţarea de mai sus, stagiunea teatrului francez începe la 1 Octomvrie 1840, cu opera comica *La Dame Blanche*, de Boieldieu, apoi se joaca *Zampa de* Herold, *La Fiancée*, de Auber şi altele; comedii, vodeviluri etc., prevazute în regulamentul anunţat.

La 14 Octombrie 1840, vine în Iaşi o trupa de danţuitori dela teatrul din Madrid între cari dănţuitorul Camprubi şi danţuitoarele Manuela şi Lopez, dând o reprezentaţie compusa din danţuri naţionale ale Spaniei, cu care ocazie actorii trupei franceze au jucat piesa *Madame et Monsieur Pinchon*, vodevil în 1 act.

Representaţiile se dau spre mulţamirea publicului, pană la închiderea stagiunei, care avu loc pe la finele lunei Martie 1841.

Pentru aniversarea zilei I. S. Domnitorului Stapânitor Mihail Sturza Voevod (8 Noemvrie 1840), actorii români nefiind înca pregatiţi pentru a juca ei la teatru în acea zi, Direcţiunea a dat cu actorii francezi în beneficiul saracilor, piesa *L'Ange Gardien*, comedie în trei acte de Dupeuty et Deslandes [1]).

Noua direcţiune a teatrului româno-francez, faţa cu greutaţile şi cheltuelile mari ce avea de întimpinat, se îndrepta cu rugaminte către Domnitor, cerând a i se acorda un privilegiu asupra tuturor priveliştilor publice de orice natura s'ar da în Iaşi, pentru ca cu chipul acesta sa-şi mai sporeasca venituturile. Petiţiunea ce au dat Domnitorului Mihail Sturza Voevod, este în urmatoarea cuprindere:

„D-nii *Croft* şi *Atterburg* artişti de curând sosiţi la Iaşi, au dat eri sara Sîmbătă 14 Sept. 1840) a doua reprezentaţie a ghimnasticilor celor fermecătoare numite a lui *Proteos*.

„Pentru a lămuri felul acestor ghimnasiri nu se putea afla un nume mai potrivit decât al acestei zeimi mitologice, care, după voinţă, preface formele sale. Asemenea ca *Proteos*, aceşti artişti se metamorfoză cu o repegiune necrezută, în broască, şerpi, crocodili şi lucruri neînsufleţite. Doctorii anatomi, nu pot tâlcui pricinile, când isprava lor aduce în mirare pe publicul cel entuziast. Spre a da cetitorilor o ideie despre aceste lucrări, noi vom copia un articol atingător din *Gazeta din Berlin*.

„Acesti artişti trebue să aibă în trupul lor gumi elastîce în loc de oase; căci altmintrele nu înţelegem cum pot să poroncească într-atât mădularilor. Ei ştiu a-şi lungi, a-şi trage, a-şi strânge mădularile, încât înfăţoşează cu multă graţie şi deplinătate figurile cele mai poznaşe şi mai minunate, precum broaşte, momiţe, crocodili şi altele. Dar aceste nu se pot arata prin slaba descriere a condeiului, cineva trebue să le vadâ, ca să creadă".

In proprietatea D-lui E. Şaraga din Iaşi, se află un afiş cu data din 18 Sept. 1840, despre reprezentaţiile acestor gimnastici.

1) Acest afiş tipărit pe jumătate şi în romăneşte, se află la biblioteca *Academiei romîne*, pachet, intitulat *Teatru*. Foi răzleţe.

Pre Inalțate Doamne,

„Cunoscut sunt Inalțimei Voastre marele cheltueli în care am intrat în anul acesta prin aducerea a 12 actori noi dela Paris cu lefe foarte grele; asemenea Inalțimea Voastra V'ați putut încredința, că veniturile noastre sunt foarte mici, de vreme ce jumatate din lojii și mai toate scaunele sunt neabonate; la asemene grele împrejurări și ca o mica despagubire, noi astazi alergăm la mila Inalțimei Voastre, rugându-va ca sa binevoiți a lua în bagare de seama urmatoarele noastre ceriri:

„In toate orașele Europei, Direcția privileghiata a Teatrului, are și dritul tuturor priveliștilor publice (divertissements publics); așa dar, ca sa putem trage oarecare despagubire a marelor noastre cheltueli, ne rugam Inalțimei Voastre, sa ne daruiți și noua acel drit, adeca ca fara voia noastra nici o priveliște platita sa nu se poată da, și fara ca înainte întreprinzatorii acelei priveliști, sa se înțeleaga cu noi.

„Inalțimea Voastra încuviințând dreapta noastra cerere, ne va impune o noua îndatorire, ca sa ne facem mai vrednici de Inalta voastra protecție".

Ai înalțimei Voastre pre pleeate slugi,

C. Negruzzi, M. Kogălniceanu, V. Alexandri

1840 Oct. 5.

I. S. Mihai Sturza-Voda, acorda fara multa greutate, cererea Direcțiunei prin urmatorul apostil:

„Acest teatru fiind și național, învredniceşte de a i se face tot putinciosul agiutor; pentru aceia i se harazește acel drit în capitalie, și se va face potrivita lucrare [1])".

Taxa pe care o percepea direcția teatrala era 10 galbeni pe sara, pentru orice reprezentațiune straina s'ar da in teatru, iar pentru alte priveliști date în alte locuri, aveau a trage al nouălea bilet din acele vândute [2]).

---

1) Vezi *Dosarul Departamentului din năuntru* No. 113 din 1836 p. 147.

2) Vezi *Dosarul Postelniăiei* No. 976, pag. 143 din Arhiva Statului din Iași și *Buletinul Oficial*, Iași 1840, No. 87.

CAP. IV

Compunerea trupei române pentru stagiunea 1840—1841 Deschiderea teatrului românesc cu piesa „Farmazonul din Hârlau.—Afişul acestei piese.—Alte reprezentaţiuni urmate atât a trupei româneşti cât şi acelei franceze.—Darea de seamă asupra stagiunei făcută de A. Gallice. Laudele aduse atât trupei, cât şi Ocârmuirei Moldovei pentru buna primire a reprezentaţiilor date.—Enumerarea pieselor şi a operilor date de trupa franceză în stagiunea 1840—1841.—Plecarea acestei trupe la Bucureşti.—Imbunătăţirea orchestrului. Numirea lui Major ca şef de orchestru.

———

După înştiinţarea din 18 Septemvrie 1840, reprodusa mai înainte, Costache Caragcali, luptând pentru susţinerea teatrului naţional, face tot ce-i este prin putinţa pentru a gasi actori şi actriţe ca să poată închgheba trupa română; el îndeamna pe tinerii de talent a îmbrăţoşa cariera teatrală, arătând publicului ca Iaşul nu e lipsit de talente, şi aşa reuşeşte a gasi un număr de actori, pe care-i propune Direcţiunei şi cari sunt apoi angajaţi cu contracte în regula. Pe lângă aceştia, mai iau parte la reprezentaţii şi mai mulţi diletanţi, care n'au vrut ca numele lor să figureze pe afiş.

Aşa dar trupa română pentru stagiunea anului 1840—1841, se compunea din urmatorii artişti:

D-nul	*Caragiali*	D-nul	*Homilceanu* [3])
„	*Pandeli*	„	*Pedilan*
„	*Idieru*	D-na	*Smaranda*
„	*Burghilion* [1])	„	*Mace*
„	*Boian* [2])	„	*Pulheria*
„	*Greceanu*	„	*Langhina*
„	*Hristachi*		

1) Funcţionar la Comisia epitropicească.
2) Funcţionar la Comisia epitropicească având rangul de Sulger.
3) Fost profesor la şcoala primară din Piatra.

Cu aceşti actori se pune temelia unui teatru romanesc. Odata aceasta trupa înjghebata, C. Caragiali începe repetiţiile şi dupa o sirguinţa şi o munca neobosita, reuşeşte a pregati un numar de piese care au a forma repertoriul teatrului românesc.

Direcţiunea atunci aduce la cunoştinţa obştească ca, deşi se publicase ca reprezentaţiile teatrului românesc urmau sa înceapa abia la 1 Ianuarie 1841, ele vor începe la 18 Noembrie 1840 când se va face şi deschiderea teatrului românesc cu piesa „Farmazonul din Hârlau", comedie în trei acte de A... V...

Pentru estetica cu care este compus acest afiş, noi îl reproducem aici pe pagina urmatoare în facsimile redus. El El e tiparit în Iaşi la *Cantora Foaiei Sateşti,* se afla în posesiunea d-lui N. A. Bogdan, şi relaţii mai desluşite despre aceasta piesa şi afiş. s'a dat de d-sa în scrierile sale *Oraşul Iaşi,* ediţia II, Iaşi, 1914, cartea VI, pag. 285, precum şi în *Lupta pentru viaţă,* Iaşi, An. I, pag. 95.

Publicul care ştia acuma greutaţile prin care trecuse deschiderea teatrului românesc, aştepta acest eveniment cu cea mai mare nerăbdare.

Această piesa originala jucată de o trupa româna, care era menita acuma a pune temelia unui teatru românesc, a fost primita de public cu un entuziasm de nedescris.

Cu prilejul zilei aniversale a Prea Inalţatului Domn, direcţia teatrului a dat cu trupa franceza în 8 Noembrie 1840 în folosul saracilor *L'Ange gardien* (Ingerul scutitor) comedie în trei acte de Dupeuty et Deslandes.

Reprezentaţiile româneşti avura mare succes şi fură primite cu deosebită mulţămire de public. Aşa, în 14 Decembrie 1840 s'a jucat piesa *Orbul fericit,* comedie în doua acte tradusă de L. N. In ea au luat parte actorii: Caragiali, Idieru, Burghilion, actriţele Smaranda şi Pulheria [1]).

In 28 Decembrie 1840, cu prilejul reprezentaţiunei piesei franceze *Ninon, Nanon et Maintenon,* vodevil in 3 acte, dată în beneficiul d-lui Iosef Foureaux, au luat parte şi trupa moldovenească, jucând piesa *Elevul Conservatorului,* comedie într'un act de K. N. Actori au fost: *Pandeli, Homiceanu,* Burghilon şi actriţele Smaranda şi Pulheria [2]).

Reprezentaţiile teatrului francez merg şi ele spre mulţămirea generala a publicului şi se joaca şi alte piese în afară de programul ce se afla în anunciul din 18 Sept. 1840

1) Această piesă s'a tipărit în Iaşi la 1840 la „Cantora Foaei Săteşti" Ea este tradusă probabil de Neculai Luchian.

2) Afişul acestei piese se află în proprietatea D-lui E. Şaraga din Iaşi.

pe care l'am vazut. Așa: In 4 Decembrie acelaș an, trupa franceza joaca *Zampa* opera în 3 acte, muzica de Herold și altele.

Театру національ
din
ІАШЇ

I. ZI DE АБОNАМЕNТ.

Астъзї Лѕнї 18 Ноемврїе 1840

СПРЕ ДЕСКІДЕРЕА

ТЕАТРѸЛѸЇ РОМЪНЕСК

ѫнтеіа репрезентаціе

DE

ФАРМАZONѸ DIN ХЪРЛЕѸ.

Комеdie ѫн треї акте de А*** В***

Персоане.

Слѹџерѹл Галган	D. Пандели
Нестріц, непотѹсеѹ din Хърлеѹ	„ Idiерѹ
Леоніл, тънер зѹграв	„ Бергілліон
Тітірез, } прієтіні кѹ Леоніл	„ Карадіалі
Мілеско, } прієтіні кѹ Леоніл	„ Боіан.
Ѹн трактірџіѹ неамц	„ Гречеанѹ
Ѹн Комісар	„ Хрістакі.
Аглаіца, фата слѹџерѹлѹї	Dna. Спарандѹ
Гарофа, слѹжніка Аглаіції	„ Палхеріа
Прієтіні, слѹџі, ш. ч.	

Сцена се трече ѫн Іашї; актѹл ѫнтеї ѫн odaia лѹї Леоніл, ал doiле ѫнтр'о півніцъ, ал тріеле ѫн гръdina ѹнѹї трактір.

Aujourd'hui Lundi le 18. Novembre

POUR L'OUVERTURE DU THEATRE MOLDAVE

Le Franc-Maçon de Herlow.

*Folie-comédie en trois actes par A*** B****

ѪНЧЕПѸТѸЛ ЛА 7½ ЧЕАСѸРЇ.

Іашї. — Ла Кантора Фоаїеї Сътешї

Gasim în „Albina româneasca“ o dare de sama scrisă și în franțuzește despre reprezentația ce s'a dat în 10 Decemvrie. Iata-o:

TEATRU FRANCEZ DIN IASI

„A doua reprezentaţie a comediei vodevil „Cele dintăi arme a ducelui Ricehelieu“ au adunat Marţi în 10 Decembrie 1840, la teatru o soţietate pre cât de numeroasă, pe atât bri lantă. Fieşcine dorea a mai vedea această frumoasă piesa, din care scînteiaza duh şi placere, care ne înfaţoşaza atât de bine moravurile curţii a veacului lui Ludovic al XIV. Nu este greu a se hotarî cuvântul sucţesului (nemeririi), care au capatat pe sţena noastră aceasta piesa, fara îndoială ea a placut prin talentul cel însemnator, a Madamei Rahenştein, care foarte bine s'au sprijinit de catra ceilalţi actori. Noi am mai vorbit cu mare lauda despre aceasta deosebită ar tista, atuncea când o cunoaştem numai ca o bună cântareaţa; astăzi însa îi depunem marturisirea acelei mai adevarate miniri asupra unui nou feliu de talent, pe carele fieşcine lesne au putut preţui. Madama Raihenştein au reprodus în rolul cel greu al lui Rişeliu, mişcările cele vioaie de copilarie întrunita cu îngânfarea cea deşarta a unei junii stricate. Acest duca amabil, s'au urat de aplaozuri întrunite, şi noi adresam Ma damei Rahenştein complimentele noastre pentru ispravile cele brilante, precum şi pentru a sale feliurite talenţuri, care acum nadăjduim, înca timp îndelungat vor înpodobi a noas tra sţena dramatica“ 1).

In 4 Fevruarie 1841 s'a jucat în beneficiul lui Pellier *Marie Mignot*, comedie istorica în trei epoce, mestecata cu cuplete de Bavard şi Duport şi *Passe minuit* vodevil într'un act de Lockroi.

Duminică în 9 Februarie 1841, pentru cea din urma zi din Carnaval, s'a jucat o reprezentaţie de zi la 12 ore în orânduiala aceasta: *Inşălatorul înşalat*, comedie românească într'un act de A... V..., *Cotillon III*, vodevil francez într'un act, şi *Cabinetele particulare* vodevil într'un act.

La 1 Martie 1841 se joaca în beneficiul d-lui şi d-nei Quélus *La None Sanglante (Femeia sângerată)* drama în şase tablouri de Anicet Bourgeois şi Maillau. Decoruri noua de M. Livaditti. Afişul a fost tradus în limba română şi germană.

In 10 Martie 1841, se joaca de trupa română pentru beneficiul d-lui C. Caragiali, piesa *Leonil* sau *Ce produce dispreţul*, dramă în trei acte, compusă de însuşi beneficientul. Actorii ce au luat parte la piesa au fost: C. Caragiali, Burghilion, Homiceanu, Pedilan, Greceanu, d nele Smaranda şi Mace...

1) Albina Românească, An. 1840, pag. 395, No. 98.

asemenea au mai luat parte şi doi diletanţi, a caror nume nu s'au tipărit. Pe afiş stă scris, ca: Publicul este rugat sa şi aduca scaune in loje[1]).

In 31 Martie 1841 se joacă în beneficiul d-nei şi d-lui Reichenştein *Joconde ou Les Coureurs d'aventures* operă comica în 3 acte. Cuvintele de Etienne, musica de Nicolo. Afişul e tiprait în franţuzeşte, româneşte şi nemţeşte.

In 5 Aprilie 1841, se joaca în beneficiul d-nei Marie *Le Mariage en capuchon (Cununia în Domino)*, comedie-vodevil în doua acte, imitată de pe cea spaniola de Lagrange şi Cormon, şi *Heure et malheur* (Norocire şi nenorocire), vodevil în un act de Duvert şi Lausanne[2]).

La încheierea acestei stagiuni teatrale 1840 1841, gasim în *Le Glaneur* (Spicuitorul român), jurnal ştiinţific, literar şi industrial care aparea în Iaşi[3]) în franţuzeşte şi româneşte o dare de sama facuta de A. Gallice, despre modul cum s'a reprezentat piesele franţuzeşti în aceasta stagiune şi despre valoarea artistică a actorilor francezi.

Noi dam aci textul românesc:

„Trupa franceza pe care dl. Furo, unul din cei patru directori, au adus dela Paris, trebue sa o marturisim mai buna, supt multe raporturi decât acele ce au fost mai înainte: afara ca cuprinde multe persoane de merit, tot odata este vrednica, de şi puţin numeroasa, de a juca opere, vodeviluri şi drame...

„*Mad. Raşenştain* a căria frumuseţa nu rămâne gios pe sţena dinaintea Mad. Filol, locul caria ţine, ce o întrece prin glasul cel foarte soprano, sonul cel curat, placut şi răsunator, produce cel mai frumos efect; are colegatura de note minunate, precum s'a putut vede între altele, în faimoasa arie din opera Damei albe. Vezi de aice cel frumos palat ş. a. Mad. Raşenştain are, făra împotrivire cel mai frumos glas ce s'au auzit pe teatrul din Iaşi, şi înca ce'i mai mult, este o bună actriţă a căreia joc este plin de plăcere şi pre'firesc. Ceia ce deosebeşte talentul Mad. Raşenştain este varietatea. Se vede în tot acea săptămâna trecând cu o deopotrivă cutezare şi norocire de la cele întăi role a operilor, la cele întăi role a dramelor, şi de la aceste la acele mai voioase a vodevilurilor. Gelozia furioasă a Clotildei, patima aprinsă a Terezei, simţiciunea ceva slobodă a Nanonei,

1) Afişele la aceste piese sunt tipărite şi în limba franceză şi se află la biblioteca Academiei române, în pachetul „Teatru". Foi răzleţe.

2) Afişele la aceste piese se află la biblioteca Acad. rom. în pachetul „Teatru". Foi răzleţe.

3) An. 1841 pag. 88—103.

s'au reprodus de o potriva de catra aceastǎ actriţa, însǎ triumful sau este rolul Ducai de Rişelio; duhul, neastâmpara rea, apucatura bunului ton, eleganţa manierilor (purtarilor), şi instinctul aplicarii celei galante, a tânărului Duca cu greu se pot înfaţoşa mai bine. Totuşi aş da Mad. Raşenştain sfatul de a şi stapâni ceva mai mult vioiciunea sa cea fi rească şi a păstra mai mult puterile sale în rolele cele mari, mai ales în drame. Patima cea adâncă şi concentrata se înfaţoşa mai bine în deobştie prin tacere, prin o simplă mişcare (gest), sau prin o tacere plina de liniştea înfricoşată a deznadajduirei şi a nenorocirei, decât prin strigari şi prin izbucniri de glas. Exemplele nu lipsesc înt'aceasta. Vedeţi pe Mad. Mars şi pe Bocaj cum se înalţa treptat cu patima, paşind în tăcere şi posomorâre ca nourul ce poarta trasnetul, şi când izbucnesc şi slobod un strigat, acest strigat cu atâta este mai înfricoşat cu cât este mai neaşteptat, rapit de puterea durerei rasuna în tot teatrul.

„*Mad. Rişer* (Mad. Desire) o frumoasă, plăcuta şi plina de natural, precum ştiţi, glasul seu cel frumos i s'au îndreptat cu totul, şi înlesneşte înca a se întinde pana şi în notele cele mai grele. Daca Mad. Rişer va izbuti a se desface puţin de al ei prea mult natural, a varia mai mult tonul rolelor ei, jocul seu va dobândi mult.

„*Mad. Kelus* are un glas placut, deşi tonul rolelor ei, puţin cam satiric şi derâzatoriu, însa s'ar dori sa aibă câte odată un umblet ceva puţin mai cumpatat.

„*Mad. Penşon*, de pilda, ar fi mai bine, daca braţul seu cel grasuliu şi mâna sa cea frumoasa ar fi mai puţin uşoare.

„Ar fi greu de a gâci sub peruca cea sură şi trista a bătrânelor, pe o actriţă tânără încă şi vioaie, adevarata franţeza cu duhul zburdalnic şi râzator, cu rostirea cea din gât pariziana, ceia ce nu râdică nimic dela curaţenia zicerei Mad. Bazen.

„Multe persoane se vor mira poate auzindu ma zicând ca dama trupei care are mai mult talent ca actriţa, este *Mad. Lecont*. Deşi nu s'au aratat decât la nişte role prea mici, au dezvălit însa ochilor adânci patrunzatori şi deprinşi, multa înţelegere şi deprindere a sţenei. Intru adevar este de tânguit ca *Mad. Lecont* nu este ajutata de statul şi de glasul ei, caci ar fi una din cele întai in felul ei, şi s'ar arata vrednica de şcoala vestita în care s'au informat.

„D. *Raşenştain*, întaiul tenor, are un glas inzestrat de note foarte plăcute, şi care dobândeşte de a fi cunoscut; au dezvalit cu folos însuşirile cântarei sale în multe role frumoase. Se cunoaşte în el învaţătura, un metod bun şi slobozenia sţenei. Noi sfatuim numai pe D. Rasenştain de

a nu duce prea departe aceasta slobozenie, a trata uneori, rolele sale mai serios, și a fi mai mult credincios texturilor.

„D. *Furo* și-a aratat frumosul seu glas de bas, în vr'o câteva role. Deși d. Furo nu i lipsește nici învațătura, nici gustul, însa nu ne putem opri de a tângui ca arta n'au dezvălit deplin acest glas tare, răsunator și întunecat, pe care natural da arare cu atâta folos.

„Drama se razima între domnii trupei, pe D. *Kelus*, actor însemnat ce are descrisă o viitorime. Favorizat prin un stat dramatic, prin un organ frumos, și prin o zicere de buna școală, acest artist întimpina adeseori însuflari vrednice de o stenă mai înalta. El a dobândit multe și drepte aplaosuri în multe role. Insa d. Kelius sa nu sa abata dela dramă; acolo și numai acolo va putea dezvali toată puterea și tot talentul sau. Il invităm înca a se folosi de povațuirea ce am dat Mad. Rasenștain. El este vrednic ca și ea de toata luarea aminte a unui critic.

„D. *Pelie* a caruia faima este acuma prea bine întemeiata, este pururea un comic foarte bun, plin de placere, de verva bufonica și de duh. Ceia ce deosebește mai ales pe d. Pelie, este ințelegerea și înlesnirea cu care descurcă caracterurile adevaratelor role, încât nici odată el nu este tot acelas, și-l vedem schimbându-se ca un proteu, luând totdeauna tonul cuviincios, și ferindu-se de caricatura ce grosolana care este stânca cea mare a rolelor comice. Acesta este semnul unui adevarat talent.

„D. *Leru* a dobândit aplaosuri în vr'o câteva role, de pilda în a lui Alțindor din *Postilionul Lonjumo*, pe care l'au jucat cu originalitate. Invitam însa pe d. Leru, tot sa se paziască împotriva unei plecari ce-l arunca peste măsura naturalului.

„Ceilalți artiști, fac după putința și trebue sa fie laudați de râvna lor.

„Costumurile, punerea în stenă și decorațiile sunt în deobște foarte potrivite, și uneori însuși de o bogație și de o placere însemnatoare.

„Trupa astfel precum este și astfel precum am cercat sa o descriu, îmi pare atât de buna precât este cu putință a o avea, cu mijloacele ce pot întrebuința, ar fi greu cred de a avea mai buna. Suntem într'o departare de 800 mile dela Paris, și într'o așa mare departare teatrul franțez din Iași, au fost singur vrednic de a se ținea cu cinste.

„Asta e o dovada, totodata de gustul cel bun a publicului Moldovei, de îngrijirea Ocârmuirei și mai deosebit a Inalțimei Sale pentru propunerea frumoaselor arte, de talentul artișitlor și în sfârșit de râvna DD. Negruți, Alecsandri, Cogalniceanu și Furo, directorilor, și mai ales acestui din urma, carele

ca un director şi gerant, poartă în mai mare parte sarcina ad ministraţiei.

„La mai multe reprezentaţii am fost faţa trei franţezi care demult am fost marturi a minunelor Parisului, şi cu toate aceste am aflat multă plăcere a privi reprezentaţiile din Iaşi. Am preţuit că trupa nu era nevrednica de a fi văzuta însuşi de persoane ce pastra înca aducerea aminte foarte proaspătă acelor întai artişti a lumei; şi aşa nu putem înţalege raceala, uneori nedreaptă a parterului. S'ar zice ca multe persoane se tem de a nu se comprometa aplaodând. Aplaosurile sunt electrice şi fac pre bunii artişti; aşa dar nadajduim ca publicul, pentru al sau interes, se va arata de acum înainte mai puţin iconom de aplausuri".

„*A. Gallice*"

* *
*

Odata cu încheierea celor petrecute în stagiunea teatru lui francez din anii 1840 1841, credem folositor şi interesant a reproduce aici o lista complectă de toate piesele şi operele franceze, reprezentate în cursul acestei stagiuni în zilele de abonament, aşa dupa cum însumi le am putut culege dupa afişele originale, ce le-am gasit strânse la un loc şi legate într'un volum 1).

Aceasta enumerare de titlurile pieselor şi operelor atât serioase cât şi a celor comice reprezentate in Iaşi pe vremea aceia, va sluji tuturor celor ce se interesează atât de cunostinţele şi gustul artistic şi literar al aristocraţiei ieşene, pentru care erau menite mai ales reprezentaţiile fran ţuzeşti cât şi de gustul publicului în genere, pentru literatura dramatică şi muzicala din acea epoca, se va observa mai cu seama ca ieşenii pe atunci au putut sa vada şi să se împartaşească din toate lucrarile cele mai de samă ale scenelor straine, întru cât, din lista citata se va vedea că mai nici una din capodoperile ce erau pe atunci reprezentate pe scenele principale din lumea întreaga civilizată, n'au lipsit nici de pe scena ieşana, şi aceasta mai mult ca sigur din imboldul mai ales al Direcţiunei Teatrului, care era condusă şi atunci după cum am văzut de Vasile Alecsandri, C. Negruzzi şi capitanul M. Kogalniceanu.

Iata titlurile pieselor cu specificarea zilelor în care s'au reprezentat:

---

1) Se află în proprietatea D-lui Elias Şaraga. Iaşi.

In 1 Octombrie 1840 pentru deschiderea teatrului, s'a jucat „La dame blanche“, opera de Boyeldieu.

In 3 Oct. „Clotilde“, drama în 5 acte de F. Soulié.

6 Oct. „Jarvis, l'honnête homme“, drama în 2 acte; şi „Madame et Monsieur Pinchon“, vodevil în 1 act.

8 Oct. „M-elle de Belle-Isle“, comedie în 5 acte de Al. Dumas.

10 Oct. „Fra diavolo“, opera comică, muzica de Auber.

12 Oct. „Le page du régent“, vodevil în 1 act de Scribe, şi „La Jeune femme colère“, comedie în 1 act.

15 Oct. „Thérésa“, drama în 5 acte de Al. Dumas.

17 Oct. „Chef d'œuvre inconnu“, drama în 5 acte de Charles Lafont, şi „Maurice ou le Médecin de Campagne“, comedie în 2 acte de Melesville.

20 Oct. „La dame blanche“, operă comica de Boyeldieu.

22 Oct. „Diane de Chivri“, drama în 5 acte de F. Soulié.

24 Oct. „Roland le furieux“, vodevil în 1 act, de fraţii Cognard, şi „Jarvis l'honnête homme“, dramă în 2 acte.

27 Oct. „Clotilde“, drama în 5 acte de Fréd. Soulié.

28 Oct. „Postillon de Lonjumeau“, operă comică de A-dolphe Adam.

31 Oct. „Thérésa“ dramă în 5 acte de Al. Dumas.

3 Noemv. „Fra diavolo“, opera comica de Auber.

5 Noemv. „Mademoiselle de Belle-Isle“ comedie în 6 acte de Al. Dumas.

7 Noemv. „L'ombre d'un amant“, vodevil de Scribe, şi „Maurice ou le Médecin de campagne“, comedie vodevil în 2 acte de Melesville.

10 Noemv. „Postillon de Lonjumeau“, operă comica de Adam.

12 Noemv. „Diane de Chivri“, drama în 5 acte de Fréd. Soulié

13 Noemv. „Le commis et la grisette, vodevil în 1 act, şi „Le démon de la nuit“, comedie în 2 acte.

17 Noemv. „La fiancée“, operă comică de Auber.

17 Noemv. „Thérésa“, dramă în 5 acte de Al. Dumas.

“ 21 Noemv. „La dame blanche“, operă comică.

24 Noemv. „Les premières armes de Richelieu“, comedie în 2 acte de Bayard, şi „Monsieur et Mad. Galochard“, vo-devil în 1 act.

26 Noemv. „Clotilde“ dramă în 5 acte de Fr. Soulié.

28 Noemv. „Trois épiciers“, vodevil în 3 acte de Lok-roy şi Anicet Bourgeois.

1 Dec. „Postillon de Lonjumeau“, opera comica de A. Adam.

3 Dec. „Le chef d'oeuvre inconnu“ drama în 1 act de Lafont, şi „Maurice ou le Médecin de campagne“, comedie în 2 acte de Melesvile.

4 Dec. „Zampa" operă în 4 acte de Herold data în beneficiul d-lui și d-nei Raichenstein.

7 Dec. „Mademoiselle de Belle-Isle", comedie în 5 acte de Al. Dumas.

8 Dec. „La Fiancée", opera comica, de Auber.

10 Dec. „Les prèmieres armes de Richelieu", comedie în 2 acte de Bayard, și „Le Commis et la Grisette", vodevil în 1 act.

12 Dec. „Chevalier de Saint-Georges", comedie cu cântece în 3 acte.

15 Dec. „Fra diavolo", operă comica de Auber.

17 Dec. „Indiana et Charlemagne", vodevil în 1 act de Bayard și „Le Demon de la nuit", comedie în 2 acte.

19 Dec. „Deux borgnes", vodevil în 1 act de frații Cognard, „Le chef d'œuvre inconnu", drama în 1 act de Ch. Lafont, și „Madame et Monsieur Pinchon", vodevil în 1 act.

22 Dec. „Le chevalier de St. Georges", comedie cu cântece în 3 acte.

25 Dec. „L'honneur d'une femme", drama în 3 acte de Ancier.

27 Dec. „La fiancée", operă comică de Auber.

30 Dec. „Zampa", operă în 3 acte de Herold.

2 Ian. 1841 „Les prèmieres armes de Richelieu", comedie în 2 acte de Bayard, și „L'ombre d'un amant" vode în 1 act de Scribe.

4 Ianuarie „Le postillon de Lonjumeau", operă comică în 3 acte.

7 Ian. „La Meuniere de Marly", vodevil în 1 act de Melesville și „Jarvis, l'honnête homme, drama în 2 acte.

9 Ian. „Clotilde", dramă în 5 acte de Fr. Soulié.

11 Ian. Pré-aux-clercs", operă în 3 acte de Herold.

13 Ianuarie „Diane de Chivri", drama în 5 acte de Fr. Soulié

15 Ian. „Nanon, Ninon et Maintenon", vodevil în 3 acte de Theaulon, Dartois și Lesguillon.

21 Ian. „La Marquise de Seneterre", comedie în 3 acte de Ch. Duveyrier.

27 Ian. „Jean de Paris", operă comică în 2 acte de Boyeldieu.

29 Ian. „Le chevalier de St. Georges", com. în 3 acte.

1 Fevr. „Le Pré-aux-clercs", opera în 3 acte de Herold.

4 Fevruarie s'a jucat în beneficiul lui Pellier „Marie Mignot" comedie istorică cu cuplete în 3 epoce de Bayard și Dupart, și „Passe Minuit" vodevil în 1 act.

5 Fevr. „Le Demon de la nuit", comedie în 2 acte, și „Les premierès armes de Richelieu", comedie în 2 acte de Bayard.

8 Fevr. „Fra diavolo“, opera comica în 3 acte de Auber.

9 Fevr. „Les Cabinets particuliers“, vodevil în 1 act de Scribe, „Cotillon III“, vodevil în 1 act de Bayard. Spectacolul se va începe cu piesa moldoveneasca: „Inşelătorul înşelat“, comedie în 1 act, compusă de A... V.... Actori au fost d-nii Pedilan, Homiceanu, Greceanu; d-nele Smaranda şi Macé.

16 Fevr. „Le Sonneur de Saint Paul“, drama în 4 acte şi un prolog de Bouchardy.

16 Fevr. „La Marquise de Senneterre“, comedie în 3 acte de Ch. Duveyrier.

18 Fevr. „Marie Mignot“, comedie istorica cu cuplete în 3 epoce, de Bayard şi Duport.

20 Fevr. „Le Pré-aux-clercs“, opera comică în 3 acte.

23 Fevr. „Nanon, Ninon et Maintenon“, vodevil în 3 acte de Theaulon, Dartois şi Lesguillon.

24 Fevr. „La Maitresse et la Fiancée“ drama în 2 acte şi „Indiana et Charlemagne“, drama în 1 act de Bayard.

25 Fevr. „Les premières armes de Richelieu“, comedie de Bayard, şi „Cotillon III“, vodevil în 1 act de Bayard.

27 Fevr. „Zampa“, opera în 3 acte de Herold.

3 Martie „Jean de Paris“, opera comica în 3 acte de Boyeldieu, şi „Passe minuit“ vodevil în 1 act de Lockroi.

4 Martie „Le sonneur de Saint-Paul“, drama în 4 acte de Bouchardy.

5 Martie „Le Postillon de Lonjumeau“, operă comica în 3 acte de Ad. Adam.

6 Martie „Le Postillon de Lonjumeau“, operă comică, în 3 acte de Ad. Adam.

7 Martie „La Marquise de Senneterre“, comedie în 3 acte de Ch. Duveyrier.

9 Martie „Barbier de Séville“ operă în 4 acte de Rossini.

11 Martie „Pascal et Chambord“, comedie în 2 epoce de An. Bourgeois şi Brisebarre şi „L'ombre“.

13 Martie „Le Pré-aux-clercs“, operă în 3 acte de Herold.

15 Martie „Pascal et Chambord“, comedie în 2 epoce de An. Bourgeois şi Brisebarre, şi „Cotillon III“, vodevil în 1 act

17 Martie „Les premieres armes de Richelieu“, comedie în 2 acte de Bayard, şi „La Maitrese et la Fiancée“, drama în 2 acte.

18 Martie „La None sanglante“ drama în 6 tablouri, de An. Bourgeois et Maillau.

19 Martie „Nanon, Ninon et Maintenon“, vodevil în 3 acte de Théaulon, Dartois şi Lesguillon.

20 Martie „Le Sonneur de Saint-Paul“, dramă în 4 acte de Bouchardy.

21 Martie „Toréador“ opera în 3 acte, muzica de Pilloti, s'a dat pentru cea de pe urmă zi de abonament.

31 Martie în beneficiul d-lui şi d-nei Reichenstein s'a jucat „Joconda ou Les coureurs d'aventures“, opera comică în 3 acte, muzica de Nicolo, şi „Madamoiselle Dangeville ou Les Comediens francai en voyage“, vodevil în 1 act de Villeneuve.

Pe la începutul acestei stagiuni, direcţiunea teatrala, luase dispoziţiunea ca afişele sa se trimita la abonaţi acasa.

După închiderea stagiunei teatrale 1840—1841, trupa franceză a fost trimisa de Direcţunie ca să joace la Bucureşti în timpul verei. Acolo deşi ea a fost bine primita de public, totuşi a avut perderi foarte mari. Direcţiunea însă, care n'avea în vedere decât îmbunataţirea scenei teatrului ieşan şi câştigarea încrederei guvernului, nu se uita de loc la pierderile ce le-a suferit, şi făcu pentru aceasta, noui sacrificii, angajând şi alţi actori francezi pe lânga acei ce jucase în iarna trecută.

Orchestrul despre care publicul începuse a se tângui din pricină că mergea din ce în ce mai rau, a fost îmbunătăţit într'un mod simţitor. In locul şefului de orchestra Herfner—care se retrăsese din cauza ca ocupaţiile sale nu-i permiteau a-şi petrece tot timpul în teatru,—direcţiunea numi pe d. Major, ce era deja cunoscut publicului ca un bun artist.

Orchestrul numara 18 muzicanţi, ale caror nume urmeaza:

Major, Şeful orchestrului
Dulin, *Bartl* — violini I
Postpischel, *A. Caudella* — violini II
Fr. Caudella, violoncel
Kucy, contrabas
Werner, alto I
Neuman, alto II
Zattel, flautist
Karanda, clarinet I, şi şepte muzicanţi de la muzica miliţiei.

CAP. V

Deschiderea stagiunei 1841 1842. Debutul trupei romînești cât și acelei franțuzești. Satisfacția publicului. Reprezentația tragediei Charles VII, chez ses grands vassaux *și darea de seamă a lui Teodor Codrescu. Afișul piesei Badăranul boerit (Le Bourgeois gentilhomme.*

—

Directiunea a hotarât să se joace în abonament un număr de 36 piese noua: *opere, drame, comedii* și *vodeviluri*, și numărul reprezentațiilor în total sa fie de 75, cum a fost și pana acuma, ramânând prețul intrarilor acelaș, ca și în trecut. Tot odată fiindca în iarna trecuta, publicul fusese nemulțamit de frigul ce era în sala teatrului, direcțiunea sub privigherea arhitectului municipalitații Alecu Costinescu a adus mari îmbunatațiri în aceasta privință, făcând reparațiuni la sobe, la plafonul salei, precum și la acoperământul teatrului [1]).

Odata această reparațiune a teatrului mântuită și angajamentele artiștilor atât a teatrului francez cât și acelui moldovenesc încheiete, unele din nou, altele reînoite, stagiunea teatrului francez se deschide la 14 Septembrie 1841, cu piesa „Les Beignets à la cour", comedie în 2 acte cu cuplete, și cu „La Marquise Pretentaille", vodevil în un act [2]).

Puțin dupa aceasta se deschide și teatrul romînesc.

In 7 Octomvrie 1841, se joaca de trupa franceza (abonament No. 2) doua piese: „Georges et Thérese ou Les deux orphélins", dramă-vodevil în 2 acte, de Auvray, și „Fracine la Gantière ou Les trois neveux", vodevil în un act de Melesville [3]).

---

1) Toate aceste de mai sus arătate, se văd într'un avis publicat în limba franceză și în foi răzlețe, cu data din 21 August 1841. Un asemenea aviz se află la biblioteca Academiei române pachet „Teatru" Foi răzlețe.

2) Afișul acestei reprezentații se află la biblioteca Academiei Române, pachet „Teatru" Foi răzlețe.

3) Afișul acestei reprezentații se află la biblioteca Academiei Române pachet „Teatru" Foi răzlețe.

Atât reprezentaţiile teatrului francez cât şi ale celui românesc, au o mare reuşită care produc în publicul ieşan o satisfacţiune sufletească de nedescris, văzând cu toţii că teatrul merge propăşind. Despre aceasta, iată ce găsim în „Albina românească" (1841, No. 2 Ianuarie 4):

„Mai mult de o lună au trecut de când păşim din mirare în mirare. Anul 1841 s'au sfârşit prin o mulţime de reprezentaţii, pre cât de variate, pre atâta şi nouă pe ştena teatrului".

La 8 Ianuarie 1842 trupa franceză joacă în beneficiul d-lui şi d-nei Quelus piesa „Charles VII chez ses grands vassaux" (Carol al VII-lea la ai lui mari vasali), tragedie în 5 acte şi în versuri de Alexandre Dumas.

Această piesă a făcut în public o mare senzaţie, şi fostul elev şi ascultător dela clasa de filosofie din Academia Mihaileană Teodor Codrescu, face o dare de samă despre modul cum a interpretat actorii rolurile ce înfăţişàu. Până acum dările de samă se făceau mai mult de Gheorghe Asaki, în „Albina românească", şi câte odată de membrul comitetului teatral Camile Barozi; acuma însă teatrul a început a-şi da roadele sale fiind priceput şi criticat de cea mai mare parte din public, dându-şi părerile fiecare asupra modului cum piesa a fost interpretată, atât prin graiu cât şi în scris. Deaceia noi găsim nimerit a reproduce aici darea de seamă despre care am vorbit. Iat-o:

„Artiştii francezi au dat în 8 Ghenarie în benefisul d-lui şi d-nei Kelius, cea întăi tragedie în 5 acte de Alexandru Dumas.

„Mulţămită fie talenturilor d-lor Kelius, Şampein, Iacint, Rişer şi M-mei Raihenstain, această tragedie au capatat un foarte strălucit rezultat. Noi nu putem îndestul să aplaodăm pe d-l Kelius, ce au înţeles foarte bine rolul lui Iacob, sub turbanul arab; cu ce adevăr au rostit intuziasmul său pentru pustiu şi dragostea lui pentru Beranjer. Acest artist au mărit sfera teatrului nostru D-l Şampein, ni-au desvălit într'însul în rolul contelui, un talent, pe care noi nu am avut nici odată prilej aşa de bine a-l preţui. D-l Rişer au fost admirat şi pe dreptul aplaudat în rolul cel tânăr şi înamorat al lui Carol al VII-lea, pe care l'au jucat cu o mare nimerire. Nu este cu putinţă de a să înţelege mai bine şi de a arata cu mai mult adevăr pe jaluza şi răzbunătoarea contesă Beranjer, decât ni-au înfăţişat-o Madama Raihenstain.

„In al 4-le şi al 5-le act mai cu samă, să uită actriţa şi să socoate că este în adevăr, în atâta giocul şi vorba ei, cuprind în sine o expresie înpătimitoare.

„Actorilor ce nu au giucat decât role secundare, li mulțemim pentru silința ce au aratat la izbutirea piesei.

„Noi nu socotim că această reprezentație ar fi rodul unei lucrări extraordinare, un fenomen care să înspăimânteze pe chiar însuși actorii. Din împotrivă suntem foarte bine încredințați, că ei de mai multe ori ar putea să întrerumpă cu un fericit rezultat monotonia vodevilelor și a dramelor prin care care tragedii și a deprinde pe publicul Iașilor, cu minunele artei dramatice numai dacă ar fi încurajați prin aplaosurile și bunătatea parterului [1]".

Teodor Codrescu

Trupa moldovenească merge și ea alături de trupa franceză spre mulțămirea publicului. Din piesele jucate în cursul lunei Ianuarie 1842, notăm comedia „Bădăranul boerit [2]" (Bourgeois gentilhomme) de Molière, care s'a jucat pentru prima dată la noi. Iată cum anunță afișul acea reprezentație, dându-ne și numele actorilor:

ACTORII MOLDOVENI VOR AVEA CINSTE A DA

Astăzi Sâmbătă 31 Jan. 1842

IN BENEFIȚUL MADAMEI MACÉ [3]

O mare serată extraordinară compusă pentru întăia reprezentație de

BĂDARANUL BOERIT

Comedie în 5 acte compusă de Mdlière. și tradusă de I. V.

Actorii cari au luat parte la această piesă, au fost: Caragiali, Sterian, Burghilion, Grecianu, Boian, Homiceanu. D-nele Macé, Smaranda. Pe lângă aceștia au mai luat parte ca diletanți o doamnă și patru domni din societatea ieșană.

---

1) *Albina romîneassă.* 1842 Ian. 15 No. 5.

2) Afișul acestei piese se află la biblioteca Academiei Române, în pachetul „Teatru" foi răzlețe. Ea s'a tradus de căpitănul I. Voinescu, și s'a tipărit în București în tipografia Eliad, la 1837.

3) D-na Macé născută Calcantraur, rămânând văduvă, s'a măritat apoi cu actorul romîn Sterian, și a continuat a juca în teatrul moldovenesc sub numele de d-na Sterian.

CAP. VI

Sosirea în Iaşi a trupei nemţeşti de operă de sub direcţiunea Baronesei Frisch.—Darea de samă despre reprezentaţiile acestei trupe.—Cererea publicului ieşan ca d-na Frisch să aducă o nouă trupă de operă pentru stagiunea următoare.—Contractul încheiat în acest scop la 20 Februarie 1842.—Incheierea stagiunei 1841—1842.

In timpul reprezentaţiunilor teatrului francez şi român, vine din Cernăuţi în Iaşi, d-na Frisch[1]) cu o trupă nemţască de opere spre a da câteva reprezentaţii în capitala Modovei.

Prin un anunciu tipărit cu data de 31 Ianuarie 1842 se face cunoscut publicului, că: „Madam Friş mergând la Bucureşti cu trupa sa de operă nemţască, are cinste să înştiinţeze pre înalta nobleţă şi respectabilul public, că în trecerea sa prin această Capitalie, va da o serie de 4 reprezentaţiuni de opere clasice, şi anume:

Luni	2	Februar	1842	*Norma*
Mercuri	4	„	„	*Lucreţia Borgia*
Vineri	6	„	„	*Muta di Portici*
Sâmbătă	7	„	„	*Robert Diavolul*

„D-nii abonaţi la teatrul franţez cari ar dori să-şi oprească scaunele, sunt poftiţi să înştiinţeze pe casierul teatrului d. Luzzato, până Luni la 12 ciasuri dimineaţa.

Preţul locurilor:

Lojii de rândul I	30	sorocoveţi
Benuare	24	„
Lojii F	16	„
Scaune de la 1 la 36	6	„
Celelalte scaune	4	„
Parterul	3	„
Galeria	1	„

1) D-na Frisch Marie Thérèse, născută baroneasa Langer de Langenau, era cunoscută în capitala Moldovei prin concertele sale vocale ce dăduse în 2 şi 11 Noembrie 1841.

„Distribuţia pieselor şi numele actorilor se vor însemna prin deosebite afişuri".
Iaşi 31 Ianuarie 1842[1]).

Indată după acest anunciu au şi început reprezentaţiile teatrului de operă nemţască, cu „Norma" de Bellini, care s'a dat în 2 Fevruar 1842.

Despre modul cum s'a jucat această operă, găsim în „Albina românească"[2]), următoarea dare de samă:

„Carnavalul nostru, în alţi ani atât de strălucit s'a văzut astă dată nevoit a primi agiutor din ţări străine. Drept aceia Madama Friş, directriţa teatrului din Bucureşti, au sosit aici din Cernăuţi cu o trupă de 35 artişti, cu scop a ne da un şir de cele mai frumoase opere precum: „Lucreţia Borgia", „Muta di Portici", „Robert diavolul".

„Intăia reprezentaţie au început cu „Norma", acel capo-d'operă a lui Belini, pe care elevii Conservatorului filarmonic dăduse la 1838 în limba românească, şi care acum s'au reprodus în limba germană spre mulţemirea publicului".

„Madama *Stelţen* în rolul de Norma şi Mad. *Bahni*, în acel de Adalgiţa au învrednicit aplaosuri sunătoare mai ales în frumosul Duo: „Vezi o Normă cum oftează!"

„Noi avem fără îndoială prilej a preţui talentul şi a celorlalţi artişti, şi nădăjduim că vom auzi şi pe Madama Friş, a căria vers armonios şi metod chiar italian ne încântase alte dăţi.

„Aceşti artişti vor merge peste puţin la Bucureşti, unde sunt angajaţi pe un an de zile".

Reprezentaţiile trupei de operă a d-nei Frisch au încântat publicul ieşan, care apreciind valoarea musicală a artiştilor şi frumuseţa operilor jucate, a cerut ca opera *Norma* să se mai repete încă odată.

Iată ce găsim în „Albina românească"[3]) despre aceasta:

„După ce a închiet şirul reprezentaţiilor, şi după gheneralnica cerere, repetuind încă odată opera „Norma", Madama Friş, directoara acestei trupe, rosteşte înaltei noblese şi publicului respectabil a ei recunoştinţă pentru bine-voitoarea îngăduinţă cu care au primit aceste reprezentaţii".

Atât teatrul francez cât şi cel moldovenesc după încetarea trupei de opere, îşi urmau reprezentaţiile lor cu mare succes, şi în public se vedea o mulţămire generală ca pă lângă

1) Acest anunciu se află la biblioteca Academiei române pachet „Teatru" Foi răzleţe.
2) An. 1842, No. 11, pag. 44, Fevruarie 5,
3) An. 1842, No. 13, pag. 48, Fevruarie 12.

teatrul francez, teatrul nostru românesc mergea înainte pe calea progresului.

Totuşi publicul care auzise operele reprezentate de trupa adusă de d-na Frisch, şi în care acuma se deşteptase gustul muzical într'un mod simţitor, vroia ca pe lângă teatrul francez şi moldovenesc să fie cu orice preţ şi *opera;* de aceia, Direcţiunea ţinând seamă de dorinţele publicului, se îndreptă către foasta directoară de operă Frisch, care încă nu plecase din Iaşi, la Bucureştì, după cum era hotărâtă, propunîndu-i ca să aducă o trupă de operă. Doamna Frisch primeşte propunerea făcută de Direcţiunea teatrului, şi în 20 Fevruarie 1842, ea încheie un contract cu guvernul pe timp de doi ani cu începere dela 1 Septemvrie 1842 şi până la 1 Maì 1844. Prin acest contract se dă ca ajutor d-nei Frisch 1000 galbini şi să stipulează între altele, ca: trupa de operă să fie nemţască şi să aducă şi o trupă franceză, remăind ca actorii teatrului moldovenesc să fie sub conducerea directoarei Frisch, şi să dea în cursul abonamentului cel puţin 16 reprezentaţii moldoveneşti, iar guvernul să aibă a-i da, 12 persoane, 6 barbaţi şi 6 femei pe care să-i înveţe în şcoala teatrală, după chipul îndatoririi către care sunt ei chemaţi.

Iată şi contractul:

CONTRACT

Eu mă însărcinez cu direcţia teatrului din Eşi, pe vreme de doi ani, cu îndatorire a înoi acest contract după cererea Ocârmuirei sub condiţiile următoare:

1) Mă îndatoresc a aduce o trupă complectă pentru opera nemţască şi vodeviluri franţuzeşti.

2) Trupa operei va fi compusă precum în jos să arată:

Două cântăreţe întăi (prima), una al doilea (secunda), (o subretă, care joacă rola de camardineră), doi tenori, două basuri, un bas bufon, un bariton, şase femei şi şase barbaţi pentru hor, un capelmaistru, un sufler, un zugrav, un maşinist şi mădulările orchestrului. Trupa de vodeviluri şi comedii, va fi alcătuită de numărul trebuincios spre parastisirea pieselor celor nouă şi mai vestite.

3) Cântăreţii şi actorii însărcinaţi cu rolele întăi vor fi aleşi cu dinădinsul din artiştii cei mai însemnaţi şi cu mai bune însuşirì, îndatorindu-mă a pune alţii în locul celor ce nu vor fi după plăcerea publicului.

4) Mă îndatoresc a da opere mari şi nouă, tragice şi comice din compunere italienească, franţuzască şi nemţască.

5) Am să dau pe toată luna câte douăsprezece reprezentaţii de abonament, adică şase opere şi şase vodevile sau

comedii. La întâmplare când unul din artiști s'ar îmbolnăvi sau ar urma altă împedecare, îmi va fi ertat a da în loc de operă, un vodevil și viceversa.

6) Fieşte care operă şi vodevil se va parastirisi şi se va îndeplini cu toată cuviinţa încât să poată mulţemi aşteptarea cinstitului public, şi pe toată luna se vor da câte două opere şi trei vodevile nouă.

7) Osebit de acele douăsprezece reprezentaţii a abonamentului, îmi va fi slobod a da încă două reprezentaţii *suspendiu* pe lună, afară de benefisurile cântăreţilor şi a actorilor, şi atunci numai voi da câte odată şi piese şegalnice şi mucalite nemţeşti.

8) Pe tot anul (dela 1 Septembrie până la 1 Mai) voi da 90 reprezentaţii abonamente pe care le voi împărţi în două abonamenturi, fieşte care câte 45.

Preţul locurilor pentru un abonament de 45 reprezentaţii:

O lojă de rangul întăi	45	galbeni
O „ „ „ doile	20	„
O lojă la benuar	35	„
Un scaun la rândul întăi	12	„
Un scaun la rândul al doile	9	„

9) Teatru şi odăile ce se află acolo, mi se vor da fără plată pe vreme cât va urma contractul meu, şi schimbările care neprevăzut s'ar putea întâmpla, atingătoare de proprietatea casei, nu mă privesc pe mine.

10) Guvernul îmi dă ajutor de una mie galbeni pe an.

11) Pentru ca să pot întimpina cheltuelile ce voi ave, guvernul îmi va da înainte pe anul întăi 400 galbeni în socoteala acestui ajutor.

12) Mi se învoeşte privileghia a da în teatru balurile măscuite.

13) Afară din cele două abonamenturi *suspendiu* însemnate prin acest contract, mi se învoesc încă două asemene la începutul fieşte căruia an, în care eu voi înfăţoşa pe amândouă trupe şi apoi voi începe reprezentaţiile abonamentului.

14) Mă îndatoresc până în două luni a aduce un zugrav bun pentru decoraţii şi un maşinist pentru aranjarisirea stenei, şi a face cel puţin douăzeci decoraţii nouă, maşine, perdele şi altele. Lămpile voi aduce de la Viena, după moda cea mai nouă, precum şi un policandru nou pentru salonul teatrului.

15) Inchizăşluesc cu parola me că cântăreţii şi actorii vor fi aleşi cu cea mai mare îngrijire, şi trupa va fi mai bună decât aceasta de acum, pentru că voi ave îndestulă vreme

a face vóiaj în Austria şi în Franţa spre a alege cei mai buni artişti din cari se află acolo (bine înţelegându-se, cu leafa ce le voi pute propune după contractul meu).

16) Mă făgăduesc încă a angajarisi cel puţin 10 mădulari de orchestru, toţi muzicanţi buni din Conservatoria de Praga, sau de Viena, încât toate părţile întăi a orchestrului se vor eczecutarisi de către profesorii de muzică, iar muzica militară va îndeplini partea al doile.

17) Dau parola me sfântă că voi împlini cu scumpătare toate condiţiile acestui contract, şi voi pune toată silinţa spre a câştiga încrederea cu care mau învrednicit Inălţimea sa şi Guvernul.

18) Doresc a mă supune privigherii unui întăi director ales de boeri.

19) Acei 400 galbeni înainte, mi se vor da la trecerea me în luna lui Mai, prin această Capitalie, mergând atuncea în voiajul meu spre angajarisirea artiştilor.

20) Actorii teatrului moldovenesc vor fi subt direcţia me, şi eu mă îndatoresc a da în cursul abonamentului cel puţin 16 reprezentaţii moldoveneşti, Guvernul îmi va da 12 persoane, 6 barbaţi şi 6 femei, pe care eu mă îndatoresc ai învaţa în şcoala teatrală după chipul îndatorirei către care sunt ei chemaţi.

21) La întâmplare de foc arzând casele teatrului, responsabilitaua nici cum va căde asupra guvernului; contractul acesta se va socoti anularisit, şi eu nu voi pute întinde întru aceasta nici o cerire de pretenţie.

22) Contractul să începe de la 1 Septemvrie 1842, şi se sfârşeşte la 1 Mai 1844, calendar vechi.

S'a făcut în Eşi la 20 Fevruarie 1842 [1]).

Pănă la închiderea stagiunei 1841—1842, reprezentaţiile atât a teatrului moldovenesc cât şi a celui francez, urmau înainte. Aşa vedem că:

La 14 Martie 1842, se joacă în beneficiul d-lui Leroux, *Napoleon à Berlin*, comedie istorică cu cuplete, şi *Picaros et Diego* ou *La folle soirée*, operă bufă, muzica de Dalayrac.

La 16 Martie 1842, se joacă în beneficiul d-lui Greceanu, comedia în 5 acte de Molière, *Sgârcitul* [2]). Actorii cări au jucat în această piesă au fost: *Greceanu, Enescu, Bonciu, Alecsandru, Nastase Ioan, Homiceanu, Manolescu, Costachi;* d-nele *Smaranda, Elencu, Macé, Marghioala* [3]).

Nu mult după aceia se şi încheie stagiunea teatrală 1841—1842.

---

1) Vezi dosarul postelnicei No. 113 din 1836 pag. 210.

2) Tradusă de I. Roset, tipărită în Bucureşti la 1836.

3) Afişul acestei piese se află la biblioteca Academiei Romîne, pachet „Teatru" Foi răzleţe.

CAP. VII

Incredințarea Direcției Teatrului către d-na Frisch.—Inventarul zestrei teatrului ieșan.—Deschiderea stagiunei trupei franceze și a celei germane, cu actorii ce jucau în fiecare din aceste trupe.—Numirea lui Camille Barozzi ca supraveghetor al reprezentațiilor teatrale.—Complectarea repertorului și a personalului trupei cu elemente nouă.—Enumerea pieselor jucate de trupa de operă și vodeviluri, în această stagiune.—Noua propunere a directoarei Frisch.

Direcția teatrului româno francez, numită în 18 Mart 1840 de guvern și compusă din *Alecsandri, Cogălniceanu,* și *C. Negruzzi,* după cum am văzut, văzând trebuința ca aceste trupe să fie conduse de o persoană de profesiune care să poată da o mai mare desvoltare și cultivare artei dramatice, și în specie actorilor români, a trecut d-nei Frisch direcția acestor trupe,—după cum se vede aceasta în contractul închiet pe care l-am reprodus,—și în acelaș timp îi vinde în ziua de 9 Mai 1842, pentru suma de 120 galbeni blanci, toată garderoba, decorurile, băncile, policandru, lămpile, sobele, în fine tot materialul ce poseda teatrul în timpul acela, după cum se vede din alătratul *Inventar*, scris în franțuzește ce se află în Dosarul Departamentului trebilor din năuntru No. 113 pag. 234 și 235, pe care-l dăm aici în traducere, fiind de o deosebită importanță pentru noi, întru cât găsim în el specificată toată zestrea teatrului ce o avea în timpul acela. Iată cuprinsul acestui inventar:

STAREA INTREGULUI MATERIAL AL TEATRULUI

Unsprezece pînzi zugrăvite (fundaluri și cortine) și anume:

Un fundal de salon.
Un fundal de palat,
O piață publică.
Un fundal reprezentând Vezuviul.
Un fundal reprezentând stânci.
Un decor cu două aplicuri închipuind o grădină și o fermă.
Un salon cu trei uși.
Un salon gotic cu o ușă.
Un palat.
Un turn de cetate cu trei uși.
O pânză zugrăvită.
Un salon mare închis cu șapte uși de intrare și cu trei frize.
Un salon octagon cu cinci uși, și cu un plafon închis.
O casă țărănească cu uși și obloane și frize portative.

Decoruri acesorii

Un templu feeric cu coloane dorice şi ogivale prevăzut cu o scară cu trei trepte.
Un pavilion în trei părţi, cu uşi şi zaluzele.
Un boschet compus din 3 părţi
Două bucăţi mari de zid de închidere cu două garnituri.
Două ziduri de sprijin cu galerii.
Un grilaj de închidere cu două porţi ce se deschid înlături, cu garnituri şi două coloane.
Nouă arbori din cari şase noi.
Opt uşi de salon în 2 laturi din care şase noue.
O intrare de mormânt zidit.
Un aplic mare de munte pentru planul întâi, având în fund o intrare în peşteră.
Două fereşti mici de salon care se închid în două canaturi.
Alte două mai mari care se închid în două canaturi.
Trei uşi cu geamuri în două canaturi.
Două cămine încadrate.
O crâşmă cu plafon închisă, cu uşa la o parte ce se deschide în scenă, şi cu o fereastră în fund.
Două mari faţade de casă cu uşi şi fereşti.
O mare intrare de palat cu ogivale.
Un aplic de munte cu scoborîş şi cu o scară.
Două scări dela moară pentru suit.
Un cămin mare antic.
Patru culise purtătoare.
Opt tablouri mici.
Un aparat pentru imitat ploaia.
Trei trunchiuri de copac cu două trepte.
Un colţar de cămin.
Două părţi de bibliotecă cu două garnituri.
O uşă secretă sub formă de dulap.
Două scări piezişe.
Un trunchi de copac sfărmat.
Un cadru reprezentând Maica Domnului cu pedestal.
Două statui sfarmate.
Două balcoane cu coloanele lor de sprijinit.
Un aplic de faţă de balcon.
Şase tablouri mari.
Două aplicuri reprezentând coloane de dughene.
O fereastră cu gratii încrucişate.
O fereastă mică în două canate.
Optsprezece aplicuri de diferite mărimi.
O mare fereastă rustică.
Două aplicuri mari de stânci.
O uşă secretă întorcându-se în jurul ei.
Un aplic de bufet.
Două aplicuri de zid.
O faţadă şi casă rustică.
Un mare aplic reprezentând pământ.
Două bănci de grădină.
O scară mare cu opt trepte.
Două rampe cu 20 fofeze.
Două aplicuri pentru făcut întuneric.
Opt purtători de fofeze pentru culise.
Două şuşeniţe de pânză înfăţoşând apă.
Un scaun de transportat persoane, cu braţele.
Un scripţ cu osie de fer.
O ladă mare îmbrăcată cu pânză.
O luntre cu puntea ei.

O căsuță câmpenească.
Trei aplicuri mari reprezentând un stâlp și un frontispiciu.
O balustradă în trei părți pentru a despărți orchestra de public.
Nouă pupitre mari pentru orchestră având și sfeșnice de tiniche.
Douăzeci de fotoliuri cu câte trei locuri.
Patru cu câte două locuri.
Opt bănci pentru parter.
Nouă aplicuri mari servind în sală pentru bal mascat.
Două tablouri cu subiecte relative la bal mascat.
Trei frize pentru salon.
Patru frize albe.
Perdele pentru loja dinaintea scenei.
Cinci mindire umplute cu paie pentru astupat ușile.
Un clopot mare.
Un clopoțel pentru repetiții.
Mese, scaune, fotoliuri, canapele, taburete de lemn.
O masă de stolerie.

* *
*

La 23 Septembrie 1842 se deschide sub direcțiunea d-nei Frisch stagiunea teatrală 1842—1843, cu piesa *Le Verre d'eau ou Les effets el les causes*, comedie în 5 acte de Eugène Scribe [1]), dată în abonament suspendat.

Trupa franceză o găsim atunci compusă din actorii următori:

D-nii:	Pellier	D-nii:	Idière
	Pelletier		Valery
	Veron		Aymard
	Mouchel	D-nele	Mouchel
	Macé		Pelletier
	Masson		Roland
	Veron		Maria
	Jean		Valery
	Hyacinthe		Meunier
	St. Jules	D-șoara	Henry

In 24 Septembrie 1842, se face deschiderea teatrului nemțesc de operă, cu „Norma" de Bellini, operă tragică în 2 acte.

Actorii cari compuneau acea trupă erau:

D-nii:	Beer	D-nii	Neuhauser
	Schmidt		Zehden
	Haake		Zink
	Beyerle		Kreipl

1) Afișul acestei piese se află la biblioteca Academiei romîne, pachet „Teatru" Foi răzlețe,

D-nii:	Spertner	D-nii:	Rector
	Adams	D-nele	Rosner
	Retscher		Zeigler
	Schuch		Moria
	Jäckel		Hoffman
	Brucker	D-rele:	Seipelt
	Servas		Schiller
	Melculs		Krones
	Aim		Servas
	Frisch		Ziegler
	Berger		Rosner
	Fens		Lucatz
	Kaden		Zöchman [1]):

Despre deschiderea teatrului francez şi a celui nemţesc, găsim în „Albina românească" următoarea dare de samă [1]):

„După zece ani de fiinţă, Teatru din Iaşi începe o nouă epohă, căci de la urzirea sa petrecând prin toate treptele greutăţilor la care purure sunt supuse aşezemintele cele nouă, astăzi au ajuns la un punct la care ne putem bucura. Spre a desvăli în public gustul teatrului, a cărui înrâurire asupra civilizaţiei este atât de puternică; administraţia a fost generoasă, şi Direcţia cea nouă s'au văzut în stare de a pute adăogi către Teatru frances şi opera ghermană. Sala zugrăvită de nou, au capatat un aer elegant, şi fiind mai bine iluminată se va potrivi cu toaletele cele gustoase a damelor noastre.

„Franţezii au început reprezentaţiile lor în 23, cu vodevilul: „Paharul de apă", ce s'au dat foarte nimerit publicului însătat de plăceri. Piesa s'au jucat bine, şi repertoriul feliurit ni mineşte în astă iarnă nouă plăcută petrecere.

„Trupa ghermană au dat în 24, „Norma", asta musică clasică, care pururea va fi spre nemurirea numelui lui Bellini şi plăcerea publicului. Tenorul D. Beer şi basul D. Schmit au organe proaspete, şi giocul lor au fost potrivit cu rolele lor. Madama Rosner care reprezenta Norma, este o cântăreaţă foarte însemnată. In duo şi în terzetto, Madama Rosner bine agiutorată, s'au înalţat la cele mai frumoase efecte, prin notele cele armonioase a glasului italian, şi prin un gioc minunat al rolului său celui greu.

„Noi urăm pe Madama Frisch despre nimerita alegere a trupelor şi giudecând despre acest început, dorim a pute

---

1) Numele acestor actori sînt în afişele ce compun stagiunea 1842—1843, despre care vom vorbi mai la vale, fiind toate legate la un loc într'un caet.
2) Anul 1842 No. 77 din 27 Sept. pag. 305.

fi purure organ mulţemirei publicului. De asemenea nădăjduim că cu mijloacele sale, Direcţia se va îndeletncici a apuca cu zel formarea „Teatrului naţional", început încă la anul 1837".

(Această dare de seamă e şi în limba franceză)

Tot în ziua de 24 Septembrie 1842, *se rânduește pe Camille Barozzi cu regula reprezentațiilor și alegerea pieselor,* de cătră Sfatul ocârmuitor, făcându-se aceasta cunoscut şi Direcţiei teatrului.

Deschiderea teatrului nemţesc de sub direcţiunei d-nei Frisch începe la 24 Septembrie 1842 cu *Norma* operă în 2 acte de Bellini. Afişul în franţuzeşte, româneşte şi nemţeşte se găseşte la biblioteca Academiei.

Urmează apoi în 27 Septembrie 1842, reprezentaţia operei *Montechi et Capuleti* sau *Romeo și Julieta* în 4 acte de Bellini [1]), jucată afară de abonament.

In 4 Oct. se joacă opera *Belizario* de Donizetti, care a încântat mult publicul. Iată ce găsim scris în această privinţă:

„Episodul imaginat despre *Belisarie* se descrie cu mare talent de Marmontel, Rasin şi Janli; condeiul zugravului Gerar înfăţoşă minunat acest suget; dar farmecul de muzică, de poezie şi de zugrăvie întrunite în opera Belisarie, dau viaţă şi suflet acestei întâmplări traghice, a căria asemanare cu adevărul se razămă pe nestatornicia furtunei (norocului) care:

„Este gata din nimica pre un om ca să-l rădice
„Au pre cel mai mândru triam să-l prefacă'n neferice.

„Această frumoasă producere a lui Donizetti, reprezentată pe teatrul nostru, Duminecă în 4 Octombrie (1842), să încunună cu o deplină laudă. Sentimentele şi generul muzică, de poezie şi de zugrăvie întrunite în ppera Belisarie, trei, simţiră, şi deplin se preţuiră de privitori.

„Patimile Antoniei, memoriile şi mărinia lui Belisarie, soarta lui Alamir şi duioşia Irenei invitară aplaosuri vii şi, deseori lacrimi. Dueto „In câmpurile gloriei" cântat de d-nu Ber şi Ţedem se recântă încă odată, dupre cerirea obştească, şi terţetul între Belisarie, Irena şi Alamir umplia inimile de sunetul frumoasei sale armonii. Aria cea mare ce madama

1) „Albina Romînească" No. 77 din 28 Sept. pag. 308.

Rosner cânta în al treilea act, se agiutora de muzica ei cea minunată şi espresivă, şi produsă un mare entusiasmu. Versul cel tinerel a Demoazelei Şiler are note frumoase şi va câştiga mai multă putere prin studiu. Decoraţiile şi costiumele îndeplinea ilusia; şi anahronismul instrumentelor miliţiei noastre, care figura în palatul Bizantiei şi pre munţii Emus, se tuneci de efectul ce produsă asupra publicului deplinatatea acestei reprezentaţii. Toată trupa se chemă la închierea piesei, şi după aceia încă o dată în particulari Madama Rosner ca o stea strălucitoare al acestei sări frumoase"[1]).

In 11 Octombrie 1842 se joacă opera *Somnambula* (Lunateca), în 2 acte de Bellini, reprezentată în afară de abonament. („Albina românească". 1842 pag. 324).

Teatrul francez merge şi el alăturea cu opera, şi cu mare succes. Actorii mai cu samă au fost mult apreciaţi în drama *La grâce de Dieu (Mila lui Dumnezeu)*, care s'a jucat în 13 Oct. 1842. Despre aceasta iată ce ne spune „Albina românească"[2]):

„Artiştii franţezi se încununaseră de cea mai mare laudă în reprezentaţia *Mila lui Dumnezeu*.

„Această piesă însămnată pentru înfăţoşarea sa cea aţiţătoare şi pentru frumoasele ei variaţii ştenice, se făcu încă şi mai mult printr'o nimerită giucare, care umplu de entusiasm pe public.

„Madama *Moria*, cea întăi, pusă toate puterile şi înţelegerea sa pentru a giuca rolul cel greu al Mariei, şi izbuti întru atâta, încât la sfârşitul actului al doile să chema şi se aploada cu mare pornire.

„D-l *Menié* arată a fi un actor înzestrat cu duh şi talent de a să împătimi, şi a împărtăşi privitorului împătimirea sa.

„D-l *Pelié* şi Mad. *Muşel* de asemine făptuiră la succesul, ce noi îl arătăm; şi publicul nu este dator a mulţemi numai trupei franţeză pentru sălinţele sale, ci şi Mad. Friş, care se sirgueşte a încorona întreprinderea sa cu laudă, şi a respunde încrederei ce guvernul şi abonaţii i-au dat cu mare nimerire.

„Să urmeze deci a pune tot zelul seu în purtarea acestei sarcine, ce au luat-o asupră-şi, şi fie încredinţată de în-

---

1) Vezi despre toate aceste anunciuri „Albina romînească", 1840 No. 84, 85, 87.

2) „Albina romînească" No. 89 din 13 Noem. 1843.

cuviinţarea şi îngăduinţa publicului moldovan, carele ştie a preţui sirguinţile ţintitoare spre bine, şi a înţălege greutăţile ce se ţin de întreprinderea teatrală".

Un abonat

După aceasta, teatru de opere şi cel francez dau piese care produc o satisfacţiune generală în public prin alegerea şi modul cum se executau. Aşa:

In 18 Octombrie 1842, se joacă opera *La Straniera* (Străina), în 3 acte de Donizetti.

In 22 Oct. 1842, se joacă *La somnambula* (Lunatica), operă lirică în 2 acte de Bellini.

In 25 Oct. 1842 se joacă *Le maçon et le serrurier* (Petrarul şi lăcătuşul) operă comică de *Auber*.

In 1 Noemvrie 1842 se mai repetă de trupa franceză *La grâce de Dieu*, dramă în 5 acte[1]).

La 8 Noemvrie 1842, fiind ziua onomastică a M. S. Domnului Stăpânitor, sara spre această zi trupa franceză a jucat şi s'a cântat în teatru imnul naţional şi reprezentaţia unui tablou alegoric; potrivit cu împrejurarea s'au aplaodat cu entusiasm de către numerosul public[2]).

Directoara Frisch încântată de succesele obţinute de trupa franceză şi de acea de operă precum şi de concursul ce il dă publicul venind în număr mare la teatru, aduce la cunoştinţa publică, printr'un anunciu, că ea fiind recunoscătoare pentru aceasta, a mai îmbogăţit repertorul cu piesele ce de curând i-a sosit, şi că în luna Februarie 1843 va mai mări numărul artiştilor, aducând pe primadonele: *Stelzer, Reichman* şi *Bahni*, precum şi pe cântăreţii *Sabatzky* şi *Reichman*.

Iată acel anunciu:

„Aplaozul ce au agonisit de curând cele întăi reprezentaţii franţeze, au încunoştiinţat deplin pe Administraţia teatrală, despre feliul dramatic cel mai mult în armonie cu gustul publicului Moldovan.

„Prin urmare, iscălită, cunoscând bine îndatoririle, cu care s'au legat către abonaţii sei, socoate de neaparat a face oarecare schimbare cu scop înbunătăţitor, în repertorîul încunoştiinţat publicului.

De şi cuvintele sus zise sunt deagiuns a încuviinţa o asemenea măsură, totuşi iscălită nu pregetă a mai adăogi că sosindu-i de curând rămâşiţa repertoriului seu, iau fost

2) Alb rom. pg. 317 No. 80 Oct. 8 anul 1842.
2) Anul 1842 No. 83. pg. 329.

cu neputinţă a publica mai înainte numele pieselor ce vor alcătui adevaratul repertoriu a abonamentului. Pre lângă aceste chiar titlurile pieselor ce au a vă înlătura, şi efectul celora ce au a cuprinde locul lor, şi care fără întârziere se vor aduce la cunoştinţa tuturor, vor încredinţa pe cinst. public, că Administraţia necontenit se sirgueşte a se învrednici de încrederea abonaţilor sei. Tot de aceste motivuri îndemnată, iscălita şi-au propus a aduce în luna lui Fevruarie viitor pe Madamele: *Stelţer, Raihman* şi *Bahni*, şi pe Dumnealor: de *Sabatzki* şi *Raihman*, pentru a face operei ghermane îmbunătăţirile dorite.

„Vă rog Domnule Redactor, ca împărtăşind aceste cinstiţilor domni abonaţi, să binevoiţi a vă face organul sus însemnatelor dispoziţii şi sentimente, ce îndeamnă pe administraţie a păşi către asemenea îmbunătăţire teatrală, pentru care iscălita vă înfăţoşză rostirea înaintei sale recunoştinţe“ [1]).

Friş.

După sosirea pieselor anunţate pentru teatrul francez, Directoara Frisch, publică iarăşi printr'un anunciu cu data din 14 Decembrie 1842, numele pieselor, mai repetând că va îmbunătăţi trupa de operă, aducând în luna Fevruarie alţi noi artişti, şi pentru acest sacrificiu ce face, îndrăzneşte să nădăjduiască că va fi susţinută de public, având şi protecţia sa [2]).

Teatrul nemţesc de operă şi cel franţuzesc îşi urmează regulat reprezentaţiile lor, publicul însă nu vine în număr mare după cum venea căci îşi arătase desplăcerea pentru opera nemţască. Despre teatrul românesc însă nici nu era vorbă, de aceia publicul începuse aşi arata nemulţemirea sa către Direcţiune pentru negligenţa ce-şi arata faţă de teatrul moldovenesc; în urma acestor nemulţămiri teatrul românesc se deschide cu mare greu în fine pe la sfârşitul stagiunei întâia la 27 Decembrie 1842 cu *cea întăi reprezentaţiune de „Strigoiul“*, melodramă în 3 acte propăşită de un prolog [3]).

Tot atunci actorul Gheorghe Greceanu a fost însărcinat de d-na Frisch a da dela 6 până la 8 reprezentaţii cu piese naţionale cu începere dela 1 Ianuarie 1843, până la finele

---

1) „Albina romînească“, 1842 No. 96 din 3 Decembrie pag. 381.

2) Se află tipărit într'o foaie ce se găseşte la biblioteca Academiei romîne, pachet „Teatru“ Foi răzleţe.

3) Afişul se află la biblioteca Academiei romîne, pachet „Teatru“ Foi răzleţe.

lui Aprilie. Aceasta s'a făcut după insistența mai multor boeri și a publicului cari doria să audă și piese naționale pe sceana teatrului românesc. Dar din mai multe împrejurări actorul Greceanu n'a putut să'și ajungă scopul și așa nu se joacă piese românești **decât la 17** Noemvrie 1843, după cum vom vedea mai la vale.

Găsind și pentru stagiunea aceasta 1842—1843, o colecțiune de afișe, atât ale teatrului nemțesc cât și ale celui franțuzesc, legate asemenea într'un volum și pastrate la biblioteca Academiei române, în pachetul cu titlul „Teatru" *Foi răzlețe*, reproducem mai la vale titlurile tuturor pieselor date în abonament cu specificarea zilelor, din care se vede că stagiunea teatrală 1842—1843 s'a închis la 1 Mai 1843, și că s'a jucat în totul 90 abonamente, opere, drame, comedii și vodeviluri, afară de beneficiile actorilor și alte reprezentații în abonamente suspendate.

Multe din acele afișe sunt tipărite în limba română, franceză și germană.

Iată dăm aici colecțiunea de afișe despre care am vorbit:

Joi, 24 Sept. 1842, pentru deschiderea Teatrului de Operă s'a jucat „Norma", operă în 2 acte, de Bellini.

In 26 Sept. „L'Oncle Baptiste", vodevil în 2 acte de Emile Silvestre, și „Le Novice", vodevil în 1 act, de Melesville.

29 Sept. „Job et Jean", vodevil în 2 acte de Lockroy, și „Une Passion", vodevil în un act de Duvert.

1 Oct. „Belisaire", operă de Donizzetii în 3 acte.

3 Oct. „Louise ou la Répartion", comedie vodevil în 2 acte de Scribe, și „Un Monstre de femme", vodev. în 1 act de Duvert și Lausanne.

4 Oct. „Belisaire", opera de Donizzetti în 3 acte.

6 Oct. „Philippe", comedie vodev. în 1 act de Scribe și „L'Oncle Baptiste".

8 Oct. „Montechi et Capuletti" ou „Romeo et Juliette", operă în 4 acte de Bellini.

10 Oct. „Les Souvenirs de la Marquise V***, comedie în 1 act, și „Job et Jean".

13 Oct. „La Grâce de Dieu", dramă vodev. de Demury și Gustave.

15 Oct. „Belisaire" operă în 3 atce de Donizzetti.

17 Oct. „La huit aux suflets" vodevil în 2 acte de Warner și „Les souvenirs de la Marquise V*** comedie în 1 act.

18 Oct. „L'Etrangère" (La straniera), opera de Bellin, în 2 acte.

20 Oct. „Philippe“, comedie vodevil în 1 act de Scribe, şi „Une passion“.

22 Oct. „La Somnambule“, operă lirică în 2 acte de Bellini.

24 Oct. „Marcel, ou „L'Interieur d'un Ménage“, dramă în 2 acte de Hippolite Auger.

27 Oct. „Manche a manche“, vodevil în 1 act de Rosiers, şi „Louise ou la Réparation“.

29 Oct. „Le verre d'eau, ou „Les effets et les causes“, comedie în 5 acte de Eug. Scribe.

31 Oct. „Belisaire“, operă în 3 acte de Donizzetti.

1 Noem. „La grâce de Dieu“.

3 Noem. „Le Novice“, comedie vodevil în 1 act de Melesville, şi „La nuit aux soufflets“.

5 Noem. „Norma“, operă.

7 Noem. „Les Mèmoires du diable“, comedie vodev. în 3 acte de Arago.

8 Noem. „La Muette de Portici“, operă în 5 acte de Auber.

10 Noem. „L'Oncle Baptiste“ şi „Un Monstré de femme“.

12 Noem. „La straniera“, operă.

La abonamentul No. 27 lipseşte afişul.

17 Noem. „Le Philtre“, (L'Elixir d'amore) operă în 2 acte de Donizzetti.

19 Noem. „Les vieux pechés“, comedie vodevil în 1 act de Melesville, şi „La Nuit aux souflets“.

21 Noem. „Les Mémoires du Diable“, comedie în 3 acte, de Arago.

22 Noem. Potpouri, mélanges des scenes d'operas et comedies allemandes en 3 actes. I⁰ parte „*Robin des bois*“, de C. M. de Weber.

II⁰ partie „La femme jalouse“, comedie allemande de Kotzebue.

III⁰ partie Scènes de Guillaume Tell, şi finalul din opera „Jean de Paris“.

21 Noem. „Les Fées de Paris“, vodev. în 2 acte de Bayard, şi „Les Gands Jaunes“, vodev. în 1 act de Bayard.

26 Noem. „Louisette ou la Primadonne“, vodev. în 2 acte de Georges***, şi „Manche a manche“, vodevil în 1 act de Rosiers.

28 Noem. „La Muette de Portici“, şi „Le Barbier du Village“, operă comică în 2 acte de Gyrowetz.

1 Dec. „Les Mémoirs du diable“.

4 Dec. „Job et Jean“ şi „Un aveu ou Un caprice de femme“.

7 Dec. „Marcel ou l'Interieur d'un Ménage“.

3 Dec. „Le Philtre ou l'Elexir d'amore“, operă.

10 Dec. „L'Héritière", comed. vod. în 1 act de Scribe— „L'homme de soixante ans", vodev. în 1 act de Dartoir Simony şi „La visite a Bedlam", vodev. în 1 act de Scribe.

12 Dec. „Otello ou le Maure a Venise", operă în 3 acte de Rossini.

15 Dec. „Otello ou le Maure a Venise".

17 Dec. „L'E'clat de rire" dramă în 3 acte de Arago şi Martin.

19 Dec. „La Grâce de Dieu".

22 Dec. „Le chevalier du guet", comed. vodev. în 2 acte de Lckroy şi „L'avengle et son baton", comed. vod. în 1 act de Varin.

23 Dec. „La Muette de Portici".

28 Dec. „Les deux Serruriers".

29 Dec. „Les Puritains", operă în 3 acte de Bellini

4 Ian. 1843. „Les Puritains", operă în 3 acte de Bellini.

7 Ian „La Somnambule" operă lirică în 2 acte de Bellini.

8 Ian. „La dot de Suzette", dramă în 4 acte cu cântece de Dinaux şi Lemoir.

11 Ian. „Le Philtre" (L'lexir d'amoure) operă în 2 acte de Donizzetti.

13 Ian. „L'aveugle et son baton" şi „La visite a Bedlam".

15 Ian. „Le voyage à Pontoise" comed. în 3 acte de Roger şi Vaez.

19 Ian. „Marcel" ou „L'interieur d'un Ménage".

20 Ian. „Lucréce Borgia", operă în 3 acte de Donizzetti.

25 Ian. „La dot de Suzette".

26 Ian „Montechi et Capuletti, ou Romeo et Juliette".

29 Ian. „Le voyage a Pontoise".

1 Fevr. „Amour et Amourette" ou „Les étudiants et les grisettes", dramă vodev. în 5 acte, de Denery şi Granger.

4 Fevr. „Le Chevalier du Guet", com. vod. în 1 act de Lokroy. şi „La Fiolle de Gaghostro" vodevil în 1 act de Anicet.

5 Fevr. „Lucrèce Borgia".

8 Fevr. „Louisette où la Primadona" şi „Les Gants jaunes".

9 Fevr. „Belisaire", operă în 3 acte de Donizzetti.

12 Fevr. „Une Chaine", comedie în 5 acte de Scribe.

15 Fevr. „La Grâce de Dieu".

Afişul la abonamentul No. 66, ce urmează, lipseşte.

2 Martie „Les mémoires du diable", comedie vodev. în 3 acte de Arago.

4 Martie „L'Héritière" şi „Oscar", comedie în 3 acte.

5 Martie „Amour et amourette".

9 Martie „Une Chaine".

11 Martie „Norma" operă.

15 Martie „L'homme de 60 ans“, vodevil în 1 act de Dartoir Simony, „Les aides-de-camp“ comedie vodev. în 1 act și „Le caporal et la payse“, com. vod. de Paul de Kock.

16 Martie „Les Fées de Paris“, și „L'aveugle et son baton“.

18 Martie „Otello“ ou le Maure de Venise.

20 Mart „La soeur du Jocrisse“ comedie vod. în 1 act, și „Oscar“ comedie în 3 acte.

23 Martie „Les deux factions“, vodev. în 1 act de Dumanoir, „La Fiolle Gagliostro“ și „La Visite à Bedlam“.

25 Martie „Marino Falliero“, operă în 2 acte de Donizzetti.

27 Martie „La Soeur du Jocrisse“, și „Le verre d'eau on les effets et les causes“.

30 Martie „Les Puritains“, operă în 3 acte de Bellini.

1 Aprilie „Le fils de la folle“ dramă în 5 acte de Soulié.

3 Aprilie „Robert le diable“ operă în 5 acte de Meyerbeer.

13 Aprilie „Les deux couronnes“, comedie în 3 acte de Bayard și Dumanoir.

15 Aprilie „La Juive“, operă în 4 acte de Halêvy.

La abonamentul No. 84 lipsește afișul.

20 Aprilie „Le bal masqué“ (Gustave), operă în 5 acte de Auber.

22 Aprilie „La dot de Suzette“.

24 Aprilie „Lucie de Lamermoor“ operă în 3 acte de Donizzetti.

27 Aprilie „Leon“ dramă în 5 acte de Rougemont.

29 Aprilie „Robert le Diable“ operă în 5 acte de Meyerbeer.

Cu ocazia unui concert dat în 14 Aprilié 1843 de Henri Ehrlich violonist trupa franceză i-a dat concursul jucând piesa *Lès Gants jaunes*, vodevil în 1 act de Bayard.

1 Mai „Lucie de Lamermoor“.

Din aceste afișe se vede că la toate nouăzeci de abonamente ce s'au dat în acea stagiune prețul locurilor cu sara au fost: Loja rangul I, 2 galbeni; Benuar $1^{1}/_{2}$ galbeni; Loja F. 1 galben; Stale 5 sorocoveți; Foteil, 4 sorocoveți, Parter, 2 sorocoveți, Galeria, 1 sorocovăț.

Cu toate silințele ce directoara Frisch își dădea cu opera nemțască, totuși publicul care auzise în mai multe rânduri opera italiană, începu a arata cea mai mare desplăcere pentru operа nemțască; de aceia directoara teatrului, simțind că nu va putea urma cu representațiile până la încheerea contractului 1 Mai 1844, face o cérere în 31 Dec. 1842, la

consiliul Administrativ, ca guvernul să congedieze trupa nemţască de operă, pentru care publicul arată desplăcere, şi ci contractul său să fie reînoit încă pe doi ani, până la 1 Mai 1846, fiind obligată a da 70 reprezentaţii, cari să fie într'un singur abonament, *căci fiind în două, totdeauna să prilejeşte îngreuere întru a doua abonaţie, apoi să se angajeze trei sau patru actori de merit, pentru complectarea trupei franceze, fiind trupa de operă desfăcută, lăsând atunci un prisos de fondos.*

Această cerere venind înaintea Domnitorului, printr'un înalt apostil Mihail Sturza Vodă luând în consideraţiune cele aratate, hotărăşte:

„Să încuviinţază această anafora, cu adăogire de doi ani peste contractul vechiu, şi cu anume condiţie ca să complectarisască trupa franţeză cu aducerea şi de alţi actori şi actriţe, încât să poată reprezenta mici opere comice şi comedii, pe lângă vodeviluri, spre mulţămirea publicului, fără care contractul va rămâne desfiinţat"[1]).

In urma acestui apostil, Ocârmuirea încheie un al doilea contract în 15 Martie 1843, prin care se prelungeşte contractul vechiu până la 1 Mai 1846. Amândouă aceste contracte au fost făcute în limba franceză, şi legalizate de Consulatul Austriac. Ele sunt subscrise de Directoara *Marie-Thérèse Frisch, Baronne Langer de Langenau.*

---

1) Dosarul Postelniciei No. 976, pag. 213, aflat la Arhiva statului din Iaşi.

CAP. VIII

Stăruințele făcute pentru continuarea representațiilor trupei de operă nemțască.—Părăsirea teatrului de publicul ieșan.—Numirea boerului Alexandru Sturza ca Director al teatrului moldovenesc, și reînceperea representațiilor în limba țărei.—Sosirea în Iași a unei trupe de Operă Italiană.—Representațiile date de trupa națională.—Destăinuirile făcute de Const. Caragiali asupra organizației trupei naționale.

Deși, după cum am văzut publicul ieșan nu mai avea nici o tragere de inimă pentru reprezentațiile de operă nemțască, dupăce ascultase acuma în mai multe rânduri opere frumoase interpretate atât de artiști francezi cât și italieni, totuși vedem că directoara ce avea concesiunea teatrului, d-na Frisch, cu toată hotărîrea ce se dăduse de Domnitor, de a se complecta numai trupa franceză, ea stărueşte și capătă, după cum se vede, învoirea de a continua și cu reprezentațiile nemțești de operă, pentru care s'ar părea că avea sprijinul unui public special din Iași, compus din colonia nemțască ce era numeroasă pe atunci, întrucât din ea făcea parte cei mai mulți meseriași și comercianți cu vază din oraș. Astfeliu fiind, vedem că înainte de a se deschide stagiunea teatrală a anului 1843—44, directoara Frisch, încunoștiințează publicul printr'un anunț, cu data din 20 Sept. 1843, că la 1 Octomvrie acel an, se va deschide stagiunea teatrală, și că pe lângă teatrul francez, va fi în acelaș timp și reprezentațiuni de operă nemțască.

Abonamentul se face pentru 80 de reprezentații, compusc din *opere* jucate de actori nemți, și de *drame, comedii* și *vodeviluri* jucate de actorii francezi. In acelaş timp anunță că prețurile sunt următoarele:

Lojele de rangul	I	90	galbeni
Benuare		70	„
Lojelele de rangul al II-le		40	„
Stalele dela No. 1—36		24	„
Fotoliuri dela No. 36—70		18	„

Zilele de reprezentaţie pentru abonament, erau: Marţi, Joi şi Sâmbătă [1]).

In cele întai zile ale lunei Octomvrie se deschide teatrul francez cu piesa *La belle écaillère, dramă,* iar mai târziu, pe la 12 Oct. 1843, se deschide şi opera nemţască.

In această stagiune, teatrul sub direcţia d-nei Frisch, mergea din ce în ce mai rău, publicul era nemulţumit de piesele ce formau repertoriul teatrului, şi din această pricină se ducea în număr mic la teatru. Bine înţeles că în faţa acestor împrejurări, Direcţiunea suferea perderi însemnate.

In ceiace priveşte teatrul moldovenesc, se vede că el fu părăsit mai cu totul de directoara Frisch, aşa că nici nu se mai pomenea de deschiderea lui, încât publicul iubitor de representaţii în limba ţării, începu a protesta şi a arată mare nemulţumiri împotriva dierctoarei teatrului, care era obligată chiar prin contract să facă toate chipurile ca teatrul moldovenesc să-şi urmeze regulat representaţiile sale şi să progreseze.

In urma acestor manifestări ale publicului contra d-nei Frisch, Ocârmuirea, numi pe boerul Alecsandru Sturza ca Director al teatrului moldovenesc, punându-i între altele sarcina să privigheze alegerea pieselor de reprezentaţii şi înfiinţarea unei trupe de actori moldoveni. In acest scop marele Postelnic printr'o adresă cu No. 3258 din 9 Noemv. 1843, îi face cunoscut despre numire, în cuprinderea următoare:

Cinstit D-sale boerului Alecsandru Sturza,

„Prea Inalţatul Domn Stăpânitor, luând în bagare de samă că Dumneaei Madama Friş nu urmează condiţiile contractului ce are încheet cu Cârmuirea pentru ţinerea teatrului din Capitalie, atât întru păzirea bunei orândueli cât şi alegerea pieselor de reprezentaţie, iar mai ales întru înfiinţarea unei trupe de actori Moldoveni, au bine-voit a rândui pe Dumneata prin ofisul cu No. 50, *Director* acestui teatru. Deci jos iscălitul alăturând Dumitale pe lângă aceasta pomenitul decret, tot odată aţi împărtăşeşte că sau făcut cunoscut de această punere la cale Madamei Friş, rămâind nădejde Cârmuirei că după asemene regularisire teatrul va veni prin a D-tale înţăleaptă chibzuire în stare dorită, şi că pe lângă toate celelalte îmbunătăţiri câte împrejurarea

1) Acest anunciu se află tipărit în o foaie răzleaţă la biblioteca Academiei române, pachet, Teatru „Foi răzleţe".

cere, înființarea și statornica întreținere a trupei Moldovene va fi obiectul cei mai de aproape îngrijiri a Dumitale“ 1).

In urma acestei numiri, *Madama Frisch*, înboldită de boerul Alecsandru Sturza, face toate chipurile spre a reîncepe și reprezentațiile teatrului Moldovenesc cât mai curând, și astfel numește regisor al teatrului Moldovenesc pe Macé, iar pe Luzzato casier.

Teatrul Moldovenesc se deschide la 17 Noemv. 1843, cu piesa *Bădăranul boerit*, făcându-se în acelaș timp și un anunciu prin care se arată că în iarna aceasta, se va da 18 reprezentații moldovenești. Iată anunțul despre care e vorba:

„Teatrul național care acuma era sub direcția d-nei Frisch, și a regisorului d. Macé, s'a deschis la 17 Noemv. 1843, cu comedia lui Molière intitulată *Bădăranul boerit*.

„Direcția va da în iarna aceasta 18 reprezentații românești. Doritorii întemeerii acestui teatru, se vor putea abona la casierul d. Luzzato cu prețurile următoare:

Loja rândul I	18 galbeni
Benuarul	12 „
Rândul al II-le	8 $1/2$ „
Scaunele numite staluri	3 $1/2$ „
Foteilul	2 $1/2$ „

„Giumatate de abonament se va număra înainte, iar prețul antrelei pentru cei neabonați, este cel obicinuit“ 2).

Găsim apoi că în sara de 2 Ianuarie 1844, s'a jucat, în beneficiul d-nei Caterina, întâia representație de *Ionică dragul mamei*, comedie în 4 acte de d. Miclescu, la care beneficiu a luat parte și trupa franceză, dând concursul ei, cu piesa *Le Comissaire extraordinaire*, vodevil într'un act de Duvert și Lausanne.

In 18 Ian. 1844 se joacă, în beneficiul d-nei Macé *fără abonament și fără întrare de favor*, întâia reprezentație a piesei *Cuconul Iorgu de la Sadagura* sau *Nepotu'i salba dracului*, comedie în trei acte compusă de*** 3). Actorii cari au jucat în această piesă au fost: d-nii *Greceanu*, *Garagiali*, *Idieru*, *Barageni*, *d-ra Homiceanu*, *d-na Macé*, *dl Teodoru*, *Nastasi*, *Sterian* și *Costachi*. Intre acte *dl Teodor* a făcut mai multe exerciții de gimnastică: I. Două brațe de fer sau poziția orizontală. II. Două inele sau poziția de moarte. III.

1) Vezi dosarul Postelniciei No. 976, pag. 216, aflat în Arhiva Statului din Iași.

2) *Albina românească*. An. 1843, No. 91, pag. 364.

3) Autorul acestei piese era Vasile Alexandri.

Picioarele de fer. IV. Balansul pe frânghie când va râdica 300 oca de fer.

Spectacolul s'a început cu: *Cea de pe urmă noapte* de *André Chenier,* dramă în 1 act, jucată de d. *Meunier* (actor francez).

Piesa *C. C. Iorgu dela Sadagura,* a fost tipărită în acel an în Iunie, la *Institutul Albinei* din Iaşi, a lui Gh. Asaki, cu numele autorului ei, V. Alecsandri, care într'un post-scriptum interesant, adăogit la sfârşitul piesei, ne spune că „piesa aceasta este *de circonstance;* o compunere improvizată, o scriere aruncată pe hârtie în două trei zile, nădăjduind că publicul cetitor va trece cu vederea greşalele dramatice cuprinse în ea. Acele greşeli, zice Alecsandri, autorul le cunoaşte prea bine şi ştie dinainte defectele care ar putea da materie unei critici aspre,—dar se măguleşte cu ideea că spectatorii binevoitori cari au aplaudat pe *C. C. Iorgu dela Sadagura,* la *deosebitele* lui reprezentaţii, îi vor pastra încă o parte din acea dragoste neaşteptată ce iau aratat odinioară. Această idee şi oarecare *lene* l'au oprit de a face corecţiile cuviincioase. Apoi Alecsandri mărturiseşte că neavând nici de cum preţenţia de a fi *autor dramatic,* el a compus această piesă pentru plăcerea a câtorva prieteni, şi pentru ca să dovedească că tinerii actori români pot juca foarte bine pe scenă, când vor fi însărcinaţi fieştecare cu rolul ce i se cuvine, căci: „arta teatrală este la noi *încă în copilărie,* şi prin urmare *piesele trebuesc lucrate după actori,* până ce aceştia se vor putea *deprinde* cu scena".

Din persoanele cari au interpretat piesa, şi cari se văd tipărite în broşură, vedem că s'au mai schimbat câţiva din actorii dela prima reprezentaţie, şi anume, *Barageni* a fost înlocuit cu *Bonciu, Costachi* cu *Urzică* şi d-ra *Homiceanu* cu d-na *Marghioala.*

In 23 Ianuarie 1844, s'a jucat pentru beneficiul demoazelei Clara Hanri piesa *Spatarul Haţmaţuchi,* comedie în 1 act de V. Alecsandri precum şi o piesă franceză şi una nemţască, şi s'a cântat de d-nele *Stelzer, Arnold* şi *Luigi Riciardi,* mai multe arii din diferite opere.

In 29 Ian. 1844, se joacă pentru beneficiul artistei d-na Mouchel, piesele: *La tour de Nêsle,* (acte de la prison), dramă de Alex. Dumas şi Gaillardet; *On ne passe pas* ou *Le Poste d'honneur,* vodevil în 1 act de Villeneuve şi Masson, şi *L'hospitalité,* vodevil în 1 act, de Chabot şi Cormon. Intre cel întăi antract d-na Mouchel a cântat canţoneta: *Les quatres sous du petit Nicole.*

La 4 Fevr, 1844 se joacă de trupa franceză *Marie*

Mignot, comedie istorică cu cuplete, în trei epohe, pentru beneficiul d-lui Pellier.

In 5 Fevr. 1844 se joacă în beneficiul d-lui G. Greceanu întăia reprezentaţie a piesei *Hagi Eni dela Galatz*, comedie în 2 acte, prelucrată de I. Sion. Actorii cari au luat parte la această representaţiune au fost d-nii: *Greceanu, Barageni, Teodoru, Bosie* şi d-ra *Homiceanu;* apoi spectacolul s'a încheiat cu *Fata Cojocarului*, comedie în 1 act de***. Actorii cari au jucat această piesă au fost d-nii: *Greceanu, Barageni, Caragiali*, d-nele *Marghioala* şi *Profira*. Intre acte d. *Steltzer*, întovărăşit de o damă, a jucat ungureşte[1]). Afişul e tipărit şi în franţuzeşte.

In 6 Fevr. 1844 se joacă la 12 din zi, mai multe piese de trupa franceză şi nemţască.

Petrecerile sunt însufleţite în acest carnaval, se dau în oraş baluri, concerte, operă, teatru francez şi reprezentaţii de Teatru moldovenesc.

„Albina românească", din 16 Ianuar 1844 dă seamă despre toate aceste în următoarele rânduri:

„Plăcerile carnavalului se înmulţesc şi se îndeasă în proporţia marginilor înguste ci i-au prescris calendarul acestui an. Balurile strălucite, soarele desfătătoare şi dănţuitoare, concerte de un gust clasic, spectacole franţeze, germane şi cele naţionale reînviete, în mijlocul aplaozurilor entuziaste, urmând una după alta, ţin pe doritorii de plăceri în necontenită mişcare. Ştirile dela Odesa ni minese o *operă italiană*. O parte a acelei societăţi va sosi aici pe la încheerea lunei viitoare spre a da pe teatrul nostru un şir de reprezentaţii. Cu părere de rău aflăm ca Prima Dona *Siniora Leon* nu face parte la acea soţietate, fiindcă ea, în călatoria la Veneţia, patria sa, are a veni aici peste două septămâni spre aşi urma voiajul. Poate că vom ave norocire a auzi în vr'un conţert şi pe asta cântăreaţă însemnată, ce este farmecul teatrului".

Opera italiană dela Odesa era aşteptată în Iaşi cu nerabdare, ea trebuia la 1 Martie 1844, să-şi înceapă şirul reprezentaţiilor. In acest scop impresariul acelei trupe, Ios. Marini, face în 25 Fevr. 1844, o înştiinţare, prin care aduce la cunoştinţa *nobleţei şi a onoratului public*, că acesta, însoţit de d-ra *Lacinio* şi de d. *Alberti*, artişti în trupa italiana din Odesa, va da o serie de zece reprezentaţii cu deosebite opere italiene, şi că va fi ajutat şi de trupa nemţasca ce se află în Iaşi. Reprezentaţiile trebuiau să urmeze de doua ori

---

1) Afişele acestor reprezentaţii se află în biblioteca Academiei române pachet „Teatru" Foi răzleţe.

pe săptămână, cea întâi având loc Mercuri, 1 Martie 1844. Fiind convins, zice Marini în anunţul său, de dorinţa ce are publicul ieşan pentru opera italiană, se măguleşte că *nobleţa şi onoratul public, îi va da tot concursul venind în număr mare la reprezentaţiile operei italiene.*

Abonamentele pentru cele zece reprezentaţii trebuiau să se facă la d. Luzzatto, casierul teatrului cu preţurile următoare:

Loja rangului I	20 galbeni	
Benuar	15 „	
Loja rangului II	10 „	
Stal	3 1/2 „	
Fotoliu	2 1/2 „	[1]

Pe lângă acest anuciu făcut pe foi răzleţe şi împărţit în public, se mai face cunoscut despre aceasta şi în ziua de 2 Martie 1844, în „Albina românească", următoarele :[2])

„O parte a operei italiene din Odesa au sosit în capitala noastră. Sinior *Marini*, unul din cei mai întâi artişti a ei, în companie cu Demoazele *Lacinio* şi Sinior *Alberti*, va da pe teatru nostru un şir de zece reprezentaţii, de deosebite şteno şi opere italiene, în care se va ajutora de trupa operei germane. Sâmbătă 4 Martie se va da opera *Belisario*, în care dl Marini se deosebeşte prin puterea cântecului şi a giocului seu".

In fine în aşteptarea generală a publicului, începe mult dorita operă italiană.

Impresia ce a făcut asupra publicului aceste prime reprezentaţii italieneşti, o găsim descrisă în „Albina românească" [3]) în chipul următor:

„După multă aşteptare iaca şi muzica italiană, cântată de italieni, iaca recitativi, carii sunt recitativi".

„Sinior *Marini* propăşit de reputaţia sa, ni-au dat mai mult decât ne-a giuruit.

„Eleganţa persoanei sale, adevărul acţiei şi cântecul plin de înpătimire şi de metod, ne-au făcut a aplauda in el pe artistul, carele prin înfocarea cântărei şi puterea glasului său, ne-au răpit....

---

1) Această înştiinţare se află în o foaie răzleţă la Bibliotecă Academiei Române Pachet *Foi răzleţe. Teatru.*
2) An. 1844 No. 18 din 2 Martie pag. 70.
3) An. 1844 No. 20 din 9 Martie.

Nu mai puţin şi Siniora *Lacinio*, prin dulceaţa versului ei şi încântarea giocului, au ştiut să câştige aplaosuri cu drept învrednicite. Intr'un cuvânt, toată lumea au fost foarte mulţumită chiar de îndemnul ce au avut fiecare de a vizita Teatrul, atât de deşert de un timp încoace, atât de trist şi descurăjător, nu numai pentru public ci şi pentru actori. De asemenea toată lumea au părăsit Teatrul cu o adâncă părere de rău; ar fi dorit să audă talentul Siniorei *Fani Leon*, şi a revede pe sţenă pe acel tenor (?) pre carele atâta am admirat de câte ori au voit să cânte".

Odată cu reprezentaţiile operei italiene, joacă şi trupa moldovenească. Aşa:

Luni în 6 Martie 1844 se joacă în beneficiul d-lui C. Caragiali, întăia reprezentaţie de *Soldatul Moldovan*[1]) melodramă în 3 acte tradusă de N. N. Actorii cari au luat parte în această piesă sunt: *Greceanu, Barageni, Sterian, Dimitriu, Caragiali, Bonciu, Teodor* şi d-na *Macé*.

Vineri în 17 Martie 1844, se joacă în beneficiul d-lui *Teodor*, întăia reprezentaţie de: *Insurăţelul*, comedie în 3 acte, prelucrată de N. N. şi spectacolul s'a sfârşit cu *Furiile lui Orest sau Videniile crimenului*, melodramă în 1 act tradusă de V. A. Actorii cari au jucat în această piesă au fost: *Caragiali, Bonciu, Greceanu, Idieru*, d-nele *Macé şi Marghioala* şi d-ra *Homiceanu*.

In 2 Aprilie 1848, se joacă de trupa italiană opera *Furioso*, iar la 9 Aprilie 1844, opera *Nina o pazza per amor* (La Folle par amour) grand opera tragique en 2 actes par Copolla. Acteurs: Mr. Marini, Mad. Lacinio, Mr. Alberti, Mr. Arnold jun, D-lle Schiller, Mr. Brucker. Afişul şi în limba nemţască, represéntaţia dată în beneficiul d-nei Lacinio.

Printr'un aviz teatral, directoara Frisch face cunoscut abonaţilor, că: *atât angajamentul artiştilor cât şi periodul teatral se vor închee la 30 Aprilie 1844, şi că din împrejurări neprevăzute şi neatârnate de voinţa ei, îi este cu neputinţă a îndeplini cele 10 reprezentaţii, ce de buna voia ei, giuruise pe lângă cele 80 reprezentaţii de abonament* (după programa deschiderei teatrului din 20 Sept. 1843). *Drept care patru reprezentaţii se vor adăogi către abonamentul periodului viitor*[2]).

---

1) Afişul se află la Bibliotecă Acad. Rom. pachet. Teatru Foi răzlețe
2) *Albina romînească*. No. 34 din 1844, Aprilie. 30.

Asupra mersului şi a felului de conducere a trupei moldoveneşti, în iarna 1843—1844, găsim indicaţiuni preţioase într'o scriere contimporană a actorului C. Caragiali, sub titlul: *O repetiţie Moldovenească sau Noi şi iar noi,* farsă într'un act, compusă la 17 Martie 1844 „pentru plăcerea şi petrecerea a vr'o câţiva prieteni", scriere care s'a tipărit într'o broşură de 44 pagini în Iaşi în *Kantora foaiei săteşti,* la 1845.

Această farsă are o prefaţă scrisă de însuşi Mihail Cogălniceanu, în care marele patriot moldovan vorbeşte cu entusiasm de actorii din timpul acela, scoţând la iveală meritul scrierii, ca una ce avea a servi în viitor la istoria începutului teatrului românesc.

Faţă de importanţa celor scrise de M. Cogălniceanu, reproducem aici acea prefaţă în întregimea ei. Iată-o:

„D. Costachi Caragiali, acel tânăr actor român pre carele l'am văzut, pe născânda noastră scenă jucând cu atâta talent „Cuconul Iorgu dela Sadagura"; înainte de a se întoarce în ţara Românească, ca un adio al său ne-au lăsat această piesă compusă de d-lui; „O repetiţie românească". Cuprinsul ei răspunde cu totul la titlul ce poartă; această nemerire este îndestulă laudă pentru iscusinţa d-sale autorului. In adevăr cetind cineva această cărticică, cu neputinţă îi va fi de a nu cunoaşte natura, jocul, manierele, metehnele fieştecărui actor, jucând o rolă pe scenă, şi prin urmare atârnând de critica publicului. Pe lângă acest merit *repetiţia* d-sale Caragiali ne poate sluji pentru trii consideraţii destul de însămnate. Intăi ea ne arată cu culoare atât de vie cât şi adevărată starea teatrului naţional sub direcţii străine. Al doile ea ne dovedeşte că nu vom pute avea actori Români până când nu vom avea un conservatoriu naţional, o dorinţă pe care o vedem rostită şi de către fraţii noştri de dincolo de Milcov; şi al treile această piesă poate sluji de un document foarte important pentru viitorii cercetători a începutului teatrului naţional. Un autor a căruia scriere împlineşte atâte condiţii poate să fie mândru de opera sa; şi în această privire noi dăm toată dreptatea d-sale Caragiali de a se făli de scrierea sa, şi prin urmare a nădăjdui pe recunoştinţa tutulor iubitorilor literaturii şi a scenei naţionale".

Din scrierea lui Caragiali sus aratată, putem afla mai întăi că francezul *Macé,* care era cunoscut în public numai ca regisor al teatrului moldovenesc însărcinat al directoarei

1) *O repetiţie Moldovenească,* pag. 25.

Frisch, era în realitate însuşi el antreprenor al reprezentaţiilor moldoveneşti, de aceia capatase un feliu de concesiune în această privinţă dela d-na Frisch, în schimbul unei plăţi de 30 galbeni pe fiecare sară de representaţie; aşa numita directoară nu se mai ocupa de loc de trupa moldovenească, ci avea numai răspunderea către ocârmuire de a nu se juca în limba moldovenească *niscaiva piese atingătoare.*

Mai vedem apoi că, întru cât Macé nu cunoştea bine limba ţărei şi nici nu se prea interesa de reuşita morală a trupei, ci mai mult de afacerile ei băneşti, era o adevărată babilonie între actorii, cari nu ascultau de nimene, veneau la repetiţie când aveau gust, puneau pe alte persoane particulare să le joace rolurile când nu aveau ei poftă să joacé, nu studiau piesele decât pe apucate şi fără nici o ordine, se puneau piesele în scenă în chip ridicul, fără costume şi decoruri potrivite, etc.

Tot din această scriere a lui Caragiali, se vede numele tuturor actorilor şi actriţelor ce au jucat în stagiunea citată, şi cari sunt următorii: C. C. Caragiali, regisor, Gh. Greceanu, Teodor, Sterian, Bonciu, Nicolau amator, Idieriu, I. Boian, sufleur, Macé director, Mad. Macé, Mad. Marghiolita, M-la Homiceanu şi figuranţii Handoca şi Cuza.

Pe lângă toate aceste rele arătate de Caragiali, mersul rău al Direcţiei teatrului se pare că se datora mai ales şi faptului că piesele ce se dădeau pe scena ieşană, în limba ţării, erau rău alese, şi încă mai rău traduse, actorii vorbeau cuvinte şi fraze nepotrivite, şi neînţelese pentru cea mai mare parte din public, amestecate cu franţuzisme ridicule, şi aceasta atrăgea, bine înţeles, puţinul interes şi desgustul publicului cult, de a veni la reprezentaţiile româneşti.

Asupra acestei chestiuni găsim că însuşi autorul contemporan marele poet Alecsandri, face o descriere foarte mişcătoare în prefaţa operelor sale teatrale, asupra teatrului românesc din acel timp [1]), descriere pe care socotim nimerit a o reproduce aici:

„Limba întrebuinţată până acuma de traducătorii dramelor franceze şi germane este o macaronadă ridicolă şi indigestă care displace auzului şi nimiceşte interesul pieselor, fie cât de bine jucate. Toate personagele vorbesc acelaşi jargon bursuflat: marchizul ca ciobotarul, princesa ca spălătoriţa, cardinalul ca vizitiul, împăratul ca bucătarul, etc; şi graţie ignoranţei traducătorului toţi rostesc fraze tâlcuite

1) *Opere complecte. Teat. u.* Bucureşti ediţia Socec. 1903. Prefaţă pag. IX

cuvânt de cuvânt, pe acele din limbi străine; astfel auzi pe o tânără cochetă pariziană zicând că a primit *un pui de găină* (elle a reçu un poulet), sau pe un student esclamând: (Ce chesca!...) *cepa ce'mi cânți nu-i decât o rață* (quelle blague!.. ce que tu me chantes là n'est qu'un canard).

„Publicul rămâne cu gura cascată dinaintea unor asemenea enormități și pare a'și pregăti buzele pentru șuerare! însă ei se arată indulgent, prea indulgent, croitorii de fraze absurde se simt astfel, încurajați a persista în secături literare.

„Giocul actorilor este în gradul cel mai înapoiat, încât orice piesă, bună sau rea, spirituală sau proastă, are aceiași soartă: ea'i măcelărită fără milă!... Comediile cele mai fine sunt schimbate în bufonării ordinare, și dramele în bufonării lugubre; într'un cuvânt teatrul nostru nu e decât o păpușerie pretențioasă. Și în adevăr nici nu poate să fie altfel, când amatorii ce se urcă pe scenă, sunt lipsiți de orice cunoștință despre arta dramatică, de orice educație pregătitoare pentru cariera de artist. Cum să intre în rolul de rege, de duca, sau de simplu gentilom, un biet scriitor dela Eforie, care n'a citit nici o istorie, nu a luat lecții de declamare (neesistând în Iași conservatoriu), și nu'și bate capul să studieze caracterul personagelor ce este însărcinat să reprezinte? Cum să însușească nobleța ereditară, și manierele distinse de ducesă, o biată copilă de mahala, care n'a văzut nici odată un salon aristocratic? Lipsa de modeluri îi obligă a crea rolurile după o închipuire totdeauna greșită, și cât pentru declamarea acelor roluri, ei se mulțumesc a le recita cu o repegiune monotonă, fără intonări variate, fără natural mai cu samă.—Unii însă care se cred artiști cad în execs contrar sbuciumându-se ca nebunii, mișcând brațele ca telegrafuri aeriane, întorcând ochii furiși ca motani înamorați și răcnind cu așa furie, că publicul se întreabă: Ce i-a apucat?

„Când intră pe scenă și se găsesc în fața publicului, sărmanii stau buimăciți de uimire, uită rolurile, băigăesc în loc să dea replică, țin brațele moarte, picioarele țapene și, văzându-i crede cineva că asistă la un spectacol de automați, a căror mașinării ar fi ruginite. Tinerii amorezi declarează simțirile lor pe același ton, ca și când ar cere un pahar de apă și toți în genere se abat din calea adevărului. Singurile roluri necaricaturizate de dânșii sunt acele de oameni de rând: lachei, argați, precupeți, boerenași, proști de la țară, giupânese, mahalagițe etc. iar frazele ce le pronunță cu mult natural sunt de pildă: *Vai mâncate-ar moliile cherapleșule!... să te văd când mi-oi vedea ceafa*, fraze din înalta literatură din Tataraș.

„Costumele ca și decorurile presintă ades anacronis-

muri neertate. Scene de codru se petrec în piețe de oraș, scene de salon în grădini, etc. și în ele se agita automaticește marchizii în costum de paiați, dame din secolul al XVI-le îmbrăcate după moda de astăzi, care se sărută în gură și adesea ori vorbesc cu dosul întors la public, sau fug în culise dacă și-au uitat rolul.

„Publicul asistă cu nepăsare la toate aceste netoții, căci nu are idee de condițiile unui bun teatru, și ce e trist! el pare mai mult dispus a gusta farse grosolane și drame *apelpisite* decât piese de înaltă comedie. Pentru el un individ ce se strâmbă ca o momiță sau strănută lung, des și tare, e un actor de talent, deși nu-l numește *actor* ci *caraghioz*, asemenea el dă diploma de artist, însă *artist cu ducă-se pe pustii*, acelui ce sub pretext de a fi dramatic își sburlește părul vâlvoi, scârșnește din dinți, geme, țipă, rage, se bate de pereți, se trântește la pământ, și se sbuciumă ca un epileptic“.

CAP. IX

Reorganizarea trupelor moldovenească și franțuzească, sub direcția tot a d-nei Marie Thérèse Frisch.—Premiul înființat pentru cele mai bune piese românești.—Programul actorilor și pieselor trupei ieșene.—Contractul actriței E. Cotinescu cu directoara Frisch.—Personalul și Repertoriul trupei franceze de comedie și operă.—Propunerea lui Camil Barozzi de a se instrui în arta teatrală 6 tineri și 6 tinere ieșance.—Mersul greu al teatrului moldovenesc și rezilia-rea contractului cu d-na Frisch.— Arestarea lui Luchian, pentru că a jucat „Cancan" *pe scenă, în loc de* „Contredans". *Diferitele representații ce s'au dat în cursul acestei stagiuni, 1844—1845.—Reclamația directoarei Frisch, atât la M. S. Sultanul Turciei, cât și la guvernul Imperial Austriac în contra Cârmuirei țărei.*

In anul teatral următor, 1844—45, directoara Frisch urma cu direcția sa și se ocupă cu angajarea artiștilor pentru stagiunea de iarnă, precum și cu împodobirea teatrului și a decorurilor scenei, iar mai cu samă cu formarea repertorului atât a teatrului franțuzesc cât și a celui moldovenesc, căutând să înlăture pe cât se va va putea lipsurile și relele ce le-am aratat că au fost semnalate și de Alexandri. In această privință vedem că ea publică în „Albina românească", din 2 Iulie 1844, No. 52, un *Avis*, prin care se zice, că:

„Direcția teatrală, având dorința a da *Teatrului Național* disvălirea trebuincioasă, spre întemeerea sa, cu cinste înștiințază pe respectabilul public, că ea dă ori căruia autor de piese românești ce ar cuprinde fapte de istoria Patriei, o premie de 10% din venitul fiecărei reprezentații a zisei piese.

„Să înțelege că aceste scrieri dramatice, pentru a fi reprezentate, vor trebui să aibă încuviințarea Comitetului Teatral".

Se vede că silinţele d-nei Frisch au avut o oarecare bună reuşită, căci câteva zile după această publicaţie, ea face să se împartă în public, pe foi răzleţe, un alt *Avis, anume pentru Teatrul Naţional din Iaşi*, prin care arată îmbunătăţirile ce a adus teatrului şi complectarea unei trupe de *tineri moldoveni*, cari vor urma să dee un *număr de 28 representaţii*, înşirându-se numele actorilor din care e compusă trupa, repertorul pieselor moldoveneşti, precum şi preţul abonamentului pentru cele 28 reprezentaţii.

Reproducem întocmai avizul despre care este vorba:

AVIS

Pentru teatrul naţional din Iaşi

„Potrivit cu dorinţele publicului, Direcţia Teatrului Naţional din Iaşi luând cele mai putincioase măsuri, s'au îngrijit pentru iarna viitoare mai mult decât totdeauna, spre a respunde mai nimerit mulţemirilor sale; drept care, Direcţia pe deoparte, mobilând sala şi decorând scena din nou cu perdele, au înformat şi o garderobă cu costume bogate de toate timpurile şi caracterile; iar pe de alta complectând o trupă d'un număr cuviincios de tineri Moldoveni, cari au socotit a avea cele mai bune dispoziţii pentru artă, să îndeletnicească cu ea, spre a produce pe scena românească, Comedii, Vodevile, Drame şi Melodrame. Ea au ales repertor din cele mai frumoase piese de soiurile acestea din repertorele Franceze şi Germane, au angajat tineri înadins spre a le traduce şi tot odată îngrijindu-se a avea şi piese originale au făcut prime pentru autorii români. Direcţia dar s'a pregătit pentru un abonament de 28 representaţii, necruţând nici jertfe, nici ostenele, spre a da regulat câte o reprezentaţie pe săptămână, şi spre a avea toate un rezultat mulţămitor, şi obşteşte dorit.

După toate aceste, direcţia propuind îngrijirele şi meriturile sale publicului, cu mulţămire aşteaptă bună vroinţă şi îmbrăţoşare, care pe lângă aceea, că vor fi dovada sentimentelor celor mai nobile, dar tot odată vor fi şi încurajarea Direcţiei şi a artiştilor începători, spre a se sirgui şi a desevârşi o artă, care pretutindene au fost izvorul, sau cel puţin, seminul civilizaţiei.“

TABLOUL TRUPEI MOLDOVENILOR

D. Greceanu	D. Cuza
„ Teodoru	„ Handoca
„ Luchian	„ Boșie
„ Poni	„ Bonciu
„ Panaitaki	Mad. Teodorini
„ Averescu	„ Macé
„ Sterian	„ Lang
„ Dimitriu	D-ella Cotinescu
„ Filostrat	„ Homiceanu
„ Costăchescu	

REPERTORUL PIESELOR

Zece ani din viața unei femei	Insurățelul
Risipitorul	Contractul de moștenire
Doi Serjănți	Hinco sluga unui calău
Treizeci de ani sau viața unui jucător	Rezeșul la Iași
	Intermețo
Mirele de Mexico	Puritanii de Londra
Doi galerieni	Biron la Veneția
Micaela	Cruciații
Gabrina sau odaia leagănului	Grota Sanhio
Viața păstorească	Saul
Manfred cel blestemat	Pajără și Pițmaistru
Iorgu de la Sadagura	Meșteșugul de a plăti datoriile
Fiul lui Bani-gata	Un domn și o doamnă

Pe lângă aceste, alte piese naționale ce d. autori vor bine vroi a le trimete.

Prețul abonamentului pentru 28 reprezentații

Loja rang. II	16 galbeni	Loja rangul I	28 galbeni
Foteil	6 „	Benuar	20 „

Biletur.ie se pot afla la dl. Luzzatu, în casa Teatrului [1]).

*
* *

Găsind în Dosarul Postelniciei No. 976 pag. 228, ce se află în Arhiva statului din Iași, un contract teatral cu data din 16 Iulie 1844, scris în românește și nemțește, încheiat *între Direcția teatrului din Iași și d-ra E. Cotinescu,* prin

1 Acest *Avis* se află la biblioteça Academiei Române. Pachet *Teatru.* Foi răzlețe.

care se vede condiţiile angajamentului faţă di directoara Frisch şi de supra directorul orânduit de guvern, găsim nimerit a'l reproduce aici. In el se vede că salarul ce se dădea unui actor pe atunci, era obicinuit de 6 galbeni pe lună; tot cam în sensul acesta au fost făcute şi contractele închiete cu *N. Luchian*, *Poni* şi ceilalţi, prevăzuţi în avisul pe care l'am reprodus, cu deosebire însă, că salarul lor era de 4 galbeni pe lună la început, care apoi s'a ridicat până la 8 galbeni [1]).

Iată contractul despre care vorbim:

CONTRACT

Intre direcţia teatrului din Iaşi Madama Maria Friş şi actoara moldovană D-lle Elena Cotinescu s'au închiet de astăzi înainte acest contract, subt următoarele condiţii:

D-ella Elena Cotinescu se angajează pentru tot felul de role ce i va da Direcţia, şi se îndatoreşte a le învaţa întimpul hotărît de Direcţie, precum şi a le juca cu mulţămirea publicului şi a Direcţiei.

2) D-ella E. Cotinescu se îndatoreşte de a merge şi a fi faţă la toate prubele şi reprezentaţiile, şi a face tot ce'i va sta prin putinţă.

3) D-ella E. Cotinescu se va supune legilor teatrale şi orânduirilor Direcţiei şi a împuterniciţilor ei. La întâmplare de niscaiva diferenţă din partea sa, D-ei este respunzătoare supradirectorului orânduit de guvern, şi se îndatoreşte de asemene de a împlini toate condiţiile aceste fără împotrivire, până la desfiinţarea contractului.

4) Pentru urmarea întocmai a condiţiilor cuprinse în acest pact, D-ella Elena Cotinescu va primi pe fiecare lună o leafă de 6 galbeni, adecă şese galbeni, ce i se vor numera la închierea fiecărei luni.

5) D-ella Elena Cotinescu se îndatoreşte de a îngriji însăşi despre costumele şi garderoba ce-i va trebui.

6) Acest contract are tărie pe 7 luni, şi anume dela 1 Octomvrie 1844, şi până la încheerea lunei Aprilie 1845. Insă D-ella Cotinescu se îndatoreşte de a învaţa şi toate rolele acele ce i se vor da în crusul lunei Septemvrie, precum şi a fi faţă la toate prubele ce se vor face în această lună.

7) Arderea teatrului, un doliu naţional, precum şi oricare altă întâmplare ce ar nevoi pe Direcţie de a conteni cu representaţiile, va desfiinţa acest contract în toate punturile sale.

Iaşi 16 Iulie 1844.

---

1) Despre aceasta m'a încredinţat şi răposatul artist dramatic N. Luchian. Vezi şi C. Caragiale: O repetiţie Moldovenească. Iaşi. 1840. pag. 27.

Şi eu ca un mai mare frate şi epitrop asupra numitei, îi slobod voe a fi aganjată la teatru, atât după condiţiile mai sus scrise, cât şi după acele verbale sevârşite cu Direcţia. Pentru a cărora urmare adiverez prin însuşi a me iscălitură.

A. Cotinescu.

Inainte de deschiderea stagiunei acestui an, Directoara Frisch, face încă un anunciu în limba franceză cu data din 16 Septembrie 1844[1], prin care încunoştiinţază publicul că a adus dela Paris o trupă nouă de actori francezi, dotaţi cu talent, şi cari nu lasă nimic de dorit sub raportul artei dramatice, şi că abonamentul va fi de 70 reprezentaţii. Luminarisirea teatrului care se făcea în condiţiuni puţin satisfăcătoare şi pentru care publicul cu drept cuvânt se tânguia, Directoara făgădueşte că o va îmbunătăţi. Policandrul care se aprindea până acuma jos în parter, urma ca să se aprindă prin pod, în care scop s'a făcut o spărtură în plafonul salei. O parte din decoruri s'au reparat iar altele s'au făcut din nou; Orchestra s'a mai înbunătăţit, angajându-se capelmaistru al orchestrei un muzicant distins francez numit *Grandfort*. Regisor s'a numit pe un d. *Lecour*, iar sufleor unul *Leçomte*.

Actorii cari compuneau trupa franceză, îndeplinind şi rolurile din operă, au fost următorii:

1) *Gustav*, jucând roluri întâi de bătrâni, tată nobil, financiar, şi bas în operă.

2) *Lemaire*, roluri întâi în toate genurile, roluri întâi de tineri, şi roluri de convenienţă în operă.

3) *Pellier*, întâi comic în toate genurile „Trial"[2] şi „Larouette" în operă[3].

Lucien, comic întâi tânăr, comic al doilea de forţă.

Lecour, financiar, roluri de bătrâni caraghiozi, părinte nobil (bariton şi tenor forte în operă).

Valery, comic al doile, mare utilitate (roluri întâmplătoare în operă).

Macé, utilitate în toate genurile.

D-nele *Moreau*, roluri întâi de cochetă, mamă nobilă (roluri întâmplătoare în operă).

D-ra *Eugenia Moroy*, tânără întâia, tânără întâi forte, (întâia Dugazon (subretă) în operă).

D-na *Pèdre*, rol de inocentă, tânără întâia, a doua amo-

---

1) Acest anunciu se află în biblioteca *Academiei Române*. pachet — „Teatru", Foi răzleţe.

2) Trial însamnă tenor comic, după numele unui actor parizian, care excela în asemenea roluri.

3) Larouette e denumirea unui tenor care joacă roluri de bătrâni, titlu luat asemenea după un distins actor parizian.

D-ra *Reguinaut*, întăia subretă (Dejazet), roluri de paj, (întăia cântăreaţă în operă).

D-ra *Carolina Moroy*, a doua subretă, a doua şi a treia amoreză (roluri de convenienţă în operă).

D-na *Demorange*, roluri de bătrână, de caractere, mamă nobilă, caraghioasă (roluri întâmplătoare în operă).

Preţul abonamentului pentru 70 reprezentaţii erau:

Loje rîndul I . .	70 galbeni	Lojele F. . . .	30 galben
Benoare .	50 „	Foteluri . . .	15 „

Deschiderea Teatrului fu anunţată pentru 1 Oct. 1844.

Direcţiunea făgădueşte că va adăogi la cele 70 reprezentaţii, reprezentaţiile suprimate în număr de patru, care trebueau să se dee în stagiunea trecută.

Abonamentul se făcea la casierul *Luzzato*, la biuroul teatrului, de la 10 oare dimineaţă până la 6 oare sara.

Direcţiunea faţă cu îmbunătăţirile pomenite cari făcuse teatrului, îşi arata toată încrederea în public, că-i va da concursul trebuitor, şi toate criticele la care a fost supusă în trecut, vor dispăre.

La 24 Septembrie directoara Frisch, publică în limba franceză pe foi răzleţe programul pieselor ce urmau să se joace în acea stagiune, 1844—45 pe care-l găsim în Dosarul Postelniciei Moldovei No. 976, pag. 283, aflat la Arhiva Statului din Iaşi, şi care este în cuprinsul următor:

P R O G R A M M E

des pièces françaises pour la saison théatrale de 1844—1845

approuvées par le prmier directeur.

Drames	*Drames-Vaudevilles*
Catherine Howard	Madelaine
Stephen ou Le fils du proscrit	Don Cezar de Bazan
Lavoisin	Léonore
Mademoiselle de la Faille	Georges et Thérèse
La comtesse d'Altenberg	La marquise de Ranzan
Comedies-Vaudevilles	*Vaudevilles*
La chasse aux maris	La part du Diable
L'abbé galant	Francine
Satan, ou Le diable à Paris	La polka en province
La fille de Figaro	Le bas bleu
Mina	La rue de la lune
Le chevalier Grignon	La Marquise de Prétintaille
Les surprises	L'omelette fantastique
L'homme blasé	Dieu vous bénisse
Le capitaine Roquefinette	Le mari à l'essai

Comedies	*Operas*
Le mari à la compagne	Le petit matelot
La cameraderie	Deux mots, ou La nuit dans la forêt
Les demoiselle de Saint Cyr	Léccadie
Iaphet	Le bouffe et le tailleur.

Outre les pièces susmentionnées, qui sont toutes des nouveautés renommées on donnera encore quelque scènes detachées des grands opéra.

Parmi les pièces données dans les autres saisons théatrales on ne répétera qu'une seule fois:

Les mémoires du diable—La grâce de Dieu—Les premières armes de Richelieu—Le verre d'eau, et—Indiana et Charlesmagne.—Les jours d'abonnement sont: Mardi, Jeudi et Samedi.

Jassy le 24 Sept. 1844. (Signé) *M. Frisch*
Directrice

Stagiunea teatrală se deschide într'adevăr la 1 Octomvrie 1844, cu piesa *Zece ani din viaţa unei femei* sau *Sfaturile rele,* dramă în 5 acte şi 9 tablouri de Scribe şi Terier, tradusă de *Emanoil Filipescu.* Actorii cari au jucat în această piesă sunt; Teodor, Poni, Luchian, Greceanu, Filostrat, Dimitriu, Panaitachi, Botez, Bonciu, Sterian, Handoca, Bosie, Cuza, Costăchescu, Mad. Teodor, M-la Dimitriu, Mad. Lang, Mad. Macé, Mad. Smaranda[1]).

„Albina românească" ne arată aceasta, prin o înştiinţare publicată în No. 80, din 8 Oct, acel an, în cuprinsul următor:

„Anotimpul teatral au început aici în 1 a curgătoarei (Octomvrie). Moldovenii au giucat piesa: *Zece ani din viaţa unei femei,* iar deschiderea reprezentaţiilor franţeze s'au făcut prin drama: *Don Ţezar de Bazan.*

„După ce s'a făcut acum câteva înbunătăţiri în materialul Teatrului mai ales în luminare, nădăjduim că ne vom putea de asemene ferici de alegerea cea nimerită ce Directoara Madama Friş, au făcut la Paris cu artiştii cei noi".

Comisul Camil Barozzi care era însărcinat de guvern *cu mai înalta direcţiune a teatrului şi privighere de a se ţine în bună stare,* vine în ziua de 6 Octomvrie 1844, cu o suplică la Secretariatul de Stat, scrisă în limba franceză

1) Afişul e şi în limba nemţească şi se află la Biblioteca *Academiei romîne* pachet *„Teatru"*, Foi răzleţe. Această piesă s'a tipărit în Iaşi la tipografia: *Institutul Albinei,* 1847.

arătând că printre condiţiile contractului încheiat de guvern cu directoara Frisch, la art. 20 se pevrede că un număr de 6 barbaţi şi 6 femei moldovene să înveţe şcoala teatrală ce este instituită la teatru. Foloasele ce ar rezulta din studiul acestor tineri la acea şcoală, ar fi foarte mari, de aceea stărueşte pe lângă Secretarul de stat să trimeată cât mai neîntârziat pe acei tineri, care *interesează progresele artei muzicale şi teatrale precum şi onoarea ţărei*[1].)

Asupra acestei cereri s'a pus următoarea rezoluţiune:

„Propoziţia aceasta a D-lui Barozzi, cunoscându-se folositoare pentru propăşirea tinerilor, se va face cerire Epitropiei învăţăturilor publice, ca să pue la cale a să alege din elevii tineri şi tinere un număr de 12, ce vor avea însuşiri şi vor dori a îmbraţişa această artă. Direcţia teatrului se îndatoreşte ai deprinde şi ai însemna ciasul pentru asemene, cu care nu se vor împedeca dela cursul învăţăturilor, şi tot odată s'ar aduce o mare înlesnire teatrului naţional".

(Iscăl.) Mavrocordat

La 7 Oct. 1844, se joacă la teatru francez, abonament No. 2 piesele: *Georges et Thérèse où Les deux Orphelins*, dramă-vodevil în 2 acte de Auvray şi *Francine la gantière au Les trois neveux*, vodevil în 1 act de Melesville, piese care se mai jucase. Afişul este la biblioteca Academiei Rom., tipărit şi în limba nemţească.

La 8 Oct. 1844, se joacă în abonament No. 3, piesa *Trei zeci de ani sau Viaţa unui jucător de cărţi*, dramă în trei părţi de Victor Ducange, tradusă de Căminarul Costache Negruzii. Actorii ce au juact au fost: Dimitriu, Poni, Greceanu, Bonciu, Teodor, Sterian, Filostrat, Cuza, Luchian, Rizo, Bosie, Panaitache, d-nele Lang, Macé şi d-ra Dimitriu[2]).

La 12 Oct. 1844, se joacă de trupa franceză piesele: *L'homme blasé*, comedie vodevil în 2 acte de Duvert şi Lausanne (care în urmă a fost localizată de Vasile Alexandri sub titlul de *Doi morţi-vii*, şi *Indiana et Charlemagne* vodevil în 1 act de Bayard. (Afişul la Academie).

La 8 Noemv. 1844, fiind ziua onomastiăc a Domnitorului Mihail Sturza, s'a făcut o serbare specială la Teatrul Naţional.

„Albina românească" din 1844 No. 89, dă amănunte despre aceasta astfel: „Ziua onomastică a Prea Inalţatului Domn

---

1) Dos. Postelniciei No. 976. pag. 234 Arh. Stat. Iaşi.

2) Această piesă s'a tipărit in Iaşi la 1835 în tipografia Albinei, iar afişul ei care e şi în limba nemţească se află în biblioteca Academiei romîne pachet „Teatru" fol răzleţe.

s'au serbat în capitală cu o solemnitate și bucurie. Direcția teatrului a dat sara la Teatru o reprezentație română și franceză, propășită de un tablou alegoric, pe când în mijlocul aclamațiilor publice, trupa au cântat Imnul național, compus de D. profesorul Gusti".

La 19 Noemvrie 1844, se joacă în abonament No. 9 *Gabrina* sau *Odaia leagănului*, dramă în 3 acte, cu mare spectacol de Alboaz, tradusă de I. Copcea. Actorii cari au luat parte au fost: *Dimitriu, Teodor, Poni, Greceanu, Sterian, Bonciu, Averescu, Handoca, Filostrat*, d-nele *Teodor* și *Lang*. (Afișul și în nemțește la biblioteca Academiei Române).

La 26 Noemv. acelaș an, se joacă *Spatarul Irimia, sau Bătrânul însurat*, comedie în 2 acte de*** și *Husarul de Felșaim*, comedie în 3 acte tradusă de D. Filipescu. („Alb. Rom." 1844, No. 94).

La 30 Noemv. de asemenea se joacă de trupa franceză în abonament suspendat, pentru beneficiul d-lui Gustave, piesele: *Les inconvenients de la la diligence, ou Mr. Bonnaventure en voyage*, de Francis, Theaulon et Dartois, și *La Jeune Estelle* de Scribe [1]).

In 15 Decemv. se joacă pentru *beneficiul d-nei Teodori*, întâia reprezentație a piesei *Saul*, tragedie în 5 acte, din operile lui *Alfieri*, tradusă de C. Aristia. Actorii cari au luat parte la această reprezentațiune au fost: Poni, Dimitriu, Teodor, Greceanu, Baragini, d-na Teodori [2]). Afișul e tipărit și în limba nemțască.

In 17 Decemvrie se joacă piesele: *Insurățelul* comedie în 3 acte, prelucrată de*** și *Dezertorul*, vodevil într'un act de Gh. Asaki [3]).

Se pare însă că cu toate sforțările direcțiunei, teatrul ieșan nu mergea tocmai mulțamitor, și era de prevăzut că el va trebui să înceteze, întrucât veniturile nu răsplăteau cheltuelele, lefele actorilor nu se plăteau regulat, precum nici artiștii de la orchestră, iar publicul nu mai venea la teatru ca mai înainte în număr mare, de unde provenea o pagubă însemnată.

Fața cu aceste împrejurări Comisul Camil Barozzi, printr'un raport cu data din 2 Ianuarie 1845, făcut către Secretariatul de Stat, îi face cunoscut că, din *cauza slăbiciunei și puținei îngrijări a Madamei Friș ce de un timp încoace a-*

1) Afișele acestor reprezentații se află la biblioteca Academiei romîne pachet „Teatru" Foi răzlețe.

2) Afișul acestei reprezentațiuni se află la biblioteca Academiei pachet „Teatru") Foi răzlețe, tipărit și în limba nemțască.

3 Alb rom. 1844, No. 100 din 17 Dec.

rată față de contract, teatrul este amenințat să se închidă și prin urmare cere a se rezilia contractul.

Secretariatul de Stat, prin anaforaua sa, No. 12 din 11 Ian. 1845, aduce aceasta la cunoștința lui Mihai Sturza-Vodă, care pune următoarea rezoluțiune:

„Se încuviințază și Postelnicia va grăbi a aduna știință pentru veniturile și cheltuelile a teatrului, spre a să orândui o persoană de încredere la aceasta, ca să primească în vreme cuvenitele măsuri ca să se organiziască teatru franțez și moldovenesc, pentru plăcerea a publicului“ 1).

Cu toate aceste greutăți ivite, teatrul românesc, urmează încă cu representațiile sale, pe când reprezentațiile streine se zdruncina.

Cu prilejul reprezentării unei piese românești în ziua de 6 Ianuarie 1845, actorul *Neculai Luchian*, și-a permis să joace *cancan* în loc de *contradans*, și pentru acest fapt, Secretariatul de stat, cu ordinul No. 33 din 8 Ianuarie 1845, dat către *Orășeneasca Adgii*, poroncește să fie arestat pe timp de 24 ceasuri, la Adgie. Ordinul acesta glăsuește astfel:

Către orășeneasca Adgii.

„Fiindcă la prilejul representației ce au urmat a unei piese în limba națională la 6 a curgătoarei luni, dl. Luchian unul din actorii acei trupe, au îndrăznit a să departa atât din mărginirea piesei, cât și de la datornica cuviință, căci în loc de a juca o figură de controdansă, ci cuprindea piesa și pe care el a trebuit să eczecutoze sena, au îndrăznit a juca cancan, joc nemoralicesc, și ne ertat cu totul a se juca în public pe senă, Secretariatul de stat după Inalta poroncă pune îndatorire Adgii ca spre înfrânare cutezării numitului să'l arestuească la dânsa pe douăzeci și patru ciasuri, tot odată Adgia va fi cu privighere, ca, când se va mai prileji asemene necuviință de vre un actor, să se arestuească de îndată, raportând Secretariatului de stat, precum și la bal masche să nu fie pozvolit asemene joc“.

No. 33
1845 Ian. 8 2).

Din această poruncă se vede cum Ocârmuirea de atunci, se îngrijea ca reprezentațile actorilor să nu cuprindă nimic care să atingă sau să vatăme morala publică, lucru de care

1) Vezi dosarul No. 976 a Postelniciei, pag. 253, aflător la Arhiva statului din Iași.

2) Vezi dela No. 2142 a Secretariatului de Stat, 1845 pag. 25, intitulată: Extraordinare în feliuri de predmeturi, în Arhiva Statului din Iași.

astăzi vedem că atât autoritățile anume instituite a supraveghea teatrul, cât și Ocârmuirea în deobște, se pare că nu se mai îngrijesc de loc, încât vedem adeseori că se joacă pe scena teatrului nostru național, piese cari conțin situații și dialoguri cu totul imorale[1]).

De un timp încoace, înmulțindu-se peste măsură reprezentațiile unor asemene piese scandaloase, părinții de familie stăteau adeseori pe gânduri, dacă la cutare sau cutare piesă ar putea să-și ducă să privească și copii lor. Această stare de lucruri făcând pe mulți să nu vie la teatru, chiar și la unele piese ce n'aveau nimic imoral într'însele, unii din actori s'au hotărât să anunțe publicul, cum că la piesa ce vor reprezenta ei în benefis, *vor putea asista și Domnișoarele*, precum vedem aceasta în afișul tipărit în ziua de 17 Martie 1907, pentru beneficiul Societarului Teatrului național ieșan C. B. Penel, în care în josul titlului piesei *Niobé, vis caraghios de Paulton, Traducere* — se vede tipărit cu cursiv, cuvintele: *„La această comedie pot asista și Domnișoarele“*. Acest lucru până acuma la noi nu s'a mai pomenit să se facă.

Comitetul teatral care este însărcinat special cu paza esteticei și a moralei publice în teatru, pare că nu numai că nu oprește asemene spectacole care înjosesc scena noaastră națională subvenționată de stat, dar încă asistă la ele în chip oficial, făcând haz de caraghiozlâcurile ce se joacă, încurajind astfel prin prezența sa asemene reprezentații, care deși în mare parte sunt traduceri din repertorii străine, totuși ele nu se joacă în țara lor, decât numai în anumite teatre.

Asemene spectacole cari pângăresc scena teatrelor noastre naționale, ar trebui izgonite cu desăvârșire, căci ele contribuesc în gradul cel mai mare atât la decadența artei cât și a moralei publice, fiind cu totul nepotrivit, ca tocmai guvernul sau autoritățile noastre culturale să dee pas și să încurajeze spectacolele necuviincioase și desfrânate.

Reprezentațiile românești își urmează regulat cursul lor, pe când celelalte putem zice că sunt întrerupte cu totul.

In 15 Ianuarie 1845 se joacă de trupă moldovenească *Abelino, Banditul cel mare a Veneției*, dramă în 5 acte.

In 21 Ianuarie se joacă *Zece ani din viața unei femei*, dramă în 5 acte și 9 tablouri de Scribe și Terrier.

In 27 a aceleiași luni s'a jucat pentru prima dată în Iași, în beneficiul d-lui Ioan Poni, *Robert șeful banditilor* sau *Hoții*

---

[1]) Intre alte piese jucate, arătăm și acea intitulată: *Camera No 23. (La dame du 23)* traducere, care s'a jucat pe scena teatrului național din Iași în sara de 10 Martie 1905, urmate apoi de alte multe de acelaș feliu.

de Schiller, dramă în 5 acte, tradusă de Comisul Alecu Vasiliu [1]).

Teatrul moldovenesc mergea progresând acuma, pe când teatrul francez ajunseră în cea mai mare decadenţă şi neorânduială. Actorii se tânguesc în ziua de 2 Fevr. 1845, Domnitorului, că directoara Frisch nu le plăteşte salarul ce li se cuvine, rugându-se a o îndepărta din Direcţiunea teatrului şi a rândui o direcţie provizorie.

Mihai Sturza-Vodă încuviinţază cererea lor şi pune îndatorire Postelniciei ca să silească pe d-na Frisch să asigureze plata actorilor. Secretariatul de Stat, în acest scop, luă măsuri de asigurare, atât pentru urmarea reprezentaţiilor ce erau a se mai da, până la împlinirea abonamentelor, cât şi pentru plata lefilor cuvenite actorilor. Până la împlinirea abonamentelor ce mai rămăsese a se da de către acea Direcţie, *s'a rânduit pe Banul Ştefan Codreanu ca să păşască către îngrijirea adunărilor tuturor sumelor ce se încăsuea la teatru* [2]), ceia ce însamnă că s'a înfiinţat de Ocârmuire un sechestru asigurător asupra tutoror veniturilor teatrului, spre a se putea plăti atât actorii cât şi celelalte datorii ale Direcţiei.

La 7 Fevruarie 1845, se joacă *Trifan Camerierul la doi stăpâni*, comedie în 5 acte. (Alb. Rom. No. 10 din 1845).

La 24 ale acelei luni se joacă *Rezeşii la Iaşi*, sau *Iaşanca la ţară*, comedie în 2 acte de D. Miclescu şi piesa franceză *Les étrennes de ma barbe*. („Alb. Rom. No. 10 din 1845).

La 25 Fevr. 1845 se joacă piesa *Plete lungi şi minte scurtă*, comedie într'un act şi două schimbări, de Sardarul Iorgu Copcea. Actorii cari au jucat au fost: Greceanu, Teodor, Bonciu, Idieru, d-rele Cotinescu, Homcieanu, Margioliţa, Valeri [3]).

La 4 Martie 1845 se joacă pentru al 22-lea abonament, în beneficiul d-lor Niculau şi Iancu, *„Furiosul"* dramă în 5 acte tradusă de***. Actorii care au jucat în această piesă au fost d-nii Poni, Luchian, Mad. Lang, d-na Dimitriu, dl. Dimitriu şi Niculau. Preţul locurilor erau: Loja întâiul rang, 50 lei; Lojia al doile rang, 30 lei; Scaunul, 10 lei; Parterul, 5 lei; Galeria, 2 lei 20 parale [4]).

---

1) Anunciurile acestor piese se află în No. 4, 6, 8 din Alb. rom. an. 1845, iar afişele acestor reprezentaţii se găsesc la biblioteca Academiei Romîne. Piesa *Robert şeful banditilor* s'a tipărit în Iaşi, în tipografia Institutul Albinei, la anul 1847.

2) Dosarul No. 976 a Postelniciei Moldovei, pag. 265, aflat la Arhiva Statului din Iaşi.

3) Această piesă s'a tipărit in Iaşi la 1845, la Cantora Foaei săteşti.

4) Acest afiş, tipărit şi în limba franceză, pe matasă roză, se află la biblioteca Teatrului naţional din Iaşi

Teatrul francez mergea din ce în ce mai rău; actorii francezi nu erau plătiţi pe mai mult timp şi de aceia o parte din ei se tânguesc Domnitorului în ziua de 4 Aprilie 1845, ca să silească pe directoara Frisch spre a le plăti regulat salarul lor, după contractul ce au. Actorii iscăliţi pe acea suplică sunt următorii: *Macé, Moreau, Marie Réginault, Eugenie Mordy, Caroline Moroy, P. Pellier, Lemarie, Pèdre, Vatery, Gustave Comet, Emma Pèdre, Lecomte*[1].

La 1 Martie reclamă şi artiştii din orchestră şi anume: A. Flechtenmacher, F. Brieze, I. Neiderfler, I. Haas, F. Caudella şi Fr. Arnold, că nu li se plăteşte nici lor salarul[2].

In dosarul Postelniciei Moldovei No. 976, pag. 286, aflat la Arh. St. din Iaşi, găsim într'o însămnare intitulată: „Sama banilor intraţi şi eşiţi de la 6 Fevr. 1845 până la 12 Martie acelaş an", că s'a jucat un număr de piese atât de actorii moldoveni cât şi de cei francezi, a căror titluri şi date le dăm aici. Aşa în:

Fevruarie 6 s'a jucat *Don Cezar de Bazan*
„ 7 „ „ *Sluga la doi stăpâni*
„ 8 „ „ *Le mari à la campagne*, ab. 44
„ 10 „ „ *Robert hoţul*
„ 12 „ „ *Le capitaine Roncefinette*, ab. 45
„ 13 „ „ *L'homme blasé et L'Exposition des tableaux de Mr. Roth*. Suspendu.
„ 14 „ „ *Les étrennes de ma barbe*, ab. 46
„ 17 „ „ *Robert*, ab. 20
„ 19 „ „ *L'oiseau bleu*. Bénéfice de Mr. Moroy
„ 20 „ „ *Japhet et L'Exposition de tableaux de Mr. Roth*.
„ 21 „ „ *Căsătoria copilărească şi Răzăşii la Eşi*, suspendu, beneficiul d-nei Langoj
„ 24 „ „ *Don Ranudo*, ab. 21
„ 25 „ „ *Les étrennes de ma barbe*. La anează.

In 4 Martie, beneficiul d-lui Boian şi Panaitache.

In ziua de 18 Martie acelaşi an se joacă piesa *Capodoperu necunoscută sau Mikel Anj*, dramă într'un act de Charles Lafont, tradusă de Iorgu Copcea[3]. Spectacolul a început cu *Robert şeful Banditilor*, actul al 4-lea şi al 5-lea[4].

1) Vezi acelaş dosar de mai sus a Postelniciei No. 976.
2) Dos. No. 978, a Postelniciei, pag. 62, Arh. St. din Iaşi.
3) Această piesă se mai găseşte tradusă de G. Pelliu şi tipărită la Bucureşti în tipografia lui Eliade în acel an 1845, unde se vede şi actorii cari au jucat în Bucureşti.
4) Afişul acestei reprezentaţii se află la biblioteca Academiei Române Pachet „Teatru" foi răzleţe. In acelaş timp arătăm că în *Albina Romînească*, No. 19 din 1845, se vede anunţat, că în aceiaşi zi 18 Martie, se va da în beneficiul D-lui Greceanu *Crucierii*, dramă în 5 acte de A. de Kotzebu. De sigur credem noi, că piesa anunţată prin *Alb. Rom.* nu s'a mai jucat.

Actorii cari au jucat în aceste piese au fost: Greceanu, M-me Macé, d-nii Teodori, Sterian, Dimitriu, Bongiu, Panaitache, Handoca şi Filostrat.

La 15 Aprilie următor, se joacă piesa *Armura sau Soldatul Moldovan*, melodramă în 3 acte, cu mari priveliști și tablouri, trasă din Cronicarii țarei, de C. Barageni, muzica de Herfner.

După aceasta, mai urmară câteva reprezentații moldovenești și în acest timp trupa franceză se descompune cu totul. Directoara nu mai plăti actorilor francezi nici macar cheltuelile drumului ca să se întoarcă în patria lor, așa că ei fură nevoiți a cere un ajutor pentru aceasta dela guvern, în urma căruia Domnitorul le dădu în ziua de 7 Aprilie 1845, o sumă de 400 galbeni pentru cheltuelile de călătorie. (Dos. Postelniciei No. 976, pag. 230. Arh. Stat. din Iași).

După reziliarea contractului și desfacerea trupei franceze, directoara Frisch nemulțumită de purtarea Ocârmuirei și mai cu samă a Domnitorului față de ea, se tânguește în deosebite rânduri atât către consulii streini cât și chiar M. S. Sultanului suzeranul țărilor românești, învinuind pe Domnitor, că pe nedrept i-a reziliat contractul, și că pricina principală a acestei rezilieri a fost că Mihail Sturza Vodă vroia să aducă o trupă de operă italiană.

Ceiace hotărâse pe directoara Frisch să se îndrepteze cu tânguire către M. S. Sultanul, pentru a-și căpăta dreptatea ce socotea că i se cuvine, a fost că ea credea că Moldova și Valahia, erau numai niște simple pașalâcuri turcești, și locuitorii lor, supuși otomani, ceiace rezultă mai ales din una din suplicele ei scrisă în limba franceză, cu data din 30 Noemvrie 1848 [1]), care este adresată Ex. Sale Locotenentul M. S. Sultanului, Fuad Efendi, care se găsia în țările române, suplică în care între altele găsim cele ce urmează:

„Nu e decât vroința înalt pronunțată a M. S. Sultanului, ca dreptatea să fie făcută în toate Statele sale și tuturor locuitorilor, nu e decât nepărtinirea cunoscută a Ex. Voastre, care-mi dă curajul de a face această din urmă încercare, de a căpăta bunul meu drept în potriva unei nedreptăți așa de strigătoare ca aceia cu care guvernul Moldovenesc m'a împovorat“.

După multe asemene tânguiri ale directoarei Frisch, atât la Curtea Suzerană cât și pe la Consulii puterilor străine, precum și pe la alți puternici ai vremei de atunci, vedem că

1) Dosarul Postelniciei No. 976 pag. 272. Arh. St. din Iași.

se trimite Secretariatului de Stat, următoarea Notă, din partea Consulatului general al Austriei, având data de 20 August 1850[1]).

NOTĂ

No. 4927.

Foasta directriţă a Teatrului din capitalie Dumneaei Maria Friş, atât prin Inalta Ministerie de Comerţ, cât şi prin internunţiatura din Constantinopole sau tânguit asupra obijduirei ce i s'au pricinuit de către guvernul Moldovei cu calcacarea şi desfiinţare a contractului, precum şi pentru înstrăinare a garderobei, a bibliotecei, a decoraţiilor şi celelalte a sale, prin care i s'a pricinuit o pagubă de 256,318 $^{1}/_{3}$ lei cerând despăgubirea sa.

Insă fiindcă cazul de faţă Excelenţa sa fostul Comisariu a Inaltei Porţi Fuad Efendi au primit însărcinarea întru aceasta de la Inalta Poartă, încă din anul trecut, în care privire sau şi adresat către Inălţimea Domnului stăpânitor a Moldovei, şi crezându-se că guvernul va şi fi înaintat lucrarea cuvenită, de aceia Aghenţia cu căzută cinste pofteşte pe Cinst. Secretariat, ca să bine vroiască ai împărtăşi cât să poate mai în grabă o ştiinţă lămuritoare de cursul pricinei precum şi de lucrurile ce sau înaintat în urmare adresaţiei D-sale Comisarului Impărătesc în privirea despăgubirei jăluitoarei, care să află astăzi în împrejurări vrednice de tânguit.

Aghent şi General Consul a C. C. Apostoliceştii sale Măriri
(In lipsă) *Dragoritsch*

Iaşi în 20 August 1850.

Asupra acestei note s'a respuns la Aghenţie cu No. 2769 din 7 Sept. 1850, următoarele:

„Spre răspuns la Nota cu No. 4927, sub iscălitul cu cinste împărtăşeşte pe lângă aceasta cinstitei Aghenţii copie de pe Memuarul adresat Excelenţii Sale Fuad Efendi, atingător de reclamaţia foastei Directriţă a teatrului din Capitalie Dumneai Maria Friş“.

(Semnat) M*avrocordato*

---

1) Dos. Postelniciei Moldovei No. 976 pag. 297. Arh St. Iaşi.

In urma acestui Memuar [1]) trimes lui Fuad Efendi, prin care se lămureşte cu deamănuntul toată această afacere dintre guvern şi directoara Frisch, nu se mai găseşte nimic în dosarul respectiv în această privinţă.

Iată în ce stare se aflau ţările române pe acele vremuri, când pentru orice daraveră lăuntrică, consulii puterilor străine interveniau la Domn, şi chiar Sultanul trimitea delegaţi, care să cerceteze şi să facă dreptate în ţara noastră!

---

1) Memuarul se află în dosarul Postelniciei No. 976, pag. 268, Arh. St. Iaşi.

CAP. X

Trecerea teatrului moldovenesc sub Direcția Vornicului Teodorachi Ghica, fără subvenție din partea Ocârmuirei. — Reprezentația dată în onoarea lui Mihail Sturza Vodă.— Imnul scris de Ggeorghe Asaki, muzica de Herfner, cântat la această reprezentație.— Piesele jucate în această stagiune (1845—1846).

———

Am văzut în capitolul precedent cum trupa teatrală românească, abia își putea urma reprezentațiile ce după contract trebuia să dee în abonament, precum și câteva beneficiuri, fiind puse sub conducerea unor persoane străine de țară, de obiceiurile sau moravurile ei, și mai ales interesate numai a scoate bani cât mai mulți prin orice mijloace, fără să se preocupe cât de puțin de propășirea elementului artistic pământean. Despre aceasta bine zicea Caragiali în piesa „O repetiție moldovenească“, de care am vorbit, că atâta vreme cât urma ca trupa moldovenească să fie pusă sub poruncile și bunul plac a unor antreprenori nemți sau francezi, nimic de samă nu se putea să se aleagă de dânsa, și acest lucru îl pricepeau bine oamenii luminați ai țării, chiar și Ocârmuirea poate, dar greu se găsia cineva care să pue muncă, stăruință și capitalul necesar pentru reușita unei asemenea întreprinderi naționale.

Abia pe la mijlocul anului 1845, vedem că se ivește un boier, din cei mai culți și mai iubitori de artă, *Vornicul Teodorachi Ghica*, care dispunând de avere proprie se hotărește să iee în mână soarta teatrului moldovenesc, cere și obține dela ocârmuire concesiunea trupei locale, și închee un contract prin care se obligă *fără nici o subvenție*, să facă ca reprezentațiile românești să urmeze regulat în stagiunea 1845—46, înmulțind trupa, studiind și reprezentând piese nouă și alese, pe care să le înfățișeze cu toată măreția trebuitoare, pentru a lor reușită, ca decorații, costume nouă,

şi altele; asemenea se obligă a complecta şi îngriji, ca orchestrul să fie vrednic de ascultătorii ieşeni, luminaţia teatrului şi încălzirea, să se facă în mai bune condiţiuni, etc.

Faptul că Vornicul Teodorachi Ghica iea pentru prima oară dirēcţia, şi în acelaş timp antrepriza teatrului naţional fără nici o subvenţie din partea guvernului, se întâmplă pentru întăia dată, dela începutul reprezentaţiilor date de actorii moldoveni, şi aceasta dovedeşte negreşit, că acest boier avea o mare pasiune pentru arta dramatică naţională, ca să se hotărască la sacrificiile băneşti destul de însemnate, care erau negreşit de prevăzut.

Reproducem aici în întregime interesantul contract încheiaţ de Vornicul Teodorachi Ghica cu ocârmuirea:

CONTRACT

Prin care gios iscălitul Vornicul Teodorachi Ghica, ieu în antrepriză teatrul romănesc din capitală, pe curgere de un an de zile începător dela 15 Iunie 1845, şi care se sfârşeşte la 15 Iunie 1846, cu următoare îndatoriri:

1-iu) Să informez eu o trupă cel puţin de douăzeci persoane, din cari cinci femei şi cu cincisprezece barbaţi.

2-le) In această diastimă să am a da un abonament de patruzeci reprezentaţii din care parte vor fi originale romăneşti şi parte traduse din limbi streine.

3-le) In fiecare lună să se representeze dela şese pănă la şepte piese nouă, în cursul zîsului abonament se vor representa cel puţin douăzeci piese noue.

4-le) Fiecare piesă nouă să fie decorată cu decoraţii noue şi potrivit cu sujetul piesei.

5-le) Să ţie orchestră complectă dela optsprezece pănă la douăzeci persoane.

6-le) Iluminaţia sălei să fie mai mulţemitoare şi mai bună decât acea de pănă acum.

7-le) Preţul abonamentului pentru patruzeci reprezentaţii vor fi loja rangul I-iu patruzeci galbeni; rangul al II-le şasesprezece galbeni, benuarul douăzeci şi patru şi fotoliul nouă galbeni.

Eu mă îndatoresc a plăti chiria cuvenită pentru localul teatrului cu toate cele atârnătoare de dânsul; voiu ave însă privilegiul esclusiv a balurilor măscuite. Şi

9-le) Nimene nu va fi slobod a da spectacole publice în orice feliu, fără a să învoi mai întăi cu mine potrivit cu urmarea ce s'a păzit şi în vremea celorlalte direcţii, iar concerturile ce se vor da prin casele particulare vor fi nemijlocit slobode.

Aceste condiţii îndeplinindu-le eu gios iscălitul, contractul îşi va ave urmarea lui în curgere de un an, precum sau însamnat mai sus, iar la din înpotrivă ivindu-se vre-o tânguire din partea abonaţilor întemeetă şi bine cuvântată, atuncea cârmuirea va avea dreptate de a desfiinţa acest contract. (Iscălit) *Ghica* [1])

După încheerea acestui contract, Teodorachi Ghica se ocupă serios de teatrul naţional; pe lângă actorii vechi, mai complectează trupa încă cu doi actori din Bucureşti; asemenea şi orchestrul cu mai mulţi artişti pentru instrumentele de suflare, cumpărând cu suma de 870 galbeni dela foasta directoară Frisch, toate decorurile, *zestrurile teatrului*, adică: *garderoba şi toate cele de ea atârnate,* făcând pe lângă aceste toate şi un număr mare de decoruri, precum şi o cortină nouă.

Luminarisirea care până atunci se făcea cu lumânări de seu, o înlocueşte prin lumină de stearină (bougies) [2]); în fine face tot ceia ce-i stă prin putinţă, ca teatrul sub direcţia sa, să progreseze, numeşte director gerant pe dl. Luzzato, şi se sileşte ca repertoriul să fie compus din piese noue, care se mulţumiască publicul.

Apoi prin foi răzleţe anunţă aceste îmbunătăţiri după cum urmează: „Decorurile au fost lucrate din nou până la una de către DD. Valery şi Lecont în stilul cel mai elegant şi în analoghie cu sujetul fie-cărei piese. In locul luminării salei Teatrului cu oloiu, care au dat în destulă pricină de reclamaţii şi nemulţemiri din partea Inaltei Nobleţe şi a Onorabilului public s'au întrebuinţat acum acea cu buji care pe lângă lumina ce vor respândi, va lipsi din mijloc nesuferitul miros“.

Poliţia teatrului pe atunci se compunea dintr'un Comisar, un Epistat doi slujitori şi patru pojarnici, ce trebuiau să fie deobşte la teatru la fie-care reprezentaţie.

Preţul întrării era: Loja rîndul I, 60 lei, Benuar 50 lei, Loja rândul al II-lea, 35 lei, Foteil 10 lei, Parter 5 lei, Galeria 1 sorocovăţ. Pe afiş era scris ca: D-nii abonaţi sânt poftiţi să bine vroiască a trimete scaune în lojele abonate, şi aceasta în ajunul sau în ziua reprezentaţiei, care încredinţându-se lui Loj-maistru, de la acela se vor primi înapoi. Zilele de reprezentaţie erau Duminica şi Joia.

După un studiu serios de câteva luni şi cu mare îngrijire, reprezentaţiile teatrale încep în 7 Oct. 1845, cu piesele *Teatrul şi Bucătăria, Uliţa lunei şi Două bilete.*

---

1) Vezi dos No. 978 a Postelniciei din 1837, pag. 68. Arh. St. Iaşi.
2) Alb. Rom. 1845. pag. 317.

Iată ce găsim în această privință în „Albina românească" No. 80 din 1845, Oct. 11, pag. 317:

„Duminică în 7 Octocmovrie, s'au făcut deschiderea teatrului național. La astă mult așteptată disfătare s'au întrunit un public numeros. Reprezentația au început cu: *Teatrul și bucătăria*, comedie vodevil, dupre a lui Pol de Kok, tradusă de D. A. Fotino, după care au urmat: *Ulița lunei*, tot de acelaș tradusă, și spre încheere sau dat: *Două bilete*, traducerea D. Maiorului Voinescu.

„Pre lângă giocul cel nemerit a companiei vechi, doue actrițe române, sosite dela București, decorații nou, și luminația cu stearine, au sporit în sara aceea meritul Teatrului național și mulțemirea publicului, care'o au mărturisit prin repetate aplaoze și chemarea trupei.

„Noi nu pretindem a-l judeca numai dupre asta întâe reprezentație, Teatrul nostru are încă înaintea sa multe de învins, dară având pentru sine simpatia publică, și chiar lipsa concurenței străine, Direcția îngrijitoare poate întrebuința aceste încunjurări pentru întemeerea disfătării, care, în zilele noastre, este o nevoie neaparată a soțietății, și bine diriguită, i se poate face de mare folos în toată privirea. Dorindu'i înaintare, din când în când vom da părerea noastră și sfătuiri artei dramatice".

A doua representație s'a dat în 11 Octomvrie când s'a jucat piesa: „*Lazar păstorul*", dramă în cinci acte cu un prolog de J. Bouchardy, tradusă de Com. A. Vasiliu.

Iată o dare de samă mai amănunțită despre această a doua reprezentație a teatrului românesc, pe care găsim nimerit a o reproduce, căci în ea se vede critica jocului fiecărui actor, ce a luat parte în această piesă[1]:

„Publicul doritoriu de a petrece cu mulțemire sările toamnei cele reci și pline de monotonie, se adună în sala Teatrului, loc unde poate a se desfata și învața. In Joia trecută mulțimea era cu atât mai mare, cu cât și numele de Teatru național ajunge din când în când a fi mai prețuit. Afișul înștiințase reprezentația: „*Lazar păstoru*" dramă în 5 acte cu un prolog de d. J. Bouchardy și tradusă de D. Com. A. Vasiliu. Meritul acestei drame în sine privită este îndestul de recomendabil numai prin sujetul ce este italian. Aice însă se va arunca o repede privire asupra personalului trupei dramatice. Doamna *Caterina*, pe care de a doua oară o vedem pe ștena noastră, reprezintă îndestul de bine pe Duchesa Nativa Pazz, însă un glas mai puternic, mai rar, și un aer

1) *Alb. Rom.* 1845, pag 321, No. 81.

mai măreţ ar fi şezut mult mai bine unei aşa Duchese. Duca Cosma de Medici, nu ar fi făcut rău de ar fi desvălit o mai mare căldură în rolul său şi de nu ar fi uitat, sculându-se din patul suferinţei, de a se înbraca în straiu de casă. *Batista*, ca unul ce caracterisa pe un zbir, trebue să se arăte cu mai mare energie în lucrările sale şi cu o vorbă mai cumpănitoare, căci declamaţia sa, semănà mai mult recitării unui sholariu din clasele de gios, ce ştie lecţia de rost, fără a înţelege. *Giacomo*, în seara aceasta au desvălit o mai mare sensibilitate şi gust decât ca *Tristapat*, în piesa *Teatru şi bucătăria* din rândul trecut. *Iudaila*, nume ce poartă este îndestul de a face să se înţăleagă caracterul său, fu giucat cu nemerire, încât nu se poate tăgădui talentul d. Teodori. Rolul acesta de intrigant se păria înadins a fi ales pentru de a fi reprodus de tânărul nostru actor. Nici odată pe ştena noastră nu s'au caracterisat mai bine intrigantul; atât simţirea cât şi înţălesul piesei să videau în Iudaila. Ne mărginim însă a face o mică însemnare; de şi regulele teatrale îngădue ca condiţie neaparată mimica fizionomiei, totuşi nu trebue a o întrebuinţa până la o sluţire oţerâtoare, încât să se facă nesuferită privitorilor. *Rafael Sulviati*, sub nume *Lazar păstoriu*, este persoana cea întăia, după cum însăşi piesa o întitulează. Prigonirea, suferinţa şi momentul de rezbunare, toate aceste, rând pe rând, se înfăţoşa zugrăvite pe faţa actorului. Supt vestimentele şi mantia sa cea sfăşietă, se păria că au amuţit din preună cu limba şi inima nenorocitului Lazar, însă ştena a 9-a din actul al III-le, care'l arată în întunericul închisoarei zăcând, ca mut de 15 ani, au fost momentul când, autorul aţiţând curiositatea publicului prin intriga sa până la cel de pe urmă grad, o mulţemeşte prin mântuirea lui *Iuliano* de toate cursele ce'i întinsesă Iudaila, iar actoriul au desvălit toată arta sa dramatică, care încă din anul trecut au făcut a deosebi pe *D. Poni* din mijlocul trupei. Acţia ce au întrebuinţat'o aici, fu încununată de cele mai vii aplaose unanime, şi acum au aratat că arta şi înţălegerea, de care era pătruns, au disvălit-o chiar în adevaratul seu rol, aceea ce este datoria cea întăi a fieşte-căruia actoriu. Nu putem a nu însemna că aceea ce deosebeşte pe artistul nostru dintre companionii sei, este înţălegerea şi simţirea sa, ca însuşire prinţipală, se cere de a fi înzestrat şi cu oarecare cunoştinţe artistice, nefiind nici de tot strein de favorul Muzelor. In genere mulţumim trupei întregi care cu puţine şi foarte neînsemnate mijloace păşeşte pe o aşa gre cale, încurajată numai de sintimentul naţionalităţei".

D. G.[1])

1) Acest critic este probabil Dimitrie Gusti.

In 14 Octomvrie, se joacă piesa *Doi Galerieni sau Morărița dela Piai*, dramă în trei acte, tradusă de Comisul A. Vasiliu. (Afișul la bibl. Academiei Române).

In 21 Oct. se joacă piesa *Polder* sau *Calăul de Amsterdam*, dramă în trei acte, tradusă din franțuzește tot de Comis. A. Vasiliu.

Despre această reprezentație, iată darea de samă făcută de T. Codrescu, pe care o găsim în „Albina românească“ din 1845, No. 84 pag. 333. Inainte însă de a face critica cum a fost jucată această piesă, autorul aruncă o privire asupra stărei teatrului, cum a fost și cum prinde a se îmbunătăți. Iată ce ne spune:

„Teatrul românesc care, încă dă semne de un viitor plin de speranță pentru publicul nostru, căzù de odată întru o lungoare; de atuncea și până acum se află într'un feliu de somnolenție dând din când semne de viață. Din acel timp au urmat mai multe discuții una după alta cu întreținerea Teatrului național, însă mai toate au fost lipsite de îngrijirea cerșută pentru propășirea lui, macar că au fost agiutorate și cu subvenție din partea guvernământului.

„In anotimpul acesta teatral, scena românească se pare că începe a se mai întrarma prin nemerita alegere a pieselor, a persoanelor, a bunei direguiri și a decorațiilor cărora nouă zugrăvire favorează foarte mult îngrijirea direcției și iluzia privitorului. Așa în piesa *Polder*, actul al 3-le ce înfățoșază iarna, pe lângă naturalitatea omătului ce sta pe case și pomi, fulgii de neaoă ce picà, făcea tabloul îndestul de aevea.

„Cu plăcere videm acum că nu numai publicul mai luminat, dar încă și clasa cea de sus, se pare că află mulțemire de a asista la reprezentațiile românești, la aceste reprezentații pre care unii voia a le arata că sunt menite numai pentru petrcerea și desfătarea publicului celui mai de gios. Aceasta'i o dovadă destul de învederată, că dacă piesele sunt bine alese și giocul lor potrivit, apoi mai mulți privitori vin pentru ca să le vadă și să încurajeze pe tinerii noștri diletanți.

„După un șir de câteva reprezentații, la care publicul au fost destul de numeros vedem că teatrul românesc însuflă plăcere și gust, și putem zice că dacă va continua tot astfeliu, apoi viața lui, ce în anii trecuți se socotea ca problematică, de acum va fi mai sigură și mai îndelungată. Dee Domnul ca amatorii teatrului să nu încete cu venirea la reprezentațiile românești, pentru că mai la urmă să poată zice cu sumeție: *„Iată că teatrul nostru au esistat de sine însuși în iarna aceasta, fără de subvenția ce se da streinilor“*.

„Duminică în 21 Oct. s'au representat: *Polder* seau *Ca-*

lăul de Amsterdam, dramă în trei acte, tradusă din franţuzeşte de Comisul A. Vasiliu... Esecuţia acestei drame au avut un rezultat foarte favoritor, încât au tras deplina mulţemire a publicului; totuşi însămnăm că d-lui Dimitriul, în rolul de contele d'Acenfeld, trebue să fie mai splendid costiumat, şi vorba mai puţin rostită, având în privire micşurătatea salei Teatrului, care nu rabdă un ton aspru, reu întrebuinţat, mai cu samă că caracterul Contelui era bunatatea. D. Bonciu, în rolul Baronului Steefen, deşî'i batrân însă trebui să fie mai bine pătruns de rolul seu, şi să-şi aducă aminte că spectatorii îs adunaţi, nu numai pentru a vide dară şi pentru a auzi piesa... D. Sterian, în rolul lui Adrian Vandic, de şi cu juneţa sa se ajuta cu spulberatica-î purtare, totuşi ca auditor înaintea şefului seu dânduşi relaţiile, trebue se aibă un mai mare respect, şi păzindusă de a nu ţine mâna la spate, căci mai bine iar fi şezut ca cavaler de a o rezema pe mănunchiul sabiei. D. Nicolai Teodori, ca magistrat actual neîncetat rostea înţelesul legii, încât legea vorbei d-sale îi vădea neînţelegerea rolului său; ce se atinge de gesturi îl sfătuim de a nu le întrebuinţa cu o molătate sexuală. Pe d. Bosie, în rolul lui Sloop matrozul, îl vedem că din zi în zi mai mult se familiază cu scena, şi esecutarea rolurilor sale, dovedindu-i înţălegerea şi focul lui, îi agoniseşte distincţii şi aplaosuri. D. Mangerov, în rolul lui Dirman slugă veche şi credincioasă a lui Polder, costiumat potrivit cu rolul seu, sau produs cu mai mare nemerire în actul I-iu decât în cel al doile. Tânăra şi amabila domnişoară Gabriela, în rolul de Izela, care pentru întăia dată se înfăţoşază un rol prinţipal, au vădit verva talentului seu născând, ce cu norocire sau însamnat de public. Se sperează că prin o aplicaţie mai serioază, ea cu timp să va face o favorită a Melpomenei. Totuşi o îndemnăm de a păzi o mai mare cumpănire şi rostire. D. Poni au înfăţoşat pe Polder, frumos şi greu rol pentru dramaticii noştri începători. Virtutea sa între cei necunoscuţi şi dispreţul patriei sale, ăşi da luptă cu necontenire în peptul actorului, iar mâna cea suferindă făcea a întuneca mulţemirea binefacerilor sale şi ai naşte oţeritoare amintire a condiţiei sale. Toată patetica artei au desvălit'o în scena a IV-a din actul al doile, când părintele se luptă ca să descopere fiicei sale, ce'l preţueşte ca pe un model de virtute, starea cea defăimătoare de calău. Intreruperea graiului, suspinurile, plânsul acel înăduşit, lacrimile acele mute cu care acopere pe Izela, au mărturisit adevarata sensibilitate a giucătorului şi au făcut a tresări inimile privitorilor, producând în ei o uimire şi un aplaos unanim, pornit chiar din partea cunoscătorilor de arte. Pe lângă observaţiile de mai sus, nu să poate trece cu vederea

că costiumul lui Varnic era pre eclatant între Conte şi Baron, şi că o purtare mai modestă n'ar fi şezut reu pribegitului Polder.

„Cu toate aceste publicul nu este în dreptate de a pretinde dela nişte diletanţi aceea ce ar cere dela nişte actori formaţi, ca nefiind nici Conservator, pentru ca ei să se poată forma sub deriguirea vreunui învăţător, ba nici macar piese tipărite, spre a să pute ajuta cât de puţin întru înţelegerea şi uşurinţa învăţărei rolului, pentru care, şi însemnările de mai sus se vor lua numai ca nişte îndemnuri de perfecţionarea trupei, ce în curând se spereazā că se va desăvârşi întru cinstea lor şi a Patriei. Aceea însă ce publicul poate şi trebui să ceară este învaţarea mai bine a rolurilor şi luarea aminte a replicelor, fără de care şi cel mai bun actor rămâne uimit pricinuind prin aceasta stingherire şi acelora ce şi-ar şti rolurile, precum aceasta s'a întâmplat în *Ştrengarul de Paris*. Ne măgulim a crede că această piesă se va representa mai bine a doua oară şi că *generalul* îşi va învaţa mai bine rolul seu atât de frumos şi atât de important.

T. Codrescu

In 25 Octomvrie (1845) s'a jucat *Recrutul rescumparat* dramă în 2 acte de I. Voinescu şi *Gemenii din Bergam*, comedie vodevil în 1 act.

Despre aceste două piese găsim în „Albina rom." pe an. 1845 No. 85, din 28 Oct. pag. 338, o dare de samă în cuprinsul următor:

„Joi în 25 Octomvrie fiind zi de teatru, sala era plină de privitori, la această ocazie cu cea mai vie placere însămnăm că în loja Domnească, se afla strălucita familie, M. S. Domnul şi Luminarea sa Prinţul Dimitrie, au fost faţa până la încheerea reprezentaţiilor. Strălucita prezenţă au motivat doue mari bunuri, unul ca esemplu de îndemn clasei celei mai de distnicţie pentru Teatru naţional, arătându-se pe sine cât preţueşte aceea ce este al nostru şi nu străin, şi altul ca încurajare tinerei trupe, care pentru asemene cazuri de bună samă că se va simţi mai cu grăbire mişcată de emulaţia cinstei, întru de a se pute mai bine produce prin esecutarea rolurilor sale.

„Nu putem trece cu viderea de a nu mulţămi direcţiei gerante a d-lui Luzzato şi astă dată pentru decoruri, care prin facerea lor din nou şi nimerita zugrăvire, sporesc mult efectul teatral. Atât în piesa *Recrutul rescumparat*, peisajul munţilor era natural şi frumos, cât şi în *Gemenii din Bergam*, politia era foarte vie înfăţoşată.

„Recrutul rescumparat dramă în 2 acte, este piesă originală şi naţională a d-lui I. Voinescu I-iu, pentru care şi cinstim pe d. autorul, ca unele ce nişte asemine lucrări sunt încă foarte rare pe câmpul literaturei române. Meritul piesei îl pot cunoaşte toţi acii ce au cetit seau au şi văzut-o representându-se pe vreuna din scenele româneşti; încât pentru jucatori însămnăm următoarele ca: *Boieriul* nu pre era de caracterul d. Bosie, pe care l-am văzut deosebindu-se mai mult în rolele de mai înainte, şi acest rol mai bine ar fi prins pe d. *Bonciu*, pe care nu'l putem uita de când ne-au representat pe *Chiulafoglu* ca ispravnic. D. *Filostrat*, ofiţer de recrutaţie, se vede că numai ca stratigimă de a nu fi presupus, au întrebuinţat timbrul uniformeĭ sale roşie şi nu galbenă, căci d-sa înadevăr era ofiţer romănesc însă nu din Moldova ci din Valahia, cu toate aceste îl sfatuim de a fi mai băgător de samă şi la rol şi la incostiumare, căci actorul sau mai bine regisorul—dacă trupa nu este în stare—trebui a lua bine aminte şi a distengui, locul, timpul, obiceiul şi îmbrăcămintea personalului seu, căci aceste toate ca condiţii neaperate, fac adevăr—aseminimea faptei ce se représentează. D. *N. Teodori*, ca Ioan ţăranu, bătrân fu foarte bine şi în rolul seu, bătrâneţa costiumul şi graiul seu cel cam molatic se par a fi acomodate pe asemene caracter. D-na *Caterina*, ca soţia moşneagului era prea tânără, dară cu toate aceste nu-i şide rău, glasul său cel tremurător şi nu mai puţin pornit ca mai înainte, o apropie de naturalitatea vârstei sale. Pentru *D-na Teodorini* şi *D. Poni*, vom pastra alte linii mai largi. *D-ra Dimitriu* nu era pentru babă bătrână. In cât pentru *Gheorghi* sluga boierului care era *D. Marino*, nu putem tăgădui, că deşi estè rolul cel mai de pe urmă, d-sa însă prin o prefăcută prostie ţărănească, care desvăleşte talentul seu, l-au esecutat foarte bine, toată mişcarea sa deşi mută, esprima în public un ce plăcut. Mersul, curiozitatea sa la toate mişcările boierului şi vorba, nu era nici cum o copie, dar un original a caracterului ce representa. La aceasta ne mărginim a face o mică însămnare, că direcţia nu ar greşi nici de cum îngrijind ceva mai mult de D. Marino, şi însărcinându-l cu rolele şi mai grele, căci d-sa desvăleşte nu numai aplecare cătră artă, dar şi înţălegere la aceasta, aceea ce este foarte neaparată scenei.

„A doa reprezentaţie fu *Doi Gemeni din Bergam*, comedie vodevil într'un act, traducţie; toată intriga acestei piese rotează pe asemanarea cea mare a fraţilor gemeni, şi pe deosebirea caracterului personalului întreg ce se luptă pentru o căsătorie de amor. Arlechin I-iu iubeşte şi se iubeşte de cătră *Rozeta*. *Nerina* rivala ei, de asemene îl iubeşte cu înfocare, însă nu i se respunde nici cum. In această

întreită iubire întră la mijloc Arlechin al 2-lea ce soseşte din Italia, şi asemanarea lui cu a fratului complică de tot intriga. Dl *Panaitachi* ca arlechin 1-iu nu putem ai tăgădui meritul ce iau agonisit în trupă de cel întăiu comic. Şi talent şi dispoziţie ne înfăţoşază acest favorit a Taliei, căruia tot odată îi mărturisim plăcerea publică şi pentru bucăţile ce au cântat. Prostia şi iubirea erau patimile ce le esprima foarte bine prin figuraţia şi apucăturile sale. Dl Luchian, ca Arlechin al 2-le, au esecutat şi rolul seu, familiaritatea cu scena nu i se părea nici de cum streină şi făgădueşte în curând un bun artist, la aceasta însemnăm ca D. ca unul ce se înturna din Italia şi avea aşi ţinea existenţa cu musica, ar fi trebuit să se fi înţăles ceva mai bine cu prima violină, căci între amândoi urma o foarte mare nepotrivire. *D-ra Dimitriu* pentru ce îndată s'a distenguit în trupă, rolul Nerinei era rolul D-sale, jaluzia cea nemărginită, mănia cea aprinsă se sfăşie inima unei dame în unele cazuri şi dorinţa de rezbunare îşi aflasă o adevărată persoană în care să se caracterizeze, jocul fu aplaudat, iar cântarea finală a D-rei, care vădea atâta acurateţă în tonuri şi nemerire în esecuţie, îi recomândă glasul, agonisindu'i un viu aplaos. *D-ra Gabriela* nu lipsi nici astădată a ne arata graţiile sale sub un caracter de nevinovăţie, foarte frumos îşi adumbre chiar pe al seu propriu; purtarea către Arlechin I-iu, amantul seu, era plină de curăţenie. O gesticulaţie simplă, însă pornită din simţul inimei, împodobeşte pe tânăra nastră diletantă, care meneşte o norocoasă formare de actriţă, favorită tot odată şi de un glas, a căruia dulceaţă desvălit în partitura sa finală, îi aduna un îndoit aplaos.

„Este vrednică de toată lauda încercarea trupei de a executa şi cântări, când publicul cunoaşte foarte bine, lipsa unui Conservator, ce singur este menit pentru formarea şi cultivarea glasurilor artistice".

D. G.

Ne întrebăm pentruce astăzi când avem un Conservator de muzică şi Declamaţiune nu se mai joacă la Teatrul Naţional, piese din repertorul lui Vasile Alexandri, Matei Millo şi a altor autori, în care sunt cuplete de cântat şi coruri vocale? Pentruce Teatrul Naţional să nu aibă nici un orchestru, aşa că muzica şi muzicanţii ce odată erau foarte căutaţi şi apreciaţi la reprezentaţiile româneşti, astăzi au dispărut cu totul din Teatrul nostru naţional?

In 28 Octomvrie 1845 s'a jucat piesa: *Lazăr păstorul*, dramă în 5 acte, tradusă de Comisul A. Vasiliu („Albina Românească" No. 85 din 28 Oct. 1845).

La 30 Oct. 1845 se joacă de trupa franceză sub protecţia teatrului moldovenesc piesa „Mina ou la Fille du Bourgmestre“ comedie vodevil în 2 acte de Duvert şi Lausanne şi „Le Mariage Enfantin“, vodevil în 1 act de Scribe; această reprezentaţie s'a dat în beneficiul lui Eugène Hett şi M-elle Eugenie Valery. (Afişul în limba franceză, la Acad. Rom.).

In 1 Noemvrie 1845, s'a jucat *Robert şeful banditilor* dramă în 5 acte, tradusă de Comisul A. Vasiliu. („Albina Rom.“ No. 86 din 1 Noemv. 1845).

In 4 Noemvrie s'a jucat: *Ştrengarul de Paris*, comedie vodevil în 2 acte, tradusă de D. Filipescu şi *Doi gemeni din Bergam*, comedie vodevil într'un act. („Alb. Rom.“ No. 87 din 4 Noemv. 1845).

In ajunul serbătoarei Sfântului Mihail, spre 8 Noem. s'a dat la teatru o reprezentaţie extraordinară [1]) în onoarea Domnitorului Mihail Sturza Vodă. La intrarea prea I. Domn în sala teatrului, trupa moldovenească, acompaniată de orchestră, a cântat un *Imn naţional*, muzica de d. capelmaestru Herfner, iar versurile de d. Postelnik G. Asaki, a cărui text îl împărtăşim aici. Iată-l:

Doamne a lumei scutitor
Ce din timp îndelungat
Pe-a Moldovii popor
Păn amu ai aparat

Pe-al nostru Domnitor
Mihail, Domnul mărit,
Ni'l păstrează în lucor
Şi în traiul fericit.

Rugă şi al nostru dor
Azi depunem pe altar
Pe-a patriei viitor
Doamne tinde al tău har.

Pe-al nostru Domnitor
Mihail, Domnul mărit,
Ni'l păstrează în lucor
Şi în traiul fericit.

Ceriul fie-ne senin
Mănos patriei pământ.
Toţi uniţi în cugent lin
Se rugăm pe Zeul sfânt:

Pe-al nostru Domnitor
Mihail, Domnul mărit,
Ni'l păstrează în lucor
Şi în traiul fericit.

Acest Imn, care e tradus şi în limba franceză, după cererea obştească în mijlocul aplaosurilor publicului s'a mai cântat încă odată. Despre această reprezentaţie extraordinară găsim amănunţimi în „Albina Românească“, anul 1845, No. 88, pe care le reproducem aici:

„Sara zilei spre 8 Noembrie, a anului curgător, fu o zi mărturisitoare de cele mai adevarate sentimente a Moldove-

1 Afişul la Academia. Română

venilor. Teatru era locul acel menit în care locuitorii Capitaliei, de toate treptele ave a felicita în public pe strălucitul lor Domnitoriu în agiunul zilei onomastice a I. Sale. Mulţimea încă de timpuriu curgea din toate părţile, pe căile ducătoare către zidirea Teatrului. Poarta acestei zidiri sta frumos iluminată, şi prin decoraţii înfăţoşa în întreite rânduri de lumini brilante colorate, cu un înscris analog, un efect încântătoriu, mai ales în cursul unei nopţi întunecate de o toamnă foarte priincioasă.

„Localul deşi spaţios, era îngust astă sară, pentru mulţimea doritoare de a se împărtăşi de astă serbare, căci nicăeri în sală nu se afla un punct deşert, şi grupe de amatori se vedeau înturnându-se pe acasă cuprinşi de părere de rău, că nu s'au aflat măcar loc de a sta într'un ungheriu în picioare. In sara aceasta teatrul era mai cu deosebire îngrijit şi iluminat, pe lângă lustrul cel mare toate candelabrele, braţare era aprinse, şi între lumina brilantă ce răsare din toate părţile a salei, strălucea publica luare aminte şi bucurie.

„Indată la întrarea I. Sale în lojă, orchestra a întonat armonioase acorduri, după care un cor alcătuit din 20 Moldoveni actori şi actriţe începură a cânta imnul naţional. Liniştea şi luarea aminte erau aşa depline încât atât acordurile cum şi cuvintele se auzea, se înţelegea şi se simţeau foarte bine de către ascultători cari preţuiau în acest cântec o publică urare pentru fericirea Domnitorului şi a patriei iubite. Toată muzica era nouă, dupre o melodie Moldo-Romană, o compoziţie a d-lui Herfner Capelmaistrul a bandei militare şi a teatrului, a căruea bun gust publicul nostru îl cunoaşte de mai mulţi ani. La începutul cântării se revărsau din galerie esemplarele imnului; şi toţi privitorii se grăbe a căpăta câte un esemplar ce era tipărit româneşte şi franţuzeşte.

„La încheerea imnului, horul de odată se desparte, şi fundul teatrului ce era decorat cu coloruri naţionale desfăcându-se în două părţi, face a se vede un tablou cu ghibăcie artistică compus, şi carele încânta privirea spectatorilor. Infăţoşarea era înţeleasă, căutăturile nesăţioase; pe mici culmiţe treptat ridicate de pe faţa scenei, se vedeau în posiţii respectuoase şi în grupuri pitoreşte aşezaţi bătrâni, tineri şi tinere, toţi în costumuri naţionale, depuind tributul recunoştinţei la picioarele Domnitorului lor, carele se înfăţoşa prin un portret de mărime naturală; în dreapta se afla un soldat pedestru, iar în stânga un cavaler, prezentând armele. Acest tablou cu atâta era mai interesant cu cât înfăţoşa şi contrast şi armonie: contrast între vrâstele cele mai înălbite de primăvara tinereţei, între cele militare a soldaţilor şi cele pacinice a sătenilor, armonie, căci acele două

focuri bengale de color național albastru și roș, prin a lor luminare se păre a topi, a întruni, a fermeca ochii privitorilor și ai transporta în ceriu! Frumusețea efectului pornește o aplodare mănoasă și un entuziasm infocat, sala este plină de strigări și un *da capo* face a recânta imnul care se ascultă cu atenție solenelă, după care se înfățoșă iar tabloul de mai înainte. Apoi se începu o uvertură națională în care moldovanul ușor cunoaște versul cântecelor copilăriei sale, tonul doinelor celor melancolice cu care și câmpenenii și muntenii își desfătează zilele vieței lor. Uvertura de asemene repetată, au aflat un eho plăcut în inimele moldovenilor, din care s'au cunoscut înfocarea și simțirea naționalităței.

„Piesele reprezentate au fost cea întăi: *Teatru și bucătăria*, a doua *Ulița lunei*. In amândouă aceste piese, tinerii noștri actori au adus mare plăcere publicului.

„La cea întăi D. *Panaitachi*, în rolul de Cerat, sau deosebit prin talentul și figura sa cea comică, chiar născută pentru comedie, prin naturaleța jocului și un cântec ușor conform pentru vodevile. Madama *Mase* în rolul de *Sonșet* fără a fi pășit din Moldvoa, au copiat cu cea mai mare nemerire caracterul bucătăriții franceze, și D-ei se pare menită a împământeni în piesele noastre, rolurile de șubreta ce sunt nesmintit cele mai grele; cântecul ei plăcut fiind expresiv, dar precum ne-am încredințat trebui a fi mărginit la arii adoptate chiar pentru puterea organului D-sale. In piesa a doua, iar au secerat laude D. *Panaitachi* în rolul seu de Șevilar.

„De asemenea tânărul *Teodoru* au jucat bine pe bătrânul Șodorel carele la glas, la pas și în jesticulații au știut a păstra rolul ce-l reprezenta. Traducerea pieselor este bună, și prin agerimile spirituoase adeseori au deșteptat râsul publicului, deși nu am însemnat dublu-sens spirituos a lui Șovilar, când laudă pe Abd-el-Kader „*Bun băet este Abd-el-Kader*“,— bunătatea îl prinde bine; numai lucru dracului este că nu-l pot prinde!“ — Ce se atinge de direcție toți au prețuit îngrijirea și stăruința ce lăudabilă a d. Luțato de a face prin toate mijloacele astă sară vrednică de a ei importanță. La acest prilej să ne fie ertat a repurta luare aminte la cortina cea nouă. Prin înfățoșarea unei sțene naționale și plăcute, astă zugrăveală mai mult ațintind ochii privitorilor, face a descoperi o idee minunată însă disvălită cu oarecare smintele în a ei execuție. In o vale cungiurată de munții Moldovei, se vede dinainte, la stânga privitorilor, casa unui sătean, dar casa e de zid și numai tencuită cu un aceperemânt ce samănă a pae de India, pe când căsuțele sătenilor noștri, de și modeste, sunt mai mult potrivite a decora un tablou de peisaj. In vârful acestei case este așezat un cocostârc, dar și astă

pasere nu-i de cele ce s'au născut la noi. Căci în altfeliu ar fi ştiut că la noi şi motanii umbla la vânat, drept care şi-au fi aparat cuibul cu un seciu spinos, însă nepriceperea sa o rescumpără prin o nepăsare stoică, căci chiar sup a ei rezidenţie sună o cimpoe, o surlă şi trimbiţă la care hora trage ceată de flăcăi ce ea-şi numi Moldoveni, dacă n'ar semana mai mult Rusnaci greoi de la Kolomea, atât prin figura danţului cât şi prin costiumul lor. Nici putem bine pricepe cum artistul, carele chiar în Iaşi are a videa flăcăi săteni în costumul lor cel sprinten şi pitoresc, au călătorit în faptă seau cu gândul până în Galiţia pentru aflarea unui asemene model! Ce să zic de anahronismul cocostârcului! clocind ouă pentru paşti căci aceia este epoha srinciobului cu plăcerile sale, care se văd zugrăvite spre dreapta în perspectivă, şi la carele se desfătează *nişte tineri îmbrăcaţi în bluze;* nu cumva-i o colonie de ştrengarii de Paris? Dacă condeiul criticei a făcut aceste însemnări, penelul zugravului ghibaciu va îndeplini oare-care detailuri spre a face din cortină ca un tablou nemerit de stenă naţională, care purure va fi de public admirat cu cea mai vie plăcere precum compunerea naţională a d. Herfner cu entusiasmu purere sporitor s'au auzit, s'au repetat şi s'au aplaudat în melodia cea română care s'au reprodus atât în uvertură cât şi în Imn:

„Ruga şi al nostru dor
Azi depunem pe altar,
Pe-al patriei viitor
Doamne 'ntinde a tău har!

„Aceste versuri fiecare patriot trebue în toate zilele îngenunchind să le adaugă *către rugăciunile sale!*" 1)

In 11 Noemvrie 1845, s'a jucat *Margareta,* comedie în 3 acte, tradusă de N. N. (Afişul la Biblioteca Academiei Române)

In 15 Noembrie acelaş an, s'a reprezentat din nou piesa *Polder sau Calăul din Amsterdam,* dramă în 3 acte şi 3 tablouri de Pieserecourt şi Victor Ducanges, tradusă de N. Vasiliu.

In 18 Noembrie acelaş an, s'a jucat *Fumătorii,* comedie vodevil în 2 acte de Paul de Kock, tradusă de Alexandru Fotino şi *Două bilete,* comedie într'un act, tradusă de Maiorul Voinescu din Bucureşti. (Alb. Rom. No. 91 din 1845).

Marţi 20 Noembrie 1845 s'a dat pentru beneficiul d-lui Teodorini pentru prima dată *Turnul de Nêsle* dramă în 5 acte şi 9 tablouri, tradusă de N. N.

In 22 Noemvrie 1845, s'a jucat în beneficiul Balet-

1) Vezi *Albina Românească* No. 88 şi 89 din 8 şi 11 Noemv. 1845.

maistrului *Iosif Urlich,* actul I din *Teatru şi Bucătăria,* comedie-vodevil în 2 acte; apoi s'a executat mai multe danţuri de balet de copii săi Cati, Hofman şi Roza Ulrich.

In 25 Noembrie s'a jucat *Insurăţelul Tachi,* comedie în 3 acte, prelucrată de N. N. (Alb. rom. No. 93 din 1845).

In această stagiune găsim că la 13 Noembrie, mai mulţi actori francezi dau o reprezentaţie, sub protecţia teatrului moldovenesc, în beneficiul d-nei Leconte, jucând piesele *Les Trois Quenoulles,* feerie în 3 acte de fraţii Cagnard şi *Mon coquin de nereu,* comedie într'un act de Rochefort şi Desvergeres.

Apoi la 27 Noemvrie, s'a jucat altă representaţie în beneficiul d-nei Pèdre, foastă întâia cântăreaţă şi îngenuitate în trupa Frisch din stagiunea trecută. Piesa ce se reprezenta se intitulează *Polly,* dramă în trei acte cu cântece de Melesvile şi Carmouche şi *Une idée de Médécin,* comedie în 1 act cu cântec.

După părerea noastră aceste reprezentaţii au fost alcătuite cu actori şi diletanţi, de către cântăreaţa Pédre, care se vede că rămăsesă în Iaşi, cine ştie din ce împrejurări, după plecarea celorlalţi actori francezi, cărora Domnitorul le dăduse şi parale pentru drum.

S'au mai jucat de asemenea în cursul acestei ierni fără să ştim anume la ce dată, piesele franceze: *Le secret de mon Oncle, le Violon de l'opera, D'Aubigné, Le Commissaire extraordinaire, Meanne et Jeanneton, Casanova ou le Fort St. André* şi *Un soufflet* [1]).

In 2 Decemvrie acelaş an s'a jucat *Nepotul răposat,* comedie într'un act, tradusă de doctorul Teodor Stamati şi *Fumătorii* comedie vodevil în două acte de Paul Kock, tradusă de Alexandru Fotino.

Marţi în 4 Decemvrie 1845, s'a jucat pentru beneficiul *Mademoazelei Dimitriu,* întâia reprezentaţie de *Boureanul,* comedie în 5 acte, prelucrată de Cam. C. Botezatu. Actorii ce au jucat au fost: N. Teodoru, Dimitriu, Iacovachi, Handoca, Sandu Bonciu, N. Bosie, Mangirov, Ioan şi *Madamele:* Caterina, Teodorini, D-la Gabriela, D-la Victoar.

In 9 Decemvrie acelaş an, s'a jucat *Nişte necazuri de nimică din viaţa omenească,* comedie-vodevil într'un act, tradusă de N. Ionescu, şi pentru a doua oară *Insurăţelul Tachi.*

Marţi în 11 Dec. 1845, actorii francezi cari mai remăsesă prin Iaşi, dau sub protecţiunea Teatrului românesc, o repre-

---

1) Vezi *Despre Cenzura în Moldova,* de Radu Rosetti. Ed. Academiei Române, 1907. II. pag. 18.

zentaţie în folosul lor, jucând piesele: *Jeanne et Jeanneton* vaudeville nouveau en 2 actes, du Théatre de Gymnaze par Scribe, et *Le Comissaire extraordinaire,* vaudeville en 1 acte par Duvert et Lausanne.

In 16 Decemvrie acelaş an s'a jucat *Zece ani din viaţa unei femei sau sfătuirile rele,* dramă în 5 acte, care se mai jucase cu ocazia deschiderei stagiunei teatrale 1844—1845.

După jumătatea lunei Decemvrie acelaş an, Direcţia teatrului naţional tipăreşte o înştiinţare prin care roagă pe public a plăti viitorul abonament până la 25 a acelei luni, arătând şi piesele cari s'au reprezentat, şi acele ce se vor reprezenta pentru încheierea stagiunei. Acea înştiinţare credem nimerit a o reproduce aici. Iat-o:

INŞTIINŢARE

„Apropiindu-se giumatatea abonamentului al doile, Direcţia încunoştiinţează pre domnii abonaţi ca să bine-voiască de a plăti viitorul abonament de 20 reprezentaţii, până la 25 a curgătoarei luni, căci trecându-se acest termen ea va fi îndreptate de a le da altora Direcţia socoate de cuviinţă de a mai înoi cea dintăi înştiinţare în care s'au făgăduit 20 de piese noui, pentru tot cursul teatral cuprins din 40 representaţii; însă se vede că cu buna voinţă şi sirguinţă a actorilor şi a actriţelor s'au representat 15 piese noue şi doue din anul trecut; precum se vede în tabloul următor:

Drame

1. *Lazar păstorul*
2. *Doi galerieni*
3. *Recrutul răscumpărat*
4. *Polder*
5. *Robert*
6. *Zece ani din viaţa unei femei*

Comedii-Vodevile

7. Ştrengarul din Paris
8. Fumătorii
9. Teatru şi Bucătăria
10. Uliţa lumei
11. Două bilete
12. Doi gemeni de Bergam
13. Nepotul repaosat
14. Nişte necazuri din viaţa omenească
15. O zi de mărire
16. Margherita

Fără piesele cele din benefis.

Pentru următoarele 25 reprezentaţii, Direcţia au pregătit aceste piese:

Drame

1. Egumenia de Castru
2. Angelo Tiranul de Padua
3. Cutremurul de pământ de la Martinica
4. Harecîluirea unui om
5. Clopotarul de la St. Pavel

Comedii-Vodevile

6. Banditul
7. Necuviinţele Delijansului
8. Pavel şi Pavelina
9. Trofin
10. După amiază
11. Vorniceasa Nastasia
12. Şase capete într'o pălărie
13. Soldatul pruji or

Direciţa se foloseşte de acest prilej pentru a-şi arăta mulţămirea ei respectabilului public şi domnilor abonaţi, că cu venirea d-niilor sale au încurajat Teatrul Naţional; totodată ea nu lipseşte a face cunoscut, că şi în viitor nu va înceta de a-şi împlini cu cuviinţă însărcinarea pentru mulţămirea publicului şi a guvernului.

Iaşi 1845 Decemv. în 18.

N. B. Direcţia înştiinţează că preţul lojelor, pentru domnii abonaţi ai Teatrului Naţional, la balurile măscuite va fi tot acelaşi ca în anii trecuţi; lojile însă ce nu sunt abonate se pot capata cu abonament pentru toate balurile. Cu cel întâi afiş vestitor balurilor se vor arata numerile lojelor ce nu sunt abonate cum şi preţul abonamentului".

Sâmbătă 22 Dec. 1845, s'a jucat pentru beneficiul d-lui N. Luchian, *Iaşii în carnaval sau Un complot în vis*, comedie în 4 acte de V. Alexandri. Actorii cari au luat parte au fost: *P. Neculau*, Mad. *Macé*, M-me *Caterina*, *N. Teodoru*, *Poni*, *Luchian*, *Dumitriu*, *Teodorini*, D-la *Gabriela*, *Sterian*, *Bonciu* *Mangirov*, *Cuza*, *Iacovachi*, *Marino*, *Stavăr*, *Apostolu*, *Handoca*.

Despre impresia ce a făcut în public această piesă şi modul cum s'a jucat, găsim o dare de samă făcută de E. Filipescu, inserată în „Albina românească" No. 102 din 30 Dec. 1845. Iată-o:

„*Iaşii în Carnaval sau Un complot în vis*, representat cu necurmare în benefisurile DD. Luchian şi Luzato, au avut un succes meritat. Numărul privitorilor, traşi de reputaţia autorului, numai de micşuratatea teatrului nostru au putut a se mărgini. Reputaţia D-lui Alecsandri ca barbat literat, este făcută şi încă lăudă Domnului destul de bine făcută, dar nu mai puţin şi ca autor dramatic. Dl. Alecsandri autorul acestei piese, sau făcut cunoscut publicului prin mai multe compuneri în arta dramatică în carele cunostinţa traiului nostru social este tema ce o mânează cu un gust şi un talent ales. D-lui ne dă din când în când câte o prubă, din care se poate cunoaşte ce va putea produce geniul său într'un timp mai înaintat, când actorii români ca şi direcţia, vor fi înzestraţi cei întâi cu talente perfecţionate, şi aceasta din urmă cu mai multe cunoştinţi de adevăratul interes al publicului.

„Meritul piesei acesteia este, fără tăgăduire, însemnat, cuprinzându-se dintr'un şir de sţene, de espresii spirituoase şi de satirice ţintiri, între cari giocul păpuşilor se deosebeşte arătându-ne oare care triste adevăruri ce se văd în toate zilele pe sţena teatrului nostru; dar nu mai puţin însemnat este şi meritul autorului în aceia ce priveşte măsura de a cumpata piesa şi a o privi după puterea tinerilor noştri actori.

„Nemerita înşirare a sţenelor, gustul cu care s'a ales locul pentru petrecerea lor, representat prin frumoase decoraţii a turnului de Trii-Erarhi, şi a salei de bal masché, au adus publicului cea mai vie mulţemire. Privitorii, cei de toate zilele a teatrului naţional, transportaţi prin representaţiile de mai înainte, în deosebite ţări, au însuflat cu mulţemire, ca un călător obosit prin: Lauda Domnului! iată-ne acasă!...

„D-na *Masè*, D. *Teodorini*, D. *Luchian* şi D. *Teodoru*, prin naturaleţa giocului lor, au atras mulţemirea publică. Cu un cuvânt, *Iaşii în Carnaval*, ca şi alte piese a D. Alecsandri au dat viaţă şi un minut de resuflare sermanului nostru teatru naţional...

„Nu în mari intervaluri, sau văzut pe sţena română representaţii pe care arta dramatică, chiar în copilăria sa, le-ar fi osândit, şi după aceia alte representaţii, care fac admirarea veacului de acum. Aşa de esemplu, sau representat o piesă prin care s'au satirisat persoane cunoscute!... şi după aceia: *Turnul de Nel*, carele sau surupat în opinia publică. Ne nemerita alegere a pieselor au adus totdeauna cea mai mare vatamare în interesul teatrului. Desvinovăţirea unor asemene cutezări, pot se zic, vroind să o pue cineva în formarea talentelor tinerilor noştri actori, nu poate să aibă loc, pentru că nu este un regisor înzestrat cu trebuincioasele cunoştinţi dramatice şi care se ştie îndrepta născândul talent al actorului.

„Publicul nostru răpit de impresia momentană, aplaodează cu intusiasm cutare sau cutare sţenă, cutare sau cutare espresie, şi actorul, foarte indulgent pentru sine, crede că aplaosele sunt în totul trase de giocul seu, de unde urmează fireşte că el să-şi închipuească: „Eu sunt aplaudat, deci gioc bine, deci sunt artist, deci pretenţiile mele... ş. a. închieri cari pe sigur, nici într'o privire nu sunt în favorul teatrului.

„Trebuinţa unui regisor vrednic este în tot minutul simţită, până şi în cele mai uşoare piese, de aceia lucru de dorit este, ca direcţia *teatrului naţional*, chiar în privirea materială să ieie o măsură atât de neaparată.

„Tinerii noştri actori au dispoziţii foarte bune, cu mult

20

s'au mai puţin însă, unii pentru comedii, alţii pentru drame, şi nelăsându-se fieşte care în dispoziţiile sale naturale, nu numai nu se perfecţionează nici unul, dar se pricinueşte adese, caderea representaţiilor, precum aceasta s'au şi văzut.

„Representaţia aceasta au adus cea mai mare mulţemire publicului în deobşte; dar, ca spre a ne arata oarecum căt în lumea aceasta, nu este nici o mulţemire care să nu fie dreasă cu oare care neplăceri, de aceia publicul, deşi tras la teatru prin interesul representaţiei române, au trebuit spre a ajunge la ea, să treacă ca prin purgatoriu prin piesa: *Le mariage enfantin*, din care nimic nu s'au înţeles alta, decât ca publicul, acum, ca şi alte ori, este mult îngăduitor, şi că D-ra Luzzato are mari dispoziţii pentru arta dramatică".

CAP. XI

Propăşirea instituţiei teatrale.—Şfichiuirea Ocârmuirei şi a slujbaşilor prin reprezentaţii de piese cu caracter politic.—Inăsprirea censurei teatrale.—Efectele produse prin reprezentarea pieselor „C. C. Iorgu dela Sadagura" şi „Iaşii în Carnaval" de Vasile Alecsandri.—„Cohorta Bonjuriştilor" manifestând în sala teatrului.

După cât se vede instituţia teatrală de atunci începea din ce în ce a se ridica şi a-şi lua o importanţă deosebită în publicul ieşan, interesându-se nu numai întru reprezentarea unor piese pentru distracţia privitorilor, dar chiar luând parte şi sufleteşte la răspândirea unor idei nouă şi a unor porniri politice, cari atingeau Ocârmuirea, criticând-o şi arătându-i neajunsurile şi relele de cari suferea.

Atât în piesa *C. C. Iorgu dela Sadagura,* cât şi în *Iaşii în Carnaval,* vedem aruncându-se de pe scenă multe şfichiuri la adresa slujbaşilor ocârmuirei, cari provoc suparare şi îngrijire între toţi slujbaşii, începând dela Vodă şi până la Agă, ceiace are de rezultat, porunci aspre de censurare a pieselor, măsuri poliţieneşti ameninţătoare pentru actorii ce ar cuteza să spună pe scenă frazele ce au fost oprite de censură, sau să improvizeze unele cuvinte ce ar fi cât de puţin atingătoare pentru Ocârmuire, religie, morală şi *personalità.*

Deşi prin contractul dela 18 Martie 1840, încheiat între guvern şi d-nii Spatar C. Negruzzi, comisul Vasile Alexandri şi căpitanul Kogălniceanu, despre care am vorbit, se prevedea la art. 5, că toate piesele vor fi censurate de către Secretariatul de Stat, totuşi în urma celor întâmplate cu piesele *C. C. Iorgu dela Sadagura* şi *Iaşii în Carnaval,* Ocârmuirea dă poroncă censorului numit înadins pentru piesele teatrale, Spatarul Spiridon Baldovici, să fie cu mai multă băgare de seamă, pentru ca nimic din ceiace ar vatama prestigul ocârmiuirei să nu se rostească de actori pe scena în-

şană [1]. Insă cu toate poroncile straşnice şi opririle censurii, atât publicul cât şi actorii erau cuprinşi de o însufleţire puternică pe care nici teama de censură, nici măsurile poliţieneşti luate, nu o puteau opri, aşa că în piesele ce se reprezentau, adesea ori actorii de pe scenă aruncau sfichiuri muşcătoare, sau cântau cuplete cari ponegreau Ocârmuirea, făcând duh mai cu samă pe socoteala poliţiei, cu toate că asemenea fraze sau cuplete din textul pieselor învoite a se juca, fusese înadins şterse de censură.

Pentru o mai bună lămurire a stării sufleteşti a societăţii ieşene de pe atunci, găsim în prefaţa *Operelor teatrale* ale lui V. Alexandri, o interesantă relaţie, care ne lămureşte cum nu se poate mai bine, despre aceia ce se petrecea între public, actori şi Ocârmuire pe vremea aceia. Iată ce ne spune Alexandri [2]):

„Am intrat în luptă!—De acum fie ce-a fi!... In calitate de strănepot al lui Traian, strig ca Cesar pe marginea Rubiconului: *Alea jacta est*, fără a mă preocupa nici de cum dacă modestia... însă eşti convins ca şi mine, că noi Românii nu ne închinăm ei; noi ne credem cu aptitudine la toate şi ne acordăm toate însuşirile rare şi frumoase.. Suntem învăţaţi ca Humbold, diplomaţi ca Taylerand, oratori ca Ciceron, viteji ca Mihai şi Ştefan, numai modeşti nu suntem.

„Deci, folosindu-mă de acest mare prilej, vin acum a-ţi spune că am cercat să atac două ridicole proaspete ale societăţii noastre, ridicole care nefiind combătute la vreme, ar exercita o influenţă fatală. Unul consistă întru dispreţuirea a tot ce este naţional, şi celalt întru persecutarea opiniei publice.

„De vre-o câţiva ani, boerii şi cucoanele încep a simţi dorinţa de a trece peste hotar, sau după cum se zice a merge înăuntru.

„Ei se duc de se delectează în plăcerile Vienei şi chiar ale Parisului, admirând minunile civilizaţiei şi înavuţând astfel fondul lor de idei şi de cunoştinţi.

„Această tendinţă de a vedea lumea, o găsesc foarte nimerită, căci îmi pare de natură a ne depărta de trândăvia orientală, şi a ne pune în contact cu viaţa activă şi inteligentă a popoarelor occidentale; însă! o mare parte din acei cari au avut ocazie de a face o comparare între progresul Germaniei şi al Franţei, şi între starea de înapoiere a Moldo-

1) Vezi, *Despre Censura în Moldova* de Radu Rosetti, vol. II pag. 16 şi urm. Bucureşti. Ediţia Academiei Române. 1907.
2) *Teatru*. Bucureşti ediţia Socec din 1903, Prefaţa, pag. XIII.

vei, în loc să puie umărul, ca sa urnească ţara din hăgaş, gasesc mai comod a critica orbeşte şi a despreţui prosteşte pământul lor strămoşesc, cu tot ce are mai bun sau rău. Şi fiindcă asemenea mânie ridicola e considerată de *bon ton* şi e practicata de cei mari, se află mulţi aderenţi în cei neumblaţi prin ţări straine, şi un număr considerabil de momiţi în public.

Vasile Alexandri.

„Ce poate să existe din această hulă nedreaptă şi exagerată? stângerea simţirei de patriotizm, indiferenţa fatală pentru soarta viitorului nostru!

„Am compus dar o piesă în trei acte: *Cuconul Iorgu dela Sadagura* care s'a representat cu un foarte mare succes, şi am avut nepreţuita mulţămire de a mă convinge că am reuşit a atinge ţelul meu. Astăzi glasul clevetirei a muţit; nimeni nu mai îndrăzneste să înfigă ascuţitul înveninat în

sânul ţărei, căci eleganţii coconaşi se tem de-a fi arătaţi cu degetul şi porecliţi: *Iorgu dela Sadagura;* iar cuconiţile de-a fi puse în rând cu *Gafiţa Rosmarinovici.*

„Se zice că Măria Sa ar fi nemulţămit de oarecare sfichiuri, adresate ispravnicilor şi judecătorilor ce hărţuesc poporul şi cumpănesc dreptatea sub *părinteasca sa oblăduire;* se zice iar că mare a fost cutezarea mea de-a pune pe scenă un grec *Kir Agamemnon Chiulafoglu,* şi că acest început de campanie în contra puternicilor zilei s'ar putea sfârşi pentru mine, prin un neajuns neaşteptat... dar dela zis şi până la fapt este mult, şi amicii mei *bonjurişti, pantalonari, duelgii* compun o cohortă îndrăzneaţă, de care poliţia găseşte prudent a se feri.

„A doua piesă a mea: *Iaşii în Carnaval,* a iritat şi mai mult pe unele înalte *ipokimene,* căci ea loveşte în acei ce au mare interes a nu se forma o opinie publică, menită de-a condamna faptele lor. Personagiul lui *Tachi Lunatescu* i-a supărat în acelaşi mod, cum poate supăra o oglindă pe un om urât la faţă şi defectuos la trup. Iar mai cu seamă scena păpuşelor din actul al III-lea, a produs *scandal* prin următoarele pasagiuri:

Intr'a păpuşelor ţară
La mulţi cinstea-i chiar de ceară
Cât ruşfetul se iveşte
Pe loc cinstéa se topeşte.

Unii vrednici patrioţi
Dar mai vrednici patri-hoţi
Latră, urlă furios
Pân, ce-apucă vreun os.

In cea ţară de păpuşi
Tălharii poartă mănuşi
Şi se jură pe dreptate
Că li-s mâinele curate.

„In timp ce se recitau aceste versuri, un mare personagiu, indignat a ieşit din loje, şi Aga *subindignat* la rândul său, a manifestat intenţia de-a ordona închiderea cortinei şi suspendarea reprezentaţiei, însă... tot un însă!... el, om prudent şi nu prea tare de îngeri îşi domoli pornirea şi se retrase ruşinos ca *şatrariul Săbiuţă,* în prezenţa zgomotului public.

Cohorta *bonjuriştilor* se ridicase pe picioare, decisă şi amenințătoare, cerând continuarea piesei şi spectacolul se termină în aplauzele logelor şi ale parterului... Opinia publică se afirmă cu triumf în ciuda *simandicoşilor* ruginiţi cari *purtau mănuşi*. Se zice şi astă dată că a doua zi s'ar fi ţinut un *sfat tainic* la Curte, spre a se lua măsuri în contra tendinţei revoluţionare a tinerimei şi spre a se înfrâna pe autorul piesei.

„Se pomeni iar de monăstire, se propuse închiderea teatrului naţional, se dete ordine aspre censurei, dar în fine muntele născu ca totdeauna un *ridiculus mus*".

După reprezentarea piesei *Iaşii în Carnaval sau un Complot în vis* cu un succes aşa de mare, s'a jucat mai multe alte piese din care arătăm următoarele:

In ziua de 23 Decembrie cu ocazia unei reprezentaţii date de familia baletistului *Ulrich*, care consta în danţuri, actorii Teatrului naţional i-a dat concursul jucând piesa *Les petites misères*, (Nişte secături din viaţa omenească), comedie vodevil în 1 act. (Afişul la biblioteca Academiei, tipărit în limba germană şi în cea franceză).

In 26 Decemvrie 1845, s'a jucat pentru prima reprezentaţie *O zi de mărire*, comedie istorică în 2 acte de Eugenie Delini. (Abonament No. 20).

Joi 27 Dec. 1845 s'a jucat pentru beneficiul d-lui V. Luzzato iarăşi *Iaşii în Carnaval sau Un complot în vis*, comedie în 4 acte de V. Alexandri. La această reprezentaţie au dat concursul şi trupa franceză jucând piesa *Le vieux garçon et la petite fille*, comedie vodevil în 1 act de E. Scribe.

CAP. XII

Critica reprezentației piesei „Ionică dragul mamei.—Reprezentarea piesei „Provincialul la Teatrul Național sau Jicnicerul Vadră“ de Al. Russo, și surgunirea actorilor N. Teodoru, T. Teodorini și N. Luchian, cât și a autorului la monastirile Cașin și Soveja.—Imnul compus de poetul Gh. Sion, muzica de A. Flechtenmacher, cântat la închiderea stagiunei 1845—1846.—Lista pieselor jucate în această stagiune.—Reprezentațiile teatrale din Bacău.

Inceputul anului 1846 s'a făcut de actorii Teatrului Național cu o piesă originală, care dădea prilej tânărului literat Dimitrie Gusti de a scrie o lungă critică în foaia timpului ceeace dovedește că această piesă a avut oarecare răsunet în societatea ieșană.

Astfel în 2 Ianuarie 1846 s'a jucat de trupa moldovenească în beneficiul d-nei Caterina, piesa intitulată *Ionică dragul mamei*, melodramă în 4 acte, compusă de D. Miclescu. Apoi Mercuri 8 Ianuarie s'a jucat *Angelo sau Tiranul de Padua*, dramă în 3 acte și 4 tablouri de Victor Hugo tradusă de C. Negruzzi. Punerea în scenă la această piesă a fost făcută cu îngrijire de regisorul Jerant.

Despre modul cum s'au jucat aceste două piese, găsim în „Albina Românească“ din 18 Ianuarie No. 4, o critică făcută de Dimitrie Gusti pe care credem nemerit a o reproduce. Iată-o:

„In șirul pieselor reprezentate în iarna aceasta pe teatru național însemnăm și pe aceia întitulată: „*Ionică dragul mamei*“, melodramă în 4 acte, compusă de D. D. Miclescu. Ea fu representată în 2 sesiuni a curgătoarei în benefisul d-nei Caterina. Sala era plină de privitori pe cari îi atrăsese originalul piesei. Esecuția ei urmă nu cu ace nemerire, despre care trupa moldovană ne-au dat în mai multe rânduri dovezi. O nedeplină știință a rolelor, și suirea piesei fără

de repetiţii, aşa zicând, au făcut a pierde foarte mult acţia jucătorilor, şi au întunecat puţin şi meritul piesei. Cu toate aceste nu se poate tăgăuidi că d-na *Teodorini* în rolul de Ruxanda, soţia C.C. Ionică, nu şi-au aratat patetica sa, motivată din amăgire, din iubire şi din posiţia rangului său ca fiică de făclieriu. Graiul ei era organul suferinţei, şi suferinţele jugul amorului pe care-l purta. Tânăra actriţă se pare a-ş fi întrunit toate puterile pentru de a executa şi a culege în sara aceasta aplausele privitorilor, pe care cu mulţămire deplină i le da. Aceea însă ce nu caracteriza naturalitatea sa, era grimăsuirea cea nepotrivită, care-i defigura cu totul ochii cei plângători, aceea-ce este însă de împutat neştiinţei persoanelor decorătoare, ca unele ce trebue să cunoască prisosul din aceea ce-i de nevoe pentru figuraţie. D. *Marino* ca loghiotatos au esecutat rolul său cu cea mai mare nemerire, în imitaţia pronunţiei şi acţiei. D. ni făgădueşte stenei un bun jucătoriu. Incostiumarea cea veche răsăriteană şi nenaţională au sporit mult efectul primăverei. In acee-ce se atinge de piesă, cu dreptul putem zice că D. autoriul au ales o idee curat morală, culeasă chiar din cercul nostru soţial, din mijlocul patemilor învrăjbitoare şi dărăpănitoare familiilor.

„Prin *Ionică dragul mamei* ni se zugrăveşte o neţărmurită şi oarbă iubire parţială a unei maice catră unu fiu, pe care-l ticăloşeşte ajungând un desfrânat şi răsipitoriu. Scheletul piesei este mare, încarnarea potrivită cu patimele ce ni se descriu. Stilul mai mult familiar însuşit cu împrejurările teatrului naţional, şi împărţirea piesei în 4 acte, este nimerită cu sujetul, de şi unii din cunoscători socot a fi foarte scurte, precum mai cu samă actul al 2-le, la care trebue a şti că au urmat o suprimare radicală a mai multor stene, şi încă interesante, pe care ni le mărturiseşte originalul autorului, stene care nu puţin au deschegat totul întregului. Cursul piesei urmează acest chip. „Iubirea maicei pentru Ionică, ne însamnă toate greşelele lui, despreţueşte sfaturile fratelui său, a învăţătorului, şi pentru dânsul jertfeşte tot viitorul celuealalt fiu al său Costachi, dându-l într'o monastire. Toate aplecările cele rele se desvălescu, treptat, treptat, în caracterul lui Ionică: Furtişagul, cărţile, beţia, răsipa, nerespectul mai marilor sei şi necredinţa casnică, înşală pe fiica unui făclier, maică-sa îngânfată de boeria sa, neînsamnă această greşală, şi în stena 13, actul I, găsim o frumoasă lecţie în despreţul rangului însuşit făclierului, când acesta zice: dacă socotiţi că vă este de necinste a vă uni cu familia făclieru-

lui, trebue mai înainte a da copiilor dumnilor-voastre o creştere potrivită rangului în care vă găsiţi. Lecţie pe care toată familia trebue a o însămna cu scumpătate. D. autoriul nu ne lasă pe Ionică de tot prada crimelor, el îi deşteaptă pe unu moment cugetul, şi aşa se hotărâşte a însoţi pe Rucsanda amăgită. Fuge cu ea pentru asemenea scop, şi chiar în virtutea aceasta ni amestecă călcarea vroinţei maicei sale, care auzind de căsătorie moare de supărările ce li-au căşunat, şi aşa se închee actul al 2-le, care în adevăr este scurt prin suprimare. Sţena ce urmează în politia Iaşi, se mută în Focşani unde se şi face însoţirea, care însă nu-l îndreaptă nici de cum, el îşi dă un mai mare desfrâu patimilor mai cu samă prin unelitirile cele primejdioase a lui Vasilică prietenul său. Actul al 3-le este unu tablou deplin a caracterului celui stricat a lui Ionică; intriga se complică de tot aice, moşul său vine, dă preste dânsul şi-l află înconjurat de lăutari şi de ştrengari dedaţi cu toţii la beţie şi joc de cărţi, carii îl părăsescu acum. Bătrânul său moş vă aduce blăstemul maicei sale pe care cu purtările lui o omorâse, el râde de aceasta, ne însamnă sfaturile ce i se fac, da pe bătrâni afară, acesta-l blastămă şi în înrăutăţirea neascultărei, soţia sa ăi roagă ertare dar nu o capătă. Până aicea autoriul leagănă pe tânăra lui femeă în braţele speranţei, însuşind toate abaterile aceste, caracterului său celui încă încunjurat de uşurătatea vârstei.

„Toată iluzia aceasta autoriul face a i se stânge când soţul său târât de patimi vroeşte a călca legătura cea sfântă a căsătoriei, descopernidu-şi unui amoriu viclean către slujnica sa. Rucsanda martoră tainică la toate aceste, se vede amăgită în speranţele ei, şi prinzând înjenunchiet înaintea ei, îl părăseşte cu sluga dimpreună, după ce însă îi face mai multe înfruntări umilitoare pe care el le neînsamnă.

„Pentru a se duce nenorocitul acesta până la râpa prăpastiei vine o sţenă carea prin urmare a prietenului său, ce-i unelteşte o ceartă şi bătae cu oamenii ocârmuirei, se văd nevoiţi amândoi de a părăsi ţara trecând în Valahia, cu care se mântue actul al 3-le. Sţena se strămută din Moldova în o poliţie a Valahiei, unde Costache eşind din Monastire după 24 de ani, prin bunile sale purtări ajunge favoritul tuturora, şi încurând Ispravnic, pitrecând o viaţă fericită, în actul acesta găsim contrastul patimilor cu a virtuţilor, şi cum aceste din urmă triumfează, Vasilică din boer ajunge chihae de slujitori la Ispravnicul acela, Rucsanda înebuneşte şi în ratăcirea ei, se adăpostează în casa Ispravnicului. Bătrâne-

ţele lui Şerban îl îndeamnă a afla pe nepotul său Costache, pentru a-i da binecuvântarea şi-al face clironom averilor sale şi a surorei, nu-l află la monastiri, aude că-i în Valahia, vine la el, se întâlnesc, istorisesc unul altuia întâmplările. Moartea maicei, ticăloşia fratelui său, care s-au făcut nevăzut, şi înduioşarea sporeşte din ambe părţile. In aceste împrejurări, Vasilică spre a nu fi descoperit fuge, lăsând în ochii privitorilor o răsplatire pilduitoare de purtările sale.

„Ionică ca un pribeag, se prinde, se aruncă în închisoare, şi în desnădăjduirea nenorocirilor sale vroeşte a se sin-ucide, păzitorii îi opresc mâna ucigaşă şi-l aduce înaintea Ispravnicului. Intriga în acest chip complicată sporeşte, crescând totodată interesul între privitori şi pregătind desnodarea ei, carea mai întâi ne înfaţoşază catastrofă, iară mai apoi se schimbă în peripeţie nelăsând atâtea prăzi, patimelor şi făcând ca Rucsanda, deşi nebună, să cunoască pe Ionică, prin care-şi veni în şine, şi acest fiu al desmerdărei şi neascultărei căindu-se, capătă ertarea şi binecuvântarea moşului, cum şi iubirea fratelui său Costache. Astfel se sfârşeşte actul şi piesa însuflând în inimele privitorilor o morală care este scopul fiecărei lucrări dramatice. Fie ca aceasta să slujească de lecţie mai multor familii care cresc în sinul lor mai mulţi *Ionică dragul mamei;* iar d-sale autorului, pe lângă aplausurile capatate în sala teatrului îi mărturisim şi în public comuna mulţămire atât pentru piesa aceasta, cât şi pentru cele de mai înainte, poftindu-l tot odată de a păşi mai departe în câmpul cel frumos al literaturei".

„Mercuri în 8 a curgătoarei s'au representat *Angelo sau tiranul de Padua*, dramă în trei acte şi 4 tablouri a lui Victor Hugo, tradusă de D. K. Negruţi, a căruia merit ca literator român, este cunoscut de mai mulţi ani. D-na *Mase* în rolul Tislei au dovedit publicului, că nu numai în role comice se deosebeşte, dar şi în cele serii. Jocul ei au fost aplaudat, şi acest aplaos răsplăteşte cu dreptul meritul actriţei noastre.

„D. *Poni* ca Angelo, au arătat în destul, tirania ce caracterisa rolul său.

„Decoraţiile mai cu samă în actul I, au fost de tot frumoase, care pe dreptul au meritat aplausul capătat, recomendând prin aceasta gustul D. D. Jerant.

D. G.

Intre reprezentaţia dela 2 şi acea dela 8 Ianuarie, despre care am vorbit, s'a jucat la 4 Ianuarie 1846, în beneficiul d-nei Valery, de către actorii francezi sub protecţiunea

actorilor Teatrului Moldovenesc piesa *Casanova ou Fort Saint-André*, comedie în 3 acte cu cuplete de Varin, Etienne Arago şi Devergers.

La 9 Ianuar se mai reprezintă, în al 21-lea abonament, iarăşi piesa lui Victor Hugo, *Angelo sau Tiranul de Padova*, dramă în 3 acte şi 4 tablouri, tradusă de Costachi Negruzzi, punându-se în scenă cu decoruri şi mobile noui, înadins făcute pentru această piesă, de către Valeri, zugravul Teatrului Naţional.

In această piesă au jucat actorii: Poni, Teodorini, Sterian, Mangirov, Stroescu, Stavăr, Cuza, Handoca, Dimitriu, Apostol, precum şi actriţele Teodorini, Mase, D-rele Dimitriu şi Gabriela.

La 11 Ianuar se joacă în beneficiul actorului P. Nicolau, fără abonament, trei piese, şi anume:

Băcălia ambiţioasă, comedie-vodevil într'un act de R**, pentru prima oară, şi în ea iau parte actorii: Teodoru, Teodorini, Sterian, Iacovachi şi actriţele Caterina, Mase şi Gabriela; *Creditorii*[1]*, comedie în 1 act de *** (V. Alexandri*[2]*)*, în care joacă Luchian, Nicolau, Poni, Teodorini, Marinov, Apostol, Handoca şi actriţa Mase; precum şi piesa *Un Ramaşag sau O Intrigă de Bal mascat*, comedie vodevil în 1 act, de A*** (tot de V. Alexandri), în care joacă Neculau, Luchian şi actriţele Mase, Caterina şi Gabriela. (Afişul la biblioteca Academiei Române).

Asupra acestei reprezentaţii găsim în „Albina Românească" No. 5 din 17 Ianuar 1845, o critică, semnată deasemenea de D. G. (Dimitrie Gusti), prin care se dau relaţii amănunţite asupra chipului cum a urmat această reprezentaţie. Iată acea relaţie:

„Vineri în 11 a curgătoarei luni (Ianuarie), au fost benefisul D. P. Nicolau, la care s'au reprezentat trei piese originale, a doi deosebiţi autori. Spectacolul s'au început cu *Băcălia ambiţioasă*, comedie-vodevil într'un act, de D. *R***. Titula acestei piesei după cum prin jocul ei s'au aratat cu dreptul, ar trebui schimbată în *Băcăliţa ambiţioasă*, căci ambiţia nu este nici de cum patima care se însuşeşte lucrurilor, dară fiinţelor celor mai sensibile. Aşa *Zoiţa*, fata Matasariului, a unui bacal ambiţionează a căpăta de soţ pe un cuconaş boer anume *Găluşcă*, şi în această pretenţie a ei, des-

---

1) Această piesă a fost tipărită în Iaşi la 1845, la Cantora Foaiei săteşti.

preţueşte meseria familiei sale. Matasariul cu soţia sa Paraschiva, nu se învoesc la aceasta, cunoscând şi ei starea mizerabilă a unor asemine pospoiţi cuconaşi, pe cari nu amorul dar nevoia lipsurilor îi făţărniceşte a-şi uita vrednicia rangului, însoţind pe fiica unui bacal. Căsătoria urmează a se face numai din leşinarea Zoiţei, când părintele său îi spune că n'o dă după cuconaşi; o asemene hotărâre se pare a face o sţenă pre pripită luând aminte la împotrivirea Matasariului de mai înainte, cu toate acestea ea rămâne descoperindu-se scopul cel viclean a lui Găluşcă, printr'un ravaş în care se vede că avea de gând să pună mâna pe vr-o 15,000 de galbeni, el fuge din casa bacalului, şi privitorii nu văd nici un fel de răsplătire pentru dânsul. Zoiţa prin aşa urmare este înfruntată, şi mâna ei rămâne tot pentru un bacal ce-l dispreţue. Stilul este familiar, o sinonimitate de cuvinte cam groase se vede presurat în mai multe sţene, şi personalitatea este cu totul nerespectată, în cât aceasta se vede mai mult a fi fost stăruinţa de a spori meritul piesei. D-na *Mase*, D. *Teodorini* şi D. *Teodor*, s'au deosebit prin jocul lor.

„A doua piesă este *Creditorii*, comedie într'un act de D. A.**. Meritul acestei piese este mai bine cunoscut aflându-se tipărită. Intre jucători s'au însemnat D. *Marino* în rolul de cofetar grec, talentul imitativ a acestuia în vorbă este vrednic de toată lauda, râsul şi aplausele îl răsplătea cu dreptul. D. *Teodorini*, ca ciobotar neamţ, au caracterizat cu deplinătate originalul rolului său, a căruia joc fu aplaodat.

„A treia piesă fu *Un ramaşag sau o Intrigă de Bal-Masche*, comedie-vodevil într'un act de d. V. Alexandri. Sujetul acestei piese este cunoscut publicului tot din lucrările autorului de mai înainte publicat fiind în *Foaea literară* din anul trecut. Noi ne mărginim de odată a aplaoda jocul actorilor. D-na *Mase* în rolul de Smărăndiţa se deosebi ca şi în celelalte, aria sa finală căpătă un bis de aplaose. D. Nicolau este cunoscut ca comicul trupei noastre, şi jocul său fu plăcut. D-ra *Gabriela* în rolul Tincăi, verişoara Smărănditei, ca domnişoară tânără în vârsta nevinovăţiei sale, se aprinde de focul amorului pentru tânărul Nicu, şi patima ei o exprimă prin o cântare; această cântare esecutată cu nimerire şi însoţită de graţiile actriţei, fu înăduşită de aplause, un bis făcu de a culege din nou din mânile spectatorilor aplaose şi din gurile lor strigări entusiastice. D-na *Dimitriu* ca guvernantă bătrână, esecută cu deplinătate o arie plângătoare întru amintirea fericirei cu reposatul său soţ, glasul său este un glas răsunătoriu, puternic şi caracterizat pe o desăvârşită acurateţă a tonurilor, o shoală italiană l-ar preţui mult, cultivându-l. Rămâne a vorbi încă de o

persoană jucătoare, şi aceasta este D. *Luchian.* Cine din spectatori poate să zică că nevrând nu au râs, îmboldit la aceasta numai de înfăţoşarea, curtarea şi gângăvirea, vorbei sale? Prostia unui cuconaş de astăzi era caracterizată în el ca în cel mai desăvârşit model pe lângă care întrunea încă şi patima amorului. Râsul era comun, ba şi întrerumpătorii piesei, făcând lacrima să curgă pe feţele mai multor spectatori. D. Luchian, îţi aplaudăm jocul din astă sară. Cu un cuvânt nu putem a nu arăta deplina mulţămire a publicului trupei întregi, cum şi D. Beneficient pentru gustoasa alegere a pieselor. Cu această ocazie nu putem trece de a nu arăta mulţemire şi D. Adolf Flehtenmaher, ca unuia ce înfrumuseţează piesele cu arii, dueturi şi horuri foarte alese. D. ca artist face adese-ori ai aplaoda talentul său de violonist, şi orchestra Teatrului naţional se mândreşte a numera la sine, un pământean ce s'au preţuit şi în alte ţări.

„Este o bucurie naţională, bucurie nobilă văzând că din zi în zi teatrul nostru înfloreşte. Acum sala se vede plină de privitori, acum mulţemirile se zugrăvesc mai cu uşurinţă în feţele lor, acum câmpul literaturei naţionale începe a surâde, mai mulţi tineri nutresc această ţarină cu traduceri alese, mai mulţi alţi cu originaluri, între cari d. Alexandri este în frunte. Mulţamirea naţională este singura care ni se poate face şi da".

D. G.

Relativ la publicarea acestei dări de samă, vedem că a urmat o polemica în foaia timpului de pe atunci, între Alecu Russo şi D. G. (Dimitrie Gusti), mai ales asupra titlului piesei: *Băcălia ambiţioasă.* Aşa găsim în foilentul din „Albina Românească" No. 13 din 14 Februar 1846, că s'a făcut un fel de răspuns de către A. R. (Alecu Russo), prin care se observă criticului D. G. (Dimitrie Gusti), că s'a zis, *Băcălia ambiţioasă,* şi nu *o Băcălie* sau *o Băcăliţă,* pentru că ideia autorului, este şi a fost a generaliza şi nici cum a privi la o singură *băcălie.* D. G. ar fi trebuit să înţeleagă că *băcălia* s'au luat drept nume colectiv, care cuprinde toată tagma, precum când se zice *ciobotar,* se înţălege şi acela care face iubote sau papuci, sau care le cârpeşte, etc.

La acest răspuns D. G. face un alt răspuns la *Critica criticei,* publicat în foiletonul din „Albina Românească" din 21 Fevr. 1846.

La 19 Ianuarie acelaş an, se joacă iarăşi piesa *Iaşii în Carnaval,* comedie în 4 acte de V. Alexandri.

In 23 Ianuarie 1846, cu ocazia unui concert vocal dat de Prima-dona Emilia Calvi, s'a jucat de trupa românească piesa *Creditorii.*

In 26 Ianuarie 1846, s'a jucat pentru beneficiul d-nei

Mace, *Margareta de York*, dramă în 3 acte cu un prolog şi *Codru şi Amorul*, comedie într'un act.

In 30 Ianuarie 1846, se joacă *Soldatul Prujitor*, comedie vodevil într'un act prelucrata de Teodor Codrescu 1), *După amiazi*, bufonarie vodevil în 3 acte şi *Băcălia ambiţioasă* comedie în 1 act.

Marţi în 5 Fevruarie 1846 s'a jucat *Lazar Pastorul*, dramă în 4 acte şi un prolog, tradusă de A. Vasiliu.

In 8 Fevruarie acelaş an s'a jucat *Sganarel doctor fără de voie*, comedie în 3 acte de Molière.

In sara de 25 Fevruarie 1846, s'a dat în beneficiul capelmaistrului orchestrei A. Flechtenmacher o reprezentaţie în care s'a jucat pentru întâiaş dată, piesa originală *Provincialul Vadră la Teatrul naţional*, dramă-farsa într'un act de D. A. R. (Alexandru Russo). La această reprezentaţie au jucat actorii: Teodoru, Luchian, Mangirov, Teodorini, Bosie, Poni, Iacovachi, Stroescu, D-la Dimitriu. A urmat apoi actul al doilea alcătuit din cântece naţionale:

1) *Of, of, ce suparare de a ave o fată mare*, cântat de D-la Dimitriu.

2) Aria din *Secăturile de necazuri* cântată de Mad. Macè.

3) *Arie naţională* cântată de D-la Gabriela.

4) *Hora naţională din Răzăşii la Iaşi*, cântată de D-la Dimitriu

5) Concert executat din violină de dl Flechtenmacher.

Reprezentaţia au început cu piesa: *Un ramaşag*, comedie în 1 act de A... (Alexandri). Actori au fost: Nicolau, Luchian, Mad. Macè, D-la Gabriela, Mad. Caterina.

Spectacolul s'a încheiat cu un mare tablou a lui Canova, *Monumentul Arhiducesei Maria Cristina în Viena*, aranjat de d. Luzzatto 2).

*
* *

La reprezentaţia piesei *Provincialul Vadră*, actorii N. Teodoru. Teodor Teodorini şi Neculai Luchian, n'au ţinut samă de frazele şterse de cenzură, şi le-au spus în public, adăogând şi de la dânşii alte cuvinte ce loveau în ocârmuire, căci tinerii noştri actori erau în acelaş timp predominaţi de ideele progresiste cari dădeau înboldire întregei junimi culte din Iaşi, cu care împreună luptau şi căutau prin toate mijloacele a lovi în sistemul arbitrar de ocârmuire de pe atunci, care împila poporul şi nesocotea adevăratele merite proteguind numai boerimea şi hatârurile personale ducând cu modul acesta ţara spre peire, lucru ce pregăti revoluţia dela 27 Mar-

---

1) Această piesă s'a tipărit în Iaşi în 1846, la „Institutul Albinei"
2) Afişul la biblioteca Academiei Române din Bucureşti.

tie 1848, căreia urmă apoi chiar răsturnarea lui Mihail Sturza Vodă.

Pentru aceste fapte, Vodă Mihail Sturza şi cu sfetnicii săi, hotărâră să surgunească pe cei trei actori la mănăstirea Caşinul din judeţul Bacău, iar pe autorul farsei, Alecu Russo, îl surguni de asemene la mănăstirea Soveja, din jud. Putna, spre a-şi ispăşi acolo greşelele *pe post şi rugăciuni*.

Intre cuvintele oprite de censură, erau şi versurile puse în gura unui ţaran, care cânta aşa:

Din Focşani la Dorohoi,
Ţara-i plină de ciocoi [1]).

Pe un ger din cele mai mari, pe de oparte Alecu Russo fu aruncat într'o căruţă de poştă şi trimis sub pază mare la mănăstirea Soveja în munţii Vrancii, iar pe de altă parte în aceiaşi zi, cei trei actori fură de asemene aruncaţi în două căruţe de poştă câte cu patru cai, căruţi anume *pentru surguniţi* şi trimişi la mănăstirea Caşin din judeţul Bacău.

Iată şi oficiosul Domnesc către Postelnicul Nicu Ruset, Dregătorul ţinutului Bacău, dat în ziua de 26 Februarie 1846, sub No. 47, prin care se hotăreşte surgunirea celor trei actori : [2])

„Fiindcă unii din actorii teatrului naţional anume:

Neculai Teodoru, Teodor Teodorini şi Neculai Luchian s'au abătut dela datoriile prescrise însărcinării lor, rostind pe stena teatrului frazuri oprite de către cenzură, pricinuitoare de scandaluri şi tulburarea liniştei obşteşit, înpotriva menirei acestui aşezământ care este spre ţel cu totul moralicesc. Noi nu am putut trece cu vederea o asemene obraznică urmare. Deci hotărând a se închide spre pocăire şi înfrânare în mănăstirea Caşinul din cuprinsul acelui ţinut, Noi poroncim D-tale ca îndată ce se vor sosi pomenitele feţe însuşi şi întovărăşite de pază la locul însemnat unde încredinţându-i Egumenului mânăstirei să pu-i la cale de a-i ţine cu cea mai aproape privighere şi strâmtorime de post şi rugăciuni în toată vremea cât se vor afla acolo regularisând totodată ca nu numai eşirea lor din cuprinsul mănăstirei să fie cu desăvârşire oprită, dar nici să fie slobozi a corespundui sau a se întâlni cu nimene, iar după ce ve-i aşeza aceste prin înţălegere cu Egumenul apoi ve-i rândui a sta pentru toată vre-

---

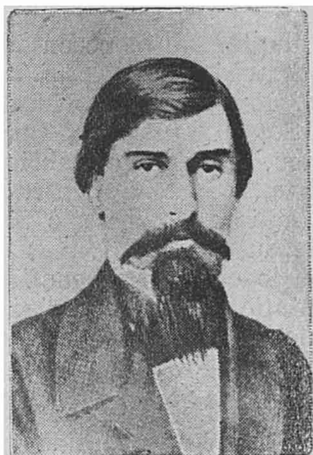
1) Vezi: V. Alexandri, *Opere Complecte*. Proză. Nota dela pag. 559. Bucureşti. Ediţia Socec. 1876.

2) Vezi dosarul No. 9856 a Departamentul din năuntru din 1846 pag. 2, întitnlată: *Dela actorilor surguniţi pe la mănăstiri*, aflată la Arhive Statului din Iaşi.

mea ţinerei numitelor feţe la monăstire doi vrednici şi deşteptî slujitori spre pază, poroncindu-le supt aspră răspundere a fi cu neadormită şi de aproape privighere, având însuşi D-ta în-grijire de a te încredinţa din vreme în vreme dacă aceste de Noi orânduite se păzesc cu stricteţă".

La mănăstirea Caşinul actorii fură aduşi în ziua de 28 Fevruarie şi au fost puşi sub paza a „şase slujitori şi zece plăeşi, nu mai puţin şi osebit secretnoi pază".

In ziua de 29 Fevruarie a fost adus şi autorul farsei *Jicnicerul Vadră*, Alecu Russo, la mănăstirea Soveja din ţinutul Putna:

Alexandru Russo.

După o lună şi mai bine de surgunire, după stăruinţele boerului Iordache Ghica vel Logofat al Departamentului Trebilor din năuntru, pe lângă Vodă Mihai Sturza de a-i erta de a lor greşală căci s'au pocăit în diastimă cât au stat închişi, Domnitorul se milostivi şi le dădu drumul în ziua de 2 Aprilie 1846 1).

*

* *

In 10 Martie, s'a dat pentru prima dată „Banditul" comedie în două acte tradusă de N. N. Actorii cari au jucat au fost: Poni, Dimitriu, Mangirov, Bonciu, Sterian, Alecu,

1) Despre acest exil vezi pe lângă *Della actorilor surguniţi pe la Monastiri*, No. 9856 din anul 1846, a Departamentului din Năuntru, şi volumul Alexandru Russo, *Scrieri*, publicat de P. V. Haneş. Bucureşti, 1908 Ediţia Academiei Române.

Handoca, M-me Mace, D-la Gabriela, D-nul Apostolu. Printre aceştia au luat parte şi un diletant al cărui nume nu e tipărit pe afiş. S'a mai jucat tot în acea sară şi *După amează-zi*, comedie într'un act, de actorii Bonciu, Panaitache şi D-la Gabriela. (Afişul la Academia Română).

In 14 Martie acelaş an, s'a jucat în al 31 abonament piesa *Sganarel doctor făr de voie*. Actori au fost: Dimitriu, Bonciu, Panait, Ioan, Bosie, Handoca, Alecu, D-na Caterina, D-la Gabriela şi D-la Dimitriu [1]).

Marţi în 19 Martie s'a representat piesa *Angelo sau Tiranul de Padua*, dramă în 3 acte şi 4 tablouri de Victor Hugo, tradusă de C. Negruzzi. Actori au fost: Poni, Bosie, Sterian, Mangirov, Stroescu, Stavăr, Cuza, Handoca, Apostolu, actriţe: Teodorini, Mace, D-la Gabriela şi D-la Dimitriu.

Joi în 21 Martie, s'a jucat, pentru beneficiul actorilor Bonciu şi Sterian, întăia reprezentaţie *Halifacs*, comedie cu cântece în 3 acte, tradusă de N. I.

In 25 Martie se joacă pentru beneficiul Doamnei Teodorini, întăia representaţie în acea stagiune, *Furiosul*, dramă în 5 acte, tradusă de***. Această piesă se mai jucase în 4 Martie 1845, în beneficiul lui Boian şi Panaitache.

In 9 Aprilie s'a dat întăia reprezentaţie a piesei *Cutremurul de pământ dela Martinica*, dramă în 4 acte şi un prolog, tradusă de A. Vasiliu.

La 10 Aprilie 1846, cu ocaziunea concertului dat de cântăreaţa d-ra Sbriscia, trupa română i-a dat concurs jucând piese *Bebel*, comedie într'un act de Kotzebue, tradusă de D. K. C. B. (Afişul la Academia Română).

In 18 Aprilie s'a dat după cererea obştească, în beneficiul casierului teatrului Branzolfos de Toia, a doua representaţie a piesei *„Tribunalul femeilor“*, comedie cu cântece în 4 acte, de Iorgu Copcea. Actorii cari au jucat, au fost: Poni, Panaitache, Bosie, Sterian, Dimitriu, Mangirov, Niculiţă, D-nele Mace, Teodorini, Caterina, D-rele Gabriela şi Dimitriu.

In 21 Aprilie s'a reprezentat după obşteasca cerere pentru a doua oară *Cutremurul de pământ dela Martinica*.

Luni 22 Aprilie s'a jucat în beneficiul DD. Bosie şi Valeri zugravul Teatrului, *Panaite Titirez sau Barbatul ce'şi înşală femeia*, comedie în 3 acte prelucrată de A. F. Printre acte s'a cântat următoarele arii:

Un romans	D-la Gabriela
Doi soldaţi iubesc	„ Dimitriu
Un adio	***

---

1) Afişul la biblioteca Academiei Române.

Inceputul spectacolului s'a făcut cu: *Torcuato Tasso* executat de Poni.

*
* *

Deşi prin contractul Vornicului Teodorachi Ghica, încheiat cu guvernul, era stipulat că acesta a luat în antrepriză Teatrul românesc din Capitală pe termen de un an începând dela 15 Iunie 1845, din mai multe împrejurări însă l'a trecut după câteva luni către Directorul său gerant B. Luzzato, care a dat în cursul anului nu patruzeci de reprezentaţii după cum era obligat Vornicul Teodorachi Ghica, ci şasezeci de reprezentaţii, încheind stagiunea teatrală 1845—1846, la 30 Aprilie 1846.

Cu acel prilej spre amintire poetul Gh. Sion, compune un *Imn*, dedicat d-lor Actori, Traducători şi Abonaţi, cari au dat sprijinul lor moral şi material teatruui românesc în stagiunea 1845—1846, imn care a fost pus în muzică de către capelmaistru acelui teatru A. Flechtenmacher.

Iată dăm aici şi cuvintele acelui imn:

IMN

La încheerea repertorului Teatrului Naţional sub direcţia D. B. Luzzato
dedicat domnilor autori, traducători şi abonaţi, de *G. Sion.*
Muzica de *A. Flechtenmacher.*

Iaşi, 30 Aprilie 1846 [1])

Când în viacul propăşirei,
Tot românul simţitor,
Lângă dorul fericirei,
Simte al duhului amor;

Când teatrul înfloreşte
Supt al publicului har;
Când cultura-şi desvăleşte
A ei brazdă de zahar;

Când obştească 'mbrăţoşare,
Ne deschide a ei comori,
Şi revarsă 'ncurajare,
La Românii scriitori,

Noi, actorii, ce 'n pruncie,
Rodul duhului jucăm,
Drept recunoştinţă vie,
Către cer să ne rugăm:

Să trăiască ori şi care,
Pentru ţară bine vra,
Şi acei ce au plecare,
Artele a 'ncuraja!

Şase-zeci reprezentaţii
Cu acest imn să le sfârşim
Şi a obştiei sensaţii,
Cu urări să mulţămim.

Nu găsim de prisos a reproduce aici şi o listă a pieselor ce s'au reprezentat în stagiunea aceasta (1845—1846), atât

1) Se află la biblieteca Academiei Române. Foi răzleţe.

de trupa română cât şi de cea franceză, şi care cuprinde şi piese pe care le-am văzut că s'au jucat şi despre care am vorbit. Această listă o găsim în citata scriere a d-lui Radu Rosetti: *Despre cenzura în Moldova.* Bucureşti 1907, II pag. 17. Iată-o:

O capodepera necunoscută,
Călătoria împaratului Sigismund,
Juneţa lui Carol al II-lea,
Gemenii din Bergam,
Neghina între grâu,
Două bilete,
Amfitrion,
Lazar Păstorul,
Matilda,
C. C. Alexandru,
Turnul de Neşle,
Egumenul de Castoria,
Abatele de l'Epée,
Margherita,
Margherita de York,
Doi cumetri sau Desrobirea ţiganilor,
Fiica lui Dominic,
Tribunalul femeilor,
După amiazi,
Căluşu,
Vadra la teatrul naţional,
Nişte secături de necazuri din viaţa omenească,
Războiul slujnicilor,
Mezatul de la st. Pierre,
Nenorocita păţire a Boureanului,
Iaşul în carnaval,
Un episod istoric din viaţa lui Batori,
O zi de mărire,
Un ramaşag sau o intrigă de bal mascat,
Băcălia ambiţioasă,
Marco Botzaris,
Rebel sau din două nenorociri cea mai mică,
Banditul,
Hristofor Columb, sau Descoperirea lumii celei nouă,
Halifax,
Neajunsul dilijansului,
Cutremurul de pământ de la Martinica.

PIESE FRANCEZE

Le secret de mon oncle,
Le violon de l'opera,
D'Aubigne,
Une idee de médecin,
Polly,
Le comissaire extraordinaire,
Jeanne et Jeanneton,
Casanova ou le Fort st. André.
Un soufflet.

*
* *

TEATRU IN BACAU

Succesul ce a obţinut reprezentaţiile româneşti date în Teatrul Naţional din Iaşi, a început a răspândi gustul artei şi literaturei dramatice în întreaga Moldovă, aşa că provincialii ce întâmplător au privit la jocul actorilor din Iaşi, entuziasmaţi şi însufleţiţi de dorul de a vedea şi la ei asemenea

încercări de petreceri culturale şi estetice, făcură sforţări, după putinţa lor, de a înfiinţa şi la ei teatre, în care să se joace piese în limba românească.

Aşa după cât ni este cunoscut între cele dintăi oraşe care s'au bucurat de asemenea reprezentaţiuni a fost după cum am văzut oraşul Botoşani, unde Nicolini şi Caragiali în anul 1838, au jucat mai multe piese de teatru cu o trupă moldovenească, apoi a fost Bacăul unde se găseau pe atunci mai mulţi iubitori de artă şi literatură, între care tânărul Clucer Alecu Vilner, care a înfiinţat pentru întăia dată un teatru în Bacău înjghebând cu spesele sale o trupă de diletanţi, cu cari se sili a răspândi în public gustul teatrului românesc. El făcu această întreprindere fără nici un interes bănesc, dând în acelaş timp mai multe reprezentaţiuni de binefacere.

Cea întăi representaţie de deschidere a teatrului naţional din Bacău, se făcu în 20 Ianuar 1846.

Intrarea era anunţată pe afişe că este de „doi sorocoveţi de scaun şi mai mult după filotimia fieşte-căruia“ 1).

In această privinţă găsim nişte relaţii pe care un corespondent din Bacău, le trimete foaiei „Albina Românească“ din Iaşi, care le publică în No. 10, din 3 Februarie 1846, în foiletonul său sub titlul de: *Eho Teatrului Naţional în Bacău.*

Iată acele relaţiuni:

„Succesul teatrului naţional din Iaşi, ajuns prin conlucrarea tinerilor autori, al actorilor, şi mai cu samă prin buna plecare a publicului, au aflat un eho şi în provinţie. Junimea noastră îndemnată de doritorii înfocaţi a plăcerilor carnavalului, fără a se descuraja de greutăţile antreprizei, au hotărât a face ceva naţional, drept care au improvizat în a noastră politie *un teatru.*

„*Dictum-factum* (s'au zis şi s'au făcut). Titlul teatrului naţional au întins peste el un farmec, carele invita pe tot publicul de a se împărtăşi de el, şi carele întindea asupra neajunsurilor, un vâl de îngăduinţă, cuvenită fiecăreia noue întreprinderi şi mai ales a cei urzite cu ţântirea naţionalităţei.

„Neîncăperea localului însă făcea o greutate care ar fi putut îneca, chiar la început, acest frumos proect în undele Bistriţei, căci doritorii erau aşa de numeroşi şi localul atât de îngust, încât au trebuit a se lua o măsură cui să se deie întăimea intrărei? boerilor sau negustorilor? dar Băcoanii

1) Vezi *Dela Teatrului din Bacău* No. 497 roş, din anul 1852 Mai 24 aflat în arhiva statului din Bucureşti.

nu debutează mult, nici se roagă ca grecii la temniţă, ei au încheiat între dânşii o convenţie de etichetă. Aşa dar negutitorii avură astă dată întăimea, ei au deschis teatrul şi se folosiră de nemerirea reprezentaţiei cei întâi, ce se făcu în 20 Ianuarie, iar în 27 pentru boeri.

„*Farmazonul dela Hârlău* a dl. V. Alexandri, au fermecat la acea întăi reprezentaţie atât prin spirituasele ţesături şi vorbe, cum şi prin talentul comic al actorului D. Iacobeanu, carele până atuncea nu numai că nu au fost giucat niciodată pe sţenă, ce nici au văzut un teatru.

„*Cuconu Iorgu de la Sadagura,* tot a d-lui V. Alexandri, s'au înfăţoşat în 27, şi de asemenea au atras o mulţime de privitori, ce mult s'au divertat (englendisit) cu sţenele cele comice de care piesa este presurată. Dar greutatea acestei piese au vădit nevoia a face mai dese repetiţii şi a se pregăti în rol şi în acţii mai îndelung, încât s'au hotărât a da representaţii odată la două săptămâni, şi în astă sară s'au deosebit mai cu samă d. Iacobeanu, Gângu, Mesghe şi Anastasiu. Teatrul au îndemânat publicului nostru un centru de întrunire plăcută şi un sujet de conversaţie care au întrerupt monotonia vieţii carnavalului, şi nesmintit va înrâuri asupra formărei gustului naţional, şi poate a vide neajunsurile soţietăţei şi a aprinde dorul virtuţei.

B.

Aceste reprezentaţii au urmat necontenit, făcând progrese şi atrăgând publicul în mare număr, căci vedem că ele merg înainte până în mijlocul verei 1846. Aceasta se vede dintr'o altă relaţiune care se publică în „Albina Românească" No. 47 din acelaş an, unde cetim următoarele:

„Pe când au amuţit sţena capitalei, şi noua soţietate Română şi Franţeză aşteaptă a se produce în teatrul cel măreţ, ce acum se zideşte, diletanţii teatrului naţional din Bacău n'au încetat reprezentaţiile lor. Duminică în 2 Iulie s'a dat comedia: *Ramaşagul* a d-lui Alexandri şi un conţert vocal. Ramaşagul l'au câştigat publicul, pentru că în sara aceea, nelucrând prea înrădăcinatei partide a cărţilor de gioc, au ferit pe unii de pierderea banilor, iar pe alţii de un câştig carele este rău, fiind dobândit fără osteneală. Conţertul s'au executat de sinior *Zoleti,* tânăr italian, carele face în vara asta o călătorie artistică şi în Moldova, au făcut început pe sţena Bacăului. Numitul au cântat cu bun metod din *Crociato, Barbiere* şi din *Norma,* şi au câştigat mai mult aplaozul decât banii publicului. Dumnealui merge de aici la Iaşi, unde nădăjdueşte a culege amândouă aceste cununi neapărate artistului pentru a-i îndestula stomahul şi emulaţia".

Acest Teatru de diletanţi merge înainte cu reprezentaţiunile sale până pe la finele lunei Septemvrie, când atunci încetează pentru câtva timp, apoi începe iarăşi a da semne de viaţă jucând din când în când în cursul anilor 1847, 1848 şi 1849, mai mult piese ce erau apreciate de public care venea în număr mare, aşa că mai totdeauna teatrul era plin.

La anul 1950 tot Clucerul Alecu Vilner iniţiatorul înfiinţării Teatrului de diletanţi din Bacău, împreună cu Dumitrache Frunză şi Iancu Gheorghiu Butu, iubitori de cultură şi de dorinţa de a vedea şi la ei în oraş un teatru întemeat pe nişte baze mai solide, înjghebară o trupă de diletanţi şi jucară cu ei ca actori, mai multe piese cari produceau o plăcere de nedescris publicului doritor de a vedea asemenea reprezentaţii. Ca actriţă principală era în trupă sora lui Alecu Vilner, Otilia.

Reprezentaţiile se dădeau în casele cucoanei Maria Mavromati născută Sion, prefăcute anume în teatru, având două rânduri de loji, staluri şi galerii. Scena avea mai multe decoruri şi o cortină.

Din piesele cari s'au jucat, enumărăm: *Doi ţarani şi cinci cârlani*, *Sgârcitul*, *Vicleniile lui Scapin*.

Incepând din anul 1857, acest Teatru de diletanţi trece sub direcţia lui Gheorghe Hociung, Dimitrie Talianu şi Gh. Livizanu, cari jucau împreună cu actorii trupei ce se compunea din persoanele următoare: Simion Hociung, Dimitrache Bârzu, Costachi Bârzu, Ştefan Busuioc, Calcântraur, Alecu Vilner care era şi regisor, precum şi Iancu Botez care era sufleor. Actriţe erau diletantele: Maria Moruzan, Ema Botezatu, Maria Bogdanovici, Elena Roşu şi altele. Corul era format din funcţionarii de pe la Tribunal. Orchestrul era alcătuit din 12 muzicanţi, având de capelmaistru pe Lemiş.

Reprezentaţiile teatrale se dădeau tot în casele Mariei Mavromati, prefăcute în Teatru după cum am văzut.

Piesele ce s'au jucat au fost: *Doi morţi vii*, *Cucoana Chiriţa în provincie*, *Cinel-cinel*, *Iorgu dela Sadagura*, *Piatra din casă*, *Lipitorile satelor*, *Muza dela Burdujeni*, *Baba Hârca*, *Smărăndiţa fata jitarului*, *Kir Zuliaridi*, *Dracu sau oarba din Paris*, *Poetul Romantic*, *Creditorii*, *Crai-nou*, *Tândală şi Pâcală*, *Herşcu Boccengiul*, *Surugiul*, şi altele.

Acestor actori diletanţi li s'a făcut şi câte un salar lunar, care începea de la 4 până la 10 galbeni. La unii li se dădea câte o jumătate de beneficiu iar la alţii un beneficiu întreg. Mulţi din aceşti tineri actori diletanţi erau funcţionari la Tribunal.

Acest Teatru era pus sub sprijinul lui Costache Roset Teţcanu, Petrache Brăescu şi Grigoriţă Sturza, şi a continuat cu reprezentaţiile sale teatrale, trei ani în şir, apoi din mai multe împrejurări s'a desfiinţat [1].

---

1) Aceste relaţiuni mi-au fost comunicate de dl. Simion Hociung fost senator şi ca unul ce a jucat în aceste piese.

CAP. XIII

Trebuința simțită de a se înființa un nou local de teatru.—Mihail Sturza-Vodă oferă una din casele dela Copou, spre a fi prefăcută în teatru.—Reprezentațiunile date de trupa de operă italiană sub direcția lui Vila și Beretti.—Incredințarea direcției teatrului moldovenesc și francez lui Beizade Neculai Suțu și Comisului Matei Millo.—Dare de samă asupra deschiderei stagiunei teatrale moldovenești.—Facerea unui nou Regulament Teatral.—Programul personalului trupelor teatrului român și francez.—Descrierea noului Teatru dela Copou.

——

Am văzut în descrierea ce am făcut-o până acum despre începuturile Teatrului în Moldova, cari au fost sforțările și năzuințele oamenilor luminați și iubitori de artă și literatură dramatică, pentru a institui și întări un așezământ cultural național din cele mai trebuitoare, atât pentru desfătarea cât și pentru propășirea și răspândirea gustului frumosului și a binelui, și ne-am putut face o idee de greutățile și neajunsurile ce le-au întimpinat toți acei ce se devotase artei dramatice în capitala Moldovei.

Cu tot puținul sprijin dat de Ocârmuire, instituția teatrală din Iași, a propășit, publicul a prins gustul acestei arte, și stăruințele unor membri luminați ai societăței nu mai putură să lese să tânjească mai multă vreme această întreprindere artistică. Deci în urma necontenitelor cereri și stăruinți ale tuturor claselor de cetățeni din capitala Moldovei, Ocârmuirea atunci se văzu nevoită să dee un ajutor mai simțitor pentru râdicarea prestigiului teatrului, atât românesc cât și acelui al trupelor străine, ce veneau din când în când prin Iași.

Față mai ales cu neîncăperea localului în care era așezat cel întâi teatru din Iași, cu neajunsul decorurilor, al mobilierului, al luminatuui și încăzituui, apoi față și cu faptul că fiind în Iași adeseori două sau trei trupe teatrale diferite, trebuiau să aștepte rândul de a da reprezentații, când

una când alta, pe când publicul ieşan ar fi fost îndestulător a se împărţi în acea sară în mai multe ţeatre, guvernul se gândi să înfiinţeze un teatru mai mare, clădit cu mai multă îndemânare şi lux, decât teatrul vechiu; şi pentru aceasta însuşi Mihai Sturza-Vodă se hotărî a da una din casele sale, acea ce i se daruise de baş-boierul Frederic Balş, de pe uliţa Podul-Verde, spre a fi prefăcută într'un teatru, cu condiţie însă de a i se plăti o chirie de 500 galbeni pe an.

In acest scop fu însărcinat arhitectul Costinescu, să reface întreaga zidire, să o decoreze cu lux, şi să se pregătească decorurile şi mobilierul trebuitro, care deşi cu oarecare greutate şi întârziere, totuşi se aduse la împlinire până cătră sfârşitul anului 1846, după cum vom vedea mai departe.

*

* *

Inainte de deschiderea stagiunei teatrale 1846—1847, ce urma a se face în teatrul cel nou dela Copou, se opreşte în Iaşi o trupă de operă italiană care trecea dela Constantinopol în Rusia, şi dă un şir de 15 reprezentaţiuni în abonament, mai dând apoi o a 16-a reprezentaţiune *spre încheere.*

Acele reprezentaţiuni încep la 19 Septembrie 1846, având de Directori pe siniorii Giusepe Vila şi Giusepe Barberi.

Despre aceste reprezentaţiuni iată ce ne spune „Albina Românească“:

„Apolon, zeul armoniei privighează asupra Românilor.

„Pe când doritorii teatrului se disperau că la apropierea serilor lungi, măreţul edifis a teatrului nou încă nu poate deschide sţena, pentru ca soţietatea Română şi acea Franţeză să poată reprezenta a lor piese plăcute, eacă vaporul de la Constantinopole, învingând unda şi furtuna, cu ferice debarcă pe ţărmurile noastre o numeroasă soţietate de Operă Italiană. Venirea era prea nimerită, căci, precum publicul e flamând de muzică, deasemene şi artiştii de prilej a fi auziţi mai ales de un public, acăruia reputaţie de cunoscător, străbătu până la teatrele cele mai mici a politioarelor Italiei.

„Deci fără preget, un avis dat de Directorii trupei: Siniorii *Giusepe Vila* şi *Giusepe Barberi,* au încunoştiinţat că, în trecerea lor în Rosia, vor da pe teatrul nostru, un şir de 15 reprezentaţii, operile serie: *Robert Devreu, Gemma de Vergi, Belizario, Lucia de Lamermor, Furioso* şi *Romeo e*

Giulieta, deasemene operele bufe: *Laio in Ambrazo* şi *Barbierul de Sevilia.*

„Deschiderea acestor reprezentaţii la teatrul vechiu se făcu Joi în 19 Sept. (1846) prin Robert Devreu, operă de Doniţeti. Pentru o epohă în care încă toată noblesa nu s'au adunat dela ţară, auzitorul au fost deagiuns numeros, mai ales parterul era plin. Precum sugetul piesei nu este din cele interesante, carele deşteaptă părtinirea, ura şi nerăbdarea, deasemene nici muzica, din cele din urmă compuneri a faimosului maistro, nu este în cumpăna acelora ce încântă şi râpesc pe artişti şi pe public.

„*Elisabeta*, Regina d'Inglitera, reprezentată de Siniora *Bereti*, respunde la stat, la aer şi la ani cu originalu, pé când era cam înaintată în zile, cu toate aceste versul ei este puternic şi esact, încât putem şi în asta privire a o numi ale trupei: *Prima.* Contele Esecs giucat de primo tenore Sinior *Mondaini*, are vers plăcut, dar între cele ce s'ar lipsi mai mult, s'au însemnat de odată acţia. Bine executată şi aplaudată fu aria cântată înainte de a merge la moarte, când pentru *Sarra*, fosta sa logodnică, iar acum soţie a lui Contele Nortigam, cântă cuvintele duioase:

Bagnato di mie lagrime,	Plântat în a mea lacrimă
Tinto di sangue mio	Şi-n sânge ce azi se cere
Per l'infelice vittima	A nefericei victime *)
Chiedro perdono a Dio	La Zeu iertare oi cere.

„Nu mai puţin şi Duca de *Nortingam*, reprezentat de Sinior *Labornai* bariton, are un vers puternic şi plăcut. De la Siniora Labornai, ce reprezenta pe Sarra, aşteptăm în următoare piese o disvălire a talentului ei. Ce se atinge de rămăşiţa trupei, am fi prea exigenţi a pretinda să nu fie mult mai puţin decât corifei lor, şi ca totul să nu fie în proporţia mijloacelor, şi a depărtării noastre de la vatra armoniei, mulţămindu-ne ca să ni ajungă aici macar prin resfrângere a ei eho" [1]).

După aceasta, Duminică 22 Septemvrie s'a jucat de către trupa italiană *Belizario*, mare operă tragică în trei părţi de Donizzetti, asupra căreia găsim deasemenea o dare de samă amănunţită în foaia timpului de atunci, unde după descrierea mai întâi a subiectului piesei, pe care noi îl vom lasă la o parte, urmează descrierea modului cum s'a executat acea operă. Aşa în această privinţă găsim următoarele:

---

1) Jertfă.
2) *Albina Rom.* No. 75, din 22 Septembre 1846.

„...Astă operă s'au reprezentat pe teatrul nostru Duminica trecută de trupa italiană. Luând în vedere greutatea operei, tot publicul s'au întrarmat cu îngăduire, care, după cuviinţă, au şi aplicat-o pentru totalul reprezentaţiei, Antonia şi Belizario, prin a lor acţii, prin sentimentul cu carele au reprezentat rolele, şi prin cântul măiestruos, au mişcat inimile ascultătorilor, cari deseori au prorupt în aplauzuri bine-meritate. Mai ales au înduioşat sţena, când orbul Belizarie, purcegând la eczil, cunoaşte că al său călăuz este tânăra sa fiică, *aria* şi *duo* următoriu au fost executate cu măiestrie şi sentiment:

De-ar putea plânge ochii mei	Ah se potessi piangere
N'aşi plânge de durere..	Di duol non piangerei...
De duioşie lacrimă	Di tenereza lagrime,
Vărsava-şi de plăcere.	Di gioia io spargerei...
Nu, nu-s miser fiica me	Non son, non son piumi sero
Cu tine acum când sunt.	Figlia vecino a te.
Deci să mergem în viaţă	Dungue andiam: de 'giorni miei
Tu de-acum mi-i conduce,	Tu sei l'arbitra, tu duce
Tu în umbră eşti lumină	Tu fra l'ombra sei la luce
Lui părinte asuprit...	Del tradito genitor..,
Decât ochii ce pierdut-am	E degli occhi che perdei
Imi eşti înger mai dorit.	Tu mi sei piu cara ancor.

„Aplauzurile sunătoare şi lacrimile ce roura din mulţi ochi au vederat despre o parte puterea armoniei şi a poesiei, iar despre alta, sentimentul cel nobil de care se însufleţeşte publicul nostru“ 1).

După opera *Belizario*, s'a reprezentat apoi de către trupa italiană următoarele piese:

In 26 Sept. opera *Belizario* pentru a doua oară.

In 29 Sept. *Robert d'Evreu*, pentru a doua oară.

In 3 Octomvrie, *Pedagogul în supărare*, operă bufă în două acte de Donizetti.

La 6 Octomvrie se mai repetă *Pedagogul în suparare* 2).

La 12 Octomvrie se dă în beneficiul primadonei Beretti, *Le rétour de Colomella de ses études a Padoue*, operă bufă în două acte de Fioraventi, cântându-se în aceiaş sară şi *Duetul* din *Lucia di Lamermoor*, de către d-na Beretti şi d-l Mondaini 3).

Joi în 17 Octomvrie după cererea obştească, s'a repre-

1). *Albina Rom.* No. 76 din 26 Septembre 1846.
2). Albina românească pe luna Septemvrie şi Octomvrie 1846.
3). Afişul la biblioteca *Academiei Române*.

zentat pentru a doua oară, *Inturnarea lui Colomella de la învățăturile sale din Padua*. Asupra acestei reprezentații găsim iarăş în foaia „Albina Românească" o critică amănunțită din care lăsând la o parte descrierea subiectului, reproducem numai următoarele aprecieri, despre chipul cum s'au jucat acea operă:

„...Intru aceea ce priveşte executarea piesei, nimene nu poate tăgădui că artiştii n'au meritat pe dreptul aplauzurile şi că în sala teatrului nu domnea cea mai vie plăcere. D. *Labornai* ca Aurelio, precum şi în celelalte rânduri, asemene şi acum, au ştiut a se deosebi. El pe lângă cunoştința muzicală favorit de un bariton puternic şi de un glas curat, şi totodată ştiind a se îmbrăca şi în sentimentul rolului, joacă şi jocul său, nu lasă nici de cum rece pe privitoriu, carele mişcat trebue să aplaudeze. D. *Vila* ca Colomella, este un tip de bufon. Scena cu nebunii nu numai jucată, dar şi cântată, iară mai cu sama sfada dintre el şi D-na Labornai, ca Serpina foasta lui amantă, este un ce ales; nu este de crezut că ar fi rămas vreunul dintre privitori carele se poată stăpâni de a nu râde. Terțetul din actul al doile fu bine cântat, încât cei mai aleşi cunoscători de muzică aflători de față au mărturisit a lor mulțemire.

„D-na *Beretti* ca Liza au dovedit artă, sentiment şi gust în rolul său. Aria ce au cântat-o din Linda di Şamoni au fost bucata cea de distincție în ace sară a primei noastre Donă. D. *Mondaini* tenoristul au cântat aria din Lucia de Lamermor. Este de mare mulțemire pentru public de a vide executându-se piesele bine, aceasta dă un îndoit curagiu giucătorilor şi nou îndemn de plăcere privitorilor. De dorit însă este ca publicul nostru în nobila sa mărinimie şi filantropie să îmbrățoşeze mai cald mica această trupă carea prin reprezentațiile ei, în loc de a câştiga se vede că perde; atuncea s'ar putea mai bine îndulci şi armonia glasului lor" 1).

D. G.

După aceste reprezentațiuni trupa italiană a mai jucat următoarele opere:

La 27 Octomvrie: *La Marquise et le Danseur*, operetă bufă în 1 act, şi actul întâi din *Colomella*, care s'a mai fost reprezentat.

La 31 Octomvrie se joacă: *Mille écus*, operetă bufă într'un act, începându-se spectacolul cu: *Le Barbier de Seville*, operă în 2 acte.

---

1). *Albina rom.* No. 83 din 20 Oct. 1846.

La 14 Noemvrie se dă reprezentaţia *de încheere* a trupei italiene, care trebuia să plece din Iaşi, şi despre care se face în foaia timpului o dare de samă, în cuprinsul următor:

„După ce au împlinit abonamentul, trupa italiană au dat joia trecută, (14 Noemvrie 1846), *spre încheere* o reprezentaţie extraordinară pentru care antrepriza îi dădu teatrul gratis, şi la care au fost faţă înalta noblesă şi toţi amatorii muzicei cei frumoase de Lamermor. Sinioara *Beretti*, au înoit la ist prilej, probele de talentul său artistic, cântând şi jucând foarte frumos în rolul cel greu al Luciei, şi mai ales în sţena în care ea mărturiseşte crimenul ei. Sinior *Laborne* de asemenea în rolul de Aston au jucat şi au cântat bine mai ales în cavatina actului I. Sinior *Villa*, au dat apoi o sţenă din *Elesir d'amore*, şi în rolul său de doctor Dulcamara, au vădit prin gioc şi prin cântec talentul cel mare de bufon.

„Publicul au preţuit sirguinţa artiştilor, aplaodând pe acii ce mai mult au agonisit, şi cu părere de rău vede că angajamentul Direcţii o nevoeşte a lăsa aşa timpuriu capitala noastră“ [1].

* * *

La 23 Aprilie 1846, înainte de expirarea contractului Vornicului Teodorache Ghica, şi prin urmare înainte de a se începe stagiunea teatrală 1846 — 1847, văzându-se greutăţile ce întimpină teatrul nostru naţional, atât în ceia ce priveşte administraţia lui, cât şi a neorânduelilor ce se întâmplau cu actorii cari nu ţineau samă de la un timp încoace de frazele şterse de censură, adăogând dela ei rostiri în afară de cele scrise de autori, Ocârmuirea pentru bunul mers al Teatrului naţional şi înlăturarea acestor neorândueli avu grijă de a încredinţa conducerea Teatrului unor din cei mai luminaţi barbaţi ai timpului de atunci, şi anume: Principelui *Neculai Suţu*, om cult care se ocupase cu diferite studii şi lucrări politice şi literare, şi Comisului *Matei Millo*, tânăr nobil, care din cea mai fragedă tinereţă, manifestase mare pasiune şi un talent deosebit pentru teatru, în urma căruia el se hotărî să meargă în străinătate şi să studieze cu deosebire arta dramatică, cercetând cu deamănuntul cele mai de căpitenie teatre din principalele capitale ale Europei, şi chiar jucând ca actor în unele din acele teatre.

In acest scop deci guvernul închee un contract cu aceşti doi barbaţi luminaţi dându-le direcţia atât a teatrului naţional cât şi acelui francez pe timp de opt ani cu în-

datorirea ca să aducă o trupa franceză de vodeviluri din Paris, pentru cari li se acordă o subvenţie anuală de 1300 galbeni.

Acestor directori li se puse la dispoziţie atât teatrul vechiu cât şi noua cladire de Teatru de la Copou, care urma să se înaugureze cu începutul stagiunei teatrale 1846 1847, dar căruia după cum vom vedea, i s'a tot amânat deschide-

Neculai Suţu

rea până la 22 Decembrie 1846, întrucât construcţia nu putu fi gata la terminul de mai înainte hotarât.

*

* *

Atât Neculai Suţu cât şi Matei Millo, directorii Teatrului naţional aveau cea mai mare dorinţa ca Teatrul să progreseze sub direcţia lor şi ei să corespundă cu demnitate la misiunea ce li s'a încredinţat.

1). *Albina Rom.* No. 91 din 17 Noemv. 1846

Aşa ei trimet la Paris pe actorul Pélier cunoscut publicului ieşan, de unde să aducă şi alţi artişti cu cari să se complecteze trupa franceză ce era acum angajată, iar pentru bunul mers al teatrului ei au alcătuit un regulament teatral pe care l'a supus în 5 Octomvrie 1846, cu o Anafora către Mihail Sturza Vodă, cerând ca să li se admită noul regulament ce au făcut în baza art. 8 din contractul încheiat cu Ocârmuirea şi pe care'l înfăţoşă spre al întări.

Anafora aceasta glăsueşte astfel:

„Direcţia teatrului atât spre a răspunde la aşteptarea ocârmuirei şi la dorinţa publicului, şi pătrunsă de adevărul că disciplina actorilor români este singura condiţie care poate

Matei Millo

înflori şi în ţara noastră nobilă şi morala petrecere a unui teatru naţional, cea întâi a ei îngrijire au fost de a lua toate măsurile feritoare ce pot închizăşlui administraţia ei şi reprezentaţiilor o liniştită bună orânduială, povăţuită de ispitirea direcţiilor trecute şi de neorânduelile ce au suferit acele din partea unora din actorii români, această direcţie a voit a preveni cu de istov înoirea unei asemine anarhii şi a alcătuit un Regulament teatral prevăzător şi înfrânător tuturor cazurilor de nesupunere şi de răsvrătire, pin aceasta plecat supune Inălţimei Voastre acest Regulament, şi vă roagă să bine-vroiţi a-l întări cu Inalta Voastră încuviinţare şi prin luminatul vostru ofis să-l recomandaţi puterii orăşă-

neştii Adgii, ca să aibă a lui cuprindere în cea mai de aproape privighere, întrebuinţând şi a ei poliţieneşti înfrânări către toţi acei dintre actori români ce s'ar abate din rostirea acestui Regulament teatral alcătuit în puterea articolului al 8-lea din contractul încheiet cu trupa naţională".

Regulamentul propus a fost încuviinţat de Domn prin următoarea Inaltă rezoluţie:

„Se încuviinţează pomenitul Regulament şi prin Ofis se va înpărtăşi şefului Poliţiei spre întocmai urmare".

Această anafora împreună şi cu regulamentul au fost trimise apoi spre a se pune în aplicare, Agăi, şeful Poliţiei capitalei, cu ofisul Domnesc din 11 Octomvrie 1846 sub No. 39, care e în următoarea cuprindere:

„Cerând trebuinţa a se statornici un aşezământ teatral pentru povăţuirea actorilor moldoveni, în îndeplinirea îndatoririlor prin care să se depărteze neplăcutele împrejurări, care mai de multe ori au prilejit obşteşte nemulţumiri publicului, Noi am încuviinţat Regulamentul ce Ni sau supus de direcţia teatrului; trimeţând dar pe lângă aceasta un exemplar de pe zisul regulament, punem înaintea D-tale, ca spre a nu se pute vre-unul din actori apara pe viitorime cu cuvântul de neştiinţă, să pui la cale a se ceti în auzul tuturor cuprinsul lui, şi să fii cu cea mai de aproape luare aminte de a nu se urma cea mai mică abatere din cele prin el hotărâte, îngrijindu-te totodată a se executa fără prelungire măsurile cuvenite la orice întâmplare de nesupunere şi neorânduială din partea ori cărue din actori".

Mencionatul regulament întărit de Domn cuprinzând 60 articole cu referire la: *Regisor, a lui drituri şi îndatoriri, Regisorul şi artiştii, Despre repetiţii, Despre roluri, Despre reprezentaţii, Despre broşure, Despre boală, Despre înbrăcăminte, Deosebite dispoziţii de administraţie şi de bună orânduială, Despre sufler, Despre dascălul de muzică şi repetitorul,* se găseşte tipărit în întregime în „Manualul Administrativ al Principatului Moldovei" Iaşi, 1855, vol. I la paginele 368 până la 375.

Pe lângă toate aceste Direcţiunea Teatrului Naţional tipăreşte şi împarte în public o *Inştiinţare pentru abonamente*, care cuprinde în acelaş timp şi întregul personal atât al trupei româneşti cât şi al trupei franceze, precum şi al orchestrului şi oamenilor de serviciu, pe care credem nemerit a o reproduce aici:

„Noua direcție a teatrului din Iași dorind a mulțămi cu deplinătate așteptarea cinstitului public, și voind mai ales a înfățoșa abonaților ei, siguranța și îndemnarea unite cu frumuseța și eleganța unei bune sale de spectacol în totul vrednică de un mare oraș ca Iașul; n'au crutat nimica pentru ca deschiderea teatrului nou să se facă în acest an! Marele cheltueli prilejite înadins pentru dobândirea acestui țăl sunt pre cunoscute pentru a nu fi luate în bagare de samă după cum se cuvine, și direcția se mulțămește a crede ca cinstitul public, va dovedi curând prin a sa grăbire a se abona, că în țara noastră după cum și aiurea publicul știe prețui și încuraja jărtfele făcute în privirea unui bine public.

„Tabloul gheneral de mai jos ce alcătuește personalul teatrului din Iași, va dovedi în destul că interesul și deplina mulțămire a cinstitului public sunt cel întâiu țăl al acestii direcții, care cu toate grelile cheltueli a acestui an dintâiu, au dat întreprinderei sale cele mai mari desvăliri. Trupa franțeză au fost alcătuită însăși la Paris de d. Pélier. Trupa națională povățuită de d. Millo, a cărue silinți și râvnă sunt cunoscute și încurajate de cinstitul public; orchestrul mai numeros de cât cum au fost până acum pentru un teatru de vodevil direguit de doi capelmaiștri artiști cu talent și sirguință alcătuesc cel mai frumos și mai deplin personal de teatru ce se poate ține în țara noastră. Repertorul franțez se va informa de vodeviluri, comedii și câteva opere comice. Repertorul Moldav informat asemine de vodeviluri, comedii și drame se va alcătui de bucăți în soiul acelora pe care publicul mulțămit au aplodat zilele trecute. Drame moldovenești și bucăți feerice cu mari spectacole se vor da în cursul abonamentului național. Stena teatrului nou fiind înadins mașinata pentru schimbări de decorații și mari efecturi de teatru.

„Deschiderea teatrului nou se va face fără sminteala între 1-iu și 10 Decemvrie viitor.

„Persoanele care doresc a se abona sunt poftite a se adresa la d. Nicoleti în ograda teatrului nou, fiind dumnealui însărcinat a face abonamentile și a primi banii. Abonamentile vor începe a se face de la 26 Noemvrie, până la deschiderea teatrului, în toate zilele demineața de la 9 ciasuri până la 2 după amează. Acei ce se vor înfațoșa mai înainte vor fi preferați.

„*Tablo gheneral de personelul teatrului din Iași,* supt înalta Direcție a Luminărei Sale Beizade Neculai Suțu și D-nul Matei Millo.

TRUPA FRANŢEZĂ

D. *Granjan* întăiul rol mare
„ *Delmari* întăiu tânăr rol
„ *Colomberi* al doile amorez
„ *Pelie* întăiu comic
„ *Peiron* al doile comic
„ *Gatino* al doile comic
„ *Bule* al treile amorez
„ *Jiul Het* roluri a treile
„ *Valeri* finanţier
„ *Macè* accesoariu

Mad. *Mulin Leghenior* întăiu tânăr rol
„ *Olivie* întăiu rol, mare cochetă
„ *Jeni Ozi* subretele
„ *Pedru* a doua amoreză
„ *Lor de Longvil* caracter mamă nobilă
„ *Amelia* a treia amoreză
„ *Het*, subretă, amoreza
„ *Valeri* accesoar

TRUPA NAŢIONALĂ

D. Poni
„ Teodorini
„ Neculau
„ Luchian
„ Bonciu

D. Teodoru
„ Dimitriu
„ Sterian
„ Cuza
„ Apostolu

D. Cazacliu
„ Stroescu
„ Jan
„ Evolschi
Mad. Sterian

Mad. Lang
„ Teodorina
„ Vişu
D-ra Gabriela
„ Dimitriu

ORHESTRUL

D. *Roje*, şef de orchestru şi dascal de muzica pentru trupa franţeza.

D. *Flechtenmacher* şef de orchestru şi dascal de muzică pentru trupa naţionala.

D. *Het* întaiu violon
„ *I. Lemiş* 1-iu violon
„ *Şulţ* al 2-lea violon
„ *Ghindel* al 2-lea violon
„ *B. Lemiş* al 2-lea violon
„ *Verner* viola
„ *Hofner* 1-iu violoncel
„ *Caudela* al 2-lea violoncel
„ *Has* contrabas
„ *Zaruba* flaut
„ *Naiderfler* cor 1-iu
„ *Şişman* hoboist

D. *Spiridon* al 2-lea cor
„ *Coranda* al 2-lea clarinetă
„ *Horn* 1-iu trompeta
„ *Munteanu* al 2-lea trompetă
„ *Plop* fagot întăiu
„ *Gotcu* fagot al 2-lea
„ *Tafu* trompet
„ *Polifroni* ţâmbala
„ *Apostomeu* dobă mare
Un întaiu clarineta, şi un 1-iu hoboist, se aşteaptă (de la Lemberg).

Administrația	*Intrebuințați*
D. *Pelie* întăiul reghisor a trupei franțeze	D. *Delamar* suflor franțez
„ *P. Neculau* reghisor a trupei naționale	„ *Boian* suflor trupei naționale
„ *Mulin* al doilea reghisor franțez	„ *Valeri* zugrav-decorator
„ *Nicoleti* privighitoriu și al 2-lea casieriu.	„ *Riveriu* croitoriu
	„ *Milon* mașinist

Prețul abonamentului franțez
pentru 50 reprezentații

Abonament			*Cu sara*		
Loja rândul întăi . .	75	galb.	Loja de rândul întăiu .	2	galb.
Benuară.	64	„	Benuară.	$1^1/_2$	„
Loja de rândul al 2-lea.	35	„	Loja de rândul al 2-lea.	1	„
Stală de orchestră .	20	„	Stală de orchestră .	$^1/_2$	„
Foteliu.	15	„	Foteliu.	12	lei
Parteriu	6	„	Parteriu.	5	„
Galeria nobilă 1-a și a 2-a banchetă din față	5	„	Galerie nobilă 1-a și a 2-a banchetă din față	5	„
			Amfiteatru.	$2^1/_2$	„

Prețul abonamentului
La teatru național pentru 30 reprezentații

Abonament			*Cu sara*		
Loja de rândul întăiu	45	galb.	Loja de rândul întăiu	2	galb.
Benuară.	35	„	Benuară. , . . .	$1^1/_2$	„
Loja de rândul a 2-lea	25	„	Loja de rândul al doilea	1	„
Stală de orchestră .	12	„	Stală de orchestru. .	$^1/_2$	„
Foteliu.	8	„	Foteliu.	12	lei
Parteriu.	4	„	Parter.	5	„
Galeria nobilă 1-ia și a 2-a banchetă în față	3	„	Galeria nobilă 1-a și a 2-a banchetă . . .	5	„
			Amfiteatru	$2^1/_2$	„

„Abonamentul franțez și național se fac fieș-care în deosebi; cu toate acestea persoanele care vor voi a se abona la amândoă teatrurile, li se vor face o scădere de o zecime din prețul total a amânduror abonamentelor. Abonații teatrului franțez la lojele de rândul întăi și la benuare care vor voi să aibă dritul nestrămutat de a pastra tot acela număr la lojie, fără ca direcția să poată al închirie altei persoane la

învoirea abonamentelor, vor plăti Direcţiei pe fieşte care iarnă câte 5 galb. de primă, peste preţurile însemnate mai sus după cum şi abonaţii la stalele de orchestru vor plati un galben primă. Aceste prime se vor număra pe doi ani înainte.

„O înştiinţare neaparată şi pe care direcţia cu părere de rău o face abonaţilor ei, este că grelele cheltueli prilejite cu facerea teatrului nou o silesc a conţarisi pe plata abonamentelor pentru a pute întimpina orice răspunderi de bani la care ea este supusă. De aceia preţul abonamentelor se va numara giumatate, când atunci se va scrie în condica de abonament şi ceelantă giumătate la primirea biletului de abonament c-o zi înainte de deschiderea teatrului.

„P. S. Neaparat este de a face cunoscut cinstitului public că teatrul nou va primi la vara viitoare însemnate înbunătăţiri şi înfrumuseţiri, coloanele ce se găsesc acumă se vor schimba şi se vor pune în loc colonete subţiri de fier, poliite şi în forma unor frumoase candelabre" [1]).

*
* *

Reprezentaţiile teatrului moldovenesc din stagiunea 1846—1847, încep tot în teatrul vechiu în ziua de 14 Oct. 1846, când s'a jucat pentru întăia oară piesele: *Samson şi Spiridon*, o comedie vodevil în două acte, prelucrată din franţuzeşte de Apostoleanu şi Millo, şi *Femeiuşca Dracului*, comedie prelucrată din franţuzeşte de G. Sion şi M. Millo.

Asupra chipului cum s'a făcut această deschidere a stagiunei şi cum s'a jucat aceste piese, găsim următoarea dare de samă:

„Dorinţa comună pentru formarea unui Teatru Naţional ce bate în inimile fiecărui Moldo-Român, astăzi se vede păşind mai către a ei împlinire. Multe grele împiedecări ce au întâmpinat sţena Românească în curs de 9 ani de la începerea sa, acum se par a se înlătura pe încetul. *Direcţia* chemată de a diregui o asemenea carieră, ştiind preţul, menirea şi rangul ce trebue să ocupe în soţietate un asemenea aşezământ cerut de spiritul civilizaţiei, se pare a fi găsit bărbaţii sei. Luminarea sa Prinţul N. Suţu, ca cap primariu va manevra cu scumpătate spre scopul întreprinderei, bazat fiind pe tactul pe care se caracterizează. D. Matei Millo, care încă de mai mulţi ani este cunoscut pentru talentul

1) Acest anunciu este tipărit jumătate şi în limba franceză pe o coală mare de hârtie, şi se află în Biblioteca Academiei Române. Vezi şi *Albina Românească* No. 94 din 28 Noemvrie 1846.

şi favorul muzei sale teatrale, după ce acuma aşa zicând au mai studiat şi perfecţionat frumoasa această artă, vizitând cele mai mărețe teatruri ale Franţei şi Europei, *ca director shoalei tinerilor actori,* ne face a spera că nu târziu sţena noastră se va râdica. O zidire mai potrivită ce se cerca în scopul acesta, în curând va ajunge la a ei sfârşire, şi poate chiar în astă iarnă se va şi deschide; numai o dorinţă ni mai rămâne, o singură dorinţă zic, şi aceasta este de a vede *o piesă naţională,* un sujet al nostru istoric cu care să se înceapă acest aşezământ, închinat naţiei, şi cea mai mare mândrie pentru noi va fi întru acea, de a încununa fruntea unui frate al nostru poet; către muzele noastre dară mă îndrept şi vă rechem a lor inspirare divină.

„Un reglement din nou organizat maşinează cu scumpătațe trupa întru împlinirea îndatoririlor fiecărui individ., *O shoală declamatorie se dirigueşte de d. directorul gerant Millo, şi un conservatoriu muzical de d. Adolf Flehtenmaker.*

„Trupul orchestrei s'au mai completat, cu un cuvânt toate minesc rezultaturi bune.

„După ce în cursul primăverei şi a verei multe rarităţi, curiozităţı şi mai mulţi artişti, prin felurite giocuri şi cântări au divertat publicul capitaliei noastre, acum pe lângă trupa italiană care cu trecerea sa dă câteva opere serii şi bufe, s'au început tot în teatrul vechiu şi reprezentaţiile româneşti în 14 Octombrie. Nerăbdarea publică sporea din zi în zi până când se văzu înştiinţarea începerei. Mulţimea doritoare au împlut sala teatrului. Inceputul se făcu cu *Femeiuşca Dracului,* comedie într'un act prelucrată de pe franţuzeşte de d. D. Sion şi Milo. D-na *Sterian* în rolul său de Tinca, cucoană plină de fumuri, şi stăpânită cu covârşire de patima mâniei, ca totdeauna aşa şi acum ne-au arătat priceperea şi gustul artei sale. D. *Sterian* ca cuconu Tachi, ne-au arătat mai mult de cât alte dăţi, şi de cât aceea ce putem aştepta, pentru care îi mulţămim. D-na *Vişu* ca baba Dochiţa, au caracterizat destul de bine pe o veche bătrână casnică, precum şi d. *Teodoru* pe moşneagul ei. Incheerea teatrului urmă cu *Samson şi Spiridon,* vodevil în 2 acte, prelucrat de pe franţuzeşte de d. D. Apostoleanu şi Milo. D. *Teodorini* ca comisarul Lung-latae, s'au deosebit şi publicul carele-i cunoaşte meritul în asemenea roluri, i-au răsplătit cu aplausuri. D. D. *Luchian* ca spiţer şi *Teodoru* ca boeriu bătrân, au răspuns la caracterile lor. D. *Nicolau,* în rol de *Samson şi Spiridon,* ca personalul prinţipal al piesei, însoţit de comicul său caracter, făcu plăcerea publică şi îndoi şi întrei aplausurile. Muzica alcătuită şi direguită de d. A. Flehtenmaher, au cuprins bucăţi foarte plăcute, dintre care unele după cererea publicului se cântară bis, aceasta

ne înmândreşte cu atâta mai mult, cu cât talentul tânărului artist, este născut în patria noastră, şi pentru că tot odată se sârgueşte a forma şi cultiva gustul muzical, nu numai în trupă ce şi în renăscânda naţie, un gust, a căruia înrâurire folositoare omului, popoarele civilizate o preţueşte de veacuri. Publicul în entusiasmul său Moldo-Român, au rasplătit cu sgomotoase aplausuri, toată trupa, cum şi direcţia înfaţişata prin d. Milo. Noi ne măgulim a aştepta înflorirea treptuitoare a teatrului naţional după chiar făgăduinţa direcţiei, a carcia norocoase începuturi astăzi le urăm"[1]).

D. G.

In 20 Octomvrie 1846, trupa moldovenească a jucat *Bărbierul de Sevila*, comedie în patru acte de Beaumarchais tradusă din franţuzeşte de Apostoleanu.

Duminică în 27 Octomvrie s'a jucat piesele: *Doi Insurăţei* şi *Dracachi*, comedie într'un act.

La 10 Noemvrie 1846, se joacă iarăşi *Doi însurăţei* şi *Femeiuşca Dracului*, comedie într'un act.

*
* *

Din articolul reprodus mai sus relativ la deschiderea stagiunei 1846—1847, se vede că publicul aştepta cu cea mai mare nerabdare deschiderea noului Teatru dela Copou, şi singura lui dorinţă era ca acea deschidere să se facă cu o *piesă naţională având un subiect istoric*. Această dorinţă însă a publicului, nu s'a putut îndeplini căci inaugurarea acestui Teatru care a avut loc la 22 Decemvrie 1846, nu s'a făcut de trupa moldovenească ci de cea franceză, angajată de directorii teatrului N. Suţu şi M. Millo, jucând piesa *Clarisse Harlow*.

Atât Domnitorul ţării cât şi sfetnicii săi nu prea vedeau cu ochi buni reprezentaţiile teatrului moldovenesc, mai ales originale cu cari avuseră multe supărări şi neplăceri în stagiunile precedente, întru cât unii actori români rosteau pe scenă adeseori dela dânşii, vorbe cari nu erau de loc pe placul oamenilor dela cârma ţării, pentru cari unii din ei fuseră arestaţi şi surguniţi pe la monastiri după cum am văzut. Ocârmuirea pentru a preveni credem noi, orice neorânduială s'ar fi putut întâmpla cu ocazia serbării oficiale a deschide-

1). *Albina Româneàscă* No. 83 din 20 Oct. 1846.

rei teatrului nou, a găsit de cuviinţă a înlătura trupa naţională dela cea dintai reprezentaţie din teatrul nou, dând precădere Teatrului Francez.

După sosirea actorilor francezi din Paris aduşi de Pélier şi după organizarea trupelor română şi franceză, Millo înfiinţă pentru tinerii actori ai teatrului moldovenesc o şcoală de declamaţie, unde el era profesor, iar capelmaistrul orchestrului Teatrului A. Flechtenmacher înfiinţează şi el o şcoală de muzică, unde învăţă pe actori şi figuranţi canto, pentru formarea corurilor şi cântarea cupletelor. Şcoala de declamaţie a lui Millo aduse o reformă simţitoare în ceia ce priveşte reprezentarea pieselor precum şi în modul de declamaţie a actorilor. Până la el actorii erau înfluenţaţi de şcoala romantică şi declamatorie a lui C. Caragiali, având atât vorbirea cât şi gesturile exagerate. Costumele încă cele mai de multe ori nu erau în raport cu epocile respective. Millo ţinu mult ca în dicţie şi jocul de scenă să intre pe cât se poate mai mult *adevăr* şi *natural*, precum era în principalele teatre parisiene pe care el le frecventase şi unde îşi făcu educaţia sa artistică. Dela Millo apoi ramase ca tradiţie în teatrul ieşan, *vorbirea naturală* şi *gesturile cumpănite.*

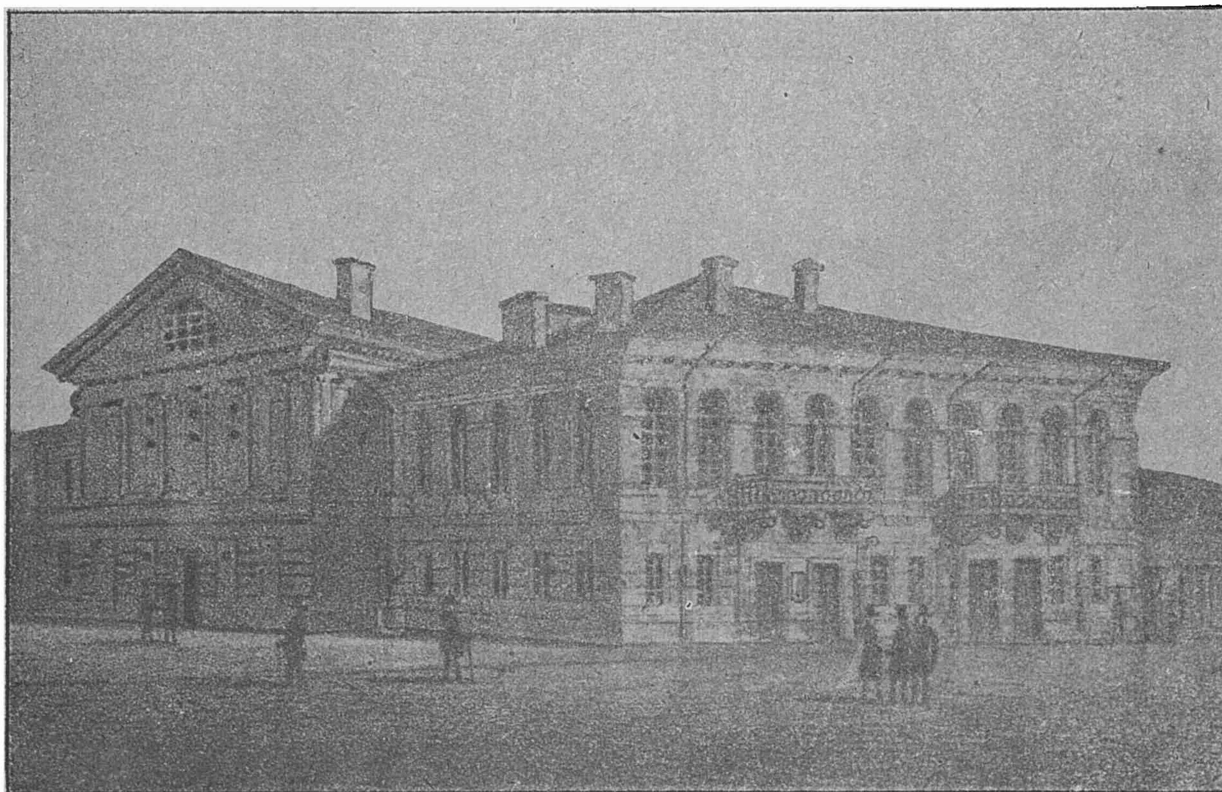
In sfârşit zidirea mult aşteptată a noului Teatru dela Copou s'a terminat în mulţemirea publicului. Noi dăm aici exteriorul clădirei acestui aşezământ cultural ce se vede pe pagina următoare, precum şi descrierea interiorului său aflata în „Albina Românească" No. 102 din 29 Decemvrie 1846. Iată-o:

„Numărul zidirilor publice a capitalei au sporit acum prin teatrul nou, ce se arată neaparat de când gustul pentru reprezentaţii se făcu o adevărată nevoe a societăţii.

„Prin dărnicia guvernului şi măsurile şi jertfele Direcţii, ce se încredinţă îngrijirei L. S. Prinţului N. Suţu şi D. M. Milu, astă zidire sau săvârşit în timpul cel scurt de şase luni.

„Un parter amfiteatral, cungiurat cu trei rânduri de loje, şi cununat cu o galerie şi o stenă întinsă, informează o frumoasă sală care este împodobită cu coloane albe, înaurite şi cu arabeşte de cel mai bun gust. Toate foteile şi băncele sunt acoperite cu catife stacoşie, şi lustrul cel mare, de o nouă invenţie, răspândeşte o masă de lumină care, fără a jigni ochii, luminează de ajuns tot teatrul.

„O îmbunătăţire, care scurtarea timpului nu ertase încă a se face, care însă Direcţia îşi propune îndată la primăvara viitoare, este a pune în locul coloanelor de astăzi, colonete

de fier varsat, în formă de candelabre elegante, şi astă schimbare va face lojele mai încăpătoare, şi comode pentru privitori, şi sala va capata o nouă împodobire care mărturiseşte gustul şi ghibăcia d-lui architect Costinescu".

Oraşul Iaşi avea deci două Teatre spre satisfacerea publicului, acel vechiu, *Teatru de Varietăţi* şi acel nou numit şi *Teatru de operă.*

In aceste două teatre jucau atât trupa română cât şi cea franceză, precum şi operile italiană, germană şi franceză cari veniau din când în când în Iaşi, după cum vom vedea mai departe.

După anul 1856 Teartul vechiu de Varietăţi ameninţând a se ruina a fost dărâmat, rămânând atunci numai Teatrul nou dela Copou.

SFĂRŞITUL VOLUMULUI I

CUPRINSUL

PARTEA II.

Epoca de formaţiune a Teatrului.

PARTEA IV.

Trupele Teatrale şi stagiunile urmate până la deschiderea Teatrului de la Copou.

Pag.

TABELA CLIŞEELOR

NOTE MUZICALE

Din publicaţiunile aceluiaş autor

1853.—Deplinile anecdote a lui Balakirev traduse din ruseşte de Teodor, Constantin şi Mihail Burada, Iaşi 1853. Tipografia Buciumului român.

1865.—Thèse pour la licence en droit. Paris. 1865, Imprimerie de Pillet fils ainè.

1875.—Almanah muzical pe anul 1875. Iaşi Tip. Goldner.

1876.—Almanah muzical pe anul 1876. Iaşi Tip. Goldner.

1877.—Almanah muzical pe anul 1877. Iaşi Tip. Goldner.

1877.—Discurs rostit cu ocaziunea împărţirei premiilor anului şcolar 1876—1877, la Conservatorul de muzică şi declamaţiune din Iaşi în „Lira Română". Bucureşti 1880 An. I, No. 34.

1879.—Bocete populare la Români, în „Convorbiri Literare" an. XII şi XIII. Iaşi Tip. Naţională.

1880.—Cântecul Cununei la poporul român din Transilvania, în „Convorbiri literare", an. XIV, Iaşi Tip. Naţională.

1880.—Despre crestăturile plutaşilor pe cherestele. Iaşi, 1880 Tipo-Litografia Goldner.

1880.—O călătorie în Dobrogea, Iaşi 1880, Tip. Naţională.

1882.—Impresiuni din valea Haţegului, în „Convorbiri literare" an. XV. Iaşi Tip. Naţională.

1882.—Cântece de Miriologhi (Bocete), adunate în Macedonia, în „Convorbiri literare" an. XVI şi XII, Iaşi Tip. Naţională.

1882.—Datinele poporului român la înmormântări, Iaşi 1882 Tip. Naţională.

1883.—Biserica Sf. Ioan din Vaslui, în „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie" an. I, vol. I Bucureşti 1883, Tip. Academiei Române.

1883.—Biserica Sf. Apostoli Petru şi Pa[illegible] Huşi a lui Ştefan cel Mare, în „Revista pent[illegible] ie, arheologie şi filologie" an. I, vol. I[illegible] Bu[illegible]şti, 1883. Tip Academiei Române.

1883.—Datinile la nunţi ale po[illegible] român din Macedonia în „Revista pentru istorie, a[illegible]heologie şi filologie" an. I vol. II şi în „Macedonia" Revista Românilor din

Peninsula Balcanică, Bucureşti 1889, an. II, No. 5 6 şi 7.

1883.—Podul de peatră zis a lui Ştefan Vodă, din judeţul Vaslui, în „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie" an. I, vol. II.

1884.—O călătorie la muntele Athos. Iaşi, 1884. Tipografia Naţională.

1885.—Biserica Buna-Vestire din târgul Ocna a lui Răducanu Racoviţă, în „Revista pentru istorie, archeologie şi filologie" an. III, vol. IV.

1885.—Despre crestăturile Şalgăilor pe droburile de sare, în „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie" an. III, vol. IV.

1885.—Poesiipopulare adunate în Macedonia în „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie" an. III vol. IV.

1885. Documenteprivitoarelaistoria română, în „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie" an. III vol. IV.

1887.—Elena Asaki—schiţă biografică în „Convorbiri literare" an. XXI. Bucureşti 1887. Tipografia Socec.

1888. Cercetări despre Conservatorul Filarmonic-dramatic din Iaşi. (1836 1838). Iaşi 1888, Tip. Naţoinală.

1888.—Cronica muzicală a oraşului Iaşi (1788—1869) în „Convorbiri literare" anul XXI, Bucureşti, Tip. Socec.

1889.—Datinile la Numţi ale poporului Aromânesc ditru Macedonia. Revista „Macedonia", Bucureşti No. 5, 6 şi 7.

1890.—Cercetări despre şcoala Filarmonică din Bucureşti 1833—1837 în „Convorbiri literare an. XXIV, Bucureşti, Tipografia Socec.

1890.—Cercetări despre şcoalele româneşti din Turcia. Bucureşti 1890, Tip. „Românul" Vintilă C. A. Rosetti.

1891.—Cercetări asupra muzicei ostăşeşti la Români, în „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie" an. III, vol. VI.

1891.—Biserica Sf. Gheorghe din oraşul Hârlău, zidită de Ştefan cel Mare" în „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie" an. III vol. VI.

1891.—O călătorie în satele româneşti din Istria „Românul" Bucureşti, anul XXXV.

1892.—Cântecul lui Mihai Viteazul la Românii din Macedonia, în „Convorbiri literare" an. XXV, Tip. Socec,

1892.—Obiceiurile la naşterea copiilor din Macedonia, în „Convorbiri literare" an. XXVII.

1893.—O călatorie în satele Moldoveneşti din Gubernia Cher s (Rusia) Iaşi, 1893, Tip. Naţională.

1893.—O calătorie la Românii din Bithinia (Asia mică, Iaşi 1893, Tip. Goldner.

1895.—Condica şiretilor (o veche instituţie juridică) Naţională.

1895.—Cercetări despre Românii din Insula Veglia, Iaşi Tip. Naţională.
1897.—Rămăşiţi româneşti în Galiţia. Bucureşti, Buletinul societăţei geografice.
1898.—Şcoale de muzică şi declamaţie dela Rotopăneşti, rev. „Arhiva" Iaşi, No. 3 şi 4.
1901. Antichitaţile dela Cucuteni, „Arhiva" an. XII, Iaşi luna Mai, No. 5.
1902. Secţiunea Valahă dela Expoziţiunea etnografică din Praga (1895). Revista „Arhiva" anul XIII No. 11.
1903. Un jurământ *More Judaico* din anul 1786. „Arhiva" anul XIV, Iaşi No. 11.
1904.—Un document din timpul ocupaţiunei unei părţi din Moldova de către Austriaci (1788—1792). Revista „Arhiva' anul XV No. 8.
1904. Caloianul Revista „Arhiva" An. XV No. 10, Iaşi.
1904.—Cântec ostăşesc pentru cor. „Arhiva" No. 5 şi 6 Iaşi.
1906. O călătorie la Românii din Gubernia Kamenitz-Podolsc (Rusia), Iaşi Tip. „Dacia".
1908.—O călatorie la Vlahii (Românii) din Kraina, Croaţia şi Dalmaţia. Iaşi.
19 9.—Despre unele formalităţi ce se obicinueau în strămutarea proprietăţilor în vechea legislaţiune a Moldovei. Revista „Arhiva". An. XX No. 12.
1911.—Crăciunul, în revista „Biserica ortodoxă Română" Bucureşti No. 1.
1911.—Pângărirea religiunii ortodoxe creştine domnitoare în ţara noastră. „Biserica ortodoxă" No. 2.
1911. Scrierile muzicale ale lui Dimitrie Cantemir Domnitorul Moldovei. Bucureşti. Extras din Analele Academiei Române.
12 Studii pentru violină, aprobate de Ministerul Cultelor şi Instrucţiunei Publice pentru şcoalele de muzică.